Erol Toy

GÖZBAĞI

EROL TOY

GÖZBAĞI

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesislerinde dizildi, basıldı, ciltlendi 27 73 37 Kapak Sadık Karamustafa, kapak baskısı, Çetin Ofset. Kasım 1977

EROL TOY

GÖZBAĞI

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH ZİNCİRİNDEKİ BAKLALAR

Vali Muhittin Bey, idareden öfkeli bir hızla çıktı... Burnunun ucuna düşen gözlüğünü düzelterek, birinci tramvaya atladı. Ardısıra yan yan gelen Mösyö Hindorf, bir an duraksadıktan sonra valiyi izledi. Onların vatman kabininde dimdik durduklarını gören Cevdet Kerim Bey, çaresizlik içinde ellerini yana açıp, omuzlarını silkeleyerek baktı Cezmi Baba'ya. Başını yere eğdi sonra. Basamakları ağır ağır çıktı. Valiyle, Hindorf'un ortasına dikildi.

Mösyö Dünal, Genel Müdür'ün buyruğuyla çoktan vatman kabinine kurulmuştu.

Cezmi Baba, uzun ince kollarını kavak dalları gibi kaldırdı.

— Bunu yapamazsınız Vali Bey, — dedi. — Bu kadarı olmaz.

— Görüyorsunuz, — diye yanıtladı Muhittin Bey. Sonra Dünal'e dönüp, — çek — diye buyurdu. — Çek...

Dünal hareket kolunu çevirdi.

Tekerlekler ağırdan döndü...

Depodaki tüm tramvaylar bunu bekliyormuşcasma yürüdüler...

Daha tekerlekler ilk dönüşlerini tamamlamadan, kendini rayların üstüne bırakıverdi Cezmi Baba. Polisler tarafından az önce sopalarla depo dışına sürülmüş kadınlarla çocuklar bir sel gibi aktılar. Polis engelini aştıkları gibi, Cezmi Baba'nın yanına uzandılar. Uzayıp giden kara rayların üstü

bin renkli giysilerle bezendi.

Hüseyin, yüreğinin kütürtüsüne aldırmadan en uca yattı. Rayların üstünde gıcırdayan tekerlekler kulaklarında zonkladı. Gözlerini kapadı... Dünal, aracı durdurmuş, fakat arkadan gelen vatman zamanında davranmadığı için birinci tramvaya bindirmişti.

Hafif sarsıntı, görkemlerini ispatlamak amacıyla ayakta duranları eğdi büktü. Dünal, tekerleklerin Cezmi Baba'ya değmek üzere olduğunu görünce, olduğu yere yığılıverdi. İdareden koşuşan iki kişi, personel müdürünü kucakladılar. En yakın hastaneye kaldırmak için Hindorf'un arabasına attılar.

Vali, kendini çabuk toparladı. Polis engelinin ardında bekleyen işçiler o anda tramvayın çevresini almışlardı. İşaret etti Polis Müdürüne. Müdür işareti aktardı polislerine. Yeni bir devinim başladı. Vali bu işlem biter bitmez yerdekileri gösterdi:

— Bunları da, — diye tepindi. — En başta da o ihtiyar kurdu...

Polislerin bir bölüğü kapı dışındakileri tutarken, bir bölüğü rayların üstündekilere saldırdı. Tekme tokat giriştiler kadınlarla çocuklara. Çığlıklar alabildiğine yükseldi açık göğe... Haziran güneşi patlayan kafalardaki kanları ışıldattı al al. Cezmi Baba, kendini tekerleklerin altından çekip çıkarmaya çalışan polislerin elinde çırpındı. Kurtulur kurtulmaz dingile sarılarak dertop oldu.

— Söyleyin valinize, — dedi. — Benim buradan ancak ölüm çıkar...

Hüseyin ilk gürültüyle açtı gözlerini.

Kalabalığın dalgalanmasından ürkerek, yerinden doğruldu. Dikilmek üzereyken, kafasında bir

şey vınladı. Kulakları acıyla zonkladı. Gözlerini kırpıştırarak uğultunun basıncından kurtulmak istedi. Bir siyahlığa kaydı bilinci. Olduğu yere yıkıldı.

Polislerin bir türlü Cezmi Baba'yı çıkaramaması, kalabalığın dirençli çığlıklarında ilkin bir susku yarattı. Sonra kadınlar, polislerin tüm zorlamalarına karşın rayların üstünde tortop oldular.

Vali, yeni bir vatman istemiş, adam yerine tırmanmıştı bile.

Hınçla baktı kalabalığa.

— Size kanun ve emirlerin ne demek olduğunu öğreteceğim, — diye bağırdı... Vatmana buyurdu sesi yankılanırken, — çek!

İki gündür, gazetelerde kocaman kocaman işçi aranıyor ilânları üzerine başvuran adamcağız, üzünçle baktı kalabalığa. Bu sabah elinde ilânla beklerken, işe alındığını öğrenip sevinmişti. O sevinçle, nasıl bir işe karıştığını bilmiyordu. Salt kendisi değil, başkaları da vardı aynı sevinçle coşan. Grev başladığından beri sabah ve akşam gazetelerine kocaman ilânlar veriliyor, işçi alınıyordu ardardına. İşte şimdi, hiç bilmediği bir işin başında, üstelik Vali, Parti Başkanı ve Şirket Genel Müdürünü taşıma şerefine kavuşuyordu. Tramvaya tırmanmadan hemen önce, sarı kolu sağa çevirirse ileri, sola çevirirse geri gideceğini belletmişlerdi. Tam sağ ayağın yanındaki fren, solun yanındaki ise çıngıraktı.

Aklında bu bilgileri evirip çevirirken, Vali'nin buyruğu patladı kulağında. Hareket koluna uzandı el... Tam yeniden yürüyecekleri sırada, İdareden Halil Bey, polis engelini yarıp geçerek bağırdı:

— Vali Beyefendi, dikkatinizi çekerim, ehliyetsiz vatman kullanıyorsunuz.

— Ehliyeti benim başkanı bulunduğum Belediye veriyor. Hele bir yürüsün tramvaylar, hepsi ehliyet alacaklardır.

— Bunun yasak olduğunu biliyorsunuz. Bir kaza meydana gelirse, sorumlusu sizsiniz.

— Evet... Biziz... — Yeniden dürttü vatmanı. — Hadi çek...

Yeni vatman korkuyla baktı rayların üstündekilere. Kolu uzanıp uzanmamaktan ikircikli duraksadı. Rayların üstünde tortop olmuş kadınlar haykırdılar.

— Çek dinsiz imansız. Çek de öldür bizi...

— Beyim, — dedi korkuyla hafif yan dönerek vatman. — Beyim!..

— Çek ulan, — diye bağırdı yeniden vali. — Sana ben emir veriyorum... Çek...

Hindorf, bir valinin kararlılığına, bir vatmanın kararsızlığına baktı.

— Vali Beyimizin buyurduğunca işinizi yapınız, — dedi.

— Beyim!.. Ben de çoluk çocuk sahibiyim!...

— Çek dedim namussuz, duymadın mı? — Bağırtısıyla tokatlamaya girişti vatmanı Vali.

Adam dayanamadı bu kez. Vatman kabininden sarsılarak yere atladı. Acılı acılı baktı tramvayda dimdik bekleşenlere.

— Ben namuslu adamım, — öfkeyle, — katil değilim...

— Ne? — diye haykırdı Vali. — Ne dedin? — Sonra polislere bağırdı. — Bunların hepsini hemen dışarı atın... Toplayıp deliğe tıkın. Dakika geçirmek yok...

Birinci arabanın vatmanının atladığını gören ötekiler de iş bulma sevincini unutup, suratlarında

utanç, gözlerinde bir hınç balkımasıyla grevcilerin arasına karıştılar. Halil Bey, kalabalığın içinde sürülürken, Hüseyin'in sessiz, kütük gibi yattığını gördü. Bir kuşkuyla sokulup yokladı. Kafasında yumruk büyüklüğünde bir şişlik sezince, durumu hemen anladı. Kapının ağzına değin sürükledi. Çocukların birinin elinden aldığı kuru ekmeği çiğneyip yumuşatarak, yerleştirdi şişin üstüne.

Valinin buyruğunu yerine getiren polisler, tutuklarını saç kaplı kamyona atıyorlardı karga tulumba.

Muhittin Bey, dişlerini sıkarak Cezmi Baba'yı işaret etti tramvaydan inerken.

— İlânları yenileyin Mösyö Hindorf! İşe aldıklarınızı hemen bize bildirin. Ehliyetlerini verelim. Bakalım o zaman itiraz edebilecekler mi? Hepsini perişan edeceğim bunların... Grev neymiş öğreteceğim...

Bir yenilgi hıncı çöreklenmişti bakışlarına. İdarenin önünde duran valilik arabasına yöneldi Bindi... Eliyle haydi diye işaret etmeden önce Parti Başkanı Cevdet Kerim Bey'i bekledi. Hindorf, camdan başını uzatınca, arkasına kaykılıp, durdu.

— Bir ricada buluancaktım efendim, — dedi Hindorf.

— Buyrun!...

— Hepsini tutuklarsanız, istedikleri olur. Doğru dürüst bir vatman en az üç ayda yetişir. Yetişinceye de grev sürmüş olur.

— Anladım, — diye gülümsedi. Vali. — Biraz örseleyip, elebaşılar dışındakileri bırakacaklar, tasalanmayın.

— Teşekkür ederim efendim.

— Rica ederim, vazifemiz.

Araba yürüdüğünde, polis kamyonu Şişli Karakolundan ikinci kez dönüyordu.

Bilinci, beyninin hücrelerini tek tek kazıyan bir çivi dürtüklemesiyle uyandı. Bağırmamak için dişlerini sıktı ilkin. Başaramadı. Halil Bey ıkıltısını duyunca, omuzunu kavradı. Öylesine bir karanlık içindeydiler ki, gözlerinin görmediğini sandı Hüseyin. Sonra kıpırtıların koyu karanlıkta dalgalandığını sezinleyince, sevindi. Yeni bir sızıyla kasıldı bedeni. Zonklamayı unutur gibi olunca, biraz doğruldu.

— Nasılsın Hüseyin? — diye sordu Halil Bey.

— Ölmemişim...

Cezmi Baba'nın sesi alaylı titreşimlerle yankılandı kulaklarında;

— Dur bre evlât... Daha kavganın başlangıcında ölüvermek var mı? Silkin hele... Yekin biraz...

Cezmi Baba'nın alaylı bile olsa gülümseyen sesini duyunca, canlandı sanki. Zorladı kendini. Zorlamasıyla da saçından tırnağına acıyla kıvranması bir oldu.

— Kafamı kırdılar galiba... Yekinemiyorum.

— İşte bu kötü, — diye alayını sürdürdü Cezmi Baba. — Güvendiğimiz tek sağlam yerimizi de kırdırırsak, yandık.

Halil Bey hemen korudu Hüseyin'i.

— Dayanıklı oğlanmış. O sopayı biz yesek, gerçekten kırılırdı kafamız. Yine de bir koca şişlikle atlattı. Aferin...

«Ah biraz aydınlık olsa,» diye düşündü Hüseyin... «Biraz aydınlık olsa da, Halil Bey'in her za-

man gülümseyen yüzünü seçebilsem. Salt sesiyle bile içime ışık saçan Cezmi Baba'nın tel tel ayrılan ak saçlarını, ucu özenle kıvrılmış bıyıklara benzeyen bembeyaz, gür kaşlarını görebilsem. Kıpırtıların, mırıltıların tüm sahiplerini bir seçebilsem.»

Biri bir sigara yaktı. Kibritin aydınlığı, kimi uzanmış, kimi oturmakta olan grevcilerin tümünü gösterdi. Kafasının acısı azaldı sanki. Hepsinin bir arada olmasının güvencesi, yüreğini soğutuverdi birden. Herkes burda olduğuna göre, başına gelenlerin bir önemi yok... Rahatlıkla kendini bıraktı.

Hüseyin'in sesinin kesilivermesi, yeniden ikirciklendirdi Hall Bey'i Fafifçe dürttü omzunu.

— Uyudun mu?

— Yok uyumadım.

— Uyusan yi olur. Sızıların hafifler.

— Sızlamıyor artık... Çok uyudum mu?

— Eh, epeyce...

— Nerdeyiz?

— Şimdilik karakolda.

— Karakolda mı... Niye?

— Orasını ifademiz alınırken öğreneceğiz. Şimdiden bişey denilemez.

— Cezmi Baba da bilmez mi?

— Uyandığında sorarız. Şimdi biraz daldı.

Başını koruyarak, uzanmak için bir yer aradı. Buldu... Burnunda toprak, çürümüş tahta, sidik kokusuyla uykuya daldı...

Uyandığında kafasındaki sızının bir iyice hafiflediğini sezinledi. Cezmi Baba, yanıbaşında oturmuş, ona bakıyordu. Halil Bey ise uyuyor mu, uyanık mı belli değil. Sırtını duvara vermiş, kımıldamadan duruyor.

Tavandan sarkan ölü bir ampul sarı sarı sırıtı-

yor. Yoğunlaşan kıpırtıları belirsiz gölgeler halinde duvarlara yansıtıp, çalkalıyordu. Cezmi Baba, herkesin uyandığını saptadıktan sonra, boynunu uzatıp bir iki öksürdü;

— Yavrularım, — diye öğüte girişti. — Şimdi ifadeye gitmeden beni dinleyin... Size ne sorarlarsa sorsunlar, ana-babanızdan öte diyeceklerimi tekrarlayın. Bizim başkanımız, ustamız Cezmi Baba'dır, dersiniz. O ne dediyse, biz onu yaptık. Bunun ötesinde bişey bilmeyiz. Gerisini kendisine sorun... Tamam mı?

Kalabalık şaşkınlıkla baktı Cezmi Baba'ya. Sonra mırıltılar onaya dönüştü bir anda. Halil Bey, gözlerini gülücük gülücük kırpıştırdı;

— Ben de bunları söyleyeceğim baba!

— Sen istediğini söyle Halil Bey... Onlar adamlarını iyi bilirler.

Biletçi Vahit, şişman vatmanın yanından başını uzattı.

— İyi ama Baba, bu işte hepimiz varız, birimizin üstüne yıkmak doğru olur mu?

Biraz önce onaylayan mırıltıların, yadsımaya dönüşmek üzere olduğunu anlayan Cezmi Baba, sesini sertleştirdi.

— Bana bakın... Başkanınız benim, disiplin isterim. Hem nasılsa Hindorf'un adama ihtiyacı var. En azından iki vardiya için işbilir adam olmadı mı hapı yuttu demektir. Kağnı değil ki idaresindeki arabalar. Övendireyi dürtükleyip, öküzleri ho'layan sürüp götürebilsin. Tramvay... Makina yani. Kullanmasını bilmedi mi üstüne çıkan, ya kendi başına bir dert sarar, ya başkalarının başına. Bu dert en sonunda çoğalarak Hindorf'un başına dolanır. O yüzden, bakmayın acele verilmiş

ilânlarla sokaktan adam toplamaya çalışmalarına. O, grevi kırmak için gözdağıdır. Ne var ki, iş kullanmaya vardı mı, Hindorf, elinde sopayla kovalar acemiyi tramvayının üstünden. Neden derseniz, herifçioğlu bir yerini kırıp yarsa makinanın, kaç usta işçi ücreti zarara sokar biliyor musunuz? Hindorf bilir bunu. Bildiğinden de vazgelemez sizden. Madem öyle, hepimiz içeri girip, yalvartalım demek istersiniz belki. Demeyin. Çünkü o zaman da dışardaki yoldaşlarımızı kullanır bize karşı. En azından, siz başlayın, biz onları kurtaralım diye kandırır. Kitlemiz de, bu oyuna gelip, birkez işletti mi makinaları, adam yetiştirmek kolaylaşır. Demem odur ki, şimdilik biz güçlüyüz. Ve de direnmek burda değil, işyerinde önem taşır. Cumhuriyet Hükümetimizle, yabancı şirketi elbirliği edip, hırpaladılar bizi. Tutukladılar. Ama, tramvaylar orda depoda hareketsiz duruyor. Onlar öyle durdukça, gücümüz sürer. Birkez de tekerlekler döndü mü, biz alta düşeriz. Öyle değil mi Halil Bey?

Halil Bey kaykıldığı yerden biraz dikilip, başını salladı.

— Öyle!..

— Öyleyse, hepiniz polise benim dediklerimi tekrarlayacaksınız. Şaşırmak, zırvalamak ve de avanakça kahramanlık taslamak yok. Yeter ki, burdan çıkar çıkmaz işbaşı etmeyin. Baştan kararlaştırdığımız istekler verilinceye, direnmeyi sürdürün. Bize de, kendinize de yapabileceğiniz en büyük iyilik bu olur. Anlaştık mı?

Kanıtlarının sağlamlığı, son yadsımaları da onaya çevirdi. Grevciler, Cezmi Baba'nın dediklerini tam söyleyebilmek için, kendi kendilerine mırıldanmaya başladılar.

Polis, kopya kalemini tükrükledikten sonra usançla sordu;

— Adın?

— Hüseyin.

— Babanın adı?

— Vedat.

— Ananın?

— Safiye.

— Yaşın?

— Onsekiz...

— İşin?

— İstanbul Tramvay Şirketinde biletçi muavini.

— Adresin?

— Mecidiyeköy, Akasya Kıraathanesi karşısı.

Başını salladı polis. Kaçıncı kez yazdığı ifadeyi ebzerinden geçirmeye başladı kâğıdın üstüne. Bitirdiğinde yeniden tükrükledi kalemini.

— Uzat parmağını, — dedi. — Uzat hadi oyalanma da senden sonraki gelsin.

— Azbiraz okur yazarım.

— İyi!... Al, oku da imzala bakalım.

Tutanağı alıp, okumaya başladı Hüseyin. Daha ilk sözcüklerle bir ateş bastı bedenine... Yapılanların tümünü suçlayıcı sözcüklerle Cezmi Baba ve Halil Bey'in üstüne yıkıyordu. «O ikisi kışkırtıp, kandırdı bizi diyordu. Ben suçsuzum. Ne olduğunu bilmeden kendimizi burda bulduk.» İşsizliği dönendi aklında. İş istemek amacıyla girdiği lokantadan umutsuz çıkarken, koluna yapışan Cezmi Baba'mn güleç yüzü canlandı. Dur evlât, demişti. Gel, benim bir çırağa ihtiyacım var. Tramvay şirketinde ustayım. İçinin derinliklerinde bir güneşin doğduğunu sanmıştı. İnanmamıştı teklifine. Salak salak yüzü-

ne baktığını, ağzı açık öylece kaldığını anımsıyor şimdi. Ne dersin, diye soruyordu Cezmi Baba. Çalışmaya niyetliysen yürü benimle. Yürümüştü. Sevincinden zıplayarak ardına düşmüştü hemen. Birkaç adım attıktan sonra duraklamıştı Baba. Dur bre acelemiz yok. Daha paydostayız. Gel bir iki lokma bişey ye. Adam aç kalmadıkça, lokantadan iş istemez... Sonra Halil Bey'i düşündü. Atelyede onlar çalışırken uğrayışlarını. Cezmi Baba'yla, tarihten, hiç anlamadığı olaylardan söyleşmelerini. Önun yardımıyla biletçi muavini oluşunu... Ve elindeki tutanağı imzalamak gelmedi içinden bir türlü.

Polis, Hüseyin'in dalgın dalgın okumasından sinirlenerek, kalemi uzattı;

— Amma da uzattın be, - dedi. - Hadi imzalayacaksan imzala da, bitirelim şu işi. Senin gibi kaç sersemin ifadesini alacağız daha.

— İyi ama ağabey, - diye cılız bir sesle yadsıdı Hüseyin. - Burda yazıldığı gibi değil ki.

— Değil mi? Ne diyorsun sen be salak.

— Yok... Böyle değil...

Polis, kâğıdı hırsla çekti elinden. Ters ters baktı suratına. Tutanağı masanın üstüne çarptı. Kâğıt bir şamar gibi şakladı. Toplu iğneyi, kopya kâğıdını çıkardı. Bir başka kâğıt hazırladı. Dişlerini sıkıp, gözlerini belerterek, ifade bölümüne değin kopya etmeye başladı yazdıklarını.

Sonra aynı öfkeyle çıkıştı;

— Eee!.. Öt bakalım nasıl oldu?

— Grev yaptık.

— İyi hallettiniz. Sonra.

— Sonra polis ağabeyler üstümüze saldırdı. Az daha benim kafam kırılıyordu...

İlkin söylediklerini yazmaya başlayan polis, birden dikildi.

— Kes be... Hem kanunsuz iş yapıyorsun, hem de karşıma geçmiş polisi suçlamaya kalkışıyorsun. Bu kadarı da fazla artık. Sen sorduklarıma cevap ver tamam mı?

— Olur.

— Neden grev yaptınız siz?

— Durmadan ücretlerimizi düşürüyorlardı, yapmayın, dedik, dinlemediler.

— Ya!.. Başka?

— Yabancı ustalar bize hakaret ediyorlardı. Bunun önlenmesini istedik, anlamadılar.

— Bu kadar mı?

— Bir de dedik ki, bu yabancı şirket ülkemizden gitsin... Tınmadılar...

— Eh, iyi!.. Bu kadarı ananızı bellemeye yeter de artar bile. İşte yazdım... İmzala bakalım. İmzala da gör, dünyanın kaç bucak olduğunu.

Gösterdiği yeri imzalayıp, kalemi uzatırken, sormadan edemedi, polis.

— İyi, aferin. Grev ne demek biliyor musun sen bakalım?

— Öğrendim ağabey, - dedi başındaki şişliği yoklayarak. - İşi bırakmak, makinaları durdurmak ve de polisten dayak yiyip, sorgu soruşturmaya uğramak demek.

— Daha bu başlangıç delikanlı. Dur bakalım, ardında ne sopalar, ne soruşturmalar yatıyor bu ifadenin. Hele aynı efeliği hakimin karşısında da gösterirsen, işte o zaman bellersin bir iyice grevin ne olduğunu.

— Söylediklerimin hepsi doğruydu ağabey. bildiğim mahkeme de doğruyu arar.

— Evet. Arar ve de sonra cezayı basar bir iyice.

— Doğru cezalandırılmaz benim bildiğim. Tersine, kötü olan yalandır.

— İşte adam dediğin böyle davranarak kündeye gelir.

— Ne olur doğru davranırsam dedin polis ağabey, ne olur?

Polis, bir ifadeyi iki kez yazmanın öfkesini kusarcasma hırçınlaştı sonunda.

— Asarlar adamı ulan. Hiç gözünün yaşına bakmadan asarlar.

Şaka mı, doğru mu diye baktı polisin yüzüne. Öfkeli patlak gözlerin derinliğinde hiç bir alay izi göremeyince, yüzü sarardı. Bir titreme gelip salladı bedenini. Kasıklarının arasında bir ıslaklığın belirdiğini sandı. Korktuğunun anlaşılmaması amacıyla, müteferrikaya yöneldi.

Cezmi Baba, sırtını duvara dayamış, ayaklarını uzatıp, gözlerini kapamıştı. Halil Bey, Hüseyin'in kendi yanlarına gelişinden pirelendi. Sezdirmeden doğruldu. Kolunu yakalayıp, titrediğini anlayınca fısıldadı;

— N'oldu Hüseyin?

— Doğruyu söyledim diye asacaklarmış beni. Polis ağabey öyle dedi, asacaklarmış.

Cezmi Baba, kapının tıkırtısına uyanmış, fısıltılara kulak kabartmıştı.

— Keşke assalar!.. - diye alayla söze girdi. - Keşke assalar da, büyük sözü dinlememenin ne demek olduğunu bir güzel anlatsalar sana... Biz burda ne dedik?

— Dediniz ama, ifadede yalan yazıyordu... Diyordu ki, Cezmi Baba ve Halil Bey...

— Biliyoruz ne yazdığını. Dilin mi kopardı evet desen yazılana, elin mi kopardı ses çıkarmadan altını imzalayıversen?

— Yalandı Baba. Baştan sona yalandı.

— Yalan olsun. Sana bir zararı yoktu ki bunun.

— Ben yalan söylemem.

— Söylemezsen asılırsın bir güzel.

Yeniden titremeye başladı Hüseyin. Kaygıyla sordu Halil Bey'e.

— Asılır mıyım?

— Tasalanma, - diye Halil Bey'den önce yanıtladı Cezmi Baba. - Sende bu kafa varken daha çok gidip gelirsin ipin altına. Gidip gelirsin de, görürsün ölümün korkulası bişey olmadığını.

— Sanki birkaç kez gidip de gelmiş gibi konuşuyorsun, - dedi kendini biraz toplayarak.

— Hem de pek çok kez gidip gelmiştir, - diyerek Halil Bey girdi söze. - Anlatmadığı için kaç kez ölümün eşiğinden döndüğünü bilmiyoruz.

— Anlatılacak bişey olmadığından anlatmıyorum Halil Bey oğlum. Olsa durur muyum? Anlatırım ki, Hüseyin Kalfa bu kadar korkmaya değmediğini anlasın.

— Herkes senin gibi yürekli olmaz ki Baba, - dedi Hüseyin.

— Benim yürekli olduğumu kim söyledi?

— Birinin söylemesi gerekmez, ben gözlerimle gördüm.

— Ben de, - diye tamamladı Halil Bey. - Hem gördüm hem de görenlerden duydum.

— Anlaşılan siz yiğitliğin ne olduğunu bilmiyorsunuz. Benim yaptığım nedir? Doğru bildiğim bir iş adına yola çıkmak. Oysa öylelerini gördüm

ki ben, bin kez yaşasam, yaptıklarının birini beceremem.

— Herkesin ölçüsü kendisine göredir Baba, - dedi Halil Bey.

Daha konuşacaktı, kapı açılınca yutkundu birden. Polis başını kapıdan uzattı;

— Hadi bakalım, toparlanın. Sultanahmet'te sohbet için çok zamanınız olacak.

Toparlandılar.

Karakolda düzenlenen tutanaklara göre, suçlu saydıklarını ayıklayıp, ötekileri serbest bıraktılar. Kırka yakın elebaşı saptayıp, kamyonlara bindirmeye başladılar. Cezmi Baba, bırakılanlarla, grevcilerden üçyüz kadarının karakol'un önünde yığınlaştığını görünce dikildi. Polisler, branda kaplı kamyona atıncaya değin;

— Sözleştiğimiz gibi arkadaşlar, - dedi. - Sıra sizde... Çözülmek yok...

— Yok yok...

— Söz...

Bir uğultu ağdı kulaklarına Hüseyin'in. İki polis kollarından tuttukları gibi attılar kamyonun içine. Tırmanırken bir de ardından ittiklerinde, tırtıllı tahta kasanın üstüne yüzüstü düştü. Suratında bir sızıyla birlikte, ılık bir ıslaklık sezinledi. Tam kendini toparlamaya çalışırken, dışardan gelen uğultuyu, motorun gürültüsü kesti.

Sarsılarak ilerlediler. Bir süre sonra kamyon bilmediği bir yerde durdu. Elinde tutanakları taşıyan polis atladı kamyondan. Birkaç dakikalık duraklamadan hemen sonra, sırıtarak yerine döndü.

Cezmi Baba, başını sallayarak baktı polisin yüzüne.

— Savcı Bey yüzümüzü bile görmek istemedi

öyle mi oğul?

— Bilmem Baba, - diye yanıtladı polis. - Biz, bize denileni yaptık.

— Demek mevkuf olarak görecekler davamızı?

— Büyüklerimiz bilir.

— Büyüklerimiz!... - diye alayla burun kıvırdı Cezmi Baba. - Doğru evlât... Büyüklerimiz çok şey bilir. En iyi bildikleri de güçlünün yanında olmaktır.

Polis cevap vermek için ağzını açarken, yutkunup sustu. Başını iki yana salladı. Yere baktı. Polis Müdürüyle Savcı asıl tehlikeli kişilerin Halil Bey'le, Cezmi Baba olduklarını söylemişlerdi. Böyleleriyle çene yarıştırmak insana iyilik getirmezdi. Hiç cevap vermemek yeğ. Vermedi o da...

Cezmi Baba sanki bu susuştan istediği cevabı almış gibi sözlerini sürdürdü;

— Öyle değil mi oğul? Azbiraz biz güçlü olsaydık, büyüklerimiz böylesi acımasız olmazlardı. Size sözüm yok. Neden yok, kendiniz bilirsiniz. Ama o büyüklerimiz yok mu? O, yabancıyla birlikte, bize kıyanlar, işte onlar bunun hesabını verecekler birgün. Kendilerinde olmasa çocuklarında. Mutlaka verecekler... Benden söylemesi. Kendi yaptıkları kanunlara bile saygı göstermiyorlar. Yüzümüzü görmeden, karakol tutanağının altına mevkuftur diye yazıveriyorlar. Sanıyorlar ki bu iş burda biter. Bizi deliğe tıkmak, grevi kırmaya yeter. Yanılıyorlar. Kırk yiğit var burda. Bunların karıları, çocukları var. Döneklik etseler bile, bu kadınlardan, çocuklardan utanacak arkadaşları var. O zaman ne yapacak büyüklerimiz? İki güne kalmadan bunları salıvermeyecek mi? Salıverdiklerin-

de rezil olmayacaklar mı? Savcı dediğin kanun adamıdır. İşçisinden böylesine sakınır mı adam kendini? Mikrop muyuz biz? Bir bulaşıcı hastalığın mikrobu gibi kendini korumaya kalkışsın.

Halil Bey ilkin söze girmek istemişti. Sonra birden susup, başıyla onaylamaya başladı. Cezmi Baba kalabalığın arasında kol gezen korkunun candamarına vuruvermişti. İlkin, daha bir ürküteceğini sandı. Sonra yılların önderliğinde pişip gelişmiş Baba'nın, bir yanlış iş yapmayacağının güvencesiyle, kendini bıraktı. Düşündüğü gibi olmuştu. Polislerin davranışı, tutukluluk belirtisi, ürken kalabalığı kıskaca almak üzereyken, Cezmi Baba'nın bu sert dikilişi, yumruklaştırıverdi tümünü. Kitleleri kavramanın bilincini görüyordu Halil Bey... Keskin çizgili ama, yuvarlağa yakın yüzünün gülücüklerinde bir aydınlık balkıdı. Cezmi Baba da işini bilmezse, kimse bilemezdi. Az önce, bıçak görmüş kurbanlık gibi titreşen kalabalık, kararlı bir dikilişle izliyordu sözlerini. Cezmi Baba yanlarında bulundukça, kimse onlara kötülük edemezdi. Bunun güveni parlıyordu gözlerinde. Bu güvenle, ölüme dimdik gidebilirlerdi. Bu güvenle en aşılmayacak engeli paramparça devirivereceklerdi. Gözlerinde parıldayan ışık, bir işçinin ötekine yaslanmasının yankısıydı. Elle tutulur bir şeydi bu. Halil Bey ellerini uzatsa avuçlarında ateşini duyacaktı. Korkuları, yıkılmışlıkları içinde, birden parlayıveren bu öfkeyi iyi biliyordu. Öylesine çok görmüştü ki böyle öfke parıltısıyla çakmak çakmak işçi gözlerini. Öylesine içiçe yaşamıştı ki onlarla... Tüm güçlükleri potayı tutuşturur, demiri döver gibi aşıp geçivermelerinin anıları taptazeydi daha belleğinde. Elini uzatsa yakacak olan, o anılardı belki de. Ana-

dolu bozkırlarından, Rusya buzullarına değin uzanan bir gençliğin, yaşamış ve doymuşluğun tazeliğiyle sevecen sevecen baktı Cezmi Baba'ya...

Kamyon, sarsılarak durdu yeniden. Polisler atlayıp indiler. İlkin Cezmi Baba ayak bastı yere. Tutukevinin önündeki daracık alana bir baktı. Pamuk saçlarıyla, ak kaşlarının kıpırtısını okşadı bir yel. Genç gözlerle süzdü çevresini. Sonra civcivlerini kanatlarının altında toplayan bir anaç tavuk gibi, tutukluların indirilmesini gözetti. Kalın, yüksek demir kapı açıldı. Küflü gibi görünen taş duvarlar tüm soğukluğuyla belirdi. Görüşme günlerinde kullanılan giriş bölümünün telli dolaplara benzeyen «Görüş Mahalli»nin iki yanındaki kapılar açıldı. İki sıra halinde uzun, bitmeyecekmiş gibi görünen taş bir alan belirdi. Gardiyanlar Cezmi Baba'yla Halil Bey'e tanıdık tanıdık gülümsediler. Hemen arkalarında yürüyen Hüseyin bu tanışlığa şaşkınlıkla baktı. Hani nerdeyse sarmaş dolaş olacaklar. Hele Cezmi Baba... Tüm gardiyanlar tanıyorlar onu. Tümü saygılı selâmlarla baş kırıyorlar. Sanki bir yakınları gelmiş. Cezmi Baba da öyle. Tümüne gülümsüyor. Önlerine düşüp götüren Başgardiyan'ın sırtını sığazlayıp oğlunu soruyor. Başgardiyan bir şeyler borçluymuş gibi eğilip bükülüyor o sorduğunda. Tüm ailesinin durumu konusunda bilgi veriyor. Oğlunun bir atelye açmak istediğinden. Kendisininse, biriktirdiği parayla evlenmesinin doğru olacağına inandığından söz ediyor. Cezmi Baba oğlanın yanını tutunca, sessiz boyun kırıyor. Bir garip tutum, çözemediği, çözemiyeceği bir tutum. Sanki Cezmi Baba buraya tutuklu olarak değil de, bir aile ocağına gezmeye gelmiş. Bu durum daha bir ikirciklendiriyor Hüseyin'i. Olası

mı? Ya polislere davranışı... Ya daha önceki olaylar?

Parti Başkanının suçüstü yakalanmış gibi Cezmi Baba'ya bakarak başını önüne eğmesi. Vali'nin en çok ona karşıymış gibi davranması? Sanki bu olcakları başından biliyordu. En son toplantıya Vali'yle, Parti Başkanının da katılacağını öğrenince, Halil Bey'e söylediklerini anımsadı. «Birkez bunca köşek bir araya toplandı mı, bizim üstümüzden pazarlığa girişecekler, demektir. Tabii onların pazarlığı hoşça olursa, arada şamarı biz yeriz. Yine de sağlam durursak, belki bişeyler koparırız.» Durmuşlardı işte. Kadını, çocuğuyla hem de. Durmuşlar, şimdi de kırka yakın insan, iki sıra halinde cezaevinin taş duvarları boyunca yürüyorlardı.

Cezmi Baba ise sanki kendi evine gelmişcesine rahattı. Düşman olması gereken gardiyanlarla şakalaşıyor. Tutuklu kılıklı adamlarla selâmlaşıyordu senli benli.

Hüseyin, bir türlü yorumlayamıyor neden burdalar... Halil Bey'le Cezmi Baba böylesine sağlam durmasalar, çoktan dizlerinin bağı çözülüp, yıkılıverecek yere. Onların direncinden güç almak istercesine çevresine bakınıyor. Bakındığını gören Cezmi Baba;

— Ne o Hüseyin? Beğenmedin mi? Hani beğenmesen de haklısın oğul. Burası hapisanedir. Azbiraz üstteki sultan sarayı sanmayasın. Onlar yerin üstündeyse, biz altındayız daha bir zaman. Sonra biz yerin üstüne çıkarız adam gibi, onlar altına girerler bakarsın. Bu yüzden, beğenmemezlik edip, sıkılma.

Gülüveriyor Hüseyin.

Cezmi Baba'nın hiç yitmeyen umuduyla dop-

dolu, dişlerinin tüm akını parlatıyor yüzünde.

Bir koğuşun önünde durduruluyorlar.

Başgardiyan, Cezmi Baba, Halil Bey ve Hüseyin'i küçük bir taş odaya sokuyor. Ötekilerin ayak sesleri bir süre daha yansıyor taşlarda.

Baba, kapı üstlerine kapanınca, tanıdık tanıdık çevresine bakınıyor.

— Burası iyidir Halil Bey, - diyor. - Benim eski koğuşumdur.

— Eski koğuşun mu, - diye soruyor Hüseyin şaşkınlıkla.

— Eski koğuşum. Gardiyanların tümü de eski dosttur Hüseyin Kalfa oğlum... Eski dost olduğumuzdan, nice ayrı durumlarda olsak, severiz birbirimizi. Pek ayrı durumlarda da sayılmayız ya!.. Bir farkımız varsa onlar arada bir, izin günü kullanırlar. Çekip giderler evlerine. Karıları, çocuklarıyla geçirirler zamanlarını. Bizim izin günümüz yoktur. Onlar burda bulunduklarından ötürü devlet memuru sayılıp, para alırlar. Biz para istediğimizden buraya tıkılır, mahrum bırakılırız. Yüzeyden bakarsan, onların durumu bizden iyidir. Temelden bakarsan farksız. Öyle olduğundan da zaman zaman çatışma çıkar aramızda. Onların arasında çıktığı gibi. Yani onlar da tutukludurlar. İşe, üç kuruşluk aylığa ve burdaki tutukluların kaderlerine.

— Beni avutmak istiyorsun, - dedi Hüseyin.

— Senin avunmaya ihtiyacın yok, - diye söze girdi Halil Bey. - Yaptığın işi, yapmak zorunda olduğundan burdasın. Ve burda olman, senin suçun değil. Asıl suçlu olanlar, bizi buraya getirenlerdir. Ve böylelikle kendi suçlarını örteceklerini sanıyorlar. Oysa, kendi gözlerini köreltip, kendi vicdanlarını susturmadıkça, üstlerinden atamazlar suçları-

nı. Bu bile yetersizdir. Biz kimin suçlu, kimin haklı olduğunu biliyoruz. Ve önemli olan da bizim bilmemizdir. Öyle değil mi Baba?

— Öyledir oğul - diye yanıtladı Cezmi Baba. - Cumhuriyet Hükümetimiz bizi buraya tıkmakla, bazı şeyler söylüyor. İyi dinlersek anlayabiliriz. Ne var ki, bunun için sadece kulaklarımızı açmak yeterli değil! Gözlerimizi de açmalıyız bir iyice.

İşte, yine başlıyorlardı anlaşılmaz sözler etmeye. Dayanamadı Hüseyin;

— Bir söyleyeceği varsa, apaçık söylese ya Hükümetimiz.

— Olmaz!.. Hükümetler açık konuşursa, söz ayağa düşer diye korkarlar. O nedenle, yalnız anlayanın sezebileceği imalı davranışlarda bulunurlar, - dedi Cezmi Baba.

Halil Bey gülerek baktı Cezmi Baba'ya.

— Anlaşıldı... Nerde yanıldığımızın hesabını çıkarmak istiyorsun Baba... Sıcağı sıcağına hem de...

— Öyle olursa durum daha bir aydınlanır oğul. Ayrıntılar daha bir belirgindir iş sıcakken. Yoksa soğudu mu, köşek devlet adamları gibi, gerçeği tarihe bıraktık, savunmasıyla, paçayı sıyırmağa davranırız. Ne sıvışmaktır bizim işimiz, ne de yanlışlarımızdan ürkmek. Doğruyu bulmanın yolu, yanlışın nerde olduğunu bilmek, bilmiyorsak, bulup çıkarmaktan geçer.

«Körler gibiyim onların yanında,» diye düşündü Hüseyin.

«Güneşin varlığını biliyorum. Sezinliyorum daha doğrusu. Tenimde duyuyorum, tabiatın büyük gücünü. Fakat bir türlü kavrayamıyorum. Nedir, nicedir anlayamıyorum. Sanırım bu benim suçum

değil. Her kelimenin ne anlama geldiğini biliyorum. Cümleler tamamlandığında, bir anlamı olduğunu seziyorum. Fakat anlamın ne olduğunu kavrayamıyorum bir türlü. Cahilliğim besbelli. Uçup uçup gidiyor sözler belleğimden. Zorlayacağım kendimi bukez. Zorlayacağım ve bu yanlış neyse, nerdeyse kavrayacağım bir iyice.»

Kafasını salladı bir iyice. İçinde ne varsa silkeleyip, söylenenlere yer açmak isteğiyle tutuştu. Cezmi Baba, kafasını salladığını görünce, laf attı.

— Ne o Hüseyin Kalfa, sopanın acısını mı unutmak istiyorsun?

— Yok bire Baba... Düşünüyorum...

— Yapma!... Neyi düşünüyorsun?

— Buraya neden geldiğimizi her halde, - diye Hüseyin'den önce atıldı Halil Bey.

— Buraya? - diye ilkin sordu Hüseyin. Sonra kendi sorusunu cevapladı. - Doğru bir iş yaptığımızdan geldik. Ben onu düşünmüyorum bile... Yanlışı nerdeydi dediniz de...

— Oho!... - diye ellerini oğuşturdu Baba. - Yaşa bire Hüseyin Kalfa oğlum. Bak bu çok iyi bir şey. Birkez yanlışını buldun mu işin, doğrusunu öğrenmeyi kolayladın demektir. Doğrusu tam tersidir deme ha!.. Bakarsın yanlışın içindedir doğru. Ayıklayıp çıkaramadığın bir yerde. O bakımdan yanlışı aramak çok bir önemlidir.

— Bana öyle geliyor ki Baba, - dedi Halil Bey. - Ucuza çalışmamız Ankara'nın işine geliyordu. Böylesine toplu bir biçimde üstümüze saldırdıklarına göre, bizi ucuz ücretlerle devralırsa, yapacağı zam az, sevincimiz ise büyük olur. İşte bizim hesaplamadığımız önemli noktalardan biri bu...

— Hesapladık... Hesapladık ya, yine de bu işe

polisi karıştıracaklarını düşünmedik. Elbette ucuz işçi ücreti işlerine gelecek. İşçi devleti değil ki bu. İşçi devletinde bile, bir zaman birikimi sağlamak amacıyla ucuz ücret ödemek zaruret olabilir.

— Haklısın Baba. Bu zaruretin, zorbalığa taşacağını düşünmemiştik biz. Sanırım bu da zaruretten oldu. Öyle olmasa, toplantı boyunca sana gerdan kırıp duran Cevdet Kerim, Vali'nin kuyruğuna takılıvermezdi hemencecik. En azından, biz parti olarak, derdi, bu işin uzlaşmayla bağlanmasını istiyoruz. Demedi...

— Diyemezdi de ondan. Bunlar gidip Lozan'da millileştirdikleri her şirketin varlığını bitamam ve kısa zamanda ödemeyi kabullendiler. Bilmiyoruz nasıl bir durumda kabullendiklerini. Kapitalizm kuruşunu kaptırmaz. Kabullenmeseler anlaşma olmaz mıydı? Belli değil. Şimdiki korkuları da, millileştirmelerin üstüste gelmesi. Bizim isteklerimiz kabul edildi mi, ötekiler başkaldıracak. Üstüste gelen millileştirmelerin taksiti, hazinenin canına okuyacak belki. Belki de herşey kendi planları çerçevesinde yürüsün istiyorlardı. Çünkü tek taksit ödemezlerse, dışarda kıyamet kopar. Bilirsin bizim Osmanlılar, dışarının yaygarasından nice bir korkar. Hazır ellerine fırsat geçmiş. Bizi ezerlerse, dışarıya çifte teminat vermiş olacaklar. Biri, işçilerin karşısında bile ne kadar güçlü oldukları. Öteki ise İzmir İktisat Kongresi'nde, yoksulluktan kucak açtıkları yabancı sermayenin rahat çalışmasını sağlayacakları. Eh, bizim gibi avanak alayıyla da böyle oynayacaklarını düşündüler mi, neden bir taşla iki kuş vurmaya kalkışmasınlar?

— Doğru... Böylelikle kendi yollarında ilerleme imkânına da kaşuvurlar. İşte bizim bu olayda

gözden kaçırdığımız bu oldu gibime geliyor.

— Bir yerde haklısın Halil Bey. Biz sadece Takrir-i Sükûn'un baskısı ne olursa olsun, bir gediğini yakalarız diye yürüdük. Umduk ki, İthalâtçıların ilk furya grevlerde yaptığı gibi en azından, arabulucu olarak işe karışacaklar. Oysa Gazi Paşamız, düzenini bir sağlamca tutmakta pek kararlı davrandı. Anlaşılan odur ki, devraldığını geliştirerek götürecek. Ve de kendi içinde tıkanıncaya bu sistemi destekleyecek tüm güçleriyle. Tıkandığı yerde de, biz her şeyi yaptık, olmuyor bu iş diyecek. Onca debelendik, dönüp ardımıza baktığımızda sıfırdayız. Öyleyse sıfırdan başlayacağız. Hadi bakalım, gelsin devletcilik. Düşün bir kez. Yüz yıldır debeleniyoruz zengin yetiştireceğiz de, zenginler de yatırım yapıp, ülkeyi kalkındıracaklar diye! Tersine battık, debelendikce. Şimdi, yanmış yıkılmış bir ülke, tamtakır kaynaklarla mı becereceğiz bu işi. Geç efendim, geç!..

— Geçersem, döneriz diyorsun sen. Döneriz belki. Ama, bu dönüş de düzeni sağlamak amacıyla olmaz mı? Diyelim ki devletcilik uygulandı. Tüm ekonomik yapıya devlet elkodu. O zaman devletcilik bütünüyle hâkim olur mu?

— İşte bu biraz kuşkulu. Çünkü biz kadroları yitirdik. Devletcilik, o düşüncenin sahiplerince uygulanır. Sıfırdan başlarken bile amaç, mevcut düzeni sürdürmeye yönelik olacaktır. Öyle olunca da bir yerde yararlı mı, zararlı mı diye tartışmak belki mümkün. Mümkün ya, yine de tabiî gelişme vetiresine göre yorumlarsak, sınaileşmeye bağlıdır iş. Bakarsın devletcilik, taşıma su gibi değirmeni az biraz döndürür. Dönmez demiş atalarımız. Bakarsın döndürür. Belli bir canlılık, belli bir birikim

getirir.

— Yani fabrika demek, işçi demektir diyorsun Baba, öyle mi?

— Evet tam öyle.

— Öyleyse, gittikçe büyüdüğü söylenen buhranın bizim ekonomiye zarar vermeyeceğini, hatta tersine canlandıracağını söylüyorsun sen.

— Buhran olana zarar verir oğul. Bizde o dediğin anlamda bir ekonomi olduğunu ileri sürebilir misin? Sürersen, nasıl değerlendirirsin bu ekonomiyi? Kapitalist ekonomi mi? Kapitalizm öncesi ekonomik şekillerinden biri mi? Yoksa kapalı pazar ekonomisi mi? Ya hiç biri değil diyeceksin ya da hepsi birden. Böyle boktan şey olur mu? Olmaz. Olmaz ya, Cumhuriyet Hükümetimizin devraldığı miras bu. Öyle kötü bir kaynak ki, ne akmakta gümbür gümbür, ne kuruyup başka kaynak aramaya imkân vermekte. Koskoca ülkede un değirmenindeki tutmalarla, el tezgâhındaki gelin ve kaynanları da eklediğinde, altmış beş bin işçi sayabiliyorsun. Demek ki sen sanayi ülkesi değilsin. Tarım ülkesiyiz desen, bu işçi sayısına ırgatlarla marabaları da eklesen, sayıyı iki üç yüz bine zor çıkarıyorsun. Savaş anamızı bellemiş. Sağ kalan erkeklerin çoğu yaralı ya da sakat... Kadınlar desen, tarlaya mı baksın yiyecek için, tezgâha mı giyecek sağlamak amacıyla. Böyle bir kargaşanın içinde, el tezgâhını fabrika, un değirmenini de işletme diye aldın mı, hesaba oturduğunda kafanı hangi taşa vuracağını bilemezsin. Geriye ne kalıyor bunlardan başka? Yabancı işletmelerle, maden şirketleri mi? Eh, diyelim ki Lozan anlaşmasına göre, yakında bunlar bizim olacak. Oluncaya kadar da kaymağını eloğlu yiyecek bir güzel. Durum

böyleyken ne yapsın Ankara? Yapacağı belli. Dediğimiz gibi. Buhranın yeli, eldekileri de savurunca, sıfırdan başlayacak. Başlarken ona buna para dağıtamaz yeniden. Denedi bunu... İş Bankası dedi, verdi. İhracat primi dedi, savurdu. Olmadı... Ahmet aldı oyuna gitti, Mehmet aldı koyuna gitti. Eli az biraz para gören devletlu, yatırıma yöneleceğine, ihtikâra daldı. Bir fabrika kuracağı umulan herkes, saray misali konak kurmaya durdu. Selçuklu'nun ticaret yolu buydu benim bildiğim, Osmanlı'nınki aynı. Adamlar, yeni yeni şehirler aldıklarında bile sur dışındaki tarlaları parselleyip, başka şehirlerden göçürttükleri ahaliye pahalı pahalı satıyorlarmış. Bizimkilerin yaptığı bundan değişik olacak değil... Nerde ele gelir, göze görünür arsa varsa, iş yapsınlar diye ellerine tutuşturulan paraları oralara yatırdılar. Bunların sürüp getireceği ahali de olmadığından, birbiri ardı sıra iflas masasına oturdular. İşte bunun için, bizim topluma göçebe dediklerinde, belki aşiret çadırından çıkma değildir, diye karşı çıkılabilir. Ama, arsa satmak için göçürtülen ahaliye bakılacak olursa, bal gibi göçebedir de denilebilir. Göçebe toplumun ekonomik yapısı da kendine uygun olacağından, sil baştan etmek kolaydır. Bugün bakarsın, Mustafa Reşit Paşamızla, Sultan Dördüncü Murat efendimizin hayal ettiği gibi, kapitalist toplum özlemleri tepinir her bir yanda. Yarın bakarsın, devletcilik. Ne var ki, son denemedir bu. Devletciliği kullanarak da kuramadılar mı kapitalizmi, bu millet avanak değil. Bir yer gelir ki, «ey erenler bunca mey yeter» deyip, kıyama durüverir. O zaman milletin başında aklı başında adamlar olursa, ağrısız sızısız atlatılır bu doğum. Olmadı mı, al takke ver

külâh girişilir ki, o günleri yaşayanlara ne mutlu.

— Attığımız her tohumun, ilerde ulu çınarlar olduğunu söylüyorsun apaçık. Umutlandırıyorsun beni Baba, - dedi Halil Bey sevecenlikle.

— Eh işte, bizimki de bir umut. Bir de bu topluma karşı borcumuzu ödemenin sevinci Halil bey. Yoksa toprak olmayınca, tohum neylesin. Doğru dürüst işçi sayılabilecek on beş bin kişimiz var. Onlar da ülkenin dört bir yanma dağılmış yabancı kumpanyalarda çalışanlar. Kendi bölgelerinde, kendi dertleriyle sarılıp sarmalanmışlar. Hayat şartlarının dar çemberine öyle bir mahkûm olmuşlar ki, her davranışları Cumhuriyet Hükümetimizin nice bir güçlü olduğunu ispatlamakta kullanılıyor. Belki böyle ispatların artması iyi olur diyeceksin. Artmaz bana sorarsan. Bir yer gelir ki, dar kitlelerin gücü tükenir. Sen askerden fazla, polisten güçlü olmalısın. Birini kırdıklarında, bini yürümeli dalga dalga... Silâh tutanın parmağı, emir verenin yüreği titremeli ezmeye sıvanırken. Ezer miyiz, ezilir miyiz diye istihareye yatmalı günler öncesinden. Yatmadı mı, kendini Roma despotlarından daha bir güçlü sanır. Güçlü olmakla, güçlü sanmak arasında dağlar kadar fark vardır. Ve de biri asılsa bunun, biri kötü bir karikatürdür. Karikatür dediğin de, el elinde bir rezilliktir ki, benim korkum da burda başlar işte. Devlet yardımının yetmediği yerde, el yardımına baş vurmaktan söz ediyorum. İlkin pek tatlıdır el yardımı. Bilir misin, İngiliz ve Fransızlar, bizim saraya borç vermek için yalvar yakar olmuşlardır ilkin. Borç vermek için adama yalvarıldığı nerde görülmüştür dersin belki. Bizim tarihimizin kara sayfalarını aç bak, göreceksin. Hem de bizimkilerin bu yalvarmalar karşısında çal-

kalanıp istemediklerini de birlikte göreceksin. Ne var ki, aradan on yıl geçmeden, bizimkiler yalvar yakar olmuştur borç alabilmek için. On yıl içinde ne değişti ki, bizim köşekler yalvar yakar oluyor dersen, ben de derim ki, enseler değişti oğul. Şamara denk gelecek kalınlıkta, yapılı enseler belirdi. Belki abartıyorum sanacaksın. Sanma... Hangi akıllı adam, bir saray daha yaptırmak için, yabancıdan borç ister? Hadi borcu bir fabrikaya, bir işletmeye yatırsa aklım erer. Zaten öyle yapsa, biz çoktan tokatımız altındaki yoksulların ümüğünü sıkıp, iliğini sömürmüş olurduk. Olurduk ve de en azından Rusya ölçüsünde kalkınmış bulunurduk. Bulunamadıksa, bizimkilerin akılsızlığından. Ve de el elinde rezilliğe bir iyice sulanmış olmalarından. Borç veren saray öğütlemiş ki, aldıklarınleyin taşa toprağa yatırmışlar paraları. Bizimkilerin köşekliği ürün üstüne değil açıkcası, düğün üstüne. Dedem sirke içmiş, benim yüzüm ekşiyor demiş atalarımızdan biri. Bizimkiler de yüz yıl önce tef çalmaya girişince, şimdi köçekliği bize düşmüş. İşte işin burasında bu ekonomik yapıyı değiştirmenin güçlükleri de ortaya çıkıyor. Çünkü, çapula alışmış efendilerimiz. Çapulu ortadan kaldırmadıkca da, hiç bir halt etmen mümkün değil. Kaldırmaya kalkıştığında birlikte yürüyeceğin bir sınıf gerekli sana... Çapuldan canı yanmış bir sınıf... Hani nerde? Yok... Ne buyuruyor Gazi Paşamız! imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz... Neden? Hepimiz yoksuluz da ondan... Ne kadar çapulcumuz varsa bir araya gelseler, bir yabancı şirketin, meselâ şu bizim Belçikalıların Tramvay Şirketi'nin, bir bölgesini satın alamazlar. Bir kocamanca gemi donatamazlar. Demiryolundan, liman-

dan geçtik, yarım buçuk bir fabrika bile kuramazlar. Demek ki, haklıdır Gazi Paşamız. Zengin görünüşte zengin, gerçekte yoksul, biz ise çoktan sıfırı tüketmişiz. Öyleyse biz, yoksullukta imtiyazsız, sınıfsız bir kitleyiz. Zenginlikte değil... Ülkemizin dört bir yanında, bacası püfür püfür tüten fabrikalar ve de bu fabrikaları çapul, talan kurmuş olan kapitalistler olsun bakalım da... Bu fabrikalarda çalışan binlerce işçi hayatlarını sadece emeklerinin karşılığında kazanıyor bulunsun da... Sen o zaman çık kitlenin karşısına, bağır bir güzel imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz diye. Bağır ki, ilkin hükümet tıksın seni tımarhaneye. Ardından da sınıflar kuyruğuna teneke bağlayıp, tıngırtısına kahkaha atsın bir güzel. Oysa şimdi şu 928 Haziranında durum ne? Kapitalist sınıf olmadığından işçi sınıfı yok. Ve de sınıflar vardır diyenler burda, hapiste. Aman ne güzel yoktur, diyenler zevk-ü sefada .. Biz de adam olup, onları taklit etsek, ulan aferin bunlar da akıllarını başlarına topladı deyip, birer kürk giydirir, birer mansıba yerleştirirler bakarsın. Ne var ki, senin dediğin gibi, toprağımız kıraç, tohumumuz cılız olsa da, biz bu toprağa, bu tohumu dikmeye şartlanmışız. Ne onlar gibi diyebiliriz, ne de kısa zamanda sonuca ulaşabiliriz.

— Zaten böyle bi şey beklediğimiz yok bizim Baba...

— Bekleyemezsin. Parti işi uzun iştir oğul... - Durakladı. Gözlerinde belirip sönen isteğin coşkusuna bıraktı bir an kendini. - Nasıl oldu da Partiye girdin, - diye sordu Halil Bey'e.

Hüseyin'e bir göz attı Halil Bey. Duyduklarını anlamaya çalışır gibi dikkat kesilmiş görünce, gülümsedi. O yaşlardaki kendini düşünürcesine, süz-

dü tepeden tırnağa. İkirciksiz anlatmaya başladı;

— 915 Kışında, Enver Paşa'nın emrinde, Kafkas Cephesi'ndeydik. Orduların yanlış idare yüzünden kitle halinde esir düştüğü ya da Sarıkamış buzullarında ağıtlara konu olacak biçimde donduğu savaştaydık. Bizim birlik soğuktan donmak üzereyken, Kars yaylalarında esir alındı. Komutanımız Yüzbaşı İsmail Hakkı idi... Bizi sürdüler Sibirya'ya. Tek umudumuz, savaşın bitmesi. Fakat o da uzadıkça uzuyor. Sibirya, esirlerin olduğu gibi, Rus devrimcilerinin de sürgün yeri. Batı Cephesi'ndeki Almanlardan, Kurtuluş mücadelesi veren Azerilere, Polonyalılardan biz Türklere herkes kader birliğinde, birbirine bağlanmış. Devrimciler arı gibi çalışıyor. Ruslar pek dilimizi bilmediğinden, bizimle Başkırt Türkmenleri ilgileniyor. Kader birliğinin buzul soğuğu karşısında birbirine kenetlediği bu insanlar, konuşmak için çok zamana sahipler. Tıpkı burda olduğu gibi. Başkırt sosyalistleri, yavaş yavaş ders veriyorlar bize. Anlattıkları sosyalizm, bir Cennet düşü yaşatıyor uyanıklığımızda. Üstelik, Anadolu'yu, düşündükce, pek büyük bir fark da göremiyoruz düzenimizden. Göremiyoruz çünkü, anlattıkları bizde olan şeyler. Elbette Cennet biçiminde değil. Cennet'i kazandıracak biçimde. Meselâ, kapalı bir Anadolu köyü, sömürüyü kaldırsa belâ gibi başından, bir komün. Eşitlik diyorlar. Pederşahi şartlar içinde, eşit sayılırız. Herkesin topluma gücü kadar verip, kendine yetecek kadar alması, geleneğimiz bizim. Adına da imece diyoruz... Karşılıksız yardım gibi kullanır kimi. Hiç bile değil. Bir zarurettir. Onlar anlatıyor. Biz düşünüyoruz. Ev yapmaktan, ekin biçmeye, kilim dokumaktan, ekmek pişirmeye o or-

tak düzenin daha gelişmişini anlatıyorlar. İşte Cennet burası... Herkesin verebildiğince, herkese yeterince, diyoruz. Tek özlemimiz, toprak belki. Biz, yerleşik düzene sonradan geçtiğimizden topraklar ya Rumların Anadolu'da, ya da Ermenilerin. Şehir ticareti de tefecilikle birlikte Yahudilerin elinde. Bunlardan kurtulursak, Cennet'i kurmamız kolay diyoruz. Onlar anlattıkça, bizden önce Tabur İmamları teşne çıkmaya başladılar. Kur'andan âyet, Peygamber'den Hadis döktürüyorlar. Hazreti Muhammed, toprak onu işleyenin, su onu kullananın, demiş. Devrimci yoldaşlarımız da bunları söylüyorlar. Hatta ilerde devrimle birlikte Lenin de bunu haykırdı ilk olarak. Uzatmayalım, günler geçtikce, bizim gönlümüz kaynaşıyor devrimcilerle. En çok da kendilerini bizden ayırmamaları sevindiriyordu. Ne olsa, onlar o ülkenin çocuklarıydı. Bizse, düşman askerleri. Bu ayırımsızlık, kafalarımızdan önce gönüllerimizi çeliyordu. Sonra birden devrim patladı. Devrimcilerin barış istekleri, umutlarımızı iyiden iyiye coşturdu. Ve bu sırada Mustafa Suphi geldi. Biz adını ilk duyuyorduk. İttihatçılarla geçinemediğinden, Sinop'a sürülmüş. 914'de birkaç arkadaşıyla birlikte ordan kaçmış. Yanında gelenlerden kimi Paris'e, kimi Berlin'e gitmişler. O Moskova'da kalmış. Savaş başlayınca, tehlikeli sayılıp, bir başka Başkırt grubuyla Sibirya'ya yollanmış. O grupta da Bolşevik Partisi'nin devrimcileri varmış, bizimkiler gibi. Başlamışlar sürgünde dergi çıkarıp, sosyalizmi yaygınlaştırma çabalarına. Paris Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezunmuş. Sibirya'da bir iyice Bolşevik olmuş. İşte bizim neslin romanı da bu Baba... Avrupa'nın bir ucundan, Asya'nın öteki ucuna savrulma. Ve bu savruluş sı-

rasında, bin kalıba girme. Bizim aramıza geldiğinde, bize ders vermeye uğraşan Başkırt devrimcilerinden bile çok ilerdeydi Mustafa Suphi. Hemen örgütledi bizi. Dedi ki, «arkadaşlar, Bolşevikler barış istiyor. Menşevik ve öteki burjuva partileri ise, savaşın sürmesini. Bunun için de iç savaş çıkarttılar. Şimdi seçmek hakkı sizin. İsterseniz bekleyin, savaşla birlikte esirliğiniz uzasın. İsterseniz, Bolşeviklerin yanını seçip, destekleyerek barışın sağlanmasına çalışın.» Soğuk, iliklerimize işlemiş. Bizim doksan bin kişilik ordumuzu, mekkâresi, cephanesiyle donduran Sarıkamış soğuğunun bile gözünü seveyim ben. Sibirya soğuğunun yanında yaz sıcağı gibi kalır. Seçim hakkı mı olurmuş bunun. Hemen soyunduk Kızılordu neferliğine. Ve bulaştık iç savaşa. Bulaşır bulaşmaz da birer esir değil, vatandaş işlemi görmeye başladık. Başımızda Yüzbaşımız İsmail Hakkı, ilkin Vrangel'in üstüne gittik. Hemen hemen üç yıl, Sibirya'dan Ukrayna'ya, Kırım'dan Baltık Denizi'ne Kolçak'tı, Denikin'di ne kadar kapitalist uşağı varsa, kovaladık durduk. Ben esir olduğumuzda çavuştum. Mustafa Suphi'nin etrafında partiyi kurup, Kurtuluş Savaşı'na katılmak amacıyla yola çıktığımızda ise Kızılordu Yüzbaşısı... Ordan bu yana, Azerbeycan'daki burjuva hükümeti, Ermenistan'ın İngiliz kuklası artıklarıyla vuruşa vuruşa Anadolu'ya geçip, Batı Cephesi'ne ulaştık. Halk İştirakiyun'un asker kolu olarak çalıştık. Bolşevik Taburu diye tanındık dört bir yanda. Ethem Bey'i de yavaştan yavaştan Bolşevikliğe kazanmaya başladık. Ama tam bu sıralarda, İngilizler Rusya içindeki bütün uşaklarının bozguna uğramasından telâşa kapılıp, uzlaşma yolunu seçince, dünya dengesi değişti. Onların pazar ka-

zanma iştahı, Rusya'yla ticaret anlaşmasına zorladı. O zorlama, bizimkileri de İngilizlerin tarafına kaydırdı. Böyle bir kayış başlayınc, komünistlerin tu kaka olması kaçınılmaz. Kurtuluş Savaşı'nın başında kendileri Bolşevik olmaya özenenler, birden yön değiştirdiler. Bu tabiî oluşumda, Ethem'in kışkırtmalara açık çeteci kişiliği ve daha olgunlaşmamış sosyalistliğiyle işlediği hatalar da eklenince, kapışma kaçınılmazlaştı. Biz Bolşevik Taburu olarak bu kapışmaya karışmadık. Parti olsun, Lenin olsun Mustafa Kemal'i destekliyordu. Biz de destekledik, karışmamakla. Ethem orduyla çatışmaya girdikten hemen sonra, biz ordu saflarına katıldık. Bu yeni dengeden faydalanan Mustafa Kemal, sadece Ethem'i yok etmekle kalmadı. 21 Ocağında partiyi Anadolu'da örgütlemeye gelen Mustafa Suphi, Ethem Nejat gibi yoldaşlarımız da yarı yolda yok edildi. Bunun üzerine biz Yüzbaşı İsmail Hakkı'yla birlikte atlayıp, Rusya'ya geçtik. Ben Doğu Üniversitesi'ne yazıldım. Bir yandan Parti'ye çeki düzen vermeye uğraşırken, bir yandan üniversiteyi bitirmeye çalışıyordum. Hemen hemen bütün doğulu öğrenciler böyleydik ama. Ho Şi Minh'le aynı ranzayı paylaşıyorduk, altlı üstlü. Ayakları koktuğundan üstte yatırırdım o'nu. Lui Şao Şi, sınıf arkadaşımızdı. Dimitrof'la aynı sırada ders çalışırdık. Şimdi bunların her biri ülkelerindeki partilerinin ya başında, ya da başındakilerin en önemli yardımcıları durumunda. Orda işleri üstlenmek de bana düşmüştü. Anadolu'da çok kayıp verdik. Hem de bu kayıplar savaş yüzünden değil. Siyasal çekişmelerden ötürü verildi. Buna rağmen yeniden toparlanmamız gerekiyordu. Çünkü İstanbul, işgal altında olduğundan olayların dışın-

da kaldığı gibi, kayıp vermekten de kurtulmuştu. Şefik Hüsnü, bayrağı hiç düşürmeden taşıyıp duruyordu. Zaman zaman yeraltına itiliyor. Zaman zaman yurtdışına çıkmak zorunda kalıyordu. Ama, güneşin açtığı ilk gün, kavgayı bıraktığı yerden alıp götürüyordu. İşte o'nun bu zorunlu yoklukları sırasında burasının da işlerini düzenlemek bize kalıyor. O yüzden arada bir gidip geliyoruz. Çünkü, dışardaki teşkilât ne kadar düzenli çalışırsa çalışsın, işler burda aksadı mı senin deyiminle, topraksız da kalırız. Biz parti olarak tohumsak, toprak da bütün insanlarımız. Biliyorsundur, geçen yıl yeniden sıkıştırdılar partiyi. Pek çok arkadaşımız toplandı. Kimi tevkif edildi, kimi serbest bırakıldı. Besbelli aramıza nifak sokmak istiyorlar. Zaten bir avuç insanız. İşçi sınıfı oluşuncaya da böyle gidecek. Bir yerde sınıfın yerine geçmiş gibi oluyoruz. Ama, çaresisiz bu meselede. O bir avucun arasına da nifak girip dağılırsa, iyice yavaşlar ilerleme. Şimdilik umudumuz senin düşüncelerinin gerçekleşmesi. İşçi çoğaldı mı, kendi ideolojisine sahip çıkar nasılsa. Ama er, ama geç. O zaman biz de onun yerine geçmekten kurtuluruz. Bir teşekkürle anarsa bizi ne mutlu. Beklediğimiz de yok. Dediğin gibi biz borcumuzu ödüyoruz. Bunun için de yüreğimiz rahat.

— Rahat olacak elbet, Halil Bey oğlum. Şu serüvene bir baksana nerden nereye... Ama, bilesin ki işçi gibi işçiler gelecek bir gün. Ve onlar geldiğinde, bizi buraya tıkanların da yürekleri ağızlarına gelecek. Hiç tasan olmasın, o zaman bizi de anacaklar. Hem de kusurlarımızı bağışlayıp, iyi yanlarımızı hatırlayarak. Biz nasıl ustalarımıza hep borçlu kalıyorsak, unutmuyorsak onları, bizden

sonrakiler de öyle olacaklardır. Yeter ki, biz tarihin içinden uzanıp gelen zincire, yarına götürecek baklayı bir sağlamca geçirelim. Sanırım tek vazifemiz de bu oluyor bizim.

— Orasını bilmem Baba. Bildiğim tek şey, bu baklayı geçirmek için hayatımızı ortaya koyduğumuzdur.

Sabahın ilk ışıkları Tramvay Deposunun kapısını aydınlatıyordu.

Dün sabah greve çıkanlar, toplu halde kapının önünde yığılmışlardı.

Bir kararın parıltısı, yüzlerine bıçak keskinliği vermiş... Gözlerinde arada bir balkıyan bir öfke grisi tutuşmuş...

Bekliyorlar...

Saat sabahın altı buçuğu...

Tramvayların yarım saat önceden harekete geçmeleri gerekli.

Ne var ki, işçiler, suskunluklarında, tüm ezilmişliklerinin ağırlığıyla, top gibi duruyorlar kapının önünde...

Kapılar hâlâ kapalı...

Deponun, tramvay girip çıkmasına elverişli yüksek, kalın, demir kapıları, bir kalenin yasakçıları gibi soğuk ve sert.

Yumrukları sıkılı, dişleri kenetli ve kiminin yüzünde, bedeninde dünkü yıldırma dayağından kalma kurumuş kan izleri. Çoğu evlerine bile gitmemiş... Gidememiş... Karılarının, çocuklarının durumlarından habersiz. Toplanıp götürüldükleri nezarette bir öfke yumağı haline gelmişler. Cezmi Baba'nın dediklerini dinledikleri için pişman olan-

ları var... Tersine, yakıp yıkma isteğiyle tutuşanları var...

Herkes kendince bir şeyler söylüyor. Ve bir belirsiz mırıltı gibi dolanıyor sözcükleri, kenetli dişlerinin arasında.

— Arkadaşlarımız tevkif edildi her halde.

— Bizi salıverdiler...

— Cezmi Baba'nın dedikleri doğrulandı.

— Şimdi onları çıkarmak bizim üstümüze vazife...

— Hepimiz bir arada olmadıkca, çalışmaya girmeyelim.

— Nerdeyse, yeniden gelirler...

— Ya yerimize başkasını alırlarsa?

— Karılar kadar olamıyacak mıyız? Bu sefer de raylara biz yatarız.

Yeni bir kararın suskunluğuyla toplanıyorlar. Her şey olup bitmiş gibi yumruklaşıyorlar oldukları yerde. Cezmi Baba, böyle olabileceğini tümüne anlatmıştı. «Kendinizde direnme gücü bulamıyorsanız, hiç başlamayalım. Direnç çok önemlidir. Başınız koparılsa bile öyle büyük bir güçsünüz ki siz, hemen yeni bir baş yaratırsınız kendi gövdenizden. Sürüngenler gibi demeye dilim varmıyor. Süründüğümüz süründürüldüğümüz bir gerçek olmasına rağmen. Ama bunun yanısıra hayat şartlarına uyma gücümüzün de münakaşa kabul etmez bir gerçek olduğu açık. Bir solucanı tutup ortadan bölseniz, hemen bir baş yaratır duraksamadan. Bir daha bölseniz, yine aynı durumla karşılaşırsınız. İşte, biz işciler de öyleyizdir. Yeter ki, kendimize güvenelim. Başka işcilere ve topluluğumuza da güveniriz o zaman. Ve bizi böldüklerini, parçaladıklarını, ezdiklerini sananların gırtlağına takılırız kemik gi-

bi. Midesine otururuz gırtlağından geçirse bile, demirden leblebi olarak» demişti.

İşte dedikleri de gerçekleşmişti. En önemli sınavdan geçmişlerdi. Polis sopası, karakol korkusu birbiri ardınca atlatılmıştı. Onlar olmasa da tramvayların yürüyeceği kuşkusu, onlarsız hiç bir aracın çalışmayacağı güvenine dönüşmüştü. Ve bu güven, sakallı, keskin yüzlerde bin damla ter gibi oynaştırdı gün ışığını.

Sanki hiç bir şey duymuyor, hiç bir devinimde bulunmuyorlar gibi kıpırtısız bekleşiyorlar. Karşıdan bakan, bu kıpırtısızlıkları içinde yığmlaşan kitleyi mezar taşlarına benzetebilir. Yakından bakansa, her birinin içinde, yenilginin yengiye dönüşmesini hazırlayan o olağanüstü gücün kaynağını görür.

Ne yapacaklarını bir bilseler. Bir karar verebilseler ya da yapılması gerekene. Hemen uygulamaya geçebilirler. Örneğin biri çıksa aralarından. Depoyu yakalım dese. Ya da bir başkası, tramvayları kıralım. Bizim bıraktığımızı kimse kullanmasın. Binlerce yumruk aynı anda havalanır, binlerce ayak aynı adımı atar ve aynı davranış, söyleneni hemen gerçekleştirir. Öyle bir ezikliğin kararsızlığı içindeler şu anda. Kararsızlığın bilinci törpüleyen kaygıları, yüreklerinin ortasına bir yılan gibi çöreklenmiş. İlk atılışında yaşamlarının kaynağını söküp yutuverecek... Ve tümünü yere serecek, güçsüzlükleriyle alay ederek...

Şişli Kilisesi'nin çanı yediyi vurdu...

İrkilerek çan seslerini saydılar. Her zaman deponun gürültüsü yutmuştu çanın sesini. Oysa şimdi, susku, tüm ayrıntılarıyla kulaklarında yankı-

lıyor vuruşları. Şaşkın şaşkın birbirlerinin yüzüne bakıyorlar. Duyduklarından güvensiz, bir sonraki vuruşu bekliyorlar. Yanılmadılar... Saat tam yedi...

Genel Müdür Hindorf'un arabası, depoya doğru yaklaşıyor.

Hindorf, arabadan inerken sanki hiç bir şey olmamış gibi gülümsüyor işçilerine.

Ağır kapılar, bu işareti bekliyorlarmış gibi yavaş yavaş açılırken, ellerini oğuşturarak kitleye yaklaşıyor.

— Tamam evlâtlarım, - diyor yarım Türkçe'siyle. - Akşam İdare Meclisi toplandı. Bizim için bir zaruret olan ücret indirmelerini durdurdu. Hatta ben bununla da yetinmedim. Bütün imkânları zorlayıp, İdare Meclisi'ni kandırdım. Bundan sonra ücretlerinizi indirmeyeceğimiz gibi, ay sonu hesaplarının durumuna göre biraz zam yapılması için yetki aldım. Biz burda bir aileyiz. İşimize başkalarını karıştırmadan hal yolu bulmalıyız dedim İdare Meclisi'ne. Biz babaysak, işçilerimiz de çocuklarımızdır. Bu kadar bağırmaları için, gerçekten aç olmalı gerek. İşte ağladılar. Biz de büyüklüğümüzü bilip, onların gönlünü hoş etmliyiz. Kabul ettiler. Yalnız bir zorluk var. Vali Beyefendi bizim İdare Meclisi'nin bu kararını duyarsa, sanırım çok öfkelenecek. Biz anlıyoruz sizi. Ancak Hükümet adamları, davranışınızı bir isyan sayıyorlar. Ben araya girmesem hepinizi tevkif ettirecekti. Onlar yeniden duruma el koymadan biz aramızda çözelim bu işi istiyorum. Bu yüzden kalktım geldim. - Sözlerinin etkinliğinden güvenli bakındı çevresine. İşçiler koyu koyu düşünmeye başlamışlardı. Yarı okşama, yarı tehdit sürdürdü konuşmasını - İdare

Meclisi isteklerimi son defa kabul etti. Onlar da Vali'nin halletmesini uygun görüyorlar. Ben razı olamam buna. Duyduğuma göre kırk arkadaşınızı tevkif etmişler. Hem de içinizde en usta olanlarını. Size geldim yardım istiyorum. Dün olanları hep birlikte unutalım. Birlikte davranırsak, halletmeyeceğimiz mesele yoktur. Kısa zamanda o arkadaşlarınızı da kurtarırız hapisten. Şirketin avukatlarını vazifenlendiririm bu iş için. Yeter ki siz bana söz verin. Onlar çıkıncaya kadar, işlerin düzen içinde yürümesini üslenin. Ben de söz veriyorum, Müdüriyet olarak yerlerine kimseyi almayacağız. Hapisten çıkar çıkmaz gelip işbaşı yapabilirler. Son defa rica ediyorum size. İdare Meclisi'nden dün izinli sayılmanız için karar çıkardım. Beni mahcup etmeyin. Yok yine diretirseniz, artık ipler benim elimden çıkacak. Sabahın bu saatinde sizinle son bir uyuşma aramaya geldim. Eğer beceremezsem, ben bu işi bırakıyorum. İdare Meclisi ve Vali halletsinler. O zaman olacakları söyliyeyim. Polisler gelip sizi de tevkif edecekler. İdare ilân üzerine gelenlerin hepsini işe alacak. Belediye hemen hepsine ehliyet verecek. Yarın öbür gün mevkufiyet hali sona erse bile, açıkta kalacaksınız. Çoluğunuzu, çocuğunuzu düşünün. Birlikte emek verdiğimiz şu müesseseyi düşünün. Ve kararınızı verin evlâtlarım. Babanız olarak size son söyleyeceklerim bunlar. Eğer makul davranırsanız, İdare Meclisi karşısında beni de güçlendirmiş olursunuz. Aksi takdirde beni olacaklardan mes'ul tutmayın...

Çevik adımlarla idare binasına yürüdü. Pencerenin ardından kendini göstermeden, kitlenin kıpırdanışını seyreylemeye başladı.

Susku, ilkin ayak sesleriyle yırtıldı. Sonra dal-

galandı kitle... İnançla inançsızlık akımlaştı birbirlerine bakan gözlerden. Kararsızlık sözcük sözcük akmaya başladı kalabalığın üstüne.

— Arkadaşlarımız kurtuluncaya kadar işe başlamayalım.

— Ya uzarsa kurtuluşları?

— Biz diretirsek uzamaz.

— Madem istediklerimizi veriyorlar, inada bindirmenin âlemi yok.

— İnat işi değil bu, karar işi. Cezmi Baba'nm dediklerini unttunuz mu?

— Unutmadık. «Direnin» demişti. Direndik işte.

— «Çözülme yok» demişti. Çözülüyor muyuz?

— Hayır... Tersine ne yapacaksak birlikte yapacağız. Eğer dediklerini tutarsa, neden diretelim.

— Öyle ya, biz ücretlerimiz inmesin diyorduk, zam veriyorlar.

— Üstelik arakadaşlarımızın kurtulması için avukat da tutacaklarmış.

— Bir zaman deneriz. Olmadı yeniden greve çıkarız.

— O kadar kolay mı sanıyorsun sen arkadaş? Buna başlayıncaya göbeğimiz çatladı.

— Başladık ve istediğimizden fazlasını aldık. Ben daha ötesinde yokum. Çoluk çocuk sahibi adamım. Yarın dediği gibi toplayıp götürürlerse bizi.

— Bir de işsiz kalırsak...

— Bunca yıllık emeğimiz, bunca sağlam ekmeğimiz çöp tenekesine kolay atılmaz.

— Atalım diyen yok.

— Yoksa, adam efendi gibi konuştu. Biz de kararımızı akıllıca alalım...

— Koskoca Genel Müdür, bize yalan söyleye-

cek değil.

— Bu işin içinde arkadaşlarımızı kurtarmak olmasa, ben de direnelim derdim.

— Öyle ya, asıl onlar için çalışmamız gerekiyormuş.

Direnmek isteyenlerin sesleri giderek zayıfladı.

Kitle yeniden dalgalandı...

Başları önlerinde, ayaklarını sürükleyerek depoya yöneldiler.

Tramvaylar, çıngıraklarını çalarak ardardına depodan çıkarken, ellerini oğuşturarak camın ardından çekildi Hindorf...

Cezmi Baba, grevin kırıldığını, sorguya giderlerken duydu.

İlkin rengi sararır gibi oldu. Sonra Hindorf'un konuşmasındaki tuzağı görünce, çabucak kendini toparlayıp gülümsedi.

Halil Bey, arkalarda yürüyordu. Gözleriyle yanına çağırdı. Adımlarını birbirlerine uydurarak, Hüseyin'in önünde yürümeye başladılar.

— Bu iş yattı Halil Bey... Yoldaşlar işe başlamışlar.

— Başka türlüsü olmazdı ki Baba.

— Olurdu... Hindorf'un tuzağının karşısında üç gün direnebilselerdi, durum değişirdi. Ama Hindorf, eski kurt. Şimdiye kadar kaç kere yakasını kurtardı bizim elimizden. Yemle sopayı bir arada gösterince, bizimkiler şaşkın ördek gibi kıçlarından daldılar suya. Ne bilsinler bu oyunları. Seçim imkânının ne demek olduğunu öğretecek zaman bulamadık ki... Neyse, biz hiç olmadı, burdakileri kurtarmaya bakalım.

— Haklısın Baba... Sorumluluğu yüklenmeliyiz. Grevin kırıldığını biliyorlarsa, az biraz gözdağıyla yetinirler. Ama bilmiyorlarsa, uzatmaya kalkabilirler.

— Bilseler de uzar, bilmeseler de... Yeni bir çıbanbaşı koparmak istemezler. Bizi salıverseler ne olacak. Gidip, Hindorf'un pişmiş aşına soğuk su katmaya debeleneceğiz. O yüzden, burda ne kadar adam kurtarırsak kârdır. Bakarsın onları işe alabilirler. Bir ay sonra gidene iş yok diyebilirler ama, yara tazeyken pek cesaret edemezler.

— Tamam Baba... Bu işin sorumlusu biziz. Ceremesini de biz çekmeliyiz.

— Biz tezgâhımızı sorguda kurtarmak üzerine kuralım. İş mahkemeye kadar gider ya, bakarsın insan bir hakime düşmüşüz. Bunların işi ne burda, deyiverir.

— Bu umuduna bayılıyorum senin Baba...

— Neden bire... Umutsuz olmak için bir neden yok ki... Bu dünyada, insan da ötekiler kadar çok oğul. Adam hakim oldu diye insanlığını unutacak değil. Bakarsın yüreği kanar. Üstelik azılılar elinin altında. Salıverir masumları.

— Boşuna umutlanma da...

— Boşuna bile olsa umut iyidir.

Hüseyin sözcükleri yutar gibi dinliyordu. Durumlarının umutsuzluğunu unutmuştu, Baba'mn aydınlığında. Hiç bir zaman, hiç bir olay karşısında yürekliliğini yitirmiyordu. Her şey, her oluşum bir oyuncak gibi geliyordu o'na. Ya da Hüseyin öyle sanıyordu. Korkusuzluğunu gözünde büyüttüğünden...

Aynı kararda buluşmuş olmanın keyfiyle, yan yana yürüyorlardı Halil Bey'le Cezmi Baba... San-

ki bunca insanın sorumluluğunu üstlenenler onlar değildi. Ve sanki aylarca, belki de yıllarca tutuklanacaklar başkalarıydı.

Onların bu dikliği, yüreğinin kütürtüsünü artırdı bir iyice. Şimdiye değin hiç bilmediği ölçüde bir korku sardı içini. Bastımak istedi. Yutkundu. Dişlerini kenetleyip, ayaklarını sürüyerek, ardları sıra ilerledi.

İKİ

Sorgu Yargıcı, ilk ifadesini tekrarlayan Hüseyin'in tüm dediklerini yazdırdı. Sonra adını açtırıp, imzalattı. Yazılanları okudu bir iyice. Arada bir Hüseyin'i süzerek okumasını bitirdi.

— Demek onlar ücretlerimizi indirirlerse, biz de çalışmayız diyorsun öyle mi?

— Öyle efendim.

— Bak yavrum, - dedi Yargıç iyilikle. - Sizi kışkırtan olmadı mı?

— Olmadı.

— Demek ki, kendiliğinden böyle davrandın?

— Öyle yapılması gerektiğinden efendim.

— Ya!.. Bak, ben bir defa daha hatırlatayım sana yavrum. Çok ağır bir suç işledin. Çok ağır bir ceza alabilirsin. Mahkeme gününe kadar bir iyice düşün. Belki bu ifadeni düzeltmek isteyebilirsin. Hatırlarsın sizi kandırıp, kışkırtanları. O zaman bana bir haber uçur. Olmaz mı? Durduk yerde kendini yakma başkaları için.

— Başüstüne efendim.

— Gidebilirsin.

Çıktı Yargıcın yanından. Ötekiler ifadesinin bitmesini bekliyorlardı.

Hemen caddeye yöneldiler. Candarmaların gözetiminde, cezaevine değin yürüdüler. Ve yürüdükce, yargıcın dedikleri dönendi aklında. «Çok ağır bir suç işlemişim... Ücretlerimizi azaltıyorlar diye çalışmamak, çok ağır bir suç imiş... İşe bakın... Çalıştık diye ücretimizi indirip cezalandırıyorlar...

Çalışmamak suç oluyor, tutukluyorlar...»

Koğuşta dönenmeye başladı. Renginin sarılığı, çenesindeki hafif titreme gitmemişti daha. Halil Bey yanına yaklaştı. Sırtını sığazladı.

— Mustantik seni tehdit mi etti Hüseyin?

— Yok etmedi.

— Etmedi de, neden rengin atmış böyle, - diye sordu Baba, sırtını duvara verip, yatağına bir iyice yerleşirken.

— Çok bir ağır suç işlediğimi, ağır bir şekilde de cezalandırılacağımı söyledi. Oysa grev yapmanın kaçınılmaz olduğunu belirttim ben. Bir türlü aklım almıyor. Nedir bu ağır suç? Adamlar apaçık bizim ücretleri çalıyorlardı. Engelleyelim dedik.

— Breh breh!.. Neler diyorsun sen, - diye takıldı baba. - İşte şimdi grevden daha da ağır bir suç işliyorsun farkında olmadan.

— Bırak alayı be Baba... Suç dediğin açık bi şeydir. Birinin malını çalarsın. Şükürler olsun, kimsenin malına el sürmedik. Birini döversin gücüne güvenip. Tanrı tanıktır bir kula fiske vurmadık. Ya da birinin ırzına geçersin acımasız. Tövbe, kimsenin namusuna göz dikmedik... Öyleyse söyle bana, niye suçlu oluyoruz biz? Hem de ağır suçlu? Bir türlü anlayamıyorum. Ve de açık söyliyeyim, korkuyorum. Herkes ağızbirliğiyle büyük suç diyor. Bilmediğim için de aklım almıyor dediklerini. Bir iyice karıştırıyorum. Karıştırdıkça ürküyorum. Kötü bir iş olsa, siz ikiniz bu işin içinde olmazsınız. Olduğunuza göre iyi bir iş. Öyleyse neden dövüp sövdüler? Neden tutuklayıp buraya attılar? Neden ağır ceza alırsın, diyorlar? Çözemiyorum. Çözemediğim şeyden de ödüm patlıyor. Suçumu bir bilsem... Bilebilsem...

— Ben söyliyeyim, - dedi Halil Bey. - Suçun işçi olmandır.

— İşçi olmadığında gördük makinanın zavallılığını Halil Bey, - diye cevapladı Hüseyin. - Bozulmuş oyuncaklar gibi duruverdi onca vasıta... Ve de kaltaban memurların biri de yürütemedi hiç birini...

— Halil Bey'in dediği, senin dediğinden başka, - diye söze girdi Cezmi Baba. -İşçi olacaksın ama, işçi gibi değil, hayvan gibi işçi olacaksın.

— O zaman da hayvanları koşsunlar işe Baba ...Bizden ne istiyorlar?

— Bizden, hayvanlaşmamızı istiyorlar evlât. Çalışacaksın... Alabildiğine çalışacaksın hem de... Efendin yemlerse seni, dua edeceksin aman ne iyi insan, diye. Yemlemezse saygıda kusur etmeyip bekleyeceksin. Belki bir gün gönlü olacak adamın. Belki yemleyecek seni az biraz. Belki artıracak bile... Artırdı, ne güzel. Artırmadı mı, öleceksin sessiz sedasız...

— Biz bunca debelenmişken artırmamak için hapse attırıyor adamlar. Sussak tümden işimiz biter bana kalırsa.

— İşte iş burda Hüseyin, - dedi Halil Bey. - Debelendin, hakkını kendi gücünle almaya yöneldin mi, ipin ucunu yakaladın demektir. Bir defa ipin ucunu da yakaladın mı, en bir ağır suçu işlemeye başladın gitti.

— Nedir bu ağır suç?Sizde söz dolandırıyorsunuz. Bir türlü söylemiyorsunuz.

— Bak oğul... Bu suç, bir gün senin düzeni değiştirmendir. İşçi gibi işçi oldun mu, ilkin hakkını istemeye yönelirsin. Bu hak, parça bölük, kırıntıların senden yana geçmesi isteğidir. Az biraz

daha fazla doymak isteği. Tıpkı şimdiki gibi... Bakarsın ki, polis gelmiş, ha babam seni sopalamakta. Bire aman dersin, ne ettik ki biz, bir lokma daha fazla istemekten öte. Düşünmeye başlarsın yani, bunu demekle. Ve de polisin senden yana olması gerekirken, hakkını vermeyenle birlik olduğunu görürsün. O zaman az biraz daha derine dalarsın. Polis neden haksızla beraber? Haklı ben iken, neden beni sopalıyor, diye. Dersin ki, ben yoksulum. Ezilenim de ondan. E, sonra... Daha da direnmek, güçlenmek gerektiğini anlarsın bir güzel. Öteki direnenlerle birleşirsin hak istemek için. O zaman polis yetmez. Asker yürür üstüne. Yine düşünmeye başlarsın. Bire bu devlet kullarına emir verenler hep haksızdan yana mı? Nedir bu işin çaresi? Bak adım adım gidiyorsun. O zaman aklın ekmekten öteye çalışmaya başlar. Bir kez çare sordun mu, mumu yaktın, önünü aydınlattın demektir. Çare, polise de askere de emir verebilmektir. Eh, bunun için de herkes anasından paşa doğmaz ki... Sıvanıp, idareyi ele geçirmek gerek... Bu nice olacak? Al sana bir soru daha... Madem sen çoğunluktasın. Madem sen güçlüsün, ezildikce de aklın başına geliyor bir iyice, sıvanacaksın. Sıvandın mı ne olur? Karşındaki duruverecek değil. Hadi bakalım, biçecek seni yeniden. O zaman sıra sana gelecek. Biçmeye başlayacaksın. Ellerini kendi kanına bulamaktan bunalıp, karşındakinin boğazına uzatacaksın yani. Ve de sen emir vereceksin polisine askerine. O zaman ne olacak şimdiki beyler? Seninle eşit olacaklar oğlum. Hiç güçlüyü eşit yapmak mümkün mü gücünü yok etmeden? Değil... Olmayanda, sen düşünmeye başladın mı, yok etmeye yöneldin demektir. Şimdi anladın mı, neden çok

bir ağır suç işlediğini? Çıkıp karakolda polise, mahkemede mustantiğe ben bilmiyorum, böyle yapın dediler, yaptık deseydin suç işlemiş olmayacaktın. Çünkü o zaman düşünmediğin meydana çıkıyordu. Ve de düşünmeni yasaklıyor kanunlar senin. Anladın mı işin püf noktasını...

— Öyleyse asarlar bizi, - dedi ürküntüyle Hüseyin. - Hiç gözümüzün yaşına bakmazlar asarlar. Mustantiğin bakışlarını hiç beğenmedim ben.

— Olabilir... Bir de bakmışsın asmışlar ne güzel... Seyreyle o zaman sen seni... Yel estikce sırtında beyaz gömlekle bir sağa, bir sola saat rakkası gibi sallanıyorsun. Çoluk çocuk tüm İstanbullu etrafında çember olup, seni seyreyliyor. Bak diyorlar uğursuzun yüzü nasıl da katile benziyor. Kimbilir kaç cana kıydı? Aman çocuklarımız görsün de, bundan sonra bizim sözümüzden çıkmasın, düşüncesiyle omuzlarına alıyorlar bebeleri... - Hüseyin'in yüzünü buruşturarak, midesi bulanmışcasına kıvrandığını görünce, takılmayı sürdürdü Baba. - Dur bire, telâşa verme hemen sen seni. Adamın asılması için, soylu ve de güzel iş yapması gerekli. Dedik ya, grev bunun başlangıçlarından biri sadece. Üç kuruş için grev yaptı diye adamı hemen asıvermezler. Asacakmış gibi yaparlar her seferinde. Örselerler senin anlayacağın. Korkutabildiler ne mutlu. Sen hayvan gibi işçi olursun. Yok işçi gibi işçi olmayı sürdürdün. Onlar tepene bindikce, sen de soruların ardını bırakmayıp, tırmandın merdivenleri bir bir, işte o zaman ya devlet başa, ya kuzgun leşe gelir oğul. Sen onları tüketemezsen bire kadar, onlar seni asarlar ki, seyrine doyulmaya.

— Öyleyse önüne gelen neden ağır bir suç sayı-

yor, yaptığımız işi?

— Onlar da senin gibi aslını bilmiyorlar da ondan. Bildikleri dediğin gibi, hırsızlık, külhânilik bir de ırza geçme gibi adi suçlar. Onlar da suç mu değil mi üstünde durulur. Ama, ne olursa olsun, adi suçlardır. Oysa grev öyle mi? Değil... Bunların hiç birine benzemiyor. Benzemediğine göre de ağır bir suçtur deyip çıkıyorlar.

— Öyleyse asarlar... Ancak ağır suç işleyenler asılır benim bildiğim.

— İyi ki hakimlerimiz senin gibi değil Hüseyin. Yoksa biz çoktan öteki dünyayı boylamış, kemiklerimizi bile böceklere yem etmiştik bir güzel.

Bir türlü yatışmıyordu yüreği. Polis asarlar, demişti. Yargıç ağır bir suç. Şimdi ağır bir suç olduğunu Cezmi Baba'yla, Halil Bey de kabulleniyordu. Titremesi daha bir arttı. Yüreğinin kabarması, midesine vurdu. Cezmi Baba'nın anlattığı asılma sahnesi, gözlerinin önünde belirdi. Kendi kendinden iğrendi.

Çökmek üzereyken yakaladı Halil Bey. Cezmi Baba alayı ileri götürdüğü sanısıyla acı acı baktı. Bıraktığı yerdenmiş gibi sürdürdü konuşmasını, Halil Bey, Hüseyin'i karşısına oturtunca:

— Oysa yetmişbeş yaşındayım. Hâlâ kimseye el açmadan, kendi ekmeğimi, kendi emeğimle kazanıyorum. Bak dinle... Dinle ki, bundan sonra höt dediklerinde, korkmayasın.

Hüseyin, ilkin duymadı Cezmi Baba'nın sesini. Uzaklardan, bir mezarın derinliklerinden gelir gibiydi. Sonra ağır ağır kendini topladı. Gözlerini ağzına dikerek, dinlemeye zorlandı.

— Ben İzmir'in Karataş'ında doğdum. Bizim mahallenin bir yanında Rumlar, bir yanında Yahu-

diler, arkasına gelen tarafta da İngilizler otururdu. Bu yüzden, evlerimizde, sokklarımızda en azından iki dil konuşulurdu. Bahçe ve sokaklarda fark gözetmeden oynadığımız için daha ufacıkken paçal bir dille anlaşırdık. Her halde kulak dolgunluğundan olacak, biraz palazlanmaya başlayınca, birbirimizin dilini daha kolay öğrendik. Okuma çağına girdiğimizde, arkadaşlarımızın ana babalarıyla kendi dillerinde konuşacak kadar ilerletmiş olurduk işi. Bir de buna tüm lövantenlerin ortak dili Fransızcayı ekledin mi, bizim küçük zenginliğimizi anlarsın. Diyebilirim ki, daha idadiinin alt sınıflarındayken, hemen hemen dört dili, kendi dilim nisbetinde beceriyordum. Bizim Fransızca öğretmenimiz, komşularımızın akrabası bir Yahudi idi. Belki bu yüzden, idadî taleblerinin en yoksulu olduğumu bilirdi. Bildiğinden olacak, zaman zaman koltuk kovaltırdı bana. Çünkü biran önce mektebi bitirip, anama yardım etmeyi istediğimi de bilirdi. Babam ben pek küçükken ölmüş. Anamın eline sermaye olarak bir beni bırakmıştı. O da tutup beni maden gibi işlemeyi kurmuş olacak. Bir çıraklığa vereceğine, idadiye yazdırdı. Son sınıfa gelmiştik. Bir ders çıkışı, dediğim öğretmen kolumdan yakaladı. Cezmi Efendi, dedi. İzmir - Kasaba demiryolu imtiyazını Fransızlar almış. Yakında hat çekmeye başlayacaklar. Bu arada demiryolcu yetiştirmek için bir de mektep açacaklar. Bana öğretmenlik teklif ettiler. Düşündüm ki, belki sen de demiryolcu olmayı istersin. Çünkü imkânlar sağlanıyor. Daha okula girdiğinde ücret ödemeye başlıyorlar. En iyisi de bir zenaatının, devamlı bir işinin olması. İstiyorsan, tavsiye edebilirim... Bak sen körün aradığı bir değnek, demişler. Araba buluyor. He-

men olur, dedim. Anama bile danışmak gereksiz. Demiryolculuk nedir? Demiryolu ne anlama gelir? Tam bilmiyorum. Yalnız, yabancı kitaplarımızda Şimendöferden söz edildiğini okumuştum. Bir de litoğrafla basılmış birkaç resmini görmüştüm topu topu. Ama ne olduğunu tam biliyoruz desek, yalan olur. Akşam teklifi anama aktardığımda dövünmeye başladı. Bire ana, dur otur, ne oluyorsun, diye döneniyorum ben. Madem içinde yol sözü geçiyor bu işin, oğlumu alıp gidecekler diye dövünürüm, demez mi? Al başına derdi. Yahu bunun gitmesi varsa, gelmesi de olmaz mı? Carttı curttu, bir türlü yatışmıyor. Meğer hakkı varmış kadıncağızın. Oğlunu alıp da gideceklermiş. Ne var ki, yaşayıp göremedi o günleri. Daha ben Şimendöfer Mektebinin son sınıfına gelmeden, o bizden erken davrandı. Göçtü gitti bu dünyadan, hiç gelinmeze. Kaldık bir başımıza yeryüzünün bu kalabalığı içinde. Kişi üzülmekle ölmüyor oğul. Ölmediğinden biz de derslere vurduk alabildiğine. Ve de yalnızlığımızı böyle unutmaya debelendik. - Durakladı. Hüseyin'e baktı acılı acılı. - Sende benim gibisin anladığım kadarıyla?

— Öyle Baba...

— Kimin kimsen yok mu?

— Uzak yakın akraba var ama, anam babam yok...

— Rumelilisin değil mi?

— Sırbiyeden.

— Nasıl oldu da burdasın peki?

— Babam askermiş. Anamla aynı şehirdenmişler. Evlendiklerinin ertesinde Balkan Komitacılarının üstüne yollanmış babam. Gidiş o gidiş. Ölüm haberi gelmiş. Ardından Sırp Komitalarının

baskısı, göçe zorlamış bizimkileri. Sonra da Meşrutiyet, temelli savurup atmış İstanbul üstüne. Rahmetli anam; Hürriyet bir geldi oğlum, bize götülük getirdi, derdi. Herkes düğün bayram etti, bizse öldük öldük dirildik. Düğün bayram bile yoksula ağıt... Hürriyet aldı götürdü babanı Balkan'a. Götürüp yedi. Hürriyet attı bizi bu İstanbul'un acımasız yoksulluğuna. Sonra uzun uzun, göçü, akrabalarımızın yardımını, Fatihte, Medrese hücrelerindeki ölümle dirim arasındaki çırpınışları, yakın akrabalarla paylaşılan eski bir paşa konağının bir göz odasını, anlatırdı... Cibali Reji tütün fabrikasındaki işini ben biliyorum. Öksürüklerini, gün günden çöküp gidişini de. Ve o'nun gidişiyle birlikte okulun bitişini... Anamın fabrikasındaki iyi yürekli ustaların yardımıyla tongacı çıraklığının başlayışını... Hammallığı... İşsizliği... Ve sonunda elimden tutup götürüşünle, Tramvay Şirketine girişi anlatmak gereksiz.

İlk kez bunca uzun konuşmanın utancıyla birden sustu. Dili ağzının içinde yeni sözcükler bulmak amacıyla dolanıyordu sanki. Başını yere eğdi. Cezmi Baba, Hüseyin'in yaşamını anlatacak kadar kendini toplamasından kıvançlı, sürdürdü kaldığı yerden.

— Demek bir farkımız yok. Ben bir mesleğe sahip olmuşum senin yaşındayken, sen yeni başlayacaksın. Bu da bir şeydir. Bakarsın elinden bir tutan bulunur. Benim elimden o Yahudi öğretmenimiz tuttuydu. Son sınıfa geçtiğimde yine onun desteğiyle, makinist sınıfına ayrıldım. Oysa böyle bir zenaat müslümanlara yasaktı. Öğretmen diretince, olur demişler. Yani anlayacağınız, biz müslüman çocukları mektebe alınıp terbiye edili-

yorduk ama, iyi birer uşak olmak için. Nerde efendice iş varsa onları gayri müslimlere ayırıyorlar. Yabancı, uşaklarını daha baştan kademelendiriyor senin anayacağın Hüseyin. Bize de düşe düşe çöpçülük, makasçılık düşecekti İlya efendi hocamız olmasa. Makinist sınıfında tek müslüman talebeydim. Ama, Karataş'lı olmanın faydasını görüyordum. Hemen her dilden bir iki patırdamak, zorluk çekmeden sınıfa intibakımı sağladı. Demiryolu, Körfez'i dolanarak, Gediz çayını takibe başlarken, bizim mektep açılmıştı. İlk girenler, son sınıfa geldiklerinde, makina üstünde çalışmaya başladık. Bizim bir hocamız vardı. Fransız... Hoca dediğimizde kızardı azbuçuk. Usta dememizi isterdi. Adı Müra... Fransız şirketinin en bir yaman makinistlerinden, hem de Paris İşçileri Birliğinin önde gelenlerindenmiş. Benim garipliğim mi dokundu, yalnızlığın verdği hızla derslere sarılmam mı fayda etti bilmiyorum. İlgilenmeye başladı. Ötekilere bir öğretiyorsa, bana iki öğretmeye çalışıyordu. Ben de ustamız ilgilendiğinden daha bir kıvanıyorum. Öğrettiklerini yeniden yeniden çalışıyorum. Böylelikle altı ay içinde bana makina denilen canavarın terbiyeli bir dost haline nasıl getirileceğini belletti bir iyice. Daha da ötesi, makinayı sevmeyi öğretti. Makina insanın gelişmesinde, insanın insan olmasında kullanacağı, eğer kullanmasını bilirse kendisine yardımcı olacak en önemli vasıtadır, derdi.

— Güzel konuşurmuş, - dedi Hüseyin.

— Güzel konuşurdu, - diye nefeslendi Baba. O, günlere gitmişcesine dalgınlaştı bir süre. Anlatmaktan, konuşmaktan vazgeldiğini sandıkları anda dudakları kıpırdadı yeniden. - Çok güzel konuşurdu... Bu makina sevgisini böylesine güzel anlat-

mayı bir onda gördüm ben, bir de sonra Zola'da.

— O da kim? - diye sordu Halil Bey'in gülmesine aldırmadan Hüseyin.

— Bir Fransız yazarı. Öleli yirmibeş yıl oluyor. Bizden biriydi o da... Aramızdan çıkmış ve bize dünyayı değiştirmeyi öğretenlerden biri. Fransızca bilir misin?

— Öğrenemedim.

— Yazık... Öğrenseydin okurdun. Burdan çıkınca bir bakarız. Belki birkaç kitabı çevrilmiştir. Bulursak alırız. Seveceğinden eminim.

Hüseyin coşkuyla baktı Cezmi Baba'ya. Gözlerini kırpıştırarak süzdü beğeniyle.

— Ne çok şey biliyorsun sen Baba, - dedi.

— Yaşıyorum ve öğreniyorum... Bana sorarsan bir işçi için yeterli olandan da çok yaşadım. Çok bilgili insanlar tanıdım. Çok büyük adamlarla bir arada olma saadetine erdim. Göremediğimi okudum... Diyebilirim ki, şu 928 yılında çağı değiştiren her olayı iliklerime kadar yaşayıp, bu amaçla yola çıkanların hemen hemen hepsini tanıdım. Kimine talebelik ettim, kimiyle yoldaşlığımız oldu sürgünde, kavgada. Ve her birinden eşek olsam bir tutamlık ot kaptım. Şimdi bir iyice kocadım evlât. Kocadım ki, utanmadan katınızda övünmeye oturdum. Bağışlayın. Budalalık ettim.

— Aman Cezmi Baba, sen de budalaysan, onca insan ne olacak?

Sen herkesi insan sayarsan, budalaları nasıl ayıklayacağız, buna cevap bul bakalım? Benim bildiğim insan, ne olduğunu bilen ve bildiğini elde etmek için kavga verendir.

— Senin verdiğin kavga değil mi? Değilse burda işimiz ne bizim?

— Sen buna kavga mı diyorsun oğul? Bu olsa olsa şakalaşma sayılır benim gördüğüm kavgaların yanında. Bak ben makinayı severim, dedim. Neden? Müra ustamız böyle bellettiğinden ya da Zola üstadımız böyle yazdığından değil. Aksine, makina olan yerde işçi olduğundan severim. İşçi olan yerde de ister istemez insanlık kavgası vardır. Ve bu bitmeyen kavganın ardında, o işçinin, o makinaya hâkim olması gerçeği yatar. Düşü değil ha... Tastamam gerçeği... Belki başlarken düş gibi görünebilir insana bu. Ya da hiç gerçekleşmeyecekmişcesine uzakta sanılabilir. Ne var ki, gittikçe gerçekleştiğini görürsün. Makinada ve insanda... Ben bunu gördüm işte... Anlattığı kadarıyla Halil Bey oğlumuz da görmüş... Ve o yüzden yaşamanın tüm tadına ulaştık biz. Biz ulaştık ama, asıl ölümün tadına ulaşanlar insandı. Ne öğündüler onlar ne de öğünmek için zamanları oldu. Tertemiz alınlarına yedikleri birer kurşun ya da hayat dolu yüreklerini delip geçen birer süngüyle öldüler bu kavga adına. Övüncü bize düştüğünden budalalık diyorum. Anladın mı?

— Anlayamadım.

— Doğru anlayamazsın. Daha çok gençsin. İlk kavgada kafanı patlattırıyorsun. Ama, öyle zamanlar yaşayacaksın ki... Yaşayabilir, görebilirsen öyle kavgalara gireceksin ki, hak vereceksin bana. Sadece kafanın değil, her bir yanının lime lime olduğunu göreceksin. Öyleyken bile dikilip kavganın ortalık yerinde dönemeceksin. Çünkü dikilemeyenlerin öldüğünü bileceksin bir iyice. Ve o zaman anlayacaksın benim dediklerimi. Acı çekmen şart olduğundan değil. Acı çekmeye mecbur olduğundan, bir... Acıların temelinde sömürünün varlığını gö-

rüp, buna karşı çıkmaya şartlandığından, iki... Ben ustalarımın dediği pek çok şeyi yeni yeni anlıyorum. Ama, biz işçiyiz oğul... Kafamız kalındır azbiraz. Ne kolay girer bişey bizim kafamıza, ne de bir yol girdi mi, bir daha çıkar... O yüzden gün gelip gözbağımız açıldı mı birkez, her bir şeyin anhasını minhasını çözüveririz. Çünkü görürüz sömürünün ana damarını. Bizim yüreğimizden kan çaldığı için. Ve söküp atarız vantuzunu yüreğimizin ortasından. Sülük gibidir sömürgen. Emecek kan bulamadı mı, geberir gider. Ne var ki, öyle kolay söküp aatılıvermez. Çünkü düzenini sülüklük üstüne kurmuştur. Ve de kim ki sülüklere karşı çıkmaya sıvanır, başına üşüşüp bitirmeye şartlanmıştır. Biz de tersine... Hayatım boyunca bunu öğrenmeye çalıştım ben... Ta, makinist çıkmak üzereyken başladığım öğrenme işini sürdürdüm hep... Çünkü bu Müra ustamız, bir gün çekti beni dizinin dibine Bak oğul, dedi. Yıl biterken okul bitecek. Ben de çekip gideceğim geldiğim yere. Sen çalışmaya başlayacaksın. Çıraklık, kalfalık derken, makinist olacaksın. İyi bir makinist olacağını biliyorum. Bu yetseydi, koyuverirdim yakanı. İyi bir işçi olmalısın, deyince şaşkın şaşkın baktım yüzüne. Ne yalan söyleyeyim. Ben Şimendöfer Şirketinde makinist bile olsam, memur sayılacağımı sanıyordum. Azbiraz burkuldum. Dedim ki, işçilik olduktan sonra, bunca okumanın ne lüzumu var. Ustam, aklımdan geçeni şıp diye anladı. Bak Cezmi, dedi. Eğer bir büyük hırsızın oğlu değilsen, bu dünyada işçilik en namuslu, ama en güç sanattır. Aslını ararsan işçilik istekle olmaz. Zaruretten olur. Sen de bu zaruretin içindesin. Belki usta görüneceksin bordroda. Belki memur tanınacaksın kadroda...

Ama, ne kullandığın makina senindir, ne çelik rayın bir küçük parçası... Malsız mülksüzsün... Tek kazancın, kendi alınterin... Öyleyse sen tam manasıyla, işçisin... Senin üstüne binip, raylarda akar gibi döneneceğin lokomotifleri yapan da işçidir. Yerin altından madeni çıkarıp, potada çeliğe su veren de... Öyleyse, birbirine görünmeyen zincirlerle sıkısıkıya bağlı bir neticenin küçücük bir parçasısın sen... Parçası olunca, yapacağın iş, bütün parçaların bir araya gelmesini ve sonunda bu birliğin, makinaya ve makinayı yaratan bütün değerlere hâkim olmasını sağlayacak davranışlarda bulunmaktır. Ancak böyle yaptığında kendine karşı vazifeni yerine getirmiş olursun... Bire aman, dur, dedim... Dur gözünü seveyim Müra ustacığım. Bağışla... Dediklerinden bir kelime anlamadım. Sen öyle bir sözler ettin ki, benim şuncacık aklım birini bile kavrayıp belleyemez. Üstelik hepsini birbirine karıştırıp öyle bir yayla çorbası eyler ki, bütün sağmal mal, bir ağızdan kahkahayla güle... O da güldü bu sözlerim üstüne. Cezmi, dedi... Ustam bana anlattığında, ben de anlamamıştım. Sonra yetiştirdim kendimi. Bu adamın dediklerinde bişeyler var, dedim. Nedir, diye sormaya başladım. Sordukça çözülen bir yumağın ardına düşmüş gibi seyirttim... O yana, bu yana. Sonunda yumağın ucunu yakalayınca, yoldaşlarım bana dediler ki, Müra Usta, sen bizim adımıza konuş. Birliğimizin başına geç... Bütün Paris Şimendöfercilerini sen temsil et... Ettik... Şerrimizden yıldıkları için, arada bir böyle uzun işlere yolluyorlar şimdi. Ama ben bunu, bizden sonrakilerin eline o ateş yumağını tutuşturmak için kullanıyorum. Yani yumak senin elinde şimdi Cezmi... Neden aramayasm, neden

sormayasın bu ipin ucu nerelere gitmektedir, diye? Soracaksın ve de öğreneceksin. Hem de istersen, ben vereceğim ipin ucunu eline... Gidebildiği yere kadar gideceksin... Tamam mı? Tamam olmaya tamam da, ben ipin ucunu çoktan yitirmişim. Dalıp gitmişim ki, ipin içine, iyice dolanmacasına... Dürtüverdi ustacığım. Hay'rola, dedi... Daldın... Daldım ustacığım, dedim. O dediğin yumağın içine bir daldım ki, çözeceğime iyice bir dolaştırdım. Tamam dedi gülerek. Seni sardı bu iş... Öyleyse yarın yine söyleşiriz... Başüstüneyi çaktım... Vardım koğuşumuza. Bire Cezmi, dedim kendi kendime. Nedir bu Müra ustamızın anlattıkları? İşçi olmak... Makinaya hâkim olmak... Yoksa bizi imtihan etti de çaktık mı? Makinist dediğin, yeryüzünün bütün lokomotiflerine hâkimdir. Olmadı mı, koca kara tren, bir adım bile atamaz. Zınk diye olduğu yerde kalır. Bunca emek boşuna gider. Dur aman, tamam. Emek, dedi o da. Demek, başka bir iş var işin altında... Var ya, yerin altında maden çıkarandan, çeliği sulayana kadar, herkesin emeği var... Ulan bana bir işler oluyor... Keçiler... Kara, alacalı, boz keçiler kaçışıp duruyor beynimin boş otlaklarında... Onlar çitleri atlayıp atlayıp gittikçe, karıncalar hücum ediyor her bir yanıma... Sanki kulaklarımdan beynime cıva akıtılmış da, hücrelerinde sıçrıyormuşcasına zonkluyor kafam... Sopayı yediğinde seninki ne hale geldiyse benimki de öyle... Nerden biliyorsun, deme... Bu kafa öyle çok sopa yemiştir, ordan biliyorum... Uzatmayalım, bizim Müra ustamız imtihanlardan az önce çekip gitti Paris'e. Gidinceye kadar, hergün çöreklendim dizinin dibine. İşçi ne demektir, belledim bir iyice... Sonra birliğin ne olduğunu öğrendm... Sen de öğ-

reneceksin zamanı geldiğinde... İstemesen bile öğreneceksin. Eğer bir karmanyolacılığa, soygunculuğa oturup, onun bunun hakkını yiyerek zengin olmazsan. Namusunla işçi kalırsan tabii. Hem de öyle bir öğreteceklerdir ki, hak vereceksin bana. Ya bilirsin bunları, sen sana öğretmek isteyenden önde olursun. Ya da sopa yiye yiye, damda yata yata öğrenirsin bir güzel. Ben gönüllü çıktım. O gittikten sonra anlattıklarını ilerletmek için, ne yapmam gerektiğini sordum. Okumak için öyle bir liste tutuşturduki elime, ödüm patladı. Gözüm dönmeye, gönlüm bulanmaya başladı. Bire ben bir işçi parçasıysam, bunlar neyime, dedim ilkin. Sonra dur hele bakalım, dedim... Başlamanın zararı yoktur... Bir giriştim Hüseyin Kalfa oğlum, o girişme... Altmış yıl var ki, bildiğim bütün dillerde okumaya debelenirim. Diyeceksin ki, zamanının çoğunu uzun yolda, bir de mahpus damında geçirmişsin. Zaten okumaktan başka bişey yapamazsın. Bak bu da doğru... Ne var ki, okumak da, sigara, işki ,esrar ve de sevişmek gibi bir tiryakiliktir bir yerden sonra. Alışmaya bağlı. Ve sana derim oğul, bu saydıklarımın hepsinden de iyidir. Hadi sevişmeyi bir kıyıya koyalım. Bir yerde tabii ihtiyaçtır. Ama, alışırsan okumak da öyle tabii bir ihtiyaç olur. Eğer başlarsan sen de göreceksin. Ve de inanacaksın dediklerime ki, ben o listenin ucundan kıyısından derken, ne Balzak ustamızı bıraktım ne Sadi-i Şirazi'yi. İbn-i Haldun'dan, Dekart'a varıncaya, elime geçeni, geçmeyeni arayıp bularak okudum da okudum... Bir okuduğumu, ötekilerle karşılaştırmak icabettiğinde, birkez daha okudum. Ve okudukça edindiklerimi, yazıp bildirdim ustama... Birgün bir paket geldi bana Paris'ten. Açtım. Ko-

caman bir kitap. Hegel'in... Allak bullak oldum. Oturup, bizim İbn-i Haldun'la karşılaştırdım azbiraz. Benzerlikler buldumsa da bambaşka bir şaşkınlık içine düştüm. Düşer düşmez de kâğıda, kaleme sarılıp, nasıl çarşafla dolandığımı anlattım. Çünkü usta, tez, antitez, sentez diye bir şey tutturuyor. Aman bire... Her bişey, bununla yürüyor sanki. Yürütebilene. Nerde bende o kabiliyet? Bunu yollamasının bir manası var deyip, yüklendim ustama. Haklıymışım. Benim olup olmadığımı anlamak istermiş. Sanırım mektubumdan, olacağıma karar vermiş ki, birgün hazırlan Paris'e makinist geliştirme kursuna gideceksin dediler. Gittim... Ustam beni hem kursa yazdırdı hem de Enternasyonal'in İşçi Mektebine... Ve sonra Komün, dönüş, grevler, grevler. Birinci Meşrutiyet, ardından sürgün, İkinci Meşrutiyet, ardından hapis, Cumhuriyet ve ardından yine hapis... Ne var ki, ben okuduklarım, öğrendiklerim ve yaşadıklarım içinde hep doğru bildiğimi yaptım. İşte bunun ispatı da, her devirde düzenle çatışmamdır. Çünkü hâkim sınıf kendi düzenini kurar. Ve buna karşı olanı ya yokeder ya da edemiyorsa deliğe tıkar. Sınıflar çatışmasının kanunu budur. Sopa yiyerek de öğrenebilirsin bunu. Okuyup, kafanı çalıştırarak da... Dünyanın öteki ucundaki bir olay, seni hiç ırgalamaz gibi gelir. Bir de bakarsın, zararını sen çekiyorsun. Ya da senin başından geçen bir şey, başka işçilerin tepesinde patlıyor. O yüzden, her olup biteni akıllıca yorumlamaya şartlanırsın. Biz neden hesaba oturduk Halil Bey'le sıcağı sıcağına. Çıkaramadığımız bazı şeyleri apaçık görelim diye. Bunu baştan görseydik, grevden vazgeçer miydik, dersin, belki, deme... Grev için de iyi zaman seçmek

şarttır. Ama işçi bir yol direnmeye yöneldi mi, durduramazsın. Zaten senin elinde değildir iş. Herif gittikçe azaltırsa yemini, ya öleceksin, ya bağıracaksın. Biz bağırdık. Kaçınılmaz olarak bağırdık. Bağırdık diye de, burdayız. Demek ki, düzen efendilerden yana çalışıyor daha. Bağırıp da buraya girmedin mi, daha doğrusu başabaş geldin mi patronlarla, sen ağır basmaya başladın demektir. Buraya getiremiyecekleri kadar çok, getirirlerse işleri perişan edecek kadar da güçlüsünüz demektir. O zaman biçmeye kalkışabilirler. Biçildikçe dikilirsiniz. Porsuk gibiyizdir biz. Dövdükçe büyürüz. Büyüdükçe güçlenir ve ters çevirirız zorbaların düzenini... Zaten bu iş oraya kadar da gider. Gitmemesi, zorbamn ölçüyü denk tutabilmesindedir. Gitmemesinden kastım, hemen gitmemesidir. Yoksa, mutlaka gidecektir. Ya iyilikle, ya da zorla. İyilik ve de zor işi de güçlendiğin zaman, güçsüzleşenlerin elindedir. Çünkü sen emir verebilir duruma gelinceye, asker de polis de onların emrindedir. Ve de onlar zora bindirirse işi, senin eline kendilerine karşı kullanmak üzere silâh vermiş olurlar...

— Oldular da, - dedi Halil Bey. - Biz Ekim devriminde bunu yaşadık. Kerenski ve şürekâsı, Şubat darbesini bir burjuva cumhuriyeti halinde bırakmak için ne cambazlıklar yaptılar. Aradan on yıldan fazla zaman geçtiği halde bile düşünüyorum da, sahiden Lenin gibi bir adam lâzımdı bu işi becerebilmek için. Anlatmıştım ya, Başkırt Bolşeviklerinin anlattıklarını benimsiyorduk sürgünde. Ama öyle ciddi bir biçimde sarılmıyorduk işin aslını ararsan. Zaten yüz elli milyonluk Rusya'da, Bolşevik Partisinin üye sayısı da yirmi bini bulmuyordu o zaman. Düşün Baba, sırtını işçilere ve köy-

lülere dayamamış, daha doğrusu onların ne istediğini iyi anlamamış olsaydı Lenin, ne olurdu?

— Haklısın... İşçi ve köylüye bir de askeri katınca, ezilen sınıf adına davranmayı başardı. Zaten ondan sonradır ki, Plehanof ustamız Rusya'ya dönmekten vazgeçti. O bütün inancına, bütün bilgisine rağmen, yoksulun böyle bir kalkışmayı becerebileceğine inanmıyordu. Olup bitmiş bir duruma sahiplenmeye kalkışmayacak kadar da gururlu bir ustaydı, bildiğimce...

— Sahiplenmeye kalksa, becerebilir miydi diye de sormak gerek.

— Evet bu da var... Feneri kim yakarsa, ilkin kendi önünü aydınlatmaya hak kazanır. Bizde pek öyle değildir. Ben inanırım ki o gelseydi, Lenin yine başköşeyi o'na verirdi.

— Olabilir. Gelmemekle iyi etti bana sorarsan.

— Elbette oğul. O da bunu bilecek kadar akıllı bir adamdı tanıdığımca. Hem zaten biz neyin münakaşasını yapıyoruz? Olmamış bişeyin... Yok bak, burda haltettik. Olmamış şeyler üstünde durursak, ağıtcıya kesiliriz. Paris Komünü için nasıl dövünmemizi yasakladıysa Marks ustamız. Bu bir tecrübeydi, bundan sonrasında aynı hatalar işlenmemeli dediyse, bize de düşen buncacıktır. Tecrübe kazanırız. Hataları işlememeye çalışırız. Ve kazanıncaya sürdürürüz kavgayı. Lenin'in de yaptığı bu oldu işte.

— Öldüğünde Komün bayrağına sarılmak istemesi de bu yüzden olsa gerek. Ordaki hataları işlemediğinden kazandığını belirtmekti, demek.

— Haklıydı da... Usta bizi uyarmıştı baştan. Girmeyin bu işe. Bütün Avrupa burjuvazisi elbirliği eder. Üstelik köylüleri de size karşı kullanır,

demişti. Dinlemedi bizim ustalar. Yapalım da gör, dediler. Çok adam kestirdik oğul. Lenin aynı hatayı yapmadı... Köylüyü de, askeri de işçinin yanına almayı başardı. Oysa, şöyle bir baktığında, şartlar aynı sayılır. Fransız ordusu da yenilmişti. Rus ordusu da... Arada bir elli yıl var diyeceksin. Fransa'yla, Rusya'nın arasında da bir elli yıl vardı o zaman. Yalnız Fransa'dan çıkarıldığı için Marks ustamız yoktu bizim başımızda. Rus emekçilerinin başında ise Lenin vardı. İşte bu durumdur ki, onları kazandırdı, bizi kaybettirdi.

— Siz bunları konuşmaya başladınız mı, - diye söze girdi Hüseyin. - Ben de keçileri kaçırıyorum Baba...

— Anlatırız oğul. Bir bir anlatırız. Daha önümüzde zaman çok. Bu mahpusluk en azından bir ayı bulur. Elbette, karakolda, mustantiğin karşısında gösterdiğin yiğitliği sürdürürsen...

— Anlattıklarınıza bakılınca, asmayacaklar bizi Baba... Asmayacaklarına göre mertliğe leke sürmek de doğru değil. Hem assalar bile, öyle bir iş ettik ki, başka türlüsü olamazdı. Ödlekliğin zamanı olmadığını anladım bir iyice. Anlayamadığım, bunun nedeni. Eğer onu da anlatırsanız, daha ne isterim.

— Yaşa be Hüseyin, - dedi Halil bey. - Cezmi Babamızın istediği de buydu işte. Hiç tasan olmasın. Mahpusta zaman, konuşarak geçer. Hele biz siyasî olduğumuzdan zaman da istemediğin kadar çoktur. Okumak, münakaşa etmek ve volta atmaktan öte pek iş yaptırmazlar bize...

— Aslını söyle Halil Bey, gizleme. Korkarlar ötekileri de zehirleriz diye. Onlar için bizim şuurumuz zehirdir. Haklıdırlar da... İçerdeki bunca ka-

til, hırsız, çapulcu kendi yerlerini öğrenirlerse, tozunu atarlar. Eh, devlet de o kadar avanak olmadığına göre, bizi besiye çekmek daha bir kârlı görünür.

— Demek ki kısa zamanda çıkamayacağız burdan, - dedi Hüseyin.

— Yalan atsaydın, çıkardın. Doğruyu söyleyince, en azından birkaç ayı göze almalısın.

— Doğru için birkaç ay yatılacaksa, her zaman yatarım.

— Yatarsan, bildiğinden şaşma, - dedi Halil Bey...

Cezmi Baba sırtını yepeşledi Hüseyin'in.

— Biliyor musun, böyle yiğit çıkacağını ummazdım senin. Gençsin. Evet hayatın bütün şamarlarını daha onsekizine varmadan yemişsin. Hayat da en bilgili hocadır. Ama, bir yer gelir ki, sürçer adamın ayağı. Senin sürçmedi. Bundan öte akıllı davran oğlum. Biz, bize öğretileni hemen uyguladık. Ne var ki, işçimiz yoktu. Sınıfımız yani. Sizin için durum daha umut verici. Bilmem otuz yıl, bilmem elli yıl, bu bizim köşekler de kalkınmaya şartlı. Herkes ileri giderken, bir ülke geri gidemez. İster istemez fabrikalar kuracaklar. Birkez işçiler oldu mu, fabrika işçileri, bizim uğrunda yatıp çıktığımız bu düşünceler de yer bulmaya başlayacak. Bişey yapamazsan bile bunları anlatırsın yarının işçilerine. Bilgiyle yola çıkıldığı zaman iş kolaylanır. Bilgisiz de öğrenir kafasını vura vura. Ama bunca tecrübe durup duruyorken, neden bazı kafalar kırılsın?

Hüseyin, bu kez anladı Baba'nın dediklerini.

— Peki siz?.. Halil Bey'in partisi?..

— Bizim amacımız, Partiyi o günlere yaşat-

maktır Hüseyin, - dedi Helil Bey. - O günlere dayanabilirse, vazifemizi yaptık demektir. Babanın sözü doğru. Biz borcumuzu ödüyoruz. Siz ya da sizden sonrakiler, alacağımızı tahsil edeceksiniz. Ve bize çektirilenleri ödeteceksiniz size de çektirmeye kalkarlarsa. Kalkmazlarsa, biz yine rahat edeceğiz, yattığımız yerde. Bileceğiz ki, bayrak yeni ellerdedir. Ve bu sefer yerinde dalgalanmaktadır.

— Ne isterdim biliyor musunuz evlâtlarım, - dedi Cezmi Baba.

Halil Bey de Hüseyin de gülümseyen yüzüne baktılar Cezmi Baba'nm.

O mutlu bir düşten yenice uyanmışcasına dalgın, anlatmayı sürdürdü.

— Bu asrın sonunu yaşamak. Biz Komün'de yenildiğimizde, herşey bitti sanmıştık... 793'te Baböf'le birlikte yola çıkanlar yenilmişlerdi. 871'de biz yenildik. Artık bitti diyorduk. Çünkü 848'de, Alman emekçileri de aynı acı sona uğramışlardı. Oysa daha aradan elli yıl geçmeden bayrak yükseliverdi. Komün'ün bayrağı hem de... 900'lere girdiğimizde, yeryüzü amansız bir despotluğun hâkimiyeti altındaydı. Şu 928'de ise yeni yeni despotlukların uç verdiğini görüyoruz. Bir eski yoldaşımız, Musolini, İtalya'yı kana boyadı hâkim olmak, burjuvazinin diktasını kurmak için. Hitler, düşmanlarla elbirliği eden Alman ordusunun temizlediği yoldaşlarımızın, kanları üstünde başka bir tırmanma içinde. Ama bütün bunlara rağmen, koskoca bir ülke, Sovyetler Birliği'nde sosyalizm hâkim. Bismark, Abdülhamit, Çar Aleksandr ve Lui Bonapart, despotluğundan buraya geldik. Bizim gençliğimizde, Avrupası, Asyası despotizmin pençesi altında inliyordu. Şimdi Avrupa'da birkaç leke

gibi burjuvazinin diktası. Yarın... Yüzyılın sonunda kimbilir nasıl olacak? İşte yaşayıp görmek isterdim. Ne yazık ki erken geldik dünyaya. Belki en güzel zamanında geldik. Ama, yine de erken geldik. Şu 900'lerin sonunu bir yaşayabilseydim. Bir görebilseydim daha birçok ülkenin sosyalist olduğunu. - Birden düşten uyanır gibi silkindi. - Bire biz bunu bellemedik mi daha ilk gençliğimizde? Sanki olmayacak mı dediğimiz? Olmayacak mı ki, hayale dalmış gibi köşekleniyoruz. Olacak. Tırnak ucu kadar şüphem olsaydı bundan, bu uzun ömrü harman gibi savurur muydum? Hiç şüphem yok. Sizin zamanınız bizimkinden çok daha güzel olacak. Ve belki çocuklarınızın zamanında, bu iş bitecek Hüseyin Kalfa... Tabii siz işçi gibi işçi, olup, bunun icaplarını yerine getirirseniz.

Bir coşku sardı Hüseyin'in içini. Kişinin böylesine bir düşe dalabilmesi, bildiğinin güzelliğinden kesinlikle güvenli olmasıyla mümkündü. Sarıldı Cezmi Baba'nın ellerine.

— Anlat Baba, - dedi. - Anlat bana herşeyi... Ve öğret iyice işçi gibi işçi olmayı. Öğret ki, ben de üstüme düşeni yapabileyim.

— Benim dediklerim yetmez Hüseyin. Yaşamalısın. Hayat da pekiştirmeli bizim anlattıklarımızı. Ancak o zaman bir değeri olur. Ama söz... Zaman içinde istediklerini anlatacağım sana. Hadi şimdi yatalım. Epeyce geç oldu...

— Söz değil mi?

— Söz...

Yargıçların karşısına dizildiler. İki yanlarında elleri mavzerli candarmalar bekliyor. Arka sıralarda kadınlarla çocuklar, duraksamasız bir kıpırdanma içindeler. Gazeteciler, başka davalar için gelip kalabalığı görünce seyre dalmış insanlar. Kimi koridorun ucunda, kimi salonun kapısından kafasını uzatmış avukatlar...

Sırayla kaldırıp soruyor yargıç...

Ve sırayla, karakolda, sorgu yargıcının karşısında söylediklerini yineliyor öteki işçiler...

Hüseyin kalktığında sarsılıyor ilkin. İlk kez üç yargıcın karşısında. Yan tarafta savcı, tutuklatmaya yarayacak bir söz söylemelerini bekler gibi...

Tutanaklarda ne yazıyorsa, yineliyor...

Yargıç, önündeki kâğıtlara bakarak soruyor;

— Seni bir kışkırtan olmadı mı?

— Olmadı efendim...

— Kışkırtan demeyelim, greve katılman için zorlayan.

— Evet oldu...

Cezmi Baba, Halil Bey'e bakıyor. Halil Bey yanıbaşında ayakta duran Hüseyin'e. Bir kısa an sessizlik egemen oluyor salona. Birbirlerine Hüseyin'i örnek göstermiş olan işçiler, kuşkuyla bakıyorlar. Demek yıldı. Bir kaç zaman hapiste kalmak, o'nu da muma çevirdi. Ötekilerin ifadesine katılacak. Cezmi Baba ve Halil Bey böyle öğretmiş olmasınlar.

Yargıç, düşüncelerin uzamasına olanak bırakmadan soruyor yeniden.

— Kimdir?

— İdare...

Derin bir oh çıkıyor salondakilerden. Cezmi Baba bu kez sevecen sevecen bakıyor Halil Bey'e. Yanılmamıştır. Hüseyin yiğitliğini sürdürecek. Aklı, ötekiler gibi konuşmasını istediği halde, yüreği bir türlü razı gelmiyor buna. Sanki onunla olmak. Yaşamını ona anlatmak, dünyadaki işinin bitmediğini kanıtlıyor ona.

Şaşırma sırası Yargıçtadır.

— İdare mi? Nasıl?

— Biz aldığımızla geçinemiyoruz efendim. Bir de ücretlerimizi düşürünce, elimizden bişey gelmezdi...

— Peki otur.

Oturuyor Hüseyin. Cezmi Baba'nın istediği gibi ifade verenler, başlarını yere eğiyorlar. Bir utanç sarıyor tümünü. Aralarından bazıları, Hüseyin'in ifadesine katılmak amacıyla kıpırdanıyor. Kitle davranışlarını çok iyi bilen Cezmi Baba hemen yan dönüp, işaret ediyor onlara. Herkesin bir ödevi vardır dercesine sert sert bakıyor. Candarmalar omuzundan dürtüyorlar. Dönüyor yeniden.

Bu kez Halil Bey kalkıyor. Kaç gecedir, sessiz sessiz bu yargılamaya hazırlanmıştı. Cezmi Baba'yla tartışmışlar, sonraki yargılamaların daha çok biçim üzerinde olacağına karar vermişlerdi. Şimdi işçiler yanlarındayken, onlara güç verecek bir savunma yapmak gerekiyordu. Kararları bu. Bu yüzden gülümseyen bir ifadeyle bekledi yargıcın sorularını.

Yargıç, yan gözle üstünde çift aylı, çok gizli

damgasıyla dosyanın içinde sırıtıp duran kâğıda baktı. İçindekileri az önce okumuştu. İstihbarat örgütünün raporuydu bu. Halil Bey'in, Tramvay Şirketine salt işçilerini örgütlemek için girdiği... Gizli Komünist Partisi'nin önde gelen yöneticilerinden olduğu... Daha çok Rusya'da yaşadığı halde zaman zaman ortalığı karıştırmak için sınırı gizlice geçtiği belirtiliyordu. Bu yüzden çok tehlikeli ve mutlaka içerde tutulması gerekli biri diye de bilgi veriliyordu. Hemen ardından Cezmi Baba'nm kimliği de aynı şekilde tehlikeli olarak belirleniyordu. Onun daha 1872 demiryolu grevlerinden, 908 Rumeli Şimendöferleri grevine, 920'deki Mayıs milileştirme grevlerinden bu günküne değin her işçi olayının altında parmağı bulunduğundan söz ediliyordu.

Yüzünü buruşturdu yargıç. Asıl tehlikeli bu ikisi olduğuna göre, içerde tutmanın yollarını araştırdı. Ceza yasasında grevi yasaklayan maddeleri aklından geçirdi. Şimdiye değin o maddelere göre verilecek cezayı tutukevinde geçirmişlerdi. Cezalandırsa bile, salıvermesi gerekiyordu. Tek yol, yargılamayı tutuklu olarak uzatmaktı. Kararını önceden vermenin rahatlığıyla gevşedi. Soruya hazırlandı.

— Burdaki ifadelere göre, işçileri siz kışkırtmışsınız öyle mi?

— Eğer, kendi direnmeleri sonunda işgal altındayken bile zam alan işcilerin ücretleri indirilince, grev yapmalarını söylemek kışkırtma ise, benim efendim.

— Grevin yasak olduğunu bilmiyor musunuz?

— Daha 924'te Takrir-i Sükûn Kanunu'yla yasaklandığını biliyorum.

— Öyleyse...

Halil Bey, yargıcın davranışından mümkün olduğunca kısa kesmek istediğini anladı. Yasal olarak, daha fazla içerde tutmalarının tek yolunu zaten konuşmuşlardı Baba'yla. Belliydi ki, ötekilerin çoğunu bırakacaklar. Bu durumda, bırakılacağı mümkün olduğunca artırmak için uzatmaya karar verdi.

— Fakat efendim, 908 yılında da grev yasaktı. Tramvay işcileri grev yaptılar. Ücretlerine 70 kuruş da zam aldılar. Sonra Tatil-i Eşgal geldi. Tramvay Şirketi ağır ağır yaptığı zammı geri almaya başladı.

— Onları bırakın efendim. Sadede gelelim.

— Saded bu muhterem heyet-i hakime...

Yargıç sıkkın sıkkın baktı. Neresinden alsa, söyleyeceklerini dinlemek zorunda bırakacaktı. Sanığını ilk süzüşte niteliğini kavramakta ustalaşmıştı. Cinayet davalarında geliştirdiği bu içgüdüsünü, siyasal davalar söz konusu olduğunda daha rahat uygulayabilirdi. Karşısındakinin boş olmadığını görmesine karşın, kaykıldı. Söylenenler kararında hiç etkin olmayacakmış gibi dinlemeye hazırlandı.

— Buyrun... Sadetse söyleyin efendim.

— Araya savaş girdi, işgal girdi, ücretlerin indirilmesi daha da bir artırıldı muhterem hakimim. İşci buna dayanamadı. Anadolu Mücadelesinin yanında yer almak için fırsat kolluyordu. İşgali bahane ederek, greve çıktı. O şartlar altında bile zam aldı ve pek çok isteğini yaptırdı. Sonra Kurtuluş ve ardından Takrir-i Sükûn... Yeniden ücret indirimine girişti İdare. Hem de bu defa eskilerini aratacak kadar. Çünkü iki yıla varmadan millileştirileceğini

biliyor. Bildiğinden ne koparırsam kâr diye, nerdeyse bedava çalıştıracak işcileri.

— Yani sırf ücretleriniz indirildiği için mi grev yaptınız?

— Başka ne için olabilir? Elbette bu ve öteki yan sebeplerle.

— Yan sebepler, yabancı ustaların davranışı ve şirketin millileştirilmesi mi?

— Evet...

— Sadece bu mu?

— Bir grevde daha başka ne sebepler aranır ki efendim? Böyle sebepler yeterli olmasa bunca işci işini bırakıp, sokağa dökülür mü?

— Başka söyleyeceğiniz?

Yargıç'ın tutukluluk biçiminde götüreceğini hemen kavradı Halil Bey.

— Kendi adıma ve arkadaşlarım adına tahliyemizi talebederim. Çünkü bizi cezalandıracak bile olsanız, cezayı karşılayacak kadar hapis kaldık.

Ötekiler birden uyanıvermişlerdi. Hemen bir kıpırtı başladı salonda. Tümü birden kalkıp, bağırdılar.

— Ben de tahliye isterim.

— Ben de...

— Ben de...

Yargıç, sert sert baktı salona.

— Susun, - diye bağırdıktan sonra, Cezmi Baba'ya işaret etti. - Siz de itham ediliyorsunuz bu ifadelere göre. Diyeceğiniz bir şey var mı?

— Halil Bey durumu çok güzel belirtti muhterem hakimler. İfadesine aynen katılıyorum.

Sonra yargıçları kendi aralarında fısıaşmaya bırakarak, oturdu. Yargıç, öteki üyelerin de düşüncesini aldıktan sonra, zabıt kâtibine eğildi.

— Yaz oğlum, tahliye taleplerinin karara bağlanması için duruşma 15 Temmuz saat ona bırakıldı.

Yaz sıcağının taş yapıyı aşamaması tek avunçları oluyor. Volta zamanlarının dışında, küçücük koğuşa kapanıyorlar.

Hüseyin, küçük sarı ampulün ışığında sırıtarak sokuldu Cezmi Baba'ya.

— Baba, - dedi. - Söz vermiştin, anlatacaktın...

— Seni köftehor... Salıverileceğini anlayınca, masala merak sardın öyle ya...

— Salıverecekleri belli değil ki...

— Belli...

— Nerden biliyorsun?

— Şurdan; biz niye grev yaptık? Hem çalıştırıyorsunuz, hem karnımızı doyurmuyorsunuz diye değil mi? Sen devleti onca budala mı sanıyorsun ki, hem çalıştırmasınlar, hem karnımızı doyursunlar bir güzel. Öyle malaka yok... Bizim kaderimiz çalışıp doymamaktır. İş tersine döndü mü, zarara giren biz olmayız her halde. Olmayınca da, onlar bu işe evet demezler. Yakındır Halil Bey'le ikimiz dışında hepinizi kovalayacaklar burdan. Ondan sonra bir de Hindorf kovalar sizi. Yeriniz doldu, içerde çok kaldınız diye. Ötekilere de gözdağı olursunuz.

— Gözdağı mı? Nasıl?

— Sizin öyle işsiz güçsüz kaldığınızı görenler ne der? Ulan aman önümüzde bir iş var. Başımızı

eğip çalışalım ki, onlar gibi işsiz kalmayalım. Çok eski bir oyundur bu oğul. İkiyüz yıl kadar önce, İngiliz maden patronlarının bulduğu bir oyun. İşçiler azbiraz homurdanmaya başladılar mı, gazetelere ilân verirlermiş, işçi aranıyor diye. Sonra da kapının önüne yığılanları gösterip, bakın derlermiş. Bunlar gibi işsiz kalıp, aç mı gezmek istersiniz, yoksa bizim verdiğimiz düşük ücretlerle yarı tok mu çalışmayı kabul edersiniz? Ne desin işçi, öte yanda açlık, beri yanda bir lokma bir hırka var. Lokmayla hırkayı seçermiş. İşte sizinki de o hesap olur.

— Sen umutsuzsun bizim iş bulacağımızdan öyle mi?

— İş bulacağınızdan değil. Yeniden Tramvay Şirketine gireceğinizden umutsuzum. Yoksa, çalışmak isteyen adam, elbet bir yerde iş bulur. Sen de bulursun tasalanma.

— Sayende bulmuştum Baba... Halil Bey'in sayesinde de memur olacaktım. Ama, anlattıklarınızdan seziyorum ki, işçi kalmak yeğ. Neden o zaman biletçi muavini olmamı istediniz?

— Bir yerde, - diye söze girdi Halil Bey. - Biletçi muavinliği ya da biletçilik de işçiliktir. Bakma sen bordroda göründüğün yere. Tam işçi sayılmasan bile, bedenen çalışman, fikren çalışmana üstündür. Sabahtan akşama ayak üstünde gidip geleceksin. Para alıp vermek, sonra azbiraz hesap yapmak memurmuş gibi gösterebilir seni. Ne var ki, akşam olup da hesabı birbirinin içine karıştırdığın zaman, anlarsın işçi olduğunu. Turşuya döner bedenin. Kafansa, bedenin yorgun olduğundan işlemez artık. O yüzden, biz seni memurluğa koşsak bile, sen işçiliğini sürdürürsün.

— Zaten Baba'nın dediği gibi alırsak işi, me-

mur da olsak, makinalar bizim olmadıkça işçi sayılırız.

— Eh, azbiraz işçi lafzını genişletiyorsa da, olabilir. Bizim bildiğimiz işçı, belli bir emeğin sonunda, bir değer ortaya koyandır. Seninki ise pek pek ayak işi sayılır. Bir değerin ortaya konulmasında yardımcı unsur. Üretken değildir. Bir değer yaratmaz yani. Yaratılmış bir değerin ucundan tutar. Olsun. Genişce de baksan, bir yerde sen emekcisin. Geçinmen için emeğinden başka bir değere sahip değilsin. O bakımdan alırsak, hak veririz sana. Ama, ilerde yanılıp da herkesi aynı kefeye koymayasın. Mızan olur, azbiraz sıkıyı görünce cayan olur. İyice bakacaksın adamın yaptığı işe. Dediğiniz anlamda tam işciyse, korkma güven. Anlamasa, bilmese ve ilk zamanlar düşünmese bile, en azından seni yarı yolda komaz. Hayınsa hayındır; bilirsin. Yiğitse sapına kadar yiğit. Bak, biz bunca tramvay işcisine ne zorlukla kabul ettirdik, bilmiyoruz, bunlar söyledi de yaptık demesini. Bırakıversek, bizi sevmese daha doğrusu hepsi birden, senin gibi davranırlardı. Sen de söz dinlemedin. Bir güzel asmalılardı ama, cezan o kadar ağır değil.

— Sahi Halil Bey dedi ki, bizim yattığımız, yatacağımızı aşmak üzere. Doğru mu?

— Sizinki doğru... Gazi Paşamız, İzmir İktisat Kongresi'ne, bizim de katılmamızı istedi. İstedi ya, açıkgöz bazı tüccar, bizden erken davranıp, kendi adamlarını yolladı. Yine de orda, 1 Mayıs'ın işçi bayramı olması, işcilere grev hakkının tanınması gibi kararlar aldılar. Sonra Takrir-i Sükûn'la hepsinin çanına ot tıkadılar ama, bu kararlar hâlâ yürürlükte. O yüzden, bizi daha çok Takrir-i Sükûn'la yargılayacaklar. Orda da kanuna rağmen iş tut-

mak diye. O zaman bir iyice azalıyor cezamız. Azalınca, Halil Bey haklı oluyor. Ne yapsın hakimler? Yukarıdan emir almış olmalılar. Bir ay düşünüp, öyle tahliye edecekler. Ondan sonra da sen sağ, ben selâmet...

— O, 1 Mayıs ne oluyor?

— Ha bak o, Amerika'da, Şikago'da, işçilerin grev yaptılar diye kitle halinde kıyıldıkları günün yıldönümüdür. Bizim Enternasyonal, o günü işçi bayramı diye kararlaştırdı. Dünyanın her yerindeki işçiler o gün, birliğin gücünü nefeslenmek için bayram yaparlar.

— Kıyım günü bayram olur mu?

— Biz bütün acı günleri bayrama çevirmek vazifesiyle işçi oluruz oğlum. Şöyle bir baktığında, kıyımı görürsün. Bu kıyımlar arttıkca devrimin merdivenlerini tırmanır işçi sınıfı. İşte bunun örneklerinden biri de 9 Ocak kıyımıdır. Bana sorarsan, 1 Mayıs olmasa, 9 Ocak'ı bayram yapardı işçiler.

— O da mı büyük bir kıyım?

— Anlat Halil bey, - dedi Cezmi Baba, - O taraftakileri sen benden iyi bilirsin!..

— Rus devriminin bir Rasputin'i varsa, bir de Gapon'u vardır, - diye söze girdi Halil Bey. - Rasputin nasıl devrimin hazırlayıcı etkenlerinden biriyse. Gapon da öyle. İşçilerin devrimden başka çare olmadığına inanmalarına sebep olmuştur. Elbette bu tek sebep değildir. Sebeplerden biridir. Ama önemlidir. Nasıl Rus devrimcileri, bir Rasputin'i temizlemekle, işlerin yoluna girmeyeceğini görmüşlerse. Hatta böyle sanılmasını sağlamak amacıyla, Rasputin'i sağcılar temizlemişse...

— Bir dakika, - dedi Hüseyin - Devrimciler mi,

sağcılar mı?

— Devrimciler uzun bir zaman, Rasputin'le uğraşmışlardır Hüseyin, - dedi Halil Bey. - Aferin. Tam zamanında sordun soruyu. Rasputin giderse, Çar'ın düzeleceğine inanmışlardır. Bu acı hikâyedir aslında. Veliaht kan hastalığıyla doğunca, Çariçe'nin yobazlığı artmıştır. Bunu en çok tatmin eden de, büyücülükte eşi olmadığı söylenen ahlâksız bir köy papazıdır. Rasputin yani. Zamanla Çar'ı avucunun içine aldığı söylenip, hedef şaşırtmasında rol oynamıştır. Tabii hedefi şaşıran asıl devrimciler değil. Kendini devrimci sananlar, kişilerle uğraşmayı marifet haline getirdiklerinden, parmaklarına Rasputin'i dolamışlardır. Asıl devrimciler ise şahıslarla değil, sınıfların tavrıyla uğraşırlar. Ne var ki sınıflar lüzumlu tavrı alıncaya kadar hâkim sınıfların etkisinde kalırlar. Rusya'da da öyle olmuştur. Sağcılar Rasputin'in Çar'la iyice bütünleşmeye başladığını ve halkın öfkesinin Çarlığa, yani düzene döndüğünü görünce, bir suikastla Rasputin'in işini bitirmişlerdir. Ve o zaman görülmüştür ki, Rasputin'in yokluğu hiç bişeyi değiştirmiyor. Bunun gibi Gapon da, işcilere yalvarmakla hiç bişeyin hallolmayacağını ispatlamıştır. O zamanki Rus işcilerinin durumu pek kötüdür. Bunun düzeltilmesi yolunu devrimciler göstermişlerdir. Ancak, devrimin yolu çok uzundur. Gapon ve onun gibiler ise Çar'a yalvarılırsa, vereceği bir emirle, durumun gökten Allah inmiş gibi düzelivereceğini yaymışlardır. Bunun üzerine işçiler, bayramlıklarını giyip, ellerinde dilekceler, ikonolar, bayraklarla 9 Ocak pazar günü Çar'ın sarayına doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Çarla konuşup, diz çökecekler. Ve dileklerini bildirip, düzeltilmesini isteyeceklerdir. 905

Japon savaşı sırasındadır bu olanlar. Japonların önünde yenilen ordu, açlığını dile getiren işçinin karşısında kahraman kesilmiştir. Yolları kesmiş, yalvarınaya gidenleri biçmeye başlamıştır. Öyle bir kıyımdır ki, binlerce işçi sokaklarda ezilmiş, öldürülmüş, parçalanmıştır. Rus işçileri bundan sonra yakarmakla hiç bişey olmayacağını anlamışlardır. Ve bundan sonra sınıfsal tavırlarını almaya başlamışlardır. 917'ye kadar daha çok oyuna getirilmişlerdir. Ama son darbeyi vuracak Lenin gibi bir öndere kavuştuklarında da kimsenin gözünün yaşma bakmamışlardır. İşte 9 Ocak, Rus işçilerinin düzenin güzellikle değişeceğinden umutlarını kesip, Ekim Devrimi için bıçak gibi bilendiklerinin başlangıç günüdür.

Hüseyin acılı acılı baktı. Bir ürküntü gelip çakıldı içine. Sormadan edemedi;

— Her zaman böylesine acılı yollardan mı geçilmesi gerekli?

— Benim bildiğim öyle Hüseyin, - dedi Cezmi Baba. - İnsanlar güzel güzel kendi emeklerinin karşılığıyla yetinirken, bir zorba hâkimiyeti ele geçirmiş. Bunu her halde güzellikle almadı. Zorba dediğimize göre. Sonra klan büyüyünce zorbalar da çoğalmış. Al sana kölelerden ve de efendilerden meydana gelen yeni bir düzen. Bunca zorbanın hâkim olması her halde, aman siz bizim efendimiz olun yalvarışlarına cevap verme iyi niyeti değil. Köleleri çalıştırıp, onların artırdığından keyfetme hırsı... Sonra dünyayı kasıp kavuran köle isyanları var. Ve düzen yine değişiyor. Fakat yeni efendiler beliriyor. Derebeyleri!.. Haydi bakalım yeniden kavga. Uzun da sürüyor bu kavgalar ha... Bak meselâ, Selçukluların Anadolu'yu fethi ve haçlı seferleri

bu derebeylik olayının başlangıcı sayılır. Çünkü buralara gelip de yağma yerine sopa yiyenler, ülkelerine döndüklerinde ordakilerin tepesine binmek isterler. İngiliz Kralı John buna olmaz deyince, gelsin savaş sonunda Magna Karta denilen belge imzalanır. Derebeylik hakkı resmen tanınır. Ve de Avrupa'nın dört bir yakasına yayılır. Sonra Endülüs'ün en yüksek devri, Orta Avrupa'nın en belâlı zamanı olarak tarihe geçer. Her yeni düşüncenin üstüne, şeytan kovalamak için atılan papazlar. Yani hâkim güç, bir yerde sopa yerse, bir başka yerden acısını çıkarmak ister. Selçuklu karşısında sopa yiyince, kendi ahalisinin ümüğüne çöreklendikleri gibi. Engizisyonun başlangıcıyla, Magna Karta'nın imzalanması hemen hemen aynı zamana rastlar. Ve sonra orda durmaz dünya... Döner babam döner... Serflerin arasından, ki bu serfler ezilenlerdir, burjuvazi belirmeye başlar. Çünkü derebeylerine para lâzımdır. Canını dişine takan yarı köle köylüler de, kendi hürriyetlerini satın alacak para biriktirmeye yönelmişlerdir. Eee, n'olacak? Para biriktiren çoğalınca, derebeyi ver bakalım diyebilecek mi? Diyemez... Çünkü zaten o zamana kadar, her güzel şeyin tadına ilk bakmıştır. Kiliseden çıkmış yeni gelinler dahil. O zaman, paraya kavuşmak için karşılığında bişey verecektir. Verdiği hürriyet beratı olur. Olur ya, kendi ölümünün de fermanını imzalamış bulunur. Çünkü kendini kurtaracak kadar para biriktirenler, ezilenlerin en güçlüleri ve de akıllılarıdır. Zenaat sahibidir anlayacağın. Ve zenaatını işledikce zenginleşir. Zenginleşince, her türlü oluşumu kendi çıkarına düzenlemek için, hâkim olmak ister. İşte işin burasında daha 1640'larda Cromvel'in İngiliz Cumhuriyeti

uç verir. Ve 1789 Fransız ihtilâli, hürriyet, eşitlik, kardeşlik diye bütün Avrupa'yı tutuşturur. Ve Fransız burjuvazisinin hâkim olması için Napolyon, bunları isteyecek ve de yerleştirecek insanları orduya toplayıp, o yutturmacayı yaymak için dünyayı dolaşmaya çıkar. Her yerdeki küçük küçük despotlukları yıkar geçerler. Daha 1793'te Baböf'ün Paris'te denediği Komünden ödleri kopmuştur. Onu ezer ezmez hemen bir Napolyon bulmak zorunda olduklarını anlamışlar ve köylülere bir elleriyle toprak verirken, bir elleriyle de oğullarını çekip askere alarak, eşitlik isteyenleri susturmuşlardır. Ama iş bu kadarla kalmıyor. Çünkü Napolyon ordularının kırıp parçaladığı despotizmin yerine, ezilenlerin eşitlik isteği geçmeye hazırlanıyor. Avrupa burjuvazisi, o anda zıplayıp dikilerek, Metternich'in ardına sığınıyor. Ve Napolyon'un karşısında despotların hâkimiyet kavgası başlıyor. 1824'lere gelindiğinde, iş olup bitmiş, İngiliz Kralı, devrilen Napolyon'un yerine gelen Fransız Kralı, Avusturya İmparator'u, Rus Çar'ı ve Osmanlı Sultanı yeniden şeytan kovalamaya başlamışlardır. Hem de öyle bir başlamışlardır ki, ilerici fikirleri yoketmek için ellerinden geleni ardlarma komamak üzere.

— Yani Baba, - diye sordu Hüseyin. - Anlattığın bu olaylar hep birbiriyle ilişkin mi?

— Ne sandın ya oğul. Sınıf kavgası sözkonusu oldu mu, olayların hepsi birbiriyle sarmaş dolaştır. Ya da tersine birbirine vura vura kavganın sürmesine sebep olurlar. Yani ya aynîlik içindedirler, ya aykırılık. İşte bu ilişkileri iyi değerlendirirsen, kazanmaman için sebep yok. Bir yerinde atladın mı, hapı yuttuğunun resmidir.

Hüseyin yine hiç bir şey anlamadı söylenenlerden. Halil Bey, başını sallıyordu. Demek ki o anlıyor. Yaşamışlıklarının, öğrenmişliklerinin bilinciyle onların sarıp sarmaladıkları bu olaylar, yine de ilgisini çekiyordu. Ordan oraya atlıyorlardı belki. Ama oluşumların altındaki gizi çözüyorlarmış gibi geliyordu ona. O yüzden anlamamasına karşın diretti.

— E, sonrası yok mu bunun?

— Baba, - diye söze girdi Halil Bey. - Eğer bu biraz daha seninle kalsa, bak şuraya yazıyorum. Çok yaman bir delikanlı olup çıkacak hapisten.

— Katma akıl, akıl değildir Halil Bey... Kişi öğrendiğini hayatıyla pekiştirmelidir. Ben Komün'ü, sen Sovyet Devrimi'ni görmesek, belki bunca yalnızlık içinde parmağımızı bile kıpırdatamazdık. Biz emekçinin başarısını da başarısızlığını da gördüğümüzden, tarlasız tohumsuz borç ödemeye sıvanabiliyoruz.

— Öyleyse neden anlatıyorsun bütün bildiklerini?

— İlerisi için Halil Bey... İlerisi için. Bu bizim Hüseyin Kalfa'mız nice bir budala olsa da, yaşadıkça öğrenecek. İstemese bile öğretecekler işçi olabilirse. İşte o zamanlara saklasın diye anlatıyorum bir. Saklayamazsa bile aklında kalanları bakarsın masal niyetine torunlarına anlatır. Bu da bir faydadır iki...

— Sağol Baba... Anlat sen bana. Ondan sonrasını da anlat bir iyice.

— Nerde kalmıştık, Metternich efendimizin despotik birliğinde mi?

— Evet.

— O birliği kurmuştur ama, köylüler bu birli-

ğin elde ettiği toprakları geri almak için kurulduğunu görünce, olmaz arkadaş demişlerdir. İlkin İtalyanlar başlamıştır bu kez. Garibaldi ustamızın bayraktarlığında, Metternich'in Avusturya'sına karşı kurtuluş savaşına girişmişlerdir. Bu durum, 848'lerde yeniden kasıp kavurmuştur Avrupa'yı... İtalyanların ardından Almanlar, onların arkasından da Fransızlar başkaldırmışlardır. Ve 48'den sonra yeniden yekinip çöreklenmiştir despotizm. Prusya'nın başına Bismarc, Fransa'nın başına Lui Bonapart belâ olmuşlardır. Tabii Çar, İngiliz Kralı ve bizim Sultanla birlikte dünyanın da... Ama ardından birbirinin başına belâ olmaya sıvanınca, işler karışmıştır. Kara Avrupa'sının burjuvası, kıyı Avrupa'nın burjuvasının pazarlarına göz dikince, haydi al takke ver külâh yeniden girişmişlerdir. Lui Bonapart Prusya'ya savaş açıp, yenilince bizim Komün patlamıştır. Ve onun serpintilerine, İngilizlerin iştahı eklenince, Mithat Paşamızın Birinci Meşrutiyeti. Bu Meşrutiyet, Rus Narodniklerini hızlandıracak diye, Çar yekindiği gibi Ayastafenos'a kadar yollamıştır ordularını. Ve Abdülhamit'le el ele çanına ot tıkamışlardır meşrutiyetimizin. Beş yıl sonra bu Narodnik'ler Çar Aleksandr'ı öldürmeyi başarmışlardır. Kendilerini anarşizmden sıyırıp, kitle içinde kadrolaşabilseler, belki de Devrim'i patlatacaklardır. Ne var ki Plehanof ustamızla, Lenin yoldaşımızın da suçlamalarına hedef olan bölünmüşlükleri, kendilerininkiyle birlikte, Mithat Paşa'nın da başını yedi. Sonra yine karanlık bir devir Avrupa ve Asya için. Ve ardından Rus Japon savaşı. 905'de Japonların önünde yenilen Rus ordusu, aynı yılın 9 Ocağında, işçileri doğrarken, bir Meşrutiyetin hazırlığında olduğunu bilmiyordu. İşçi-

lere daha yüzyılın sonunda kölelik kaldırılmışken, Amerika'nın tahıl dampingi yapması sonucu perperişan olan köylüler de katılınca, Çar despotluğu sulandırmaya karar veriyor. Ne var ki amaç, kısa zamanda başkaldırıyı yumuşatmak, hedef şaşırtarak kitleleri uyutmaktır. Hemen İngiliz Kralıyla toplanıp, Avrupa'yı yeniden paylaşmaya hazırlanıyor. Uyuşma oldu mu, meşrutiyet yallah... Oluyor ki, 907'de yeniden ipleri eline alıyor. Ve birden Ravel toplantısının kokusu bizim burun direklerimizi kırıyor. Gizliden örgütlenen İttihat Terakki, bunu fırsat bilip, kalkışıyor. Ve kalkışmasıyla, ananın sana anlattıkları gerçekleşmeye başlıyor Hüseyin. Sonra Balkan Savaşı, ardından Dünya Savaşı geliyor artık. Biliyorsun ...Ve ardından da, bizim İttihatçılarla, onların akıl hocasıyken, bizi bir güzel soyup soğana çeviren Parvüs ustamızın aracılığı... Bizi tokatlayarak palazlandıktan sonra Vaymar Cumhuriyeti'ne müşavir oluyor ustamız. Yaman bir adamdır. Aklı erer kişidir. Rus Orduları çökmeye başlayınca, barış isteyen Bolşeviklerin önderi Lenin yoldaşımızı kapalı bir trene kattıkları gibi Rusya'ya yollayan o'dur. Ve onun gidişiyle birlikte, hızlanıyor olaylar. Ve benim düşünü gördüğüm dünyanın başlangıcı gerçekleşiyor. Ardından bizim Kurtuluş Savaşı ve Sovyet Devriminin desteği... Sonra da bizim grev ve bu hapishane... Hadi bakalım yatalım. Yarın akşam belki de biz burda seninle yalnızız ha Halil Bey...

— Beni bırakacaklarmı ne biliyorsun Baba?

— Onların istedikleri biz ikimiziz oğul. Sizi neylesinler. Bizimle bırakıp, bir tehlikeli adam daha mı üretsinler. Sen yarın yolcusun bana kalırsa. Ziyaretimize bile gelemezsin, Akrabalığımız yok

diye almazlar.

— Akrabasıyım, derim.

— Onlar bilir oğul. Dedik ya biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz. Dörtbin, kırkbin, dört milyon olsak, bilemezler ama. Böyle az olunca bilirler.

— Benden de sana öğüt olsun Hüseyin, - dedi Halil Bey. - Burdan çıkınca ziyaretimize gelme. Durduk yerde mimlenme oğlum. Birgün biz arar buluruz seni. Dünya küçük, insan az. Gerekirse buluruz.

Sonra yataklarına uzandıkları gibi uyudular. Hüseyin durmaksızın döndü. Anlattıklarını düşündü. Belleğinin derinliklerinde salt sözcükler kalmıştı sanki. Anlamları uçup gitmişti. Yarın yargıçlar tahliye isteklerini karara bağlayacaklardı. Şimdiye her dedikleri çıktığına göre, bu da çıkar. Bakarsın ordan geri getirmezler bile. Bakarsın, günler alabilir çıkmaları.

Uyumak istedi. Başaramadı... Döne döne, duvarlarda belli belirsiz bir sabah aydınlığını sezinleyinceye uğraştı. Sonunda kendinden geçti.

Dedikleri gibi oldu. Cezmi Baba'yla Halil Bey dışında, tümünü salıverdiler. İşlemler yapılırken, koğuşun içinde dört dönüyor Hüseyin.

Cezmi Baba, kucakladı onu;

— Ne kadar heyecanlansan haklısın oğul. Salıveriliyorsun. Bizim için burasının dışardan farkı ne deme sakın. Dışarda aç kalırsan bile kendi beceriksizliğinden kalırsın. Sana bağlıdır bir yerde herşey. Burda ise aç kalma tehliken yok. Açık kalma korkusu da. Devlet baba her bişeyi düşünür. Öyle

mahkûmlar gördüm ki ben, kış gelirken, soğuğu atlatacak kadar suç işleyip, buraya gelirlerdi. Bahar güldürdü mü gül yüzünü, yeniden pır... Kışa kadar... Sakın sen öyle olma. Arkanı senin gibi işçilere dayamadıkça da bizim anlattıklarımızın gerçekleşir olduğunu sanma. Dayadın mı, dayayabilirsen çekinme yeter ki.

Sonra bir bütün liralık soktu sezdirmeden cebine. Hüseyin hemen diretti.

— Olmaz Baba...

— Sen şimdi al, olmazsa çıktığımızda verirsin. Burda bize lâzım değil. Dışardaysa, neden daha fazla vermedi diyeceğin günler olabilir. Aklına böyle bişey gelirse deme... Mümkün olmadığını bil...

Başını eğdi Hüseyin. Halil Bey sarılmıştı bu kez. Yanaklarını öptü. Gözlerinde belli belirsiz bir üzünç akımlaşıp yitti.

— Haydi bakalım Hüseyin. Dışarının cehennemine salıyoruz seni. Biz burda Baba'nm dizi dibinde, öğrenerek geçireceğiz zamanı.

Öyle bir umutsuzluk çöreklendi ki içine. Boynunu büktü Hüseyin;

— Keşke ben de kalsaydım, - dedi.

Daha sözü biterken, gardiyan kapıyı açtı. Başını uzatıp, bedenini yanlayarak;

— Hadi bakalım Hüseyin Efendi, - dedi. - Çıkıyorsun...

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCILAŞMA

Dar sokaktan Sultanahmet alanına çıktı. Caminin görkemini sezinlemeden, Ayasofya üstünden denize yöneltti bakışlarını, Akşamüstünün denizde yarattığı koyu maviliğe daldı bir süre. Sonra ardına bakmadan Divanyolu'na çıktı.

Rastladığı ilk işkembeciden içeri girip, karnını doyurdu.

Son haftalığıyla, Cezmi Baba'nın verdiği bütün lira, yanyana şıngırdıyordu.

Çorbanın parasını ödedi. Çıkarken geri verdikleri tramvaycı kimliğini yokladı. Hemen karşıdan ilk gelen tramvaya binerek, Şişli'ye yöneldi. Son durakta atlayıp, Mecidiyeköy'e, oturduğu eve gitti. Ev sahibi, karanlıkta kapıyı açan Hüseyin'e baktı uzun süre. Sonra birden anımsamış gibi, az gerileyerek;

— Nerdesin kaç gündür? - diye sordu. Sorusunun ardmdan, olaylar geldi gözünün önüne. - Şu Tramvay Şirketi işi mi? - dedi bu kez. Hüseyin başını sallayarak onaylayınca. - Bugünlük geç yat da, yarın başınm çaresine bakarsın, - dedi.

Başının çaresine bakmak!... Anlamsız ya da kendisine anlamsız gelen sözcüklere öylesine alışmıştı ki, sesini çıkarmadan, öteki bekârlarla birlikte yattığı odaya yöneldi. İlk çalışma günlerinin armağanı incecik yatağıyla, Bitpazarından alınma yorganmı serdi. Sıcağın ağırlığıyla, bir süre düşünmeksizin uzandı. Sonra birden, ev sahibinin dediklerini çözmeye uğraştı. Yarın erkenden gidecekti

Tramvay Şirketine. Eski işine başlayacaktı kuşkusuz. Başladığına göre, adama bir aydır veremediği kirasını da verirdi. Zaten şirkette alacağı vardı. Gerekirse, yarım akşam öderdi borcunu. Elinde olmayan nedenleri kabul etmeyecek miydi yoksa? Etmesin isterse. Bu yörede bekâr odası yok değildi ya. Bir başkasına giderdi. Olmazsa bir başkasına. Belki Şişli'de, Tramvay Deposuna yakın bir yerde bile bulabilirdi. Üstelik daha iyi olurdu onun için. Daha yakında oturunca ,daha az yürürdü sabahları. Akşam dönerken de öyle. Kendi kendini yatıştırarak uykuya daldı.

Gün doğmadan çok önce uyandı. Elini yüzünü yıkadıktan hemen sonra sokağa fırlayıp, Tramvay Deposunun yolunu tuttu. Yönetim binasının önünde Rum kapıcı karşıladı onu. Daha ilk tramvaylar yola çıkmamışlardı. Doğru hareket memuru Stavros'un yanına götürdü. Stavros, tanımazlanarak baktı bir süre.

— Kartınız, - dedi ardından.

Hüseyin çıkarıp uzattı. Evirip çevirdi Stavros.

— Hımm, - dedi kendi kendine. Başını kaşıdı. Dalgın, gözlerini kapıya çevirerek, - siz, çıkarıldınız, - dedi. - Yerinize başkası alındı.

— Başkası mı alındı? Neden?

— Bana verilen emir böyle. Şimdilik kadrolarımız tamam. İlerde ihtiyaç olursa, çağırırız. Adresinizi bırakınız.

— İhtiyaç olursa mı? Ama ben burda çalışıyordum.

— Evet çalışıyordunuz. Ama artık çalışmıyorsunuz.

Boynunu büktü Hüseyin. Acılı acılı baktı

Stavros'a. Uzanıp kartını almak istedi. Hemen çekti hareket memuru.

— O bizde kalacak.

Hiç ses etmeden döndü. Kapıdan çıkarken, kapıcının yanı sıra kapıya değin ilerlediğini bile sezinlemedi. Demek herşey olup bitmişti. İçinde bir burukluk, kafasında nedenini kavrayamadığı bir ağırlıkla, ağır ağır yürüdü. Önce Osmanbey'e doğru yönelmişken döndü. Eve gidip, eşyalarını almalıydı. Bir iki adım gerileyince, yeniden durakladı. Önce bir iş arasa daha iyi olmaz mıydı? Kuşkulu, kaygılı bir ikirciklenmeyle, dikildi uzunca bir süre.

Sonra kesin bir kararla, çevredeki işyerlerini gözden geçirdi.

«Yine aşağıya, İstanbul yakasına inmek gerek,» diye düşündü. «Bu yörede iş bulmak mümkünsüz. Aşağıya ineceğime göre de, o tarafta bir oda bulmak en iyisi.» Eve geldi ağır ağır... Gün sabah kızıllığını parıltıya çevirirken, ev sahibinin karşısıa dikildi.

— Ben karşı yakaya geçeceğim amca, - dedi. - Borcum neyse ödeyeyim.

— Farketmişsindir. Siz içeri girince yerine adam aldım. Borcun yok.

— Ama eşyalarım burda kaldı.

— Zararı yok... Al götür oğul... Akşam için de para istemem.

— Olur mu?

— Olur... Kendinize yazık ettiniz. Bir de ben yüklenemem üstüne senin. Domuz derisinden post, gavurdan dost olmaz, demişler. Keşke sen karışmasaydın.

— Karışmayan yoktu ki.

— Öyle çocuğum. Karışmasan hiç olmaz. Ne var ki, iyi oyun oynadılar size.

Döndü adam. Başka bişeyle ilgileniyormuşcasına, ötelere bakmaya başladı. Daha çok uzatmadı Hüseyin. Çamaşırlarını bohçaladı. Bohçasını yatağıyl yorganının arasına sararak, dürdü. Ev sahibinden aldığı iple bağlayıp, tüfek gibi astı omuzuna. İlk durağa değin öyle geldi. Ordan Tramvayın sahanlığına kodu eşyalarını. Biletçi ilkin engel olmak istedi. Sonra birden tanıdı Hüseyin'i. Utançla uzattığı parayı geri verdi.

— Taşınıyor musun?

— Taşınıyorum.

— İşe almadılar öyle mi?

— Yenisini buluruz.

Başını eğip, önlere doğru seyirtti. Daha çok konuşursa, içindeki ezikliği döküvereceğinden korkmuş gibi çarpık bir gidişi vardı adamın. Bir daha arka sahanlığa pek yanaşmadan dolandı girişin kıyılarında. Yerine otururşa, konuşmak zorunda kalmaktan çekinir bir tutumu vardı. Hüseyin, sırtını döndü içeriye. Gözleri, geçtikleri yollarda, yeni yapılan binalarda dalgın, Sirkeci'ye nasıl geldiklerini sezinlemeden bakıyordu. Birden uyanıp, atladı. Tahtakale'deki hanlara yöneldi. Parası olduğu günlerde yattığı bir bekâr odasının kâhyasına yanaştı. Haftalık kirayı peşin istedi adam. Çıkarıp verdi. Cezmi Baba'nm lirasına dokunmamak amacıyla, yatağın arasına sokuşturmak geçti ilkin içinden. Sonra vazgeldi. Niceyse, sıkıştığında harcayacaktı. Cebinde olmasıyla, buraya bırakması arasında bir ayırım yok. Yatağını olduğu gibi bırakıp, iş aramaya çıktı.

Sirkeci alanındaki işçi pazarının köşesindeki

yığma katıldı ilkin. Sonra kendince, bir yöntem tutturup, her sabah bir işçi pazarına uğramayı kararlaştırdı.

Gün yarıyı bulurken, o pazarda bekliyordu. Ağzının acılığından, sabahleyin birşey yemediğini anımsadı. Karşıda, garın köşesindeki çeşmeye seyirtip, birkaç yudum su içti acı acı... Öğle sıcağı iyice bastırıncaya, yeniden karıştı kalabalığın içine. Sıcak, saçlarının dibinde ter olmaya başlayınca, ağır ağır tramvay yolunun köşesindeki işkembeciye yöneldi. Ekmeğini kocaman lokmalar halinde ağzına alıp, kaşığının ucuyla ıslatarak, iyice karnını doyurdu. Kapıdan çıkarken, «Peynir ekmek yesem, daha mı ucuza gelirdi,» diye düşünmekten kendini alamadı. Sonra başını sallayarak, «Onu da akşama yeriz,» kararıyla, pazara döndü. Pazar ölgünleşmiş, bekleyenler tek tük uzaklaşmaya başlamışlardı. Gün yarıyı geçtikten sonra, kimse gelip işçi almazdı öyle ya. O da deniz kıyısına yöneldi. Sarayburnu'nun kayalıklarına oturarak, Cezaevinin taş yapısını aradı. Cezaevi yerine Topkapı'nın görkemli oturuşu içini burktu. Cezaevi, oralarda bir yerde olmalıydı. Ama, bir türlü kesinlikle kestiremedi. Taş duvarlar, kurşun örtülü tavanlarıyla, tüm İstanbul üstünde egemenliğin simgesi gibi bağdaş kuran saray, yalnızlığını daha bir anımsattı Hüseyin'e...

«Cezmi Baba ya da Halil Bey olsaydı şimdi. Bana bir iş bulurlardı. En azından, bir iş bulurlar, çalışmamı sağlarlardı,» diye düşündü. Sonra, elbiselerini taşlar üstüne bırakarak, kendilerini denize atan okulluları seyreyledi özenerek. «Benim de anam babam olsaydı,» diye geçirdi. «Ben de okula gitseydim sizin gibi, öğle sonrası sıcağında böyle

cıvıldayarak yüzerdim.» Boynunu büktü hemen ardından. Yalnızlığı çöreklendi yüreğine. Kalkıp gitmek istedi. Elinde olmaksızın soyunup, ötekiler gibi denize atladı o da... Yıllar vardı ki, böylesine istekle suya dalmadığını anımsadı, suyun içinde gözlerini açınca. İçindeki tüm yalnızlık acısını atıyormuşcasına, mavi mavi baktı yakın dibe... Çevresinde oynaşan balıklara el uzattı nefeslenip daldıkça. Elbisesini bıraktığı taşın yanına tırmanırken, hafiflediğini sezinledi. Kayanın dibine çökerek çabucak donunu çıkardı. Pantolonunu giydi, kimseye göstermeden. Bir iki çalkaladı yaş donunu denizde. Sıkıp, kayanın üstüne bıraktı kuruması için. Gömleğini giymeden öylece, oturdu. Hafiflemiş, güçlenmişti sanki...

Çorabını, pabucunu giydi. Daha iyice kurumayan kilotunu çevirdi. Okullular, çoktan gitmişlerdi. Demiryolunun berisindeki sur koğuklarmdan birine sokuldu. Nemine aldırmadan ayağına geçirdi donu. Giyindi... Susadığını, acıktığını sezinledi... Güneşin batmak üzere olduğunu o zaman anladı...

Eminönü'nden Tahtakale'ye dönerken, bakkaldan yirmi dirhem peynir aldı. Fırının önünden geçerken de, yarım ekmek... Hanın açıklığında, dizlerinin üstüne serdiği bir mendile kırıntılarını dökerek, yemeye koyuldu.

Kâhya yanma sokuldu o yemek yerken.

— Afiyet olsun...

— Buyur.

— Nasıl, iş durumları iyi mi?

— Kesat...

— Herkes öyle söylüyor...

Başkasının yanına uğramak amacıyla uzaklaş-

tı kâhya. İyice karnını doyurduktan sonra, çeşmenin akarına ağzını dayayıp kana kana içti. Dikildiğinde geğirerek, yerleştirdi lokmalarını. Helâya girdi çıktı. Yüzündeki deniz tuzunu yıkadı. İçindeki kırıntıları avucuna silkeleyip, ağzına attığı mendille bir iyice silindi. Birden çoraplarını yıkamak istedi. Sabun almayı unuttuğundan vazgeldi. Karanlık çökünceye, hanın önünde bir iki dolandı. Sonra herkesten önce açtığı yatağa girip, bohçasını yastık edinerek, yattı.

Burnundan ciğerlerine, ciğerlerinden midesine gidip gelen acımasız bir susam kokusuyla uyandı. İki günü aşan açlığının yılgınlığı, fırından taze çıkmış simitlerin susam kokusuyla, alabildiğine artıyordu. Gözlerini açar açmaz, burnunun dibinde bir tabla simitin halka halka dizildiğini gördü. Kendini hâlâ düşte sanıp, gözlerini oğuşturdu acıtarak. Yeniden baktığında yanılmadığını anladı. Buram buram ciğerlerine işleyen koku, yutkunmasına aldırmaksızın, midesini kazıyıp duruyordu. Bakındı yöresine. Daha gün ışımasına çok olmalı. Simitçi, tablasını erken doldurmanın keyfiyle, hemen ardındaki sıraya uzanıvermişti. Gülhane Parkının yıldız yıldız şakıdığı bu saatte, güçlükle uyumuş Hüseyin için, dayanılmaz bir acı kaynağı simitlerin saçtığı koku.

Eli, tablaya doğru uzandı. Güçlükle tuttu kendini. Ceplerini yokladı. Son kuruşlarıyla, iki gün önce bir simit yiyebildiğini anımsadı. Araştırmaktan vazgeldi.

Simitçinin horultuları, kokunun arasında çın-

layan çan sesleri gibi geliyor kulağına. «Şunlardan ikisini alsam,» diyor. «Alıp gitsem... Adam uyanıncaya, ben Sirkeci'yi aşarım. Sonra arasın da bulsun... İş bulur, para kazanırsam azbiraz, ben onu bulurum. Sen uyurken bir sabaha karşı, iki simitini çalmıştım, derim. Al şimdi paranı. Belki sezinler. Belki sezinlemez bile. Üç yüze yakın simit var burda. Tümünü yesem doymam. Alsam ikisini... Alıversem... Alıp gitsem burdan... Olmadı dürtsem adamı. Uyandırıp desem ki, böyle böyle... Hiç olmadı bi tane ver. Niye versin...» Eli yeniden uzanıyor. Burnundaki koku, yüreğindeki ezikliği daha bir artırıyor. Kendini tutamama korkusuyla titriyor biran. «Bir simit alsam ben, on simit satması gerek ödemek için. Yok on değil, dokuz simit... Biri içinde. İki alsam, on sekiz simit. Görmez belki. Sezinlemez bile. Alabilsem...» Ellerini bağlayan bişey var sanki. Bilincinden öte, tümüyle bedensel bir tutukluk. Kolu zaman zaman dinlemiyor onu. Koku Temmuz sonu yeliyle beyninde dolandıkça, bilincinin kopuverdiğini sanıyor. Elleriyle başını kavrıyor bir iyice. Sıkıyor alabildiğine. Kokuyu duymamak amacıyla nefeslerini küçültüyor. Kesik kesik, soluklanmaktan vazgeçer gibi yapıyor. Yetmiyor ciğerlerine aldığı hava. İlk derin nefesle birlikte, midesine bin bıçak birden saplanmış gibi irkiliyor.

Simitçi horultusunu kesiyor yıldızlar solgunlaşırken. Hafif kıpırdanıyor. Hüseyin, uyandığını sanıyor adamın. Dönüp bakıyor. Yön değiştirip, daha derin daldığını görünce, kalkıp gitmek istiyor. Ayaklarını atıyor. Duraklıyor. Adam uyuduğuna göre, biri tutup tablayı götürürse... Gülhane Parkı tekin değil derler... Ağaçların altı, çalıların dibi

her tür insanla dolu. Şimdiye bişey olmadı ona. Akşamlarını burda geçiriyor son üç gündür. Parası kalmadığını, bir iş de bulamadığını söyleyince kâhya eşyalarını koruyacağına söz verdi. Orda yatamıyor. Yaz günü, doğanın koynunda uyumanın tadı başka. Cemil Paşa'nın yaptırdığı tahta banklar nice eskimiş olursa olsun, yaz sıcağında rahat bir yatak görevini başarıyorlar. Şu açlığı da bir atsa... Simitlerin susam kokusu burnundayken mümkün mü bu? Değil... Bırakıp gitmesi en doğru davranış. Zıplayıp kalkmak istiyor. Sonra bir ürküntü doluyor içine, «İster misin, adam yakasına yapışsın o adımını atar atmaz. Simitlerimi çaldın diye tuttursun.» İşte o zaman yandı. En iyisi, beklemeli. Hem başkasının suçunu yüklenmekten kurtulur bakarsın. Geçen biri çekip götürür simitleri. «Çekip götürsem ikisini. Üç gün oluyor bugünle, ağzıma sudan başka şey koymadım. Hiç bir yerde de iş yok. Tüm lokantaları dolandım bulaşıkçılık için. Tüm dükkânlara girip çıktım, işçi arıyorlar mı diye. Yok... Suratlarını buruşturup, istemez deyişleri yıkmaya yeter insanı. Ne yapabilirim ki. Biri acıyacak en azından. Cezmi Baba nice acımıştı. Nice ardına takıp, gel benimle, demişti. Sonra duraklayıp, adam acımadıkça lokantacıdan iş istemez, diye dikilmişti. Hele bir karnını doyur. Yine öyle birine rastlasa. Biri dese ki, gel sana göre bir iş var. Boğaz tokluğuna çalışacaksın yalnız. Sabahın ilk ışıklarından, akşamın son ışıklarına değin. Karnını doyuracağım. Yatıp kalkacaksın bir de... Ücret istemeyeceksin. Bizim ücretimizden n'olur. Eni sonu açlık, demiyor muydu Cezmi Baba... Diyordu. Ücretimizi düşürüyorlardı. Ne var ki, bir iş sahibiydik. Haftadan haftaya belirli bir para alı-

yorduk. Mecidiyeköy'de bir bekâr odasında kalıyorduk tertemiz. Sabahleyin kahvaltımızı yapıyor, öğleyin akşamleyin, karnımızı doyuruyorduk bir iyice. Para artıramıyorduk. Sanki zam alsak artıracak mıydık. Belki bir çeşit daha fazla yiyecektik. Peynirin yanına helva katacaktık belki. Şimdi... Şurda buram buram kokan şu simitler. Ve de üç gündür salt suyu çalkalamaktan yayığa dönen midemizin gurultusu. «Kalk ulan Hüseyin,» diyor kendine cesaret vermek isteğiyle. «Kap şuradan üç simit. Fırla git. Adam uyku sersemi uyanıp görse bile, davranıncaya, sen Sirkeci'yi aşarsın.»

Bir zıplama isteği belirdi bedeninde. Yay gibi gerildi. Tüm kaslarının devindiğini beyninin tüm hücrelerinde duydu. Hemen ellerini uzatıp, bankın arkalığına yapıştı. Zorladı. kendini dişlerini sıkarak. Kuru, acı tükrüğünü yutkundu birkaç kez. Boğazında düğüm gibi takıldı tükrüğü. Yapış yapış, ağzının içinde dolandırdı dilini. Atılımı engellemiş olmanın güçlüğü al al etmişti yüzünü. Kulaklarına değin kızardı, biran kendini kaptırmanın utancıyla. Rahatladı... Açlık itkisini tümüyle engellemiş, susam kokusunu uzaklaştırmıştı sanki burnundan.

Gözlerini kapayıp, yaslandı banka... Görmemek, duymamak isteğiyle, yeniden uyumaya çalıştı. Mümkün değildi bu. Simitler halka halka belleğinde dolanıyor. Göz kapaklarının arasına girip yıldız yıldız el ediyorlardı. Artık yeniden uzanma isteğini tümden öldürdüğünü sandığı bir sırada, özlemin, açlığın kesin saldırısıyla, irkiliyordu yeniden. Ağzındaki acı tükrük, yerini çiğnemeye yardımcı bir sululuğa, bırakıyor. Gözkapaklarının arasındaki eletmelere, susamın iştah verici koku-

su yeniden karışmaya başlıyordu. Yeniden gözlerini açtı kurtulmak amacıyla. Gözlerini açtıktan hemen sonra adamın kıpırdanıp, doğrulduğunu, esneyip gözlerini oğuşturduğunu gördü. Sevinçle kıpırdandı o da... Kurtulmuştu. Artık istese bile uzanamazdı simitlere. Sevinçle bir «oh» çekti.

Adam kalktı... Tablasını başına yerleştirmeden, omuzunu okşadı Hüseyin'in.

— Sağol delikanlı. Akşam geç yattık, şurda biraz kestirmesem, akşama sallanırdım. Sağol gözetlediğin için.

Başında tabla, mahalle aralarına doğru yürüdü bağırarak. Okullu çocuklara kahvaltı yetiştirecekti besbelli...

Cibali işçi pazarında bekliyordu bu kez. Buraya kadar gelenler umutsuzluğun doruğundaydılar. Bunu pazardakiler de biliyordu, pazara işçi almaya gelenler de. Bildiklerinden, burdaki işçi ücretleri, gerçek ücretlerin yarısından bile aşağı oluyordu. Çevresindeki konuşmalar da bunu belirtiyordu Hüseyin'in' Ücret düşünecek durumda olmadığından, duymazlanıyordu. Sirkeci garından midesi sancıya sancıya taşıdığı iki bavul olmasa, çoktan açlıktan yıkılıp kalmıştı bir yerde. Artık işkembeciye bile uğrayamıyordu. Tek besini simitti. Ve cebindeki kuruşları, sürekli hesaplamak zorunluluğundan, başı dönmeye başlayıncaya, varıp almıyordu, tek besinini. Midesi artık suyu taşımaz, gövdesi kendiliğinden sallanır duruma gelince, en bayatından seçip, simit yiyordu. Ve yeni bir dirençle, iş aramayı sürdürüyordu.

İşçi arayan yok...

Gün tüm güleçliği, tüm aydınlığıyla, Haliç sularının üstünde oynaşıyor.

Reji Tütün İşletmesinin işçileri, bir iş sahibi olmanın kıvancıyla geçiyorlar önlerinden... Beyaz başörtülü, dimi mantolu kadınlar. Kollarının gücüyle öğünmeye hazır tongacılar. Kıllı gövdelerinin yarısı açık taşıyıclar. Ve az sonra, vardiyası bitecek olanların, uykulu gözleriyle, evlerine dağılışı.

Burda açlığın acımasızlığında kıvranarak, işletmeye girip çıkanları özlemle seyredenler.

«Grev,» diyor Hüseyin. «Ölmeyecek kadar kazanıyorduk. Bir işimiz, bir ücretimiz ve de en önemlisi, bir güvencemiz vardı. Her ay biraz daha indiriyorlardı ücretlerimizi. İndiryorlardı ya, yine de yaşayacak ölçüde bişeyler veriyorlardı. Yeni bir pusat alamıyorduk doğru... Biletçi olunca, kendileri vereceklerdi. Pabucumuzdan, şapkamıza değin. Bekâr odamızın ücretini ödeyebiliyorduk. Ekmeğimize katık da alabiliyorduk. Grev, işsiz bıraktı bizi. Şimdi burda pazarlarda dolanıp, umutsuz, aç bekliyoruz. Bekliyoruz ve biri gelip de hadiyin bakalım, demiyor. Benim adama gereksinimim var. Çalışın, ücretiniz şu kadar. Demez... İşçi çok, iş az. Fabrika desen, yok... Kapısına varıp, kaçkez döndüm şu işletmenin. Kapıcı, asık yüzüyle daha karşıdan azarlıyor insanı. İş, diyorsun. Bir iş... Hırsızlık etmiyelim, ya da daha önemlisi açlıktan ölmiyelim. Fabrika diyordu Cezmi Baba... Fabrika olmadı mı, iş yoktur. Yok işte. Fabrika da yok. İş de...»

Birden düşüncelerini kesip toplanıyor. Temiz gömlekli biri göründü. Yönü doğru işçilere dönük. Yığın dalgalanıyor kabarmış deniz gibi. Kim öne

geçerse, kim kendini adamın ardına atabilirse, kazandı.

— Bana yapı işçisi lâzım, - diyor adam...

Tüm yığın, fırlayıp seyirtiyor. Gerekli sayı onsa, otuz kişi. Otuzsa, elli kişi iş beklemenin itkisinde. Adam, yöresini alanları şöyle bir tarıyor. Sonra gözlerinde belli bir kıvançla, sayıyor. Atılanları yeterli bulmuş olmalı, tek sözcükle, eyleme geçiriyor kitleyi...

— Yürüyün...

Birden canlanan bir güven. Yüreklerinden gözlerine akan bir sevinç. Bedenlerinde güç haline gelen bir kıvançla yola düzülüyorlar. Hüseyin, kalabalığın ortasındadır. Gençliğinin tüm gücüyle, adamın yöresini ilk alanlardan bulunduğu için, işi koparmıştır. «Umudumu kesmek üzereydim,» diye düşünüyor. «Bak biri geldi. Bunca adamı ardına taktığına bakılırsa, iş büyük. Kimbilir ne yapısı kuracağız? Bir cami yapacağız belki. Belki de bir apartman. Öyleyse yaşadık. İş uzun demektir. Bugün bir gündelik alırız niceyse. Almasak bile, ekmek parası ölçüsünde bişey alırız. Doyururum bir iyice karnımı. Sonra, birkaç gün daha yatarım açıkta. Belki yapı yerinde bile... Erken işbaşı yapmak amacıyla. En iyisi yapı yeri. Sonra iş büyükse gerçekten. Uzayacaksa... Gider, bizim odabaşından, eşyalarımı alırım. Yatağımı, yorganımı satmadığım iyi olmuş. Aklıma gelmediğinden. Aklıma gelse satardım. Açlık, Eminönü'nden ya da Sirkeci'den Tahtakale'ye gidecek güç bırakmadığından belki... Şimdi bitiyor bunlar Hüseyin. Bir iş buldun. Çalışma sevincinin ne olduğunu bilmezdim şimdiye. İş değil mi bu, derdim. Belki buncasına aç, buncasına yalnız kalmadığımdan. Aç kaldım kaç kez...

İki, üç günü geçmediydi. Şimdi öyle mi...»

Hafif bir mide bulantısıyla sendeledi. Adamın görmesine olanak bırakmadan, dikilip toplandı. Hasta sanabilirdi adam. Hasta işçi istemem diyebilirdi. Nerden bilsin, açlığın dayanılmazlığını. Ensesini gördü adamın. Bir kırmızılıkla parıldıyor. Belli ki, açlığın ne olduğunu bilmiyor. Bilmediğinden, inanmaz aç olduğuna... Balat'ı, Fener'i aşıp, Defterdar bölgesine girerlerken, rastladığı ilk satıcıdan, bir simit aldı. Adamın görmesine olanak kalmadan, bitiriverdi. Bir canlılık, bir kıvanç dolandı midesinden, gövdesine. «Akşama değin, lokma komasam ağzıma yürütürüm bu işi,» diye düşündü. Yürütürdü gerçekten. Kaç gündür, böyle yapıyordu. Günde birkez, bir tek simit yedi mi, ertesi güne değin sürükleyebiliyor gövdesini. Hem de ilk saatlerde, çok canlı olarak. Yine öyle şimdi. Öylesine canlı sezinliyor ki kendini, son parasıyla, son simidi yediğini bile unutuyor. Artık önemi kalmadı. Bitti... Bir süre için açlık bitti. «Kısa zamanda hoşnut etmeliyim ustayı. Etmeliyim ki, hemen kovmasın beni,» diye geçiriyor. «Açlıktan ölünmediğini yaşadım ben. İşsizliğin nice bir kötü olduğunu da... Yeter ki, iki lokma atabilesin ağzına. Yeter ki, korkun olmasın yarından. Yarının açlığından. Bu bile çok önemli.» Bundan sonra, kazandığı doymasına, bir tavan altında yatmasına yetse, daha ne ister...

Yürüyor simidin etkisiyle. Tümünden dik, tümünden sert basıyor yere. Onları sürükleyip götüren adamın kırmızı ensesine bakarak, hemen ardısıra ilerlemekte... Defterdar'ın, Haliç'le öpüştüğü bir dönemece geliyorlar. Taş, kum yığınları dağlar gibi yükselmiş. Hüseyin'e öyle geliyor. Ellerini oğuşturuyor. Varsayımı doğru çıktı. Yığınlara bakıla-

cak oltursa aylarca çalışacaklar demektir. Açlık bitti. Eski günlere elveda. Çalış bakalım Hüseyin. Çalış ki göze giresin.»

Yapı ustaları, ellerinde gereçleri, işçileri bekliyorlardı. Bir yanda kürekler yığılmış, bir yanda kazmalar. Ustalar, temel kazılacak bölümleri işaretlemekle geçirmişler zamanı. Onları pazardan alıp gelenin Kalfa olduğunu o zaman anladı Hüseyin. Hemen iş bölümüne girişti adam. Getirdiklerinin kimi temel kazmaya yöneldi, kimi kireç kuyusunun açılmasına... Kazmalardan birini kaptı. Hemen işaretlenen, iplerle doğrultusu belirlenen toprağa girişti. Günlerin hıncını ondan çıkarmak istercesine, yükleniyordu. Kollarının makina gibi gidip geldiğini, kazmanın her vuruşta biraz daha gömüldüğünü sezinlemiyor. Daha yarım saat dolmadan, bedeni ter içinde kaldı. Saçlarının dibinden, kürek kemiklerinin altından, koltuklarından günlerdir aç karnına içtiği tüm suyu çıkartıyordu sanki. Kalçaları, tüm eklem yerleri, yüreğindeki kıvancı paylaşırcasına, arınıyor, yıkanıyorlardı. Kendi terinde banyo yapıyordu Hüseyin. Ve kıvanıyordu. Açlığını unutmuştu o yüklenmeyle. Zaten aç olduğunu sezinlemiyordu. Tek simidin sağladığı güçle, bugün akşamı çıkarmaya vermişti kendini. Birkez akşamı bulursa. Birkez gündeliğinden bir bölümü alırsa, «yarım ekmek alacağım,» diye geçirdi. «Sonra elli dirhem peynir... Elli dirhemde helva... Bir ekmek atacağım ağzıma, bir topan peynir, bir parça helva... Üstüne de ağzımın kıyılarından akıtarak çektim mi suyu, denizin üstünde yatsam bulurum uykuyu.»

Açtığı temel çukuru, ayak ayak ilerliyor. Hem derinleşiyor, hem uzuyor giderek. Kürekçisi, ilk da-

kikaların hemen ardından, homurdandı...

— Ağır ol azbiraz delikanlı. Bi günde bitmeyecek bu iş.

— Ağır oluyorum ya ağa...

— Senin ağırın buysa...

— Öyle, istersen biraz daha hızlanayım.

— Senin yaştayken ben de böyle derdim...

Uzatmadı. Bildiğince, sürdürdü çalışmasını. Dört köşeden karşılıklı başladıkları iş, yürüyüp gidiyordu. Kalfa, ilk hızla yapılandan hoşnut. Sigarasını tellendirerek, denetimini sürdürüyor. Arada bir coşturmak isteğiyle;

— Hadi aslanlarım. Dayanın... Yumuşak toprağı buldunuz, hamur gibi yuğuruyorsunuz, - diyordu. - Havaları kaçırmadan binayı çıkarmalıyız. Göreyim sizi...

Yarı alay, yarı kışkırtma biçiminde sürdürdüğü sözlerinin arasında sigarasını derin derin çekerek, duraksıyor. Her duraksamada da, kendi aklına güveni artıyordu... «Kaba işçi bunlar,» diye düşündü. «Pazarlık bile etmediler. Ne verirsem, insafıma kalmış. Kimbilir kaç gündür işsiz, kaç gündür umutsuzlar. Öcalır gibi saldırdılar işin üstüne. Öğleden sonra da böyle giderse, iyidir. Kendi çizgilerini kendileri çekerler. Şişip, yatarlarsa, yallah...»

Gözlerini kıstı kalfa... Kirpiklerinin arasından, tek tek süzdü çalışanları... Hüseyin'in çalışması, belli belirsiz bir beğeni ışığı yaktı, bakışlarında. Gülümsedi... Kireç kuyusu kazanların yanma vardı bir süre. Sonra yeniden dolanmaya başladı...

Gün ağırdan ağıra yükselip, gölgeleri ayaklarının dibine büzüldüğünde, bağırdı Kalfa...

— Paydos... Yarım saatte işinizi görün...

Yarım saat diye irkildi eskiler. Ses etmediler.

Kimi uçkurunu tutarak denize yöneldi. Kimi elinde getirip, taş yığınlarının dibine koyduğu çıkınının başına... Hüseyin, terli sırtını kızgın taşlara dayadı ilkin. Bir dinginliğin hafifliğini duydu... Ardından, belli belirsiz bir titreme gelişti dizlerinde «Ulan,» diye düşündü. «Ulan akşama değin dayanamıyacak mıyız yoksa... Rezil olduk, üstelik bir güzel kovulduk ki, kimse acımaya.» Kıpırdandı. Yokladı kendini. Bir seğrime gibi gelip geçmişti titreme. Ama, belliydi ki, kolay bırakmıyacak yakasını. Kolunu gözlerinin üstüne koydu, biraz uzanarak. «Azbiraz kestirirsem, unuturum açlığı,» diye geçirdi. «Toplarım bir iyice. Daha midem bulanmıyor. İse sardırınca, temelli vazgelirim. Akşama değin dayanmam gerek. Dayanamadım mı, tüm umutlar yitti... Dayanmalısın Hüseyin.» dedi kendine. «Bu akşama değin götürmelisin işi. Yarın... istersen, helva, peynir'in yanına domates bile alırsın. Hattâ bu akşam bile yapabilirsin bunu. Şimdi akşamı çıkarmaya bak. Unut mideni. Unut midende olup bitenleri. Unutmak en iyi ilâçtır, demişti Cezmi Baba. Unut sen de...»

Seğrime yinelendi. Bir korku gelip çöreklendi yüreğine. Yoksa akşamı çıkaramıyacak mıydı? Yumruklarını sıktı. Tüm bedenini gerdi bir iyice. Geviş getirmek özlemiyle, dilini ağzının içinde dolandırdı. Kalktı. Deniz kıyısına yürüyüp, tuzlu suyla elini yüzünü yıkadı. Sonra, testinin yanına vardı. Birkaç yudum su içti. Zehir gibiydi ağzının içi. Aldırmadı. Yutkundu. Biran bulutların üstünde gezer gibi gördü kendini... Yorgunluğun, damarlarında yürüyen kan gibi tüm bedenini sarmaya başladığını sezinledi. Yeniden uzandı toprağa. Gözlerini kapadı «Biran,» diye düşündü. «Biran kendimden

geçebilsem...» Koptu düşünceleri. Belli bir alışkanlığa girmenin içgüdüsüyle, güneş uzaklaştı gözlerinden. Bir karanlığın derinlerine düşer gibi oldu. Gözlerini açtığında, eski gücünün, tüm hıncının yerli yerinde durduğunu sezerek kıvandı. Atlatmıştı. Bu akşamı rahat çıkarırdı. Günler vardı ki, böyle oluyordu. Bir titreme, bir seyrime gelip çakılıyordu. Azıcık kendinden geçebildi mi, unutuyordu seyrime onu... Saatler boyu rahat bırakıyordu. O saatler de bugün akşamı ederdi kuşkusuz. Bir ederse, kazandı demektir. Akşam ücretlerini dağıtacak Kalfa... Cebi para görecek. Karnı bir iyice doyacak. Yarın daha bir güçlü, daha bir hınçlı olacak...

Doğruldu. Yarım saat çabucak geçivermişti. Ellerini tükrükleyerek, yapıştı kazmanın sapına. Ağustos sıcağının basıncını bile duymaksızın girişti çalışmaya. Yeni bir baş dönmesiyle duraksadığında, güneşin Eyüp sırtlarına yaslanmak üzere olduğunu gördü. Sevinç, umudunu alabildiğine geliştirdi. Günü bitirmek üzereydi. Nerdeyse, akşam olacaktı. Dayanmıştı işte. Bugünü çıkarmıştı tüm güçsüzlüğüne karşın. Hele akşam bir doyursun karnını. Bir güzel uyku çeksin. Sabahleyin, bir iki lokma atsın ağzına. Yarın bunun iki katı çalışır. Kalfa, sabahtan beri hiç bağırmadı ona. Ötekileri azarladı birkaç kez... Sövdü ağız dolusu. Ama, ona hiç bişey demedi. Demeye bırakmadı ki... Canını dişine takıp, çalıştı alabildiğine. Hiç soluk almadan vurdu kazmayı. Herşeyin suçlusu toprakmışcasına, vurdu alabildiğine. Hele kendini bir toplasın. Daha da vuracak. Vuracak ve bu yapı bitinceye, başka bir iş düşünmeyecek. Açlık geride kalıyor artık. Bitiyor... Günün ışıklarını soldurmasıyla birlikte, tüm acımasız günler, karanlığa boğulup gidecek...

Tümünü olmasa bile, şu günle birkaç günü kurtardı. Birkez toplarsa kendini. Birkez tıkanasıya doyurabilirse karnını, yeni bir direncin gücüne kavuşacağından güvenli Yeniden iş arayabilir. İşçi pazarlarını dolanabilir yeniden. Yeter ki, güçlensin. İttiklerinde kıyıya çekilmek durumundan sıyırsın kendini. Kaya gibi bassın yere. Güçlü olduğunu ispatlasın itekleyenlere. Ve seyirtip varıversin, işçi arayanın yanına. Varıverdi mi, takılıp geliyor ardısıra. Takılıp geliyor ve de çalışıyor bir güzelce. Teklemelere karşı duramazdı bugün de... Adama çok işçi gerekmese, belki bu işi bulamazdı. Başdönmesi geçmişti yeniden. Midesinin büzülüp, kazındığını, tükrüğünün iyice koyulaştığını sezinliyor. Sezinliyor ya, günün bitmek üzere oluşu, canlandırıyor onu. Alnında biriken teri, koluyla siliyor. Kaşlarından sızıp, gözlerini yakan acıdan kurtarıyor kendini. Kazmasını sallarken, dönüp bakıyor güneşe. Gözleri kamaşmıyor. Üstelik, gülümsediğini sanıyor. Bir beğeni gülümsemesi seziyor güneşte. «Aferin Hüseyin, üstesinden geldin işin,» der gibi geliyor ona. Daha bir yükleniyor...

Göz ucuyla bakıyor öteki kazmacılara. Tümünden fazla iş yaptığının güvencesiyle, yarını sağlamlamış olmanın kıvancı beliriyor yüzünde. Ter tanecikleri, ıslak bedenini gıdıklar gibi oynaşırken, Kalfa'nın sesi bir türkü gibi yankılanıyor kulaklarında. Bugünlük iş bitmiştir...

Kürekleri topladılar. Kazmaları birbiri üstüne yığdılar. Kalfa, yapılan işten hoşnut, çevresine topladı onları...

— İyi çalıştınız - dedi. Ben de bunun altında kalmak istemem. Sabahleyin sizi getirirken, elli kuruş gündelik biçmiştim kafamdan. Çalışmanızı gör-

dükten sonra, bunu artırdım. Altmışar kuruş alacaksınız. Yüz bulup, hayvanlık ederseniz, anında kovarım. Bunu da bilin. Kovdum mu da içerdeki paranız kalır. Her birinize şimdilik kırkbeşer kuruş vereceğim. Onbeşi, bende kalacak. İş biterken hesaplaşırız. Dediğim gibi, doğru dürüst çalışırsanız. Çalışmazsanız, sizin bileceğiniz iş. Şimdi, bu şartları kabul edenler, benim işçimdir. Etmeyenler, gündeliğinin tamamını alabilir. Yalnız bugün için... Yarın gelip de kıçınızı çalkalarsanız, sopayı yersiniz. Kararınızı verin. Kabullenen, kırkbeşini alsın. Kabullenmeyen, altmışını... Ama, sonra gelip benden iş istemesin... Adamımı ona göre seçip, ona göre işimi bileceğim.

Hiç sesini çıkarmadı Hüseyin. Kırkbeş kuruş, büyük para... Karnını istediği gibi doyurabilir. Hattâ, haftanın sonunda, bekâr odasına varıp, yatağını, yorganını bile buraya getirebilir. Ondan sonra, kış istediği gibi gelsin...

Yığılan taşların tümü temele gitti. Şimdi yığınlarla tuğla birikti alanda. Ve bir Ağustos gecesinde, yağmurun tıpırtılarıyla uyandı Hüseyin. Ötekiler de... Topladılar yataklarını, yorganlarını. Boşalan çimento torbalarını yırtıp, üstlerini örttüler. Sabaha kadar titreyerek beklediler. Basri Kalfa, erkenden geldi işyerine. Gelir gelmez de, çimento torbalarına seyirtti. Tümünün örtüldüğünü görünce, şantiyede yatanları kutladı.

— Aferin ulan, - dedi... - Yağmuru duyduğumda yüreğim tıp etti. Gitti bizim çimentolar, dedim. Dünyanın zararına girdik. İyi akıl etmişsiniz.

Yağmur çoktan dinmişti. Dinmişti ya, onlar ıslaklıklarını sürdüyorlardı. Sabah yeliyle, daha bir soğumuştu pusatları. Syirtmeye başladılar. Isınmak için alabildiğine çalışmaktan başka çareleri yoktu. Öğleye doğru, Basri Kalfa, dördünü ayırdı. Çimento torbalarının üstünü kaplayacak bir tahta örtü yaptırdı. Onlar bu işe giriştikten hemen sonra, anımsamış gibi dikildi başlarına.

— İsterseniz azbiraz büyük yapın. Sizin yataklar da sığınır altına, - dedi.

Akşam, örtünün gölgesinde toplandıklarında, Basri Kalfa'yı övmeye başladılar birbirlerine.

— İnsan adam yine.

— Bize bir örtü yaptı.

— İstese yapmazdı.

— İşçiden bol ne var. Biri olmadı bini. Hastamız, sayrımız üstüne vazife değil ya.

— Doğrusu vicdanlı adam. İyiliksever.

— Zor kalkarız iyiliklerinin altından.

— Azbiraz sıkışsak, bir ihtiyacımız olsa hemen yerine getirir.

Kalaylı kocaman bakır tavada pişirdikleri menemen'i önlerine çekip, lokma lokma tükettikten sonra, bir iyice keyiflendiler. Suyu her zaman soğuk tutan testilerini, dudaktan dudağa dolaştırıp, tükettiler. Hüseyin seyirtip doldurdu, ilerdeki çeşmeden. Su taşımak sevaptır diye bellemiş birkez. O testiyi doldurup geldiğinde, Sıvaslı, sazını çekmişti. Eyüp pazarından uydurdukları gaz lâmbasının kör aydınlığında, toplaştılar. Sıvaslı, dalgın, göz kapaklarının gerisinde, köyünü, köyündeki insanlarını canlandırırcasına yumdu gözlerini. Parmakları, sazın perdelerinde uçuştu. Dudakları sımsıkı, gamzelerinde bir kütürtü, telden tele dolaştı. Ağır ağır kafasını kaldırdı. Görmeyen, tanımayan gözlerle, çevresindekilere baktı. Sıvaslı'nın dünyası içinde yitmişlerdi. Tümü de görmeyen gözlerle, yanıt verdiler bakışlarına. Yanıtsızlığın yanıtını dolaştırdılar. Gözler büyüdü sanki. Alabildiğine büyüdü. Yaylada mavi mavi gülen bir göl, bayırda top top açan çiçekler, çam dallarında yel, kıraç bozkır yollarında yaşlı toprak, evlerinin önündeki asmada yaprak oldu. Daldılar. Ağırdan, bir ağıta başladığını ilk sözcüklerle anlamadılar bile. Sonra dinlemeye koyuldular.

— «Ağam İstanbul'u mesken mi tuttun. - Gördün güzelleri beni unuttun, - Sılaya gelmeye yemin mi ettin, - Aylar tamam oldu yıllar tükenmez, - Bakarım yollara yiğidim gelmez...»

Türkünün sözleri, birer özlem çengeli gibi asıldı gurbetcilerin boğazlarına. Kiminin aklına yârı, ki-

mininkine ana bacısı düştü. Gözlerinde beliren iri damlacıklar, kırpıştırdıkça kirpiklerine bulaştı. Sazın tıngırtısı, başlarından aştı. Aştı da, köylerine, kasabalarına ulaştı onlardan birer mektup gibi. Acılı acılı söyleyişindeki baskının ağırlığıyla gibi, kimi yana kaykıldı. Kimi uzandı bir iyice. Ah çeken, of bağıran sesler eşlik etti saza bir süre. Ardından söz attılar.

— Anan öle Sıvaslı, sabahtan akşama anamızın ağladığı yetmiyor, akşam oldu mu, bir de sen kendimizi ağlatıyorsun.

— Ağlanmıyacak gibi değil ki kardeşler. Sökülüp gelmişiz kökümüzden kökünü bellediğimin İstanbul'una... Dönüş parasını kurtarmak amacıyla, açlığa yatmışız onca zaman. Şimdi de şu Sıvaslı vurdu mu sazın teline...

— Bağışlayın ağalar, - dedi Sıvaslı. - Birden sıla düştü de özüme...

— Hangimizinkine düşmedi ki...

— Bana, - dedi Hüseyin garip garip... - Bana düşmedi sıla.

— Neden?

— Neden bire Hüseyin?

— Benim sılam yok da ondan...

Susku, Sıvaslı'nın sazından daha ağır hava yarattı. Tüm gurbetciler, birinin acısında bütünleştiler. Başlarını göğüslerine dayayıp, dudaklarını kemirdiler. Sonra kendi durumlarından hoşnudolmanın mutluluğuyla ışıldadı gözleri. Onların bir sılası, bir özlemi vardı yine. Dönecekleri köyleri, koynuna girecekleri karıları, saçlarını okşayacakları bebeleri vardı. Hüseyin... Nice söküp almışlardı ağzından öyküsünü. Kimsesiz, evsiz, yurtsuz... Bir köyün vardır demişti bir zaman Sıvaslı. Vardı, diye yanıtla-

mıştı Hüseyin. Vardı ya, şimdi çok uzaklarda. Sınırlarımızın çok ötesinde. Gitmek istesem mümkünsüz... Akrabaların, yakınların vardır, demişti Çorumlu. İnsan dediğin, ot gibi yerden bitebilemez. Vardı, diye yanıtlamıştı yine Hüseyin. Yitirilmiş, yerleri belirsiz akrabalar. Onun şimdi acılı acılı bir sıladan yoksun olduğunu belirtivermesi, tüm acılarını, tüm umutsuzluklarını yitiren bir güç gibi sarsmıştı tümünü. Sarsmış, ilkin Sıvaslı'ya özür diletecek sert bakışları, bir iyice yumuşamıştı. Maraşlı, sırtını sığazladı Sıvaslı'nın...

— Hani sen de olmasan hemşerim, şu sazın da olmasa, bu batası İstanbul hiç çekilesi değil... Çal bire koyuver bizi kendi ateşimizde yanalım. Tümümüzden kötü Hüseyin'in durumu. Tümümüzden de umutlu. Ona bakacak kimse yok sıkıştığında. Onun da bakacağı yok buna karşılık. Genç daha. Hayatın ayakucunda. Yarın öteki gün kuş uçmaya davrandı mı, yakalar bir ayağı kınalı, uzanır gider geleceğe... Tam biz karalar bağlayacakken, Hızır gibi yetişti imdadımıza. Dedi ki, bire avanaklar. Durumunuzdan yakınıp durmayın, sizden kötüsü de bulunur bu yeryüzünde...

— Öyle ya, - diye elini yere vurdu Antepli... - Bu tersini yüzüne çevirdiğimin kavanoz dipli dünyasında, bizim bir dal asmamız, bir ağaç gibi de kökümüz var. Gelip İstanbul'a açlığa yattıksa, ölmedik ya. İşte bir işimiz, kış iyice bastırıncaya ekmeğimiz hazır. Ulan Hüseyin, - dedi birden canlanarak, kolunu omuzuna doladı Hüseyin'in. - Gel ulan seninle birlik gidelim bizim Antep'e... Anam avradım olsun, kaymak gibidir bizim oranın kızları, Aptepli dediğin bir Karayılan! Fransızla, Ermeniyle dalaşmaktan bizde yiğit kalmadı. Ne genç, ne yaşlı. Tü-

mümüz davranıp silâha, kırdık bire, kırıldık. O suna boylu civan kızlarımız da, er diye kapıyı tırmalar oldu. Gel benimle iş paydosunda dinine imanına. Yetimi garibi çok. Senin gibi olanı... Buluruz birini. Deriz ki bu bizim iş arkadaşımız, yoldaşımızdı. Bir kötülüğünü hayınlığım görmedik bunca zaman. Al sana er gibi bir er ki, tepe tepe kullan. Var mısın ulan... Yüreğimi acındırdın bir iyice. İmamınkini de acındırırsak, nikâhını bile bedavadan kıydırırız.

Ötekilerin gülüp, aynı nitelikteki önerileri, utandırdı Hüseyin'i. Şimdiye değin aklından bile geçirmediği, bir yuva, bir kadın sahibi olmak, yüreğinin derinliklerinde, bir kıvılcım parlattı alazlanmaya hazır. Yutkundu, yatıştırdı kendini.

— Sağolasın ağam, - dedi... - Babalık bu senin ettiğin. Unutmayacağım. Birgün darda kalırsam, varıp gelirim sizin köye. Derim ki, bana Antepli Mirza dayıyı bulun, derim. Bulunca da...

— Bire aman, - dedi Sivaslı. - Beni unutmayın. Çağırlayın ki, size bir düğün semahı döktüreyim... Döktüreyim ki, tüm köyü alana döküp, döndürmecesine.

— Bire Sıvaslı, tümümüzü köçekliğe sıvandırıp, azdıracak mısın? Sen gelme düğüne. İstemez, - diye güldü Antepli.

— Gördün mü, - dedi Maraşlı. - Bir garibim, diyordun, kimsesiz. Birden, düğün derneğe oturduk tümümüz. Vargit Antep'e... Beğenmedin mi kızlarını. Hani pek ahım şahım da değillerdir. Komşu sayılırız, atla gel bizim Maraş'a... Dal boylu, fidan belli kızlarımızdan birini çek al. Olmadı, kaçırırız.

— Bire bir damat yakaladık, - dedi Antepli, - Kızlardan birini eksilteceğiz diye sevince durduk.

Hemen elimizden kapmaya kalkıyor. Bıktık şu Maraş'ın kıskançlığından dostlar. İnan olsun, Kurtuluş Savaşına da bize inat başladı bunlar.

— Höst Antepli... Bizim Sütcü İmam, tabancayı çekip, Fransız kılıklı Ermenileri devirmeseydi, Antep zor girişirdi bu işe... Anladık, Karayılanınız, Şahin Bey'iniz türkü olup, ozanlarımızın diline düşmüştür. Kılıç Ali'nizin ne olduğu da, Gazi Paşamızın sofrasında görülmüştür. Ne var ki, bunların hep başlangıcı Maraş'tır. Biz Cuma mübarekte, kâfir kanıyla elini yıkayıp, hutbeye çıkan Sütcü İmamımızın duasını almış kişileriz. Asıl inadından, sırf bizimle yarışma tutkusundan savaşa girişen siz oldunuz.

— Hayda... Bizim hazırlandığımızı duydunuz. Sizin gürültünüz yüzünden, az daha biz gerektiği gibi vuramıyacaktık düşmanı. Neden dersen, kışlalar boşalmıştı nerdeyse.

— Nereye gitti sizin kışlalardan boşalan Fransız? Maraş'm üstüne... İşte kendi dilinle ele verdin ki kendini. Sıvaslı has ozanımız bile düzeltemez.

Sıvaslı, sazı kucağında tüfek gibi dikmişti. Sözün dolaşıp kendisine gelmesi üzerine gülümsedi. İkisine de yan bakar gibi yapıp;

— Bana hiç sormayın ağalar, - dedi. - Biz Gazi Paşamızın ardına düşüp, tümünüzü buyruğumuzda topladığımızdan...

— Bire aman, - dedi Maraşlı. - Biz de ozanla akıl yatıştıralım dedik. Gördün mü Antepli kardaş. Nice bir tuzak hazırlamaktalarmış bize?

— Bunlar böyledir... Hem hazıra konarlar bir güzel. Hem de yedikleri miras az diye, adamın başına kakarlar. Vazgel sen Maraşlı. Bırak Antep Antepliliğini sürdürsün sizin tepenizde. Maraş da, yi-

ğittir azbiraz. Geri komayalım. Lâkin, kızlarında pek iş yoktur. Bak Mardin desen, aklım erer. Ne demiş ozanlarımız...

Zırn, diye sazın tellerine vurdu ozan. Tümünden önce girdi söze...

— «Diyarbakır şad akar, - Urfa Mardin'e bakar, - Şu Antebin kızları, - kibritsiz çıra yakar...»

— Ulan, söz gene bize mi döndü, - dedi Antepli... - Yakar dinime imanıma. Bizim kızlar gibisi yoktur tüm Güney'de... Kibritsiz çıra da yakar, lâmba da, ocak da... Maraş kızları gibi yanmış ocağı söndürmez puflayarak.

— Bire öyledir de, nice dolaşır Antepli bizim kızların yöresinde kaçırmak için. Az mı birbirimize gireyazdık...

— Hah bak ağanın oğlu, Kürt kızlarına geldi mi iş, değişir. O zaman, kaçırmak için dönense de yiğitin hakkı vardır. Bir Kürt kızı dedin mi, bir çiftliktir dinine yanayım. Yat dersin, kulun kurbanın olur. İş görmekliğe geldi mi, ustası eline su dökemez. Yük taşımaya koştuğunda, deveden güçlü olduğunu görürsün. Bir de tepesinin tuğrası attı mı deymeyin yoldaşlar. İkiyüz adımdan, kekliği gözünden vurur. Nerde kaldı benim diyen yiğit, çevresinde dolanabilsin. Azbiraz da hoş tuttun mu, Allah... Bak böylesi bulunmaz. Anteplisi de, Maraşlı, Mardinlisi de hattâ geç öteye, Urfalı, Diyarbakırlısı da. Kürt kızı dedin mi, namaza durur ki, mevlâm kısmet kıla, diye. Lâkin zordur Kürt kızını elde etmek. Mavzerin ucuyla sınarlar adamı. Mangal gibi yüreğin, kürek yığını altının olmak gerek. Öylesi bizde olsa, şu İstanbul kaldırımlarında işçilik etmenin avanaklığına ne buyrulur. Çık dağa, çek adamlarını yörene, soy soğana çevir gelip geçeni. Sonra

var Kürt beyinin dizi dibine, bağdaş kurup dile ki, böyle böyledir. O da yağlı sakalını avucu içine, alıp, düşünsün azbiraz. Düşünüp eğitsin ki, olur oğul. İşte kız, işte döşek. Varın imamı çağırın. Yoksa, diri çıkmanın yöntemini yaratıp bulacaksın otağdan. Bulamadın mı, sen varırsın Rabbinin yanına. Kürt beyi avuçlamayı sürdürür sakalını...

— Bire Antepli, - dedi Sıvaslı. - Bir tutup koyuverdik, meddahlığa sıvandın hemen... Öyle bellerim ki, sende bir kuyruk acısı var.

Antepli, başını eğdi göğsüne... Gaz lâmbasının kör ışığı pırpırlandı akşam yelinden. Hüseyin ve ötekiler, dikildiler. Bağdaş kurup, çevrelediler Antepli'yi.

— Pek kuyruk acısı sayılmaz ozan dost, - dedi Antepli. - Anlatılan masaldır bizim oralarda. Türkmen yiğitlerinden biri, Kürt kızlarından birine vurulmuş. Türkülerini yakmış, destanlarını düzmüşlerdir. Ordan kulağımda kalmıştır. Bir sevda masalıdır ki bu, ne yanından baksan, bizim dağları, bizim çiçekleri, bizim suları anlatır burcu burcu... O aklıma gelmiştir konuşurken. Gelmiştir ki, deyivermişim.

Kesince Antepli, duraksadılar. Boşuna çevre olmanın sıkıntısıyla kıpırdandılar azbiraz. Hemen ardından kışkırtmak amacıyla birbirine bakıp, gözlerini diktiler ağzına Antepli'nin... Sıkıştılar azbiraz daha.

— Bizim oralarda, bir söze girildi mi, bitirilir, - dedi Maraşlı. - Antepliler, sözden de mi kaçar oldular biz bilmeyeli...

— Yok bire Maraşlı dost, - dedi Antepli, - Vakit gecikmiştir. Sabah işimiz çoktur. Yorgunuz, yata-

lım derim... Dilerseniz söz, yarın akşam anlatırım bir hoşça...

— Hiç bile değil, - dedi Hüseyin. - Şimdi de dinleriz... Daha yatsı okunmadı doğru düzgün... Hiç olmadı camiden çıkanları beklemiş oluruz.

— Camiden çıkanlardan bize ne, - dedi Sıvaslı, kalın, sivri bıyıklarını sıvazlayarak.

— Öyle, - dedi sürdürdü Çorumlu. - Ne babamız vardır yatsı duasında bize hayır okuyacak? Ne de kocamız ki, gelir gelmez koynuna giriverelim, sıcacık.

— Babayla, kocayla ilgisi ne, - dedi Hüseyin. - Zamanın erken olduğunu söyledim, o kadar...

— Adam senin gibi genç olunca yorulmak bilmez Hüseyin, - dedi Maraşlı. - Çoluk çocuğu sar başına birkez. O zaman anlarsın el işinin nice bir bel bükücü olduğunu.

— İyi, iyi, - dedi küstü Antepli. - Azbiraz naz edelim masalımız için, dedik. Tümden razıymışsınız bizi konuşturmamaya. Bir sen çıktın bunların arasından adam olarak Hüseyin yeğenim. Bir sen kibarlık ettin. İnat olsun diye anlatacağım işte.

— Ya bizim dal kızlar n'olacak? - diye sordu Maraşlı.

— Anlaşıldı, bizi de düğüne çağırmayacaksınız ki, çalıp söyleyek, - diye yeniden söz karıştırdı Sıvaslı.

— Bakın arkadaşlar, - diye atıldı Çorumlu. - Ne buyurmuş atalarımız? Kambersiz düğün olabilemez... Olabilemezse, biz burda bunca zaman kader birliği etmiş arkadaşlar olaraktan, Hüseyin'imizin düğününde ayrık durabilemeyiz. Yine ne buyurmuş atalarımız? Anca beraber, kanca beraber... İşte si-

ze söz; öyle bir iş olsun, ben de kendim kendimi çağrılı yazdım.

Antepli öfkeyle dikildi sözün yeniden kaynayıp gitmesi üzerine.

— Anlatmıyorum ulan, - dedi. - Merakınızdan ölseniz yine anlatmıyorum...

Perşembe akşamı, örtüden barakaya dönüşen tahta yapının önünde, tuğlaların üstüne oturdu Basri Kalfa... Çevresine toplanan işçilerin hesaplarını gördü. Tutma payı olarak ayırdıklarını da kafadan hesaplayıp, tümünü ödedikten sonra;

— Arkadaşlar, - dedi. - Çimento bulamadığımız için inşaatı bırakıyoruz. Herkes başının çaresine baksın.

Her biri, içerde kalan paralarını da almaya başladıklarında sezinlemişlerdi bu sonucu. Birkez de Basri Kalfa'nın ağzından duyunca, başları önlerine eğildi. Yüreklerinde bir umutsuzluk kıvrandı.

Yarından başlayarak, yeniden işçi pazarı kovalayacaklardı. Basri Kalfa bunu sezinlediği için, dudaklarını kıpırdattı. Uzun süre öyle kıpırdattıktan sonra, söyleyeceğinin anlamsızlığını bile bile, önemine inanıyormuş gibi başını kaldırdı.

— İsterseniz bu gece burda kalabilirsiniz. Yarın ben gelir, kapatırım kapıyı, - dedi.

Ve son sözleriymişcesine, kalktı tuğlaların üstünden, hiç birine bakmadan, çekti gitti...

Ardından baktılar, sessiz, nefessiz...

Sona, birbirlerini uyarak, toprağın üstüne çöndüler.

— Ben köye döneceğim, - dedi Sıvaslı.

— Ben de, - diye atıldı Antepli. - Hiç olmadı toprağı sürerim. Bizimkilere bir yardımım dokunur. Kışta, kıyamette burda kalıp, biriktirdiğimizi tüketmekten iyidir.

Ve ötekiler izledi Antepli'yi. Tümü, köylerine dönmek konusunda karar alınca, dikildiler biraz. Kimi seyirtip, işemeye, kimi akşam yemeğinin hazırlığına giriştiler. Hüseyin, elinde toplanan paraya bakıp kalmıştı. «Her birinin dönecek yeri var,» diye düşündü. «Gidecekleri, yapacakları birer işleri var. Ya ben nereye gideyim? Hangi yuvanın sıcaklığında nefesleneyim?»

Yanıtsız soruları ardarda dizelemek üzereyken, sırtına vurdu Antepli...

— Ne diyorsun enişte, gidiyor muyuz bizim köye? Sözüm söz, unutma. Bizde kız çok... Ayağı kınalısından, burnu halkalısına. Seç al, beğen al...

Bir dostluğun, sıcaklığın özlemiyle kıvrandı bir an. Bakışlarıyla olur, derken, dudaklarını büzdü. Sözcüklerin kendini bağlamasından korkarak, sıktı kendini;

— Çok iyi olurdu ağabey, - dedi. - Çok bir iyi olurdu. Ne var ki, yapayalnızım ben... Yarın öbürgün askerlik gelip çatacak. En iyisi, devletle bir bağımın kalmaması yola çıkarken. Yalnızlık bir büyük belâdır, siz bilemezsiniz. Bilmenizi de istemem gerçekten. Gurbetcisiniz burda. İlk umutsuzlukta, sığınacağınız bir yer var. Uzak bile olsa varıp gideceğiniz bir ev... Canınızdan kopmuş canlar... Yakınınız olan insanlarınız bulunuyor. Benim için öyle değil. Şimdi varıp, evleneceğiz sizin köyde. Sonra askerlik deyip, çıkacağız bir bilinmez yola... Bağışla şimdilik beni. Sözüm söz, bir gün gelip sizin ora-

lara varacağım. Ve de diyeceğim ki, senin bana bir sözün vardı.

— Gel ya, de ya, - dedi Antepli. - Biz burda kardaş olduk. Ne yuttuğumuz, ne yattığımız ayrı gitti. Birlikte ağladık acımıza, birlikte güldük sevincimize.

— Ne buyurmuş atalarımız, - diye söze girdi Çorumlu. - Asker yoldaşlığı bir, dam arkadaşlığı iki, unutulabilemez. Bizimki ise tam bir gurbetcilik yandaşlığı burda. Ötekilerden farkı yok inan olsun. Hiç bir farkı yok... Tam tersine, daha bir sağlam olmalı. Bunca zaman birlikte olduk. Birlikte yarım da bıraksak bir yapı kurduk. Şu taş yığınının, tuğla harmanının her bir bucağına terimiz bulaştı. Soluğumuz karıştı. Şimdi yarım bırakıp ayrılıyorsak da, birbirimizin unutulması olabilemez...

Bir sıcak yuvanın güvencesi sardı tümünü. Köylerine gideceklerdi. Akıllarında olmaksızın, Hüseyin'in başına çöreklenip yazdırdıkları mektuplarda, hep ileriye attıkları gün gelivermişti işte. Daha dün yazmıştı Antepli'nin mektubunu. İlkin özel selâmlarını sunup, kardan ak, pamuktan yumuşak ellerinden öpüyordu babasının. Ve de belki tüm kışı burda geçirmek olasılığından söz ederek, satışa çıkan boz düvenin yerine, bir koca öküz alma düşünü dillendiriyordu. Sonra evdeki kediden, kapıdaki köpeğin kuyruğuna selâm edip, hane yakasına da bir göz kırpıyordu. Şimdiys, belki mektubundan önce varacak köyüne, hemen yola çıkarsa. Ya Sıvaslı... Sazının tellerinde yüreklerini titreten dost ozan... Durmaksızın Antepliyle çekişen Maraşlı... Her tümcesiyle bir atasözü aktaran can Çorumlu... Sabah gelip, akşam onları bırakanlar... Basri Kalfa... Yüzünü hiç görmedikleri yapı sahibi... Birbiri üstüne

yığılıp temel olan taşlar. Onların üstünde, al al gülümseyen, harcın beyazlığıyla daha bir parıldayan tuğlalar. İyice kaymaklanıp, kurumaya yüz tutan kireç kuyusu. Kendini yerleşmiş sezinlediği bu küçük burun. Haliç'in mavi mavi yaldızlanan suları. Karşı mahalleler... Kentin sarı ışıkları... Bin şey, bini birden saldırmış aklına... Ne son söyleşilerini yaptığı ne de yarın her birinin başka bir yönde yol tepeceği geliyor aklına...

— Eh Maraşlım, can komşum, - diye sessizliği bozdu yeniden Antepli. - Yarın erden varırız Haydarpaşa istasyonuna. Er kalkmamız gerek. Alırız seninle birer üçüncü mevki. Pozantı'ya dek vururuz kafayı. Azbiraz da yiyecek aldık mı, keyfimiz yerine gelir... Pozantı'dan sonrası Allah kerim. Sen varır gidersin Maraş'a, sevdiğinin koynuna. Biz sırnaşırız sabahın ucuna... - Sonra Çorumlu'ya döndü. - İstersen Ankara'ya dek sen de bizimle gelirsin.

— Neden gelmeyecekmişim, - dedi Çorumlu. - Benim başım kel değil ya... - Durakladı sonra. - Hem bakarsın Sıvaslı'yı da kandırırsak, bir düğüne gider gibi gideriz Ankara'yacek...

— Ben gelirken, Sıvas hattı Şarkışla'ya varmıştı. Ordan öte, kaç günlük yol. Gelirim elbet, - dedi Sıvaslı. - Yalnız sen Ankara'dan nice gideceksin?

— Vurdum mu Yozgat üstünden, kış bastırmadan varırım bizim oraya tasalanma... - diye yanıtladı Çorumlu. - Buradan takaya binip, Samsun - Amasya yoluyla daha bir yakın. Ne var ki, sizi pek sevdim ben dostlar. Ayrılmak gelmiyor içimden...

— Ya yapı yeniden başlarsa biz köydeyken, - dedi Maraşlı.

— Hüseyin burda kalacak anlaşıldığına göre... Tümümüzün adresini ezbere biliyor. Bir haber salar

öyle bişey olursa, - Hüseyin'e baktı Sıvaslı. - Salarsın değil mi?

— Neden salmıyayım? Basri Kalfa'yı yoklarım yerini öğrenip. Derim ki, böyle böyle... Hazırlık tamamlandığında haber ver, bizden hoşnut kaldınsa, ben de haber yollayacağım. Öğrendim mi, işin başlayacağını, hemen bildiririm size...

Tümü birden sırtını sığazladılar. Ona güvendiklerini belirterek, yemekten hemen sonra uzandılar. Canları konuşmak, bir ayrılığı daha da buğulandırmak istemiyordu. Hemen uyumadkları halde, her biri sılayı düşleyerek, yolların uzunluğunu unutmaya çalıştı. Her akşamdan daha geç, daha rahatsız bir uykuyla kıpırdandılar sabaha değin. Ve daha gün ışımadan derlenip, toparlandılar... Hüseyin ardları sıra Haydarpaşa'ya gitti. Tren kalkıncaya, oyalandı, el sıkıştı, sarıldı tümüne. En yakınlarını uğurlar gibi mendil salladı uzaklaşıncaya... Sonra, başı önünde, vapura bindi...

«Onlar gittiler,» diye düşünüd. «Bir evleri, evlerinde insanları var. Kavuşacaklar bir hafta on gün sonra. Ve bu bir hafta on gün, durmaksızın o kavuşma anının tadını yaşıyacaklar, bin kez... Ben... Ben ne yapacağım? Hiç... Yeniden işçi pazarları. Yeniden gün doğuşuyla başlayan umudun, gün yükselişiyle sönmesi. Yeniden başka bir pazar. Bir günlük, yarım günlük işler.» Köprüye geldiklerinde gün çoktan ışımıştı. Oyalanmadan şantiyeye döndü... Bir telle bağladığı kapıyı açtı. Kulübenin içi karanlık, karanlıktan öte, boşalmışlığın kocamanlığıyla ürkütücüydü. İlkin oturdu eşiğe... Arkadaşlarının boşalan yerlerine baktı. Kapı ağzına doğru yığılan çimento torbalarının boşluğunda gezdirdi gözlerini. Gaz tenekelerinden yaptıkları taşıma

araçlarını yüklendi. İlerdeki çeşmeden, bidonları doldurmak amacıyla, gidip gelmeye başladı. Tüm bidonlar dolduktan sonra, bir tahta parçasıyla, kürereklerin üstüne bulaşmış harçları kazıdı, Her birini yıkadı... En sonuncusuyla, kuyudaki kireçleri örtmeye sıvandı. Basri Kalfa, elinde bir asma kilitle dikilmiş onu seyrediyordu. Gölgesi önüne düşünce, irkildi Hüseyin. Küreğini dikip, çenesini sapına dayayarak, baktı Kalfa'ya.

— İçime sinmedi, - dedi. - Hiç olmazsa bunları temizliyeyim, kirecin de üstünü örteyim, dedim... Ola ki yağmur yağar.

— Herkes gitti mi?

— Bizim gurbetciler, köylerine döndü Kalfam. Dediler ki bana, Kalfamız buyurduğunda haber sal. Biz ondan hoşnuttuk. O da bizden hoşnutsa, seyirtip geliriz yeniden...

— Demek köylerine gittiler, - dedi Kalfa. - İyi etmişler. Burda iş peşinde koşarken, biriktirdiklerini de yerlerdi.

— Onlar da öyle düşündüler. Eğer çimento bulursanız, gene gelecekler.

Basri Kalfa elindeki kilide baktı. Hüseyin, garipsi garipsi dikildi. Daha geçen gün, pazara indiğinde, mağazanın ağzına değin çimentoyla dolu olduğunu görmüştü. «Yoksa Kalfa hoşnut değil miydi onlardan? Çimento bir neden miydi? İşçilerini değiştirmek istiyordu da, tatil gününü özellikle mi seçiyordu? Ama hava güzel, iş yapmaya pek elverişliydi. Öyleyse neden?» Çözemediği sorular yine dizelenmeye başlarken, şimdiye değin hiç görmediği biri daha yaklaştı onlara. İyi giyimli, Kalfa'nın da üstünde olan biriydi besbelli. Basri Kalfa yeni geleni görür görmez, hafif toplanmıştı. Birden

anımsadı. Çok zaman gelip gidiyordu bu adam. Mühendis demişti öteki işçiler. Şimdi yine geldiğine göre, dedikleri doğru olmalıydı. Yaklaştı. Duvarlara baktı. Bakışlarında bir acı sezinledi, Hüseyin. Kendi bakışlarındaki acıya yordu bunu. Kalfa elinde kilitle geldiğine göre, ona da gitmek düşüyordu. Küreği birkaç kez daha toprakla doldurup, kireci iyice örttü. Sonra başı yerde, temizledi ötekiler gibi. Götürüp, içeri, kürek yığınının üstüne bıraktı. «Gitmek gerek Hüseyin,» dedi kendi kendine. Yatağı yorganı toplanmış, bohcası dürülmüş bekliyordu. Elini uzattı almak için. Duraksadı. «Böyle yarım kalmaz burası,» diye, düşündü. «O zamana değin beklesem.» Dikildi yeniden. İşsiz günleri, açlığı gelip geçti belleğinden. Kararlı bir yürüyüşle, iki adamın yanına geldi. Elini uzattı.

— Kilidi ver bana Basri Kalfa, - dedi...

Kalfa kilidi ses çıkarmadan uzattı. Söyleyeceklerini, nasıl dizeleyeceğini bilemedi uzunca bir süre. Sessiz, bakıştılar üç adam. Başını kaldırdı Hüseyin.

—Ben burdayım Kalfam, - dedi. - Ben gitmiyorum.

— İyi ama, - diye kaygılı konuştu Kalfa.

— Çok iş aradım. Çok işsiz kaldım Kalfam. Nerdeyse bitcek bu bina. Ha bugün, ha yarın... Başlanmış iş yarım kalmaz. Ben neden yarım bırakayım? Gurbetcilerimizin sılası vardı. Köylerine gittiler. Benim sılam yok ki... Eğer izin verirseniz, çimento gelinceye, ben burda kalayım. Hem bekçilik ederim, hem ufak tefek yapılacak bişey olursa yaparım.

— Biz işi paydos ettik, - dedi Hüseyin'in mühendis bildiği - Bunun manasını kavramıyorsun sanıyorum...

— İş paydos olsun Beyim, - dedi Hüseyin. - İşin paydos olması, bittiği anlamına gelmez ki... Yine başlayacak. Başladığında, biz de başlarız. Yok bizden hoşnut değildiyseniz o başka. O zaman, boşuna yoruluyoruz...

— Hoşnuttuk - dedi Basri Kalfa. - Çok hoşnuttuk...

— Hoşnuttuk ya, işi burda kesmek zorundayız, - dedi adam. - Size boşuna ücret ödeyemeyiz.

— Ücret isteyen oldu mu Beyim? - diye yanıtladı Hüseyin. - Sağolsun, Basri Kalfa'mız ücretlerimizi ödedi bir tamam. Azbuçuk karnımız doydu. Doyar Tanrı'nın izniyle bundan sonra da... Yakında iş başlar, o zaman ödersiniz ücretlerimizi.

— Ama, - dedi adam. Sesinde yapışkan bir duraklamayla, sonunu getiremeden, başka yönlere çevirdi gözlerini. - Aradaki günler ne olacak?

— Aradaki günlerden söz ediyorum, beyim, - dedi Hüseyin. - Aradaki günler, tümümüzün zararı. Siz geç bitireceksiniz işi. Biz çalışmamış olacağız.

Basri Kalfa, yutkundu. Adam dönüp gitmişti tek sözcük daha söylemeden. Ardından baktı bir süre. Sonra çömeldi yere. Hüseyin de tam annacına çöktü.

— Bak Hüseyin, - dedi Basri Kalfa. - Bizi ilgilendirmez. Ama, iş bildiğin gibi değil. Belki böyle kalacak burası. Şimdiye kadar karnımızı doyurduk, şükürler olsun. Bundan sonrası için, tümümüz kendimize başka iş bakmak zorundayız.

— Neden? Yasak mı yoksa, yanlış bir iş mi yaptık?

—Ne yasak, ne yanlış. Bizim işimiz dosdoğru. Ne var ki, patron sıfırı tüketti. Tüm parasını makinaya yatırmış, burayı borçla yapıyormuş. Şimdi

borç kesilmiş. Para bulamamış. Kendi söylemedi bunu. Benim öğrendiğim... O yüzden, yeniden düzen tutması, zaman alır. Diretirsen, iş uzayabilir. Sen de umudunu bağlarsın tümüyle. Oysa az bir umut olsa, evini satar adam. Karısının bileklerindekini söker, bitirir işi...

— Sökecek bişeyi yok belki.

— Belki de kalmadı. Bizi ilgilendirmez. Biz, günü gününe yaşayan insanlarız. Şükredelim ki, bizim ücretlerimizi ödedi. Ben çok gördüm, ilkin bizimkini batıranları. Yine de namuslu adammış. Ben bittim, dedi dün. Bari bu zavallılar perişan olmasın...

— Madem namuslu adam, ben hiç gitmem burdan Kalfam... Sizin çoluk çocuğunuz var. Elinize bakanınız. Ben öyle değilim. Tüm varlığım emeğim, bir de şu içerdeki yatak yorgan. O nedenle, kararım daha bir kesin şimdi. Adam battı diye, kaçışmak olmaz. Bakarsın kurtarır. Kimden borç alıyorsa, yumuşatır yüreğini. Bitirir işi...

— Bak benden söylemesi. Ne olsa işçiyiz: İşçi işçiyi kayırmak zorunda. Bakma bağırıp çağırıyoruz ustalıktan ötürü. Ama, bir yer geldi de, iş bitti dediler mi, aynı çaresizlik çukuruna yuvarlanıveriyoruz. Başka bir iş bulmuş olsaydım, hadi yürü derdim sana. Benim de dün haberim oldu her şeyden. Çimento bitti, dediğimde. Bittiyse, iş de bitti, dedi. Nedenini soramadım bile. Sonra öğrendim, kahvede. Bizim kalfalar anlattılar... İşte böyle. Benden söylemesi. Diretirsen, hoşçakal... Diretmezsen, git iş ara kendine...

— Diretiyorum Kalfam, - dedi Hüseyin. - Ben çok iş aradım. Sanatım yok, bilgim yok. Yeniden başlamaya da niyetli değilim şimdi. Azbiraz param

var. Tükeninceye, burdayım ben. Tükenince, düşünürüz yeniden.

Başını salladı Kalfa... Uzun uzun baktı Hüseyin'e. Elerini ardında bağlayarak, ağır ağır yürüdü gitti...

ÜÇ

Sabahleyin erkenden kalktı. Yeni verdiği kararı bildiği gibi uygulamak amacıyla, çimento torbalarını ardı ardına açmaya başladı. Kenar dikişlerini söktükce, çıkan çimentoları, bir torbanın içinde biriktiriyordu. Kulübenin köşesinde yığılan torbalardan, birini dolduracak kadar toz çıkardı. Yüzü gülmüştü, akşam olurken. Günlerdir yarım kalan binanın çevresinde dolanmış, kendine iş aramıştı. Şimdi oyalanacak bişeyler bulmanın kıvancıyla alabildiğine dönendi çevrede. «Biz kocaman bir harç yapıyoruz bir torba çimentodan,» diye düşündü. «Hele bir yarın olsun. Yarın olsun ki, ben yapacağımı bilirim.»

Günlerdir ilkkez rahat bir uyku uyudu.

Günlerdir ilkkez kendi kendine iş yaratmanın kıvancıyla tatlı düşler gördü.

Ve günlerdir ilkkez kendine yemek pişirdi akşam olurken.

Ertesi sabah, daha gün alacalanırken, işe koyuldu. Kireç çıkardı çukurdan. Kalıntı kumları eledi bir iyice. Her zamanki kaba ölçüyle yığdı. Kireç ve çimentoyla karıştırdı. Ustalar nasıl örüyorsa duvarı, öylece başladı. Gerdiği ipin doğruluğuna baktı birkaç kez... Tuğlaları iki eliyle kavrayıp yerleştiriyor. Her birinin doğruluğuna karar verdi mi, yeni bir tuğla alıp, işe girişiyor. Gerilip baktığında, «Ulan aferim Hüseyin,» diyor. «Usta bir inşaatçısın ki, eşin bulunmaz. Basri Kalfa döndü mü yeniden işe, ben duvarcıyım dersin. Ona göre usta. Nerde

ustası varsa çıksın annacıma. Yarışalım istersen. Dilediğin sınava da varım çekincesiz. Yeter ki, imkân sağla... Üstelik, ücretimi de kaba harçcı olarak yaz. Birkez aldım malayı elime. Tadına vardım duvar çıkmanın. Bizimki kaba işçilikti doğru. Ya harç karmak, ya da taşımak. Bak, şimdi tümünü birden yapıyorum ben. Ustalarımız ölçüsünde hem de. Ayıramazsın ötekilerden. Ayıramadığın için de, iskeleye tırman Hüseyin Kalfa, dersin bana. Ücretini de artırdım bir güzel.»

Düş içinde, harç taşıyor, tuğlaları üstüste yığıyordu. Köşelere geldiğinde, gerilip bakıyor. Dolanıp inceliyordu öteki ustaların yaptığını. «Aynı olmalı,» diye geçirdi içinden. Aynı olmalı ki Hüseyin Usta, sezinlemesinler. Senin yaptığını yıkmak zorunda kaldılar mı, bir işe yaramaz.»

Kendi yaptığını beğenmenin kıvancıyla, öğleyin karnını doyurmayı unuttu. Gün ikindiye düşerken, anımsadı yemediğini. «Kaç günler yemeden dolandın bire Hüseyin,» dedi kendine. «Kaç günler aç gezdin. Açlığı bilirsin. Üstelik aç kalmana gerek yoktu şimdi. Tanrı'ya şükür paracığımız var yemek için. Daha nice bir zaman yeter üstelik. Kaptırıp koyuvermek olur mu böylesine. Unutmasaydın. Atıştırsaydın bişeyler. Engelleyen mi vardı?» Yaptığına baktı gerilip. Beğeniyle okşadı ördüğü sırayı.

«Var ya... Yapabilmek sevinci bu. Kaba işçilikten, duvar ustalığına sıçramanın kıvancı durduk yerde. Kaç gündür neden akıl etmedin? Edemezdim. Ya böyle kumru gibi düşünmekle buluruz yapılacağı biz, ya biri gelip öğretecek. Kimse öğretmedi ama. Günler var ki, kimse uğramıyor buralara. Uğramadığından, ne ettiğimi de bilen yok. Olmasın daha iyi. Bakarsın engel olmaya çalışırlar. Bakar-

sın, yapma der adam. Bozarsın bir de... Bozarsın da başıma daha büyük bir iş açarsın. Bakmışsın, çarpık olmuş duvar durduk yerde. Çarpık olmuş ki, yıkmak gerek...»

Titredi yaptığından güvensizlikle. İpi sıkıladı. İndi iskeleden. Sonra zıplayıp çıktı yeniden. Bir ucuna gidip, tek gözüyle bir eğrilik aradı yaptığında. Küçük bir çarpıklık, belirsiz bir eğrilik göremeyince, göğsünü kabarttı. Ve başladı tuğlaları dizelemeye.

Dudaklarında, çocukluğunun derinlerinde kalmış bir Rumeli türküsü. Ellerinde, usta duvarcıların çevikliğiyle, tuğlalar durmadan duvar halinde geliyor. Güneş, giderek düşüyor Eyüp tepelerinin üstüne. Rengi alabildiğine ayrışmakta. Tuğlalarının üstünde dolanıyor bir bir, yar eli gibi. Hüseyin, güneşi yakalamaya çalışırcasına okşuyor tuğlaları.

Nevres Bey, şantiye binasının köşesinde durmuş, Hüseyin'e bakıyor. Hüseyin onun burda olduğundan habersiz, harç taşıyıp, tuğla diziyor kendinden geçercesine. Ve Nevres Bey, gözlerinde bilinmez bir sevginin ışıltısıyla, duvarın parmak parmak yükselişine dalmış...

— Hüseyin, diyor sonunda.

Zıplıyor Hüseyin. Tam anlamıyla baskına uğramışcasına ,şaşkın, dikilip kalıyor. Sonra yanıt vermek gerekliliğiyle, hafif dönüyor.

— Buyur beyim...

— Hay'rola?

— Torbaların dibindeki çimentolarla azbiraz harç yaptım da... - Sonra susup boynunu büküyor suç işlemişcesine. Nefesleniyor bir iki. - Boş durmaktan iyidir dedim...

— Sağol, - dedi Nevres Bey. İskeleye çıkıp, sır-

tını sığazladı Hüseyin'in. - Sağol Hüseyin... Bir sen bırakmadın beni.

Utandı... Koskoca patronun böyle yumuşak, sevecen olması güvenini daha bir artırdı. İşaretiyle indi iskeleden Nevres'i izleyerek. Kulübenin önüne çöndüler...

— Bak Hüseyin, - dedi Nevres. - Belki bu işten vazgeçmek gerekecek. Buraya bir dokuma atelyesi kuralım, dedik. Benim banka müdürü bir akrabam var. O söyledi. Sattık savdık. O da yardım edecekti. Geçenlerde birden, başka bir yere tayin ettiler. Yeni müdür, ben ölü işe para vermem, dedi. Anlattım ona. Bunun ölü değil, çok kısa zamanda çok kâr getirecek bir iş olduğunu. Al-sat, dedi adam. Yapım bizim işimiz değil. Belki bir daha yapamıyacağız. Sen boşuna oyalanma istersen. Hani gücüm yetse, yetecek gücüm olsa daha doğrusu, bırakmam. Ne var ki, işler uzadıkca, seni de zorlamış olmayayım, diyorum...

— Beni zorlayan yok beyim. Daha geçimim düzgün. Daha dayanabilirim. Dayanamadığım zaman, gider başka yerden iş bulurum. Yeter ki, birgün başlasın yeniden yapı. Hemen gelir, başlarım. Siz tasalanmayın ve de beni düşünmeyin.

— Düşünmeden olur mu? Benim mülkümdesin. Sesini çıkarmadan katlanıyorsun pek çok şeye. Burayı koruman, olduğu gibi saklaman bile büyük bir iş. Ne yazık ki, durum hiç umutlu değil. Biraz umut ışığı belirse, böyle konuşmam.

— Kapıp koyuverme beyim. Gün doğmadan, neler doğar. Bakarsınız o akraba, konuşur yeni müdürle. Birbirinin dilinden anlarlar...

— Yaşa be, - diye dikildi Nevres. - Bu benim aklıma gelmemişti. Bak gördün mü? Yeni bir umut

belirdi bile. Hemen gideceğim bizim akrabanın olduğu şehre. Anlatacağım, ve diyeceğim ki, senin yüzünden başladım, şimdi perişanlık çöreklendi. Hadi bakalım...

Duramadı.

Az önce, kıpırtısız umutsuzluğu dilendiren adam, birden devindi. Ayakları birbirine dolanıyormuşçasma, Unkapanı'na doğru seyirtip gözden yitti.

Basri Kalfa, kıvançla selâmladı Hüseyin'i.

— Durma, - dedi. - Senin gurbetci yoldaşlarına haber sal. Tez gelsinler. Haftaya iş başlayacak. Patron her bir şeyi ayarlamış.

— Haftaya gelebilir mi Kalfam, yolları ırak?

— Yahu haftaya dedikse, biz burdakiler başlarız. Seninkiler gelince de yerlerini alırlar. Onların yerine adam alacağz, dedik mi şimdi?

— Tamam Kalfam... Tasalanma. Hemen yazarım...

— Paran var mı?

— İdare eder...

— Ulan amma idarelisin. Ben olsam çoktan tüketirdim aldığımı.

— Bizimki bir boğaz, yatıp kalkmayı burda hallettik sayende. Boğaz dediğin de ne versen öğütür. Öğütünce, akıllı davrandın mı, avuç açmaktan kurtulursun..

— İyi iyi... Anladık. Bırak şimdi öğüt vermeyi de, işe koşul...

— Başüstüne...

Basri Kalfa Eyüp'e doğru uzaklaşırken, mektup yazmaya çöreklendi Hüseyin. Antepli, Sıvaslı, Çorum ve Maraşlı'ya hemen gelmelerini bildiren

tümceleri dizeledikten sonra, zarfladı yazdıklarını. Her birinin adresini bezeyip, postaneye seyirtti. «Bir haftada ancak alırlar bu mektupları,» diye düşündü. «Bir haftada gelirlerse, on beş gün eder. Haftaya işbaşı olacağına göre, gün yitirecekler. Bir haftalık, büyük para bizim için. Ne etsem ki...» Yanaştı posta memuruna.

— Ağabey, - dedi.

— Buyur.

— Bunlar acele gidebilir mi?

— Çok mu acelen var?

— Var...

— Telgraf çek öyleyse...

— Telgraf, - dedi. Durakladı. Utanarak sordu sonra. - Çok pahalı mı?

— Telgrafına göre... Onbir kelimeyi geçmezse, hemen hemen pul parasına yakındır pahası. Geçerse, kelimesi üç kuruş...

Bir an hesapladı. Beş haberde, yirmi yirmibeş kuruş fark verecekti. Aldırmadı... Seyirtip kâğıt aldı bakkaldan. Postanenin tezgâhı üstünde yazmaya koyuldu. Tümü on birer kelimeyi bulmuştu yazdıklarının. İkişer kâğıt harcamasına karşılık, kısaltmanın yolunu buldu. Adresi yazıyordu ilkin. Sayıp, geri kalan yere, tek sözcük sıkıştırıyordu. Ya da daha fazla... Gel, diyordu. Hemen gel... İş başlıyor, gel... Altına adını yazdı mı, postacının dediğini buluyordu. Yer kalırsa, bir de selâm ekliyordu...

Uzattı telgrafları. Saydı adam tek tek. Başını sallayarak süzdü Hüseyin'i... Altına çizgi çektirip, adresini yazdırdı. Ve dediği gibi, hemen hemen pul parasıyla, çekilme olanağını sağladı, üstlerine kırmızıyla birer «ELT» işareti koyarak. Sonra Hüse-

yin'in ayak değiştirip sallandığını görünce;

— Tasalanma, - dedi. - Yarın olmazsa, öbürgün tümü almış olur.

— Oh, iyi ağabey. Sağol verdiğin akıldan ötürü.

— Akraban mı bunlar?

— Yok... Aynı işte çalışıyorduk. Köye döndüler. Şimdi iş başlıyor, haber salayım, dedim. Öyle kavilleşmiştik.

— İyi... Alırlar tez zamanda. Mektuptan daha tez zamanda. Kaygılanma.

— Sağol...

Elinde makbuzlar çıktı postaneden. Pazara uğrayıp, yiyecek bir şeyler aldı. Doğru kulübenin yolunu tuttu.

Geldiğinde, Nevres Bey'i buldu kapının önünde. Ellerini önünde kavuşturup dikildi. Yüzü gülüyordu adamın. Sevinçli olduğu besbelliydi. Sırtını sığazladı Hüseyin'in.

— Biliyor musun Hüseyin, - dedi Nevres, - İnsan birkez karamsarlığa kapıldı mı, var olan yolları bile kapatıyor kendi eliyle. Ben de öyleydim geçen gün. Akraba gitti, bizim iş bitti diye düşünmekten, kurtuluş yollarını tümden kaçırmıştım. Burasını satmak istedim kaçkez. Kurtardığım kârdır, diyordum. Ama, alıcı çıkmadı. Makinaların parasını yatırmıştım daha önceden. Onlar nerdeyse gelecek. Satayım, dedim. Alay ettiler... Ve bitti diyordum. Artık herşey bitti... Çünkü, herşeyi bitirmiştim bu yatırım için. Banka yardımı olmadı mı, yanmıştım ki, külümü bile bulamayalar savurmak için. Sonra dediğin oldu. Varıp bizim akrabanın yakasına yapıştım, trene atladığımleyin. Dedim ki, böyle böyle... Başını salladı adam. Ben herşeyi ayarlamıştım, mümkün değil, dedi. Ayar mayar, gel kendin

konuş, dedim. Dur hele bakalım, dedi. Herşeyin bir çaresi vardır. Seyirtip Genel Müdürlüğe gitti... Ordan bir yazı alıp, elime tutuşturdu. Atlayıp geldim. Yazıyı verdim ki bizim yeni müdürün eline, bunları bana niye anlatmadın, demez mi? Bire müdür bey, dedim. Yüzkez anlattım bunları sana. Ölü işe para vermem, al-sat demedin mi? Sen yanlış anlamışsın, dedi. Hiç ölü yatırım mı olurmuş. İşte kredi buyruğunda, al istediğini yap... Hemen yakaladım bizim Basri Kalfa'yı... Bir haftalık işim var, dedi. İşini bitirince, seyirt dedim. Gerekli olanların listesini yaptırdım. Şimdi seninle bunları alalım, ne dersin?

— Başüstüne Beyim...

Liste ellerinde, Perşembe Pazarına koştular. Demircilerden putrel, nalburlardan çivi, çimento yüklediler at arabalarına. Listedeki mal yüklendikçe, bir kâğıt yazıp veriyordu Nevres Bey... Tüccarlar da hiç seslerini çıkarmadan alıp, kasalarma koyuyorlardı. Hüseyin, ilk kezinde şaşkınlıkla bakmıştı buna. Ama, sonradan hammallara yardıma dalınca unuttu. Daha sonra da alıştı bir güzel. Demek, para yerine geçen bir kâğıttı bu... Basri Kalfa, ne yazdıysa ,arabalara yüklediler. Arabalar ,birbiri ardınca yola koyulduktan sonra, bir taksi çevirdi Nevres Bey.

— Onlardan önce şantiyeye varmalıyız Hüseyin, - dedi. - Doğru düzgün yıkalım, sonra sen yerleştirirsin her bir şeyi...

Taksi, ardardına geçti arabaları. Ve Nevres Bey'in dediği gibi, onlardan önce vardılar şantiyeye...

Hüseyin, Basri Kalfa'nın buyruğu üzerine, çimentoları dam altına taşıttı. Putrelleri zorlanarak

kulübenin önüne çekti. Çivi kasalarını üst-üste yerleştirdi içerde. Arabaların yıktığı tuğlaları, belli bir düzen içinde sıraladı günler boyu. Gaz bidonlarını suyla doldurdu yeniden... Eli azbiraz boşalınca, ilk harç için gerekli kumu elemeye durdu. Küreğinin sapına dayanıp, alnındaki terleri silerken, şöyle bir gözattı... Herşey ilk geldikleri gün gibiydi yine. Her türlü gereç, bitmez tükenmez birer yığın haline dönüşmüştü. Oysa, işçiler işe koyulduğunda nice bitiveriyordu. İlk geldiklerinde, taş yığılıydı. Kum kireç yığılıydı. Şimdi tuğla ve kum yığılı. Yığılı ya, birgün yine bitecek tümü. Çalışmaya dağ dayanmaz, demişler. Dayanmıyor gerçekten. Dağ da, dağ gibi görünen patronların cüzdanı da...

Çorumlu, yorganını kapının önüne atıp, seyirtti Hüseyin'in yanma...

— Selâm Hüseyin kardeş...

— Selâm, - diye kollarını açtı Hüseyin. Sarıldılar birbirlerine.

— Telini alır almaz seyirttim. - Sonra bakındı yöresine. - Ne o işe başlamak için bizi mi bekliyorsunuz?

— Evet, dedi gülerek Hüseyin. - Bir de Basri Kalfa'yı...

— Hah şöyle, desene bizim gibisi çok... Bizi niye beklesinler. Elbette Basri Kalfa'yı beklerler...

— İyi oldu ama. İş başlamadan yetiştin.

— Tel çekmesen, ben de bizim Çorum Pazarına inmesem, yetişemezdim.

— Neden?

— Köye tel yollamaları, hafta sonuna kalırdı da ondan. Kısmet işte. Korum'a inmiştim. Bizim köy tatarı sizin o yanlara bir tel olacaktı sanırsam. İstersen uğra al, dedi, benden yoğurt alırken. Sevin-

cimden yoğurdun parasını almayı unuttum. Hemen seyirttim postaneye. Dedim ki, bizim oraya bir tel varmış. Ne ola? Aradılar bizim tatarın gözünden. Buldular. Tel filancaya, dediler. Aman memur bey dedim, o filanca işte benim. Gözünü seveyim, ne buyuruyor. De çabucak... Yoksa bizim Hüseyin kardeş haber mi iletmekte acele tarafından. Baktı adam, sen içinde yazanı biliyorsun bire, dedi. Benim okumama gerek kalmadı... Yok olabilmez, dedim. Hele oku ki, ne yazmakta, nice yazmakta bir iyice yerleşsin kafamıza... Okudu o zaman. Okudu ki, biz zıplamaya durduk ne güzel... Hemen seyirtip köye vardık, pazarı bırakaraktan. Varıp, yorganı dürdük ve de pazardan topladığımızdan bir yol parasını ayırıp, geri kalanı hatun kişiye bırakaraktan, yola durduk. Mecitözü, Zara yolundan Amasya'ya attık ki kendimizi, tren Samsun'a doğru düdüğünü çalmaya hazırlanmakta. Biletimizi alıp, atladık hop diye. Samsun'a varıp, takacı reislerin önünde selâm durduk. İlkin dedik ki, bir taka uşağı gerekli midir? Gerekli olsa, Çorum uşağından mı alırız hey bire kaltaban, dediler. Denize girince midesi zıplayıp duran adamdan, uşak mı olur. İyi dersiniz reisler ama, dedik. Bizim İstanbul'a gitmekliğimiz gerekir. Bastırırsın parayı, türkünü çağırarak gidersin, dediler. Paramız yetebilemez, dedik. Yetenini uzat bakalım, dediler. Uzatmayalım, anan yahşi, baban vahşi, uyuştuk. Birkaç günlük ekmek paramızı ayırıp, öte yanını teslim ettik ki Temel Reis'in pamuk avuçlarına, Hüseyin kardeşimizin haberine tezden yetişebilelim. Yetişebilmedik mi ola?

— Yetişebildin... İşbaşı yarın zaten. Bu gün dinlen, deniz yorgunluğunu bir at...

— Denizin hiç bir yorgunluğu olabilemez Hüseyin kardeş. Tersine ne kadar yorgunluğu varsa kişinin, alıp götürmekte ki, koca bir tekneye girmiş kirli gibi tertemiz edivermekte. Hele de reislerimiz, paramızı çekip, bizi yatmaya koştuklarından daha bir keyifliyiz. O nedenden, hemen küreği kapıp, sana yardım edelim isteriz.

— Yardımlık bişey yok ki. Bitirdim ben de... Bitirdim, şimdi bırakacaktım.

— Demek bırakacaktın. Eh, başlarız Tanrı'nın izniyle.

Bıraktı işini. Eleği biraz daha ileri aldı yarın için. Küreği yerine koydu Hüseyin. Çorumlu'nun yorganını yerleştirdiler. İçerde yığılan gereçleri görünce, yüzü güldü...

— Baharacek çalışırız bir güzel ha Hüseyin kardeş, - dedi Çorumlu.

— Çalışırız gibime gelir ağa, - diye yanıtladı Hüseyin.

— Yaşadık... Bizim orda bir tarla vardı satılık. Niyetimiz, onu almaktı. Alabilemedik, yarım koyup dönünce. Şimdi alabiliriz ki hem de ne güzel.

— Köyde bir yaramazlık yok değil mi?

— Bizim köyde hiç bir yaramazlık olabilemez Hüseyin kardeş... İnsanlarımız iyidir. Doğarlar, büyürler, dövüşürler, ölürler... Bunun dışında hiç bir yaramazlık olabilemez. Bir de karılarımızın sıkıntısı vardır azbiraz. Er azlığıdır Anteplimizin buyurduğu gibi. Onu da, durmaksızın er doğurup, önlemeye çalışmakta kaltaklar... Daha ne, yakın bir zamanda, delikanlıdan geçilmez olur. Oldu mu da, seyreyle karıların kıvancını. Ondan ötesi, bizim tarla derdi. O dediğim yeri kaptık mı Tanrı'nın izniyle. Bir de varıp köye bir bakkal dükkânı açtık

mı, gayrik sırtımız yere gelebilemez. Hele avradın üstüne bi de ersizlikten debelenen tazelerden birini çektik mi mis gibi. Yan gel de keyfine bak, buyuran atalarımızın tüm dediklerini bir bir yerine getiririz.

— Yahu daha yeni döndün köyden, aklın hâlâ orda...

— Orda ya Hüseyin efe... Senin teli alınca şaşkına dönmüşüz. Yorganı dürüp, yola koyulmaktayken aklımıza geldi ki ,ulan bir yarım iş etmekteyiz, hem de ne yarım bir iş etmekteyiz. Hemen dönenip, yıktık karıyı yere. Bebeleri tepikleyip kovaladıktan öte, son bir hatıra bırakıp tatlı tatlı, öyle sardık Mecitözü yoluna. Yoksa, ardımızdan bizi unuttu kavat, İstanbul'a yellenip gidecek olunca, beli kurudu ki, dönüp bize bakamadı diye yağanmasm. Bizim törede kalleşlik olabilemez ya oğul. Karı kısmını unuttun mu azbiraz, adamı boynuzlar ki, kapılardan geçemeyesin.

— Aklınız fikriniz uçkurda sizin yahu.

— Fena mı? Uçkur iyi bir iştir oğul... Çok bir tatlı iştir ki, başka hiç bir şeyde aynı tad olabilemez. Göreceksin sen de, çek bir kınalı kekliği koynuna birkez. Kokla et kokusunu kaplan gibi. Sonra okşala ak teni kadifeden yumuşak. Ardından da, ten tene kaynaşsın kılıçla kın gibi. Bak bakalım ondan öte fikrini başka yere döndermek olabilir mi, olabilemez mi? Senin haberin yok daha bundan. Olmadığından, yanakların allanmakta biz böyle konuştuk mu? Ne var ki, bu da hayatın bir gerçeğidir oğul. Hem de en bir güzel gerçeği... Hele bir tad... Hele bir bulaş ucundan. Sonra konuşuruz seninle. Şimdi ne desek boş...

Ses çıkarmadı Hüseyin. Sıla özleminin hemen

bastırdığı belliydi. Bir ilk zamanlarda böyle oluyorlardı, bir de gitmek yaklaştığında. İşçi pazarlarından ve bunların dönüş günlerinden anımsadığı bu...

O bir yandan konuşurken, Hüseyin, bir yandan akşam yemeğini hazırladı.

Kulübenin önünde yeri oyarak yaptıkları ocağın üstüne koydu tavayı. Biber, soğan yumuşamaya başlayınca, domates parçalarını attı tavaya. Ardından yumurtaları da kırınca, fokurdamaya başladı menemen. Hüseyin bunları yaparken, köyden getirdiklerine el attı Çorumlu. Dürülmüş yufkalar, yağlı bazlamalar ve peynir, reçel gibi değişik yiyecekler, dizelendi kapının önüne yayılan gazetenin üstüne.

— Eğer bizim öteki gurbetçiler de böyle gelirse, yaşadık, - dedi Hüseyin, sofraya bakarak.

— Neden gelmeyeceklermiş? Gelecekler elbet... Bunların karıları bizimkilerden hımbıl değil a... Yapmışlardır bulgurlarını, tarhanalarını bir güzel. Sabah bir tarhana kaynatırız seninle Hüseyin. Erden kalkar, kaynatırım ben. Sıcacık... Höpür höpür. Ötekiler de geldiğinde, birleştiririz kumanyaları. Epeyce bir zaman yeter bize. Belki yapı bitinceye...

— Yapı kolay bitmez gibime gelir benim.

— Aman bitmesin. Aman ağzını seveyim Hüseyin kardeş. Bitmesin ki, bizim köyün ucundaki tarlayı kapalım herkesten önce...

— Baksana, kış başlayacak, biz daha duvarların yarısına ulaşmadık. Ara verdik tamam. Hem de uzun bir ara. Ama, ulaşmadık daha. Yarıyı bahara değin çıkarırsak, ne güzel.

— Çıkarırız. Tanrı izin verirse, çıkarmamak olmaz. Ne var ki, yaşı var bu işin, yağmuru var. O

zaman da, elimiz kolumuz bağlı çöreklenir kalırız.

— Dediğim bu... Yarın öbürgün başlar yağmurlar. Ardından kış ayazı... Kar...

— Kar da ayaz da çalışan adama bişey yapabilemez Hüseyin kardeş. Yapabilemez de, yapı işi yaşta yağmurda olabilemez.

— Bir tavanı çıkabilseydik!..

— Çıkarız. Neden çıkmayalım... Basri Kalfamız düştü mü önümüze. Biz de Tanrının izniyle debelendik mi azbiraz, tavanı da çıkarız, her bi şeyi de yaparız.

— Patronla konuşuyorlardı dün akşam. Basri Kalfa diyordu ki, ilkin duvarları çıkıp, tavanı örtmeliyiz. Gerekirse ondan sonra, işçiyi azaltıp, içeride çalıştırırız. Tabanın betonlanması, duvarların sıvanması sonraya kalır.

— Hay ağzını öpeyim Basri Kalfam.. Anlaşılıyor ki, bizim işler uzayacak Hüseyin. Kışı burda geçirdik mi biz çalışarak, gayrik annacımızda kimse durabilemez. Dinime imanıma hem tarlayı alırız hürpbedenek. Hem de bakkal dükkânını açıp, salınırız ki köyün ortasında, ağa diye dört döneler...

— Buna bir de havaların azbiraz izin vermesini eklersek biz sonunda Çorum'a konuk olacağız anlaşılan.

— Ol elbet bire Hüseyin. Bizim Çorum'un avratını, Antep'ten geri mi kalır sanırsın. Öyle cilveli karılarımız vardır ki, adamın iliğini söker alır sezinlemeden. Gel dinime imanıma. Gel ki göresin analar nice bir kaltaklar doğurmakta. Ve de bu kaltaklar nice bir hüner göstermekte yattığınleyin.

— İyi iyi... Sanki kız övmüyorsun da, cilve övüyorsun...

— Elbet bire oğul... Karı dedin mi, ilkin cilve

önemlidir. Kızlık dulluk ne demek. Yeter ki fırını sıcak olmalı bir iyice. Bir de bunun sıcaklığıyla seni yakıp kavurmayı bilmeli. Yoksa cilvesiz karı dünya güzeli seçilmiş olsa beş para etmez. Adam dediğin öyle bir oynaştırılmalı ki gece gündüz. Kızgın boğaya dönüp, gözü başka bişey görmemeli. Gördümü, bir bir daha derken, tükenir gider. Cilveli karı, idareli karıdır. Adamın boynuzundan yakalayıp, öyle bir yönetir ki, hayat tükenmez bir avanaklığın içinde, geçip gider. Avanaklık dediğin de mutluluktur ha...

— Söyleyeceğim bunu Antepli'ye geldiğinde. Diyeceğim ki, sizin yokluğunuzda Durmuş ağam aklımı çeldi benim. Çorum yosmalarına düştü gönlüm ki, bir daha kopabilemez.

— Hay ağzını seveyim bire Hüseyin. Daha bak, ağzının sulanmasıyla, bizim Çorum dilini şakımaya başladın bir güzelce. Yarın bir de bizim cilveli kaltaklardan birinin koynuna girdin mi er alazıyla, seyreyle gümbürtüyü. Seyreyle gümbürtüyü ki, anan kabirden çıkıp gelse, başını bir yana döndürebilemez.

Karınlarını doyurup, içtikleri suyun ardından geğirerek yaslandılar tahtalara. Haliç üstünde bir renk cümbüşünün resimleşmesini izlediler bir süre sessiz. Güneş arkada bir renkle doğayı boyayarak ağır ağır düşerken, bir sigara sardı Çorumlu. Hemen ardından, kâğıdın kenarlarını koparıp, uzattı Hüseyin'e. Hüseyin, içmediğini belirtti sağ elini kalbinin üstüne koyarak. Diretti Çorumlu...

— Al bire Hüseyin. Niceyse başlayacaksın bir gün. Bizim Bafra'nın bürümcük tütünüyle başla ki, tadına varasın.

— Başlamışken, gecikse daha bir iyi olmaz mı

Durmuş Ağa?

— Olur bire. Olur ya, içimden geldi işte. Sen bize damatlığa sıvanınca, durabilemedim.

Çekti sigarayı. Tükrükledi kâğıdı. Yapıştırdı. İçin için yanmakta olan ocaktan tutuşturdu. Derin derin iki nefes çekti. Dumanları, giderek solan göğe savurdu ince şeritler halinde...

— Hey gidi İstanbul, - dedi. - Hey gidi koca İstanbul. İşte yeniden geldik ve de buyruğuna girdik ağalarımızın. Bundan öte, verirsen bir tarla parası, canın sağolsun. Vermezsen temelin yıkılsın... İşte Çorumlu Durmuş, işte koca İstanbul, sen... Bundan öte, bizden başka bişey isteyebilemezsin, tamam mı?..

Hüseyin dalgın baktı Çorumlu'nun dudaklarının arasından saçılıp, tırmanan dumanlara. Köyünü, köyünde bıraktıklarını düşündüğünü sezinledi sindirim ağırlığıyla. Belli etmeden, sofrayı toplamaya başladı.

Maraşlı çarşıya gitmişti. Tükenen yağı tazeleyecek, ekmek alıp dönecekti. Nevres Bey indiği taksinin, bagajını açtırdı şoföre... İçinden çıkanları şantiye binasının önüne taşıdı kollarına alıp...

— Bu akşam bendensiniz, - dedi, gülerek. - Hiç bişey hazırlamayın. Tümünü hazır getirdim... Hadi şöyle bir sofra kuralım bakalım.

Şaşkınlıkla baktılar yüzüne.

Düşlerinden bile geçiremeyecekleri bir durumla karşı karşıya olmanın sevinci doluverdi içlerine. Patron, hem de Kalfa değil, o bir yerde onlardan biridir. Ustaları, patronları sayılsa da. Kızdı mı sö-

ver. Kızdılar mı ardından söverler. Ama patron... Bu kocaman yapının sahibi... Olası değil. Böyle gelip, onlara yiyecek hazırlatsın... Şaşırmamamak ellerinde mi? Salt korku duymuşlar patrondan. Salt daha çok çalışmaları gerektiğini. Şimdi bu adam böyle kucağı yiyecek dolu gelince, birbirlerinin yüzüne bile bakmaya kalmadan, yere diktiler bakışlarını. Sonra birden canlanıp, sofrayı kurdular aceleyle. Ortaya yaydıkları iki eski gazetenin çevresine yorganlarını attılar, minder olarak. Hüseyin'in boş günlerde çaktığı tahtadan sofrayı çektiler gazetelerin üstüne. Patron'un getirdiklerini dizelediler bir iyice. Dizelerken de, gözleri ışılayarak, yiyeceklere bakıyorlardı. Et vardı... Köyden yüklenip geldikleri kavurmalar biteli, kokusunu unuttukları et... Sıcacık tükürük köfteleri. Sebze vardı bir gövecin içinde. Etli sebze... Düğün yemeği gibi... Yanında pastırma vardı çöğen kokusuyla. Sucuk vardı esmer esmer gülen. Ve bir kocaman şişe rakı vardı. Gurbetcilerin asıl aklını çelen...

Çorumlu dayanamadı bunları görünce;

— Beyim, - dedi. - Beyim, bir şölen veriyorsunuz ki bize, tam işimizi bitirip gideceğimiz gün, bunu unutabilemeyiz.

— Kardeşlerim, - dedi Nevres Bey gözleri dolaraktan. - Siz benim kardeşlerimsiniz. Bu binanın çilesini birlikte çektik. Siz yaptınız, ben yaptırdım doğru. Akşam hesabımızı kestik yüz akıyla. Ama, siz burdaydınız. Buranın insanı olaraktan yerleşip, gecenizi gündüzünüzü verdiniz. Yaptınız, korudunuz. Hesaplaşıp giderken, aklıma geldi birden. Kimi kurban keser. Biz makinalarımız gelip çalışına başlamadan buna niyetli değiliz. Kimi, üçbeş kuruş sıkıştırır Kalfasının eline, şöyle bir papaz uçursun

şantiyedekiler, diye. İçimize sindiremedik. Dedik ki, buralılar giderken, şu gurbetçilere bir uğurlar olsun diyelim. Ve bunu da bir ağa, bir bey gibi yapalım. Basri Kalfaya danıştım. Çok sevinirler, dedi. Ben de gelirim, eve haber bırakıp. Az sonra o da gelecek... - Şişeyi uzattı Sıvaslı'ya. - Vur bakalım kıçına şişenin. Saza vurmaya benziyor mu, görelim, - dedi.

Sıvaslı, iki vuruşta şişenin mantarını yarıya değin çıkarınca ,alkışladı patron. Ötekiler de. Çorumlu göz süzdü ozana.

— Buna bektaşi yumruğu derler beyim, - dedi.

Çay bardakları dizelendi sofranın üstüne. Testinin soğuk suyundan dolduruldu taslara. Basri Kalfa kapıdan göründü bu hazırlıklar tamamlanırken.

— Yetiştim değil mi, diye sordu ellerini oğuşturarak.

— Yetişmesen de beklemekteydik Kalfam, - dedi Çorumlu. - Beklemekte ve de kendi kendimize demekteydik ki, Kambersiz düğün olabilemez, demiş atalarımız. Kalfasız şölen hiç olabilemez ki, rakımız boğazımızdan geçmeyesiye...

— Hadi kötü Çorumlu, - diye yanıtladı Basri Kalfa. - Rakı olur da boğazdan geçmezi mi olurmuş...

— Meclis dediğin, dost meclisidir erenler, - diye söze girdi Sıvaslı. - Dost olmayanda, meyin tadı olmaz ki...

— Gene ozanca dedin, - dedi Çorumlu. - Dedin ki, bizim yakıştırmamızı güme götürdün komşu. Ne var ki, güzel dedin.

Nevres Bey, kendi eliyle doldurdu çay bardak-

larını. Sulandırdıklarında, bulut bulut ağardı gaz lambasının ışığında rakı. Tutup kaldırdı bardağını Nevres. Ötekiler ona uyalarken, Hüseyin'in çekingenliğini sezinledi.

— Yok, bak bu olmaz Hüseyin, - dedi. - Hadi bakalım sen de...

— Hiç içmedim de beyim...

— Yabancı yok ki burda. Tatmış olursun. Hadi bakalım.

Hüseyin de yapıştı bardağına. Kaldırıp tokuşturdular.

Ağzında belli belirsiz acılık olan rakı, boğazını yaktı. Ötekilerin keyifle içişlerine bakarak, suratının buruşukluğunu çabuk geçiştirmeye uğraştı Hüseyin. Tümünün bakışlarını üstünden atmak amacıyla, aceleyle bir köfte attı ağzına. Rahatladı...

Sıvaslı, demelerine bırakmadan sazını aldı arkasından.

Coşkuyla vurmaya başladı tellere.

— «Sabahtan uğradım ben bir fidana, - Dedim mahmur musun, dedi ki yok yok. - Ak elleri boğum boğum kınalı, - Dedim bayram mıdır dedi ki yok yok... - dedim ince nedir, dedi dişimdir, - Dedim kalem nedir, dedi kaşımdır, - dedim onbeş nedir, dedi yaşımdır - Dedim artık var mı, dedi ki yok yok... - Dedim ölüm vardır, dedi aynımda - Dedim zulüm vardır, dedi boynumda, - Dedim ak memeler, dedi koynumda, - Dedim ver ağzıma, dedi ki yok yok... - Dedim Erzurum nen, dedi ilimdir, - Dedim gider misin, dedi yolumdur, - Dedim Emrah nendir, dedi kulumdur, - Dedim satar mısın, dedi ki yok yok...»

— Ey Anteplim, - dedi Çorumlu. - Sizin oralarda

da böyle bizim Emrah'ımız gibi ozan çıkabilmekte midir?

— Köy olsun da ozansız olsun, olur mu bire Durmuş ağa, - diye yanıtladı Antepli.

Nevres Bey, bardağını kaldırdı.

— Ozanların şerefine arkadaşlar, - dedi. - Ne güzel söylemiş, söyleyen. Ya bizim Sıvaslı ozanımız. Ne güzel aktardı bize...

Patrondan övgü almanın coşkusuyla, sardırdı sazına bir iyice Sıvaslı. İçti çaldı. Çaldı söyledi. Akşam karanlığında ışıl ışıl yanan lambanın çevresinde kimi ozanlar âşık olup yandı. Kimi semaha durup döndü. Yunus'tan Emrah'a, Karacaoğlan'dan Dertli'ye, Kaygusuz'dan, Kazak Abdal'a değin, biri gitti, biri geldi. Nevres Bey, boşalan bardakları doldurdu sakilik edip. Ozan sazına vurdu, «Ver saki,» deyip...

Sonunda, patronla Kalfa, izin istediler. Şişenin dibinde üç parmak ya kalmış, ya kalmamıştı. Bu da sizindir. Görüşemezsek, tümümüze iyi yolculuklar, deyip kalktılar. Hüseyin ev sahibi gibi uğurladı onları kapıya değin. Giderlerken;

— Sen kal yarın, - dedi Nevres Bey. - Daha işin bitmedi.

— Başüstüne. İyi geceler beyim.

— Dur seni bir öpeyim, - dedi Basri Kalfa. - Benim işim bitti. Belki görüşemeyiz bir daha. Belki başka bir yapıda buluşuruz, belli olmaz.

Yerine döndüğünde, şişede kalanın paylaşıldığını, kendine de yeniden konulduğunu gördü Hüseyin. Sesini çıkarmadı. Sulandırdı rakısını.

— Gördün mü, - dedi Antepli, Sıvaslı'ya. - İnsan adam bizim patron. Gelip yanımıza oturdu. Bizimle kadeh tokuşturdu adam yerine sayıp. Bir de

diyordun ki, öteki yapılarda çalışanlar, bizden çok ücret alıyor.

— Dediğim doğruydu Antepli. Doğruydu ya, böylesi insan olduğunu bilmezdim inan. Benden yana bir hak geçtiyse, helâl olsun. Sizinkiler de, - deyip kadehini kaldırdı.

— Patronun şerefine, - dedi Çorumlu. Bir yudum aldı rakısından. - Doğrusu bunca yapıda çalıştım. Bizim patronun ettiğini görebilmedim: Çekişe çekişe pazarlık eder adamlar. Sonra da ucundan kesmeye sıvanırlar azbiraz avanakca davranırsan. Bizimki kesmedi. Kesmediği bir yana, gelip, gecemizi şenlendirdi.

Uzayıp gitti söyleşiler. Sılaya döndü sonunda. Kavuşma özlemi buğulandı ağızlarda burcu burcu... Gözleri kaydı gurbetcilerin. Gözlerinin önünde uçuştu kavuşmanın sevinci. Hüseyin sofrayı toplarken, çoğu uykuya daldı, kıpırtısız, horultulu...

DÖRT

Nevres Bey'in dediği gibi, makinalar birbiri ardınca kuruldu. Atelyenin anahtarlarını beline sokan Hüseyin, parça parça oluşan dokuma tezgahlarının bekçiliğini yapıyor. Ustalar, tüm parçaları ustaca yerleştirerek, araçları kuruyorlar. Nevres Bey, seyirtiyor o yana bu yana. Kuruluş biter bitmez, çalışmaya başlıyacak tezgahlar. Yabancı makinalarda, yerli mal dokunacak. Ustaların çevresinde dolanıyor Hüseyin. Küçük büyük parçaların yerlerine konuluşuna bakıyor. Onların ter içinde uğraşılarını gördükçe, makinanın oluşumunu yaşıyor sanki. Cemil Baba geliyor aklına. Makina övgüsünü anımsıyor bir iyice. Anımsıyor ve okşuyor akşam karanlığında soğuk soğuk dikilen makinaları.

Kurucular arada bir gösteriyorlar. Tırnak kadar bir parça eksik olsa, bu koca makinanın bir işe yaramıyacağını belirtiyorlar. Dudak büküyor Petro ustanın, Cezmi Baba tutkusuyla anlattıklarına.

— Benim tırnağım olmasa, elim daha bir iş görmez mi ustacığım? diye soruyor...

— Sen insanın bire Hüseyin, - diyor cevap olarak Petro Usta. - Bu makina. Şuncacık dişlilerin, bilyelerin varlığına borçlu canını. Senin kolun olmasa bile, tek kollu bir iş bulup yapabilirsin. Çünkü düşünebilirsin insan olarak. Makina düşünmez.

— Öyle ya. Düşünmez. Düşünemeyince, noksanını gideremez bir türlü.

— Hah işte. Asıl mesele bu. Kendi eksiğini gidermeye başladı mı insan gibi, bizim anlamımız kalmaz. Makinalar üretir her birşeyi. Makinalar tüketir. Ve biz ağzımızı açar, açlıktan ölürüz durduğumuz yerde.

— Makina insan içindir, - demişti ustalarımdan biri, - dedi Hüseyin.

— Kim demişse, çok bir doğru söylemiş. Sanırım şöyle de eklemiştir. İnsan için olduğundan, insan tarafından yapılır, insana yardımcı olsun diye...

— O da makina dendi mi, böyle tutkuyla konuşurdu ustacığım, - dedi. - Sanırsın sevdalısıdır makinanın...

— Sevdalısıdır evet. Çok güzel söyledin. Biraz bu domuz aracın tadına vardı mı insan dediğin, tutulur. Bak şimdi, şu kişinin bir yılda dokuyacağını, bir günde dokuyuverir. Ama dediğimiz gibi, bir küçük bilyesi de noksan oldu mu, kessen kıpırdayamaz.

— Bana da öğretir misin bu işi usta?

— Daha öğrenmedin mi? Makina nedir biliyorsun. Nasıl çalıştığını da öğrendin mi, birinci sınıf dokumacı ustası olursun ki, kimse seninle yarışamaz.

— Öğreteceksin değil mi?

— Niye öğretmiyeyim. İyi bak, gözünü aç. Azbiraz da dinle beni, çalıştıracağım zaman. Tabanı bir düğmeye basmak, ipi iğlere takmak, kopanı düğümlemek, durduğunda yeniden çalıştırmaktır. İlk denemelerde öğrenirsin. Öğrendiğin zaman da şaşmazsın, gencecik kızlarla tıfıl çocukların bu koca aletlerle oynaşmasına.

Dudaklarını büzdü Hüseyin. Suratını astı.

«Çocuk işiyse bu, bana neden öğretiyorsun,»

diye düşündü içinden. Ustanın alaylı bakışını görünce, dile getiremediği düşündüklerini.

— Hiç ustalık istemez mi - dedi salt.

— İstemez olur mu? Desen vermeye geldi mi iş, usta olmak gereklidir. İstersen, onu da öğretirim sana. Tabanı hangi renklerin, hangi iğlere takılacağını bilmektir. Öğrendin mi biraz, ankedan iyi dokursun istediğin kumaşı.

— Hep kadın işiymiş gibi konuşuyorsun.

— İş iştir oğul. Kadın erkek ayrılmaz. Yeter ki ustası olsun. Ustası oldun mu, yaşamaya hak kazandın demektir. Olmadın mı, sürü ayağından at denize.

— Kolay usta olunmaz ki.

— Olunmaz helbet. Çalışmak ister. Düşünmek ister. Düşündüğünü uygulamak ister. İster oğlu ister. Ne var ki, niyetlenmeli insan. Niyetlendimi birkez, yapmayacağı yoktur.

— Demek bir gün ben de usta olurum, kafamı işletirsem öyle mi?

— Kafanı işlettin mi, ustabaşı bile olursun.

Petro Usta'yla söyleşecekti daha. İp taşıyan arabaların kapıya geldiğini görünce seyirtti. Yumak yumak ipler. kutu kutu masuralar yığılıydı arabaların içinde. Seyirtip taşımaya başladı, Nevres Beyin depo olarak belirlediği yere... Petro Usta ve yardımcıları makinaları kurduktan sonra, bunların nasl kullanılacağını öğretecekti ona. Öğretecek ve Hüseyin, makinanın başındaki işçi olacaktı. Belki makina tutkusu onu da saracaktı Cezmi Baba gibi. Bir kişinin bir yılda ürettiğini, o bir günde üretecekti. Başolur iş mi bu? Neden olmasın... Makina olduğunda, herşey daha bir kolay, daha bir çabuk olmuyor mu?

Sırtında iplik yumakları, seyirtiyor. Yakın olmalı makinaların çalışması. Yakın olmalı ki, böylesine gereç taşınmaya başladı.

O ipliklerle, masuraların taşınmasını bitirdiğinde, Petro usta tezgahı yarılamıştı. Akşam, karanlığıyla doğayı örtmeye başlarken, alnındaki teri sildi. Yapının dışındaki çeşmeden ellerini yıkadı arap sabunuyla. Yüzünü boynunu temizledi bir iyice.

— Bitti mi? - diye sordu Hüseyin.

— Acelen ne evlat, - diye yanıtladı Petro Usta, kalfaları yıkanırken. - Birkez söz verdik. Sana dokumacılığı öğreteceğiz. Çok çabuk çalışır makine dedikse, çabucak kurulur demedik. Hele bitsin. Sözümüz söz...

— Sağol ustacığım. Hani ben onu demek istemedim de...

— Bal gibi onu demek istedin Hüseyin. Kıvırtma. Öğrenmek ayıp değildir. Tersine dünyanın en güzel işidir bana sorarsan. Öğrenmek ve yapmak... Rahmetli ustacığım. Makinayı ama her türlüsünü bana öğretirken, öyle derdi. Öğren Petro. Öğren ki, bilmediğin makina, yapmadığın iş kalmasın. Lokomotiften dikiş makinasına, önüne birşey geldi mi, şakağını elinin ayasına dayayıp düşünme avanaklar gibi. Makina dediğin, temelden hep birbirine benzer. Görüntüde, bir de yaptığı işte ayrılır. İnsanlar gibidir anlayacağın. Kimi avanak, kimi anasının gözüdür. O nedenle, bikez nerden gelip, nereye gittiğini çözdün mü, gerisinin hakkından gelirsin, bir güzel. Hiç görmemiş, hiç bilmemiş bile olsan...

— Ya bozarsam?

— Bozmazsın oğul. Niteliğini öğrendin mi,

bozsan bile uğraşıp, yaparsın yeniden...

— Çok bir yamanmış senin ustan, ustacığım.

— Çok bir yamandı Hüseyin... Cezmi Baba dedin mi, bir üstüne daha yoktu ustalıkta. Hani makinanın, ama her türlüsünün Allahı desen, ancak ifade edersin.

Daha Cezmi Baba adıyla titremeye başladı Hüseyin. Yıllar gerisinde kalan o günler, Petro sözünü bitirinceye geçip gitti gözlerinin önünden. Salt ihtiyarın yumuşak, ama, kişinin beynine işleyen bakışları. Tatlı sesiyle yaşadığı olayları anlatışı. Ve kesin kararlılığıyla, yiğitliğinin yüceliği kaldı torlu olarak.

— Cezmi Baba çok bir büyük insandır usta... Demek ustan o ha, ne mutlu sana.

— Salt benim mi, şu İstanbul'da, makinadan anlayan kaç kişi varsa, ya ustası, ya ustasının ustasıdır Baba... - Sonra durakladı birden. İnanmaz inanmaz Hüseyin'e baktı. - Sen nerden tanıyorsun onu?

— Tramvay Şirketinden!..

— Deme be... Hani şu grevden mi?

— Evet, - diye yere baktı Hüseyin.

— Oho, desene sen de eskilerdensin.

— Yok be ustacığım. - Sonra birden bir sözcüğün dürüstlüğüyle dikildi. - Rahmetli dedin.

— Rahmetli oldu da ondan.

— Öldü mü Cezmi Baba, öldü mü?

— Bir yıl var Hüseyin... Bir yıl var ki, ustamız sizlere ömür.

— Hiç duymadım.

— Yiğitin ölümü duyulmaz oğul, derdi, rahmetli. Ödlektir ki, öldüğünde ortalığı birbirine katar. İnsan bu dünyaya vazife için gelir. Vazifesini

yerine getirdi, aferim. Getiremedi ne yazık. Bu onu ilgilendirir. Biz de vazifesini yapamıyanlardanız. Sessiz sedasız yerimize varıp gitmek için geç bile kaldık.

— Hey gidi!.. Demek Cezmi Baba öldü ha!..

— Öksüzleşiverdin bire Hüseyin. - Gözleri hafiften doldu. - Hangimiz öksüzleşivermedik ki... Sıkıştık mı, içerde olsun ,dışarda varıp seyirtirdik Ustacığım, işin şurasında sıkıştım, aman yetiş, derdik. Yetişiverirdi... Şimdi Karacaahmet'e varıp sorsan bile, cevap alamazsın ki... Pek pek duaya oturursun bir güzel. Arada bir benim yaptığım gibi. Gider, ustacığım dersin, bu zenaati sen öğretmeseydin, öğrenemezdim. Çünkü zor zanaat. Zor ama tutkulu. - Sırtını sığazladı Hüseyin'in. - Neyse boşver... Ustamız öldüyse, biz varız. Sana bir güzel belletiriz, dokuma makinesini. Belki böylelikle azbiraz borcumuz azalır ustamıza.

— Sağol ustacığım, - dedi Hüseyin Cezmi Baba'nın elini öpermişçesine saygıyla kavrayıp, öptü Petro'nun elini.

— Dur yahu,-dedi Petro, elini hızla çekerken.- Şimdi bebeler gibi ağlatacaksın bizi. Zaten aklımıza ustamız düştü mü sıkıştığımız yerde, deliye dönüyoruz. Dur ki, zırlamayalım burda...

Sonra tek kelime söylemeden, kalfalarını ardına taktığı gibi uzaklaştı Unkapanı yönünde...

Giderek inanmaya başladı Petro Usta'nın dediklerine. Tezgah bir insanın yapamayacağı kadar çok iplik dokuyordu. Dipteki ilk makina Hüseyin'in olmuştu. Öğrendiğini, çalıştırabileceğini söylediğin-

de ilkin inanmamıştı Nevres Bey. Petro Usta, doğrulayınca, denemeyi yaptırdı. Başarılı sonuç ,sevindirdi onu... Sırtını sığazladı.

— Aferin Hüseyin, - dedi. - Ne zaman arkamı dönsem, seni yeni birşey öğrenmiş buluyorum. Ben adam seçmekte yanılmam. Bu atelyeyi birlikte kurduk biz. Tanrı'nın izniyle birlikte götüreceğiz... Artık makinayı da çalıştırdığına göre, bize karada ölüm yok demektir. Hadi bakalım sen makinanm başına geç. Güle güle kullan. Yarın Eyüp pazarına çık da, ayak işine bakacak birini bul.

— Ben ikisini de yapardım beyim.

— Yok... Makinanın başından ayrılman doğru olmaz.

— Dinlenme aralarında yapardım.

— Canım o başka, sen yine birini bul...

— Başüstüne...

Buldu...

Ayak işlerinin ne olduğunu gösterdi atelye işbaşı yapıncaya.

İplik yumakları, ilkin masura makinasma, ya da Petro Usta'nın deyimiyle anasının örekesine gidecekti. Orda portakal sandıklarının içine yığılan masuralar, tezgahların ardına taşınacaktı. Taşınacaktı ki, zaman yitirilmeden bitenle değiştirilsin.

Sonra her şey yerli yerinde olacaktı.

Kesilen bezler belli bir yere yığılacak. Gelen iplikler taşınacaktı...

Ne gerekiyorsa, tümünü gösterdi yeni işçiye. Nasıl çalıştığını denetledi, gün boyunca. Yapılandan memnun kalınca, rahatladı.

Artık salt makinaya bağlıydı. Ayak işlerini, paydos saatlerinin dışında yine görüyordu. Atelyenin temizliğini kimseye bırakmamıştı daha. Ma-

kinalarınkini de... Akşam herkes gittikten sonra, karnını doyurup geldi mi, kastar tortularını temizliyor, tarakları iğneleri fırçalıyor, makinaların her yanını bir güzel yağlıyordu.

Nevres Bey makinalarınm iyi bakım gördüğünden güvenli, giderek akşam denetlemelerinden vazgelmişti. İlk zamanlar hemen hemen her akşam, atelyede gecelediği halde, şimdilerde haftada bir ya kalıyor, ya kalmıyordu.

O kalışlarda da daha ilk makinanın temizliği biter bitmez;

— Biz çocuklarla bir yere gidecektik, hadi sana iyi akşamlar Hüseyin, - deyip savuşurdu.

Bir başına makinalarla uğraşmak, bakımını yapmak akşam mutluluğunu sağlıyordu Hüseyinin.

Onlarla konuşuyor, somunlarını, vidalarını okşuyordu. İçinde giderek, Cezmi Baba'nm anlattığı makina sevgisinin tutuştuğunu seziyor. Tam bilincinde olmasa bile, her birini kendine en yakın dost saymanın yakınlığına ulaşıyordu. Makinaların bakımı bitince, ertesi sabah ilk masuralarını hazırlıyor, yumakları yerlerine yerleştiriyordu. Gözleri kapanmak üzereyken yatağını serip uyuduğunda, hemen kendinden geçiyordu.

İş bitiminde Nevres Bey yanına çağırdı.

Şimdi atelyenin yanında yapılan başka bir binada çalışıyor. Arkası boydan boya ham iplik ve tezgahtan çıkmış bezle dolu... Arabalar durmadan bez götürüyorlar. Nevres Beyse tüm girip çıkanı görebilecek bir biçimde, geniş, camlı, tahta bir bölmede oturuyor.

Karşısına geçip, ayakta durdu ellerini önüne bağlayarak.

— Bugün bizim mahallenin muhtarıyla konuştum. Hüseyin, - dedi. - Senin askerlik durumun için. Zaman gelmiş. Çalıştığın zaman yazdırmıştık ya hani, geldi de geçti bile diyor. Şubesinden kaçak aranmadan, bana bir başvursa iyi olur.

— Biz askerliği unuttuk öyle ya beyim. Hemen yarın başvurayım.

— Eğer hemen gönderecek olurlarsa, bana haber et. Askerliğin süresince, gözlerim seni. Tamam mı? Unutma... Sen benim bir oğlum, bir kardeşimsin. Bu atelye benimse, sen de benim kadar sahibi sayılırsın.

— Sağolun beyim. Bir kıyıda biraz birikmişim var. Yetmezse, bildiririm.

— Hayır öyle değil Hüseyin. Hemen gittiğin yerden bildireceksin bana. Yazacaksın. Biliyorum, benden başka kimsen yok. Olmadığı için de, ben üstüme düşen babalığı her zaman yapmak istiyorum.

— Nasıl emrederseniz beyim. Yazarım elbet. Gider gitmez, yerimi, adresimi.

— Ayrıca muhtar'a söyliyeceğim. Yakın bir yere versinler.

— Sağolun. Yakın uzak, önemli değil. Askerlik görevse, devletimiz nerde buyurmuş, orda yaparız.

— Aslanı görüyor musun aslanı, - dedi Nevres Bey - Ben de bu cevabı beklerdim senden. Hadi istersen hemen git, konuş muhtarla. Burdayken bildirirsin bana.

— Başüstüne.

Koştu:

Muhtar işlemlerini yaptığını, hemen gönderile-

ceğini söyledi. İlkin Çorlu'ya gidecekti eğitime. Ordan nereye yollarlarsa... Dönüp haber verdi. Yarın sabah yola çıkmaları gerekiyordu. Konaklayarak, yaya gideceklerdi Çorlu'ya değin...

Asker elbiselerini şubede giydirdiler. Pusatlarını, yatağı yorganıyla, bohçasını, atelyenin deposuna teslim etti. Depo memuru, Nevres Bey'in akrabalarından Hüsamettin efendiydi.

— Gözüm gibi bakarım Hüseyin, - dedi. - Umarım kısa sürer. Döner dönmez burdan alırsın. Bak gel, yerini de göstereyim sana...

Yeni binanın köşesine, makina raflarından birinin altına yerleştirdi.

— Sağol, gördüm.

— Burası rutubet almaz. Hem de benim her zaman gözümün önündedir.

— Zaten birşey yok. Ama, biriktirdiklerimizi tüketirsek askerde, dönüşte yenisini almak güç olur da Hüsamettin efendi amca...

— Mal canın yongasıdır oğul. Atılacak bile olsa, kişi kendisi atmalıdır. Tasalanma sen.

— Tasalanmıyorum. Böyle diyeceğinizden, gözünüz gibi bakacağınızdan emindim.

Elini öptü ihtiyarın. Sonra varıp, Nevres Beyin eline yapıştı. Eyüp şubesinden bir saatlik izin almıştı. Dolmadan yerinde olabilmek amacıyla davrandı... Nevres, direnmesine olanak bırakmadan, cebine biraz para koydu.

— Bu benden, - dedi. - Ayrıca içerdeki paranı da hesaplatıp, yollar ya da tutarım burada. O zaman karar veririz. Şimdi sen sıkıntı çekme.

— Sayenizde hiç çekmem beyim. Hiç çekmem, diyerek gözleri buğu buğu çıktı Nevres Bey'in yanından.

Yürüdü birkaç adım. Deniz kıyısına değin. Ordan her zaman, yaptığı gibi, atelyeye, yeni binalara baktı. Onların parmak parmak oluşmalarını canlandırdı içinde. Bir canlılıkla, askerlik şubesinin yolunu tuttu.

Eğitim yerinde ülkenin dört bir yanından gelenler buluştular. «Burda herkes gurbetçi,» diye düşündü Hüseyin. «Tümümüz yuvamızdan uzaktayız. Bir ben varım içlerinde. Anadan yatim, babadan öksüz. Büyükler çoktan boylamış toprağın altını. Sap gibiyim yeryüzünde. Bir Eyüp'ü, Defterdar'ın oradaki atelyeyi bellemiştim yuva olarak. Evim, işim, herşeyim. Şimdi burda, yol boyunda yürüdüğümüz insanlarla bir yabancı gibiyim.»

Yabanlık kaygısı çöreklendi içine. İstanbul'dayken de yalnız olduğu halde, burda bir başınalığın tüm bunalımı çöreklendi beynine, karabasan gibi. İlk günlerin, insan arama, birine yaslanıp, yalnızlıktan sıyrılma özlemi, kaynaştırdı tümünü. Bakışlarındaki özlem, yanıp söndü. Kimi onbeş günlük evli, kimi yıllar olmuş çocuklarının ipek saçlarını okşayalı. Kiminin geniş bir ailesi var. Kimi Hüseyin gibi. Savaşın çırılçıplak, doğumlarında ya da ilk çocukluklarında yalnız bıraktığı insanlar. Bir yazgı birliği içinde yaslanıyorlar birbirlerine. «Boşuna değilmiş asker arkadaşlığının gücünü övmek. Yakın alışkanlığımız sürüp geliyor buraya değin. Bir büyük aile gibiyiz biz ulus olarak. Büyük ailelerden meydana geldiğimizden. Ya da Cezmi Baba'nın dediği gibi, aşiretlikten kurtulamadığımızdan kimbilir. Hep yakınımız olsun istiyoruz çevremizde. İsteyince

de, evimizden ilk uzaklaşma birbirimize bağlayıveriyor bizi. Oysa, dünyanın dört bir yanına dağılmışız, yoksulluktan, yoksunluktan besbelli. Dağılmışız ya, sürü gibi aşiret aşiret, hısım akraba bir arada dağılmışız yine de. Şimdi burda anlıyorum, yakınlığın tadını.»

İlk karavananın yağında yansıyor düşünceleri. Uzaklardan gelmişler var içlerinde. Çorlu'nun içinden, köylerinden olanlar var.

Tümü aynı elbiselerin içinde, eşitliğin niteliğini kavramaya uğraşıyorlar. Kiminin elbisesi uzun, kiminin kısa, kiminin dar, kiminin bol... Kıdemli eğitmen erler, dalga geçiyorlar. Yakında tümünüz çakı gibi olursunuz. Elbiseler size uymazsa, siz onlara uyarsınız bir güzel, diyorlar. Gülüyor Hüseyin. Kişinin elbiseye uyması nice olacak bakıyor. Sonra şapkalarını yitiriyorlar. Kıdemlilerden biri toplamış uyurlarken. Kendi şapkalarını, birer kuruş karşılığında yeniden ediniyorlar. Bundan sonra, yastığının altına koyup yatacak pusatlarını. Yoksa, onları aldırdı mı, bir kuruşa kurtaramaz yakasını.

Taş taşıyorlar, dağdan aşağı. Eğitim başlayıncaya, yığınlar oluşuyor. Eğitim başladığında, duvarcılıktan anlayanlar, yeni koğuşlar öreceklermiş. Keşanlı Veli onbaşı, «Bizim paşamız çok yapıcıdır,» diyor. «Geçen devre şu koğuşu yaptı. Şimdi de, şurayı dolduracak. Eğer birkaç yıl daha burda kalırsa, Sarıkışla'dan daha bir büyük olur bizim kışlamız...»

Yapılan koğuşa bakıyor Hüseyin. Taş yapı, sağlamlığından güvenli, soğuk soğuk sırıtıyor. Sultanahmet Cezaevi geliyor aklına. Kendi atelyesi geliyor. «Demek burda da yapıcılığa başlayacağız yeniden. Biz işçi olduk diyorduk. Makinadan anlayan, maki-

nayı kullanan işçi. Dönüp, yeniden yapıcılığa soyunmak, olası mı? Askerlik derdi bizim Çorumlu Durmuş ağa. Askerlik bir ödevdir ki, gereklerinden kaçmak olabilemez. Buyurdu mu komutanın bok yıkarsın çekinmeden. Sonra da dönüp, evdekinin ümüğüne çöreklenirsin ki, ayaklarını ılık suyla yıkasın, diye. Hey gözünü sevdiğimin. Biz makinacı olsak da, sıvanırız gerekirse yeniden duvarcılığa. Madem askerlik böyledir. Sıkıysa öyle olma istersen. Birkez Mareşalımıza er, Gazi Paşamıza da asker oldun mu, buyruk niceyse yerine getirmeye koşulursun. Ne buyurmuş atalarımız, derdi Çorumlu. Emir, demiri keser, buyurmuş. Öyleyse, bizi haydi haydi duvar yapımına sürer...»

İlk günlerin acemiliği, ikirciklenmeleri yitiyor giderek. Ötekilerle yazgı birliğinin çözülmez düğümleri sıkıştıkca, tümünün gücünü kendinde, kendi gücünü tümünde duymaya başlıyor.

Taş yığınlarını yeterli bulmuş olmalı ki Paşa, eğitime başlatıyor. İlkin içlerindeki zenaatkârlar ayrılıyor. Duvarcı, yapıcı, marangoz olanlardan takımlar düzülüyor. Ötekiler, kaba işçi durumunda olanlar, eğitime sürülüyor bir güzel. Yat kalklar başlıyor kırda. Ve bir yapının temelleri atılıyor geniş alanda... Akasya ağaçlarının önünde kapı yeri ayrılmış. Plan buna göre çiziliyor. İlk kazıklar buna göre çakılıp, temele girişiliyor.

Ve Hüseyin, Keşanlı Veli onbaşının takımında, yapıcılığa ayrılıyor. Veli onbaşı, on aylık asker. Hüseyin daha dün gelmiş. Ölçüm biçimde azbiraz yardım ettiğinden, okuma yazma bilgisinin desteğiyle, hemen kaynaşmağa başlıyorlar.

— Bizim burdan görünür tepeye çıkıp baksan Keşan, - diyor Veli. - Görünür ya, inan izin alıp gi-

demedim. Eğitim yerinde ustalık çok bir güç... Bir acemi katarını yolluyorsun turnalar gibi. Daha ardına dönüp bakmadan bir başkasının konakladığını görüyorsun. Neyse ki, bizimkiler geliyorlardı akıllarına estikçe. Burda bir hısmımız da var. Bizim avrat, yüklemiş pılısını pırtısını eşeğe. Dayanmış kapılarına. Ben burdayım, demiş bundan öte. Madem erim burdadır, yaraşmaz bana köyde oturup pineklemek. Allah'tan, hısımlarımız ona daha bir yakın. Buyur kızım, geç demişler. İşte şu odamız sizin için. Erin kaçabildi mi yerinden, keyfinize bakarsınız.

İskelenin üstünden gösterdi karısının kaldığı evi. Akşam yoklamasından yakasını sıyırabildi mi, bir nefeste sıcak yuvasının rahatlığına kavuşması işten değil. Yapıcı takımına başlık ettiğinden, her gün bir gereç gerekiyor. Ve hergün, pazardan bişeyler alınması amacıyla, akşam gidip, sabah geliyor Veli...

— Başka türlü bitmez bu askerlik arkadaş, - dedi. - Evin burnunun dibinde durup dururken, sen burda düşlen, olası değil. Zaten uzak olan için değil ha sözüm. O niceyse erişilmez deyip, boynunu bükmüş. Bizim öyle mi, köyümüz de görünür baksan, bizim avratın aklıyla düşününce, evimiz de «aha» şuracıkta.

Giderek bir yakınlığın, hani o durmaksızın adı edilen asker adkadaşlığının doğuşunu yaşıyor Hüseyin. Pek çok kişiyle dostluk kurulur askerde. Çünkü konuşmak ister insanlar. Öylesine ki, gördüğü düşten, yaşamın olumlu, olumsuz olaylarına değin. Kendi köyünden uzak, kendi insanlarının, herşeyi bilen insanlarının kokusunu bile yitirmiş olursa burnundan, kiminle konuşacak? Arkadaşlarıyla...

Karı-kız lafından, miras kavgalarına değin, her-

şey bilinir birbiri hakkında. Bilinir ve herşey alabildiğine hoşgörü çerçevesinde dinlenir. Ötekiyle ağlanıp, ötekiyle gülünür. Ve bu yazgı ortaklığı, salt bu günlerin bağı olarak değil, geçmişin ve geleceğin de ortaklığına dönüşür giderek. Veli ona nice anlatıyorsa; köyünü, köyündeki durumu, hatta, karısının davranışlarını bile. Hüseyin de, öz geçmişini dizeliyor bir bir...

Ve günler geçtikçe, Veli'yle yakınlığı alabildiğine artıyor. Ve Veli, izne çıkabileceği ilk Perşembe, öğle yemeğine çağrılıyor onu. Diretiyor Hüseyin ilkin. Gitmek istemiyor. İstemiyor ya, Veli onbaşılığını sürüyor ortaya. Bu kardeşliktir. Kardeşliği kabul etmiyorsan, onbaşın, komutanın olarak gelmeni buyuruyorum, diyor. Olmazlanamıyor Hüseyin. Ve Perşembe öğlesinde, yıllar yılıdır unuttuğu bir tadı yudumluyor ağzından, sinirlerinin en uç noktasına değin. Yıllar yılıdır, ev yemeğinin ne olduğunu unutmuştu Hüseyin. İlkkez, anasının ölümünden bu yana ilkkez, salt kendileri için pişirilmiş yemeğe, ortak bir kaptan kaşık sallıyor. Aile özleminin her kaşıkta daha bir canlandığını bilincinde duymak, irkiltiyor Hüseyin'i. Gözlerinin buğulanmasını engelleyemiyor.

— Çok mu sıcak? - diye soruyor Veli.

— Yok, - diye cevaplıyor Hüseyin. Sonra açıklamanın yetersizliğine inanmış olmalı, ya da daha önemlisi, içinde kabaran alazın ısısına kapılmış bulunmalı ki, - Yıllar var ki, yediğim ilk ev yemeği. Ellerine sağlık bacım, - diyor. - Veli onbaşım bilir. Ben hem öksüz, hem yetimim. Belki on yıldır, ev aşı yemedim. Şimdi sizin sofranızda, kaşığımı daldırınca çanağınıza, ağlamak geldi içimden. Ne anamın yemeğini özlediğimden. Ne sizinkini beğenme-

diğimden. Tersine, sıcak bir aile yuvasının mutluluğuyla sarsıldığımdan ağlamak geldi. Özlemi unuttum ben, diyordum. Unutmuyormuş insanoğlu... En olmadık yerde, en olmayacak biçimde karşılaşıveriyormuş meğer unuttuğunu sandıklarıyla. Şu yemek var ya şu yemek, beni öylesine borçlandırdı ki, ödeyemem.

— Hiç borçlanmadın bizim oğlan, - dedi Veli... - Benim avrat, insan evlâdıdır. Bakma, yabancısın sanısıyla suskun öyle. Ben nice bir kardeşinsem senin, avrat da öyle bir bacındır. Biliriz garipliği biz. Bildiğimizden, çağrıladık seni buraya.

— Öyle, - dedi Nuriye... - Erim, senden sözedince, dayanamadım. Sağolsun, çağrımı terslemedi. Sen de, sağol, uydun. Uydun ki bize şeref verdin. Afiyet olsun. Her zaman buyur... Bekleriz... - dedi kesik kesik de olsa. Sonra izin ister gibi baktı kocasının yüzüne, - Çamaşırlarını yolla gelemezsen bile. İki çitilerim bizim horanalarınkiyle birlikte. Niceyse, hısımlarımızın kazanı kaynıyor bol suyla. Bizim de elimiz ayağımız tutar hamdolsun. Bir sevap kazandır bize kardeş. Dileğimizi kırma olmaz mı?

— Ulan Hüseyin arkadaşım, bu bizim karı cin gibidir dinime imanıma. Bir bakışta anlar adamın iyisini. Seni kardeşi gibi sevmemiş, beğenmemiş olsa, ben yere yatırıp ensesinden kessem kıtır kıtır, değil çamaşırını yıkamak, kapının önünden geçirtmez adamı.

— Sağol insan bacım, - dedi Hüseyin. - Yeterince zahmet verdim size. Ben yıllar var ki o işimi kendim görürüm. Yoksulun gömleği yok, derdi de yok demiş acem veziri. Bizimki de öyle. Asker pusatını yuyup, asıveriyorum akşamdan, sabaha kuruyup, giyiniyorum. Sen hiç zahmet etme.

— Zahmet mi olur, - diye atıldı Nuriye. - Yeter ki, sevaptan yoksun bırakmayın bizi.

— Yetimi sevindirmek sevapların en büyüğünü kazanmaya yeter. Sağolun. Ama, alıştırmayın. Yıllardır çamaşrımı kendim yıkarım. Bağışlayın, alışkanlığım sürsün...

— Yok kardeş, - dedi Veli. - Kardeşsek, yüreği bir atan kardeşsek eğer, kırma bizim avratı. Çünkü içinden gelmese, demez inan olsun. Üstelik sanır ki, ben istemezlendim. Söz ver şimdi, söz ver ki, dediğini yapacaksın.

— Böylesi bir kardeşlik beni iyice utandırıyor. Acaba akşam üstümü başımı iyi yıkamadım mi ki, kardeşlerim böylesine diretiyor, diyorum.

— Yok... Elbet iyi yıkamışsın, - dedi Nuriye, - Ama, er yıkaması başka, avrat yıkaması gene bir başka. Bizim dememiz bu... Benim erim yiğit adamdır. Öyle olduğundan kolay kolay birine arkadaşım, kardeşim demiyecek ölçüde de inat adamdır. Bunu dediğine göre, ben de kardeşlik ödevimi yerine getirmeliyim. Bir kızkardeşin, ağabeyine yapacağını yapmalıyım ki, erim kıvansın.

— Sağolun...

Diretmedi...

Çorbanın ardından bulguru da kaşıklayınca, kabak tatlısına sıra gelmişti. Ağzının içinde eriyip yiten tatlının tadını, küçük dilinden başlayarak, boğazının midesiyle birleştiği yere değin yayıp gitmesi bir iyice yumuşattı Hüseyin'i.

Söz verdi sonunda... Çamaşırları kirlendiğinde yollayacaktı...

Yolladı da...

İçine kalıp kalıp sabun payını koyarak...

Para da koymayı düşündü. Sonra vazgeldi...

Ola ki gücenirler... «Ben birine böyle bir kardeşlik ödevi yapsam, gücenirdim.» diye düşündükten sonra, tamamladı düşüncelerini. «En iyisi, bir gittiğimde, bir armağan almaktır. Bir noksanlarını tamamlamaktır, sevindirmek için. Bir yapı takımı alsam Veli'ye... Kimbilir nice sevinir? Benim bu yuva sıcaklığında sevindiğim kadar... Belki ondan bile fazla sevinir. Sanatını pırıl pırıl takımla işlemek, kıvandırır. Böylelikle Nuriye bacının yaşamı, Ahmet'in geleceği daha bir aydınlanır. Takımsız usta olur mu nice usta olsa? Olmaz... Varırım pazaryerine. Bakarım takımların en iyisine. Sar bunları, derim. Sarar götürürüm. Bu da benim kardeşlik armağanım, güle güle kullan onbaşı, derim. Parasız kalacak değilim ki... Nevres Bey sağolsun, unutmadı beni. Arada bir beş on kuruş yolluyor. Ama hesabımdan, ama kesesinden. Yolluyor ya... Ben de toplayıp, uçkurumun içinde biriktiriyorum. Bir işe yaramalı para dediğin. İyi bir işe... En iyisi de bu işte...»

Günler haftaları, haftalar ayları doldurup, eskitiyor.

Eğitim'in ardından dağıtım, dağıtımın ardından eğitim geliyor...

Hüseyin de Veli onbaşı gibi, zenaatkâr olduğundan, Çorlu'da kalıyor. Ve dostlukları her geçen gün biraz daha, biraz daha pekişerek kopmazlığa ulaşıyor.

«Artık benim de varıp gidecek bir evim var,» düşüncesi yüreğini kabartıyor Hüseyin'in. «Kardeşlerim, yeğenim var. Kopkoyu kimsesizliğimde sarılacak dostlara sahibim.»

Veli, tezkere aldıktan sonra, köyüne dönmüyor. Çorlu'da yerleşip, Hüseyin'in armağan ettiği takımlarla zenaatını işleyecektir. Hemen bir ev tutuyor-

lar. Yerleşirlerken yardım ediyor Hüseyin.

Ve o günden sonra, takım onbaşılığının tadını çıkarıyor. Koluna taktığı düz kırmzı şeritiyle, takımının komutanı oluyor. Duvarcı takımının tüm araç gereçleri ondan sorulduğundan, listeler düzenliyor. Ve alınacakları gidip alıyor pazardan.

Her pazara çıkışında da uğruyor Veli'nin evine.. İşlerinin iyi gittiğini öğrendiğinde, kendi işlerinin gelişmesi ölçüsünde seviniyor. Veli'ye evde rastladığında üzünce boğuluyor. İş bulamadı, çalışamadı, diye.

Zorlayıp yemeğe alıkosalar bile, boğazında düğümleniyor lokmalar. Biran önce kalkıp gitmek için sürekli kıpırdanıyor. İşsiz kalan kendisiymiş gibi. Ve işsizliği iyi bildiğinden belki kendisininki üzüldüğünden fazla üzülüyor Veli için...

Onun, alınacaklar listesini hep perşembe günlerine hazırlayıp, Cuma karargâhtan kaçtığına dikkat ediyor komutan. Haftalardır aynı güne rastlatması, pirelendiriyor onu. İlkin, tatil izni isteyeceğine, işle birlikte gütürüyor diye düşünüp, ses etmiyor. Listeyle birlikte imzalıyor izin belgesini. Ama, her hafta üstüste gelmeye başlayınca, dayanamıyor.

Bir perşembe başına dikilen Hüseyin'i alaylı alaylı süzdükten sonra;

— Hayr'ola!.. Yoksa Çorlu kekliklerinden birine mi gönül düşürdün?

Kıpkırmızı oluyor Hüseyin. Uzunca bir süre ne söyleyeceğini bilemiyor. Başını ağır ağır dikip, doğrusunu söylemek amacıyla kıpırdanıyor;

— Hayır Komutan Bey! Alınacakları aldıktan sonra bizim Veli onbaşıya uğruyorum. Azbiraz oturup söyleşiyoruz eski günlerden.

Komutan, doğruyla yanlışı ayırmak amacıyla

süzüyor onu. Söylediklerinin gerçekliğine güven duyunca gülümsüyor.

— Bir buysa iyi... Benden hatırlatması, Çorlu'nun kızları çok bir yamandır. Aldıklarını kolay vermezler. Kaç askerim evlenip kaldı burda. Senin de başına aynı şey gelirse karışmam. Benden uyarması, - diyor.

— Sağolun komutanım. Benim için tasalanmayın, - diye selâm vererek yine seyirtiyor çarşıya.

Alınacakları derliyor, çekişe çekişe pazarlık ederek. Esnaf para kendi cebinden çıkacakmış gibi pazarlık etmesine içerliyor biraz. Sonra hak veriyorlar kendi askerliklerini düşünüp. Ve onlar arkasından çeşitli düşüncelere dalarlarken, o, Veli Usta'nın evine doğruluyor.

Elinde Ahmet'e aldığı armağanar, yüreğinde aile sevincinin mutluluğu, midesinde ev yemeği özleminin açlığıyla...

Alnının ortasında çizgileşen şapka aklığıyla, döndüğünde, Nevres Bey'i bulamadı. Hüsamettin Efendi, döner tahta sandalyesinde kurulmuş, uyukluyordu. Hüseyin'in depoya girişiyle uyanınca, ilkin gözlerini oğuşturup, esnedi hafiften. Sonra birden ayılarak;

— Bak sen kimi görüyorum. Yavrum Hüseyin, bitti mi sonunda askerlik - diye sordu.

— Sayenizde bitti Hüsamettin amca. Biter bitmez de, yerimize döndük.

— Hoş geldin. Safalar getirdin.

— Beyi yerinde göremedim.

— Göremezsin... Az önce çarşıya gitti. Nerdeyse gelir. Geç... Otur bakalım şöyle. Anlat biraz, askerlik nasıl? Bizim zamanımızdan bu yana değişmiş mi?

— Yok... Siz de Mareşalın askeriydiniz, biz de...

— Öyle ya, Mareşal değişti mi ki, askerlik değişsin...

— Tanrı kousun, Mareşalımız niye değişecekmiş?

— Değişmez oğul. Değişir mi hiç. Tanrı başımızdan eksik etmesin onları. Mareşalımızı, Gazi Paşamızı bir de İsmet'imizi... - Sonra hafif kaykıldı. - Lakin sizin Omurtak Paşanız da pek bir yaman adamdır hani.

— Öyle... Sabahtan akşama duvar ördürüyordu bize.

— Bire demedin mi, ben makinacıyım, duvardan anlamam.

— Böyle sözlerden de Omurtak Paşamız anlamaz amcacığım. Tanrı yarattı demeyip, yıkar adamı sopanın altına, vallah billah öğrendim deyinceye tabanların kabarır.

— Desene sert bir paşa?

— Sert ki, hem de nice bir sert.

— Sert paşa, mert olur bizim bildiğimiz.

— Bak mertliği de kendine göre, yamandır. Mareşalın askeri dikkat, diye bir buyruk patlattı, mı tüm Trakya selâma dururdu inan olsun.

— Durur. Bizim Paşalarımız savaş paşasıdır oğul. Öyle torbadan yetişme değil.

Belki daha konuşacaklardı. Nevres Bey'in gölgesi, kendi yerine doğru kayınca, sustu Hüsamettin Efendi. Gözleriyle, geldiğini bildirdi Hüseyin'e. Hemen kalkıp, seyirtti, patronun bölmesine doğru. O koşarken, ardından sokuşturdu Hüsamettin.

— Bıraktıkların olduğu gibi duruyor. Sen dönünceye çıkarırım...

Başını sallayarak idare binasına girdi Hüseyin. Nevres Bey, gözlerini kırpıştırarak baktı. Koşup ellerini öptü...

— Hey gidinin aslanı, - dedi elini çekerken Nevres. - Demek vardık da döndük bile ha... Askerliğimizi de bitirdik Tanrının izniyle. Artık hemen işbaşı yapabiliriz öyle mi? Yoksa azbiraz dolanıp, havalanmak mı geçer içimizden?

— Sayenizde askerlik bitti Beyim, - dedi Hüseyin saygılı saygılı. - Dolanıp havalanmak da neyin nesi. Devlet bizi onca zaman besiye çekti. Şimdi durup oyalanacak zaman mı? - Sonra durakladı birden. - Yok siz buyuruyorsanız, o başka...

— Hiç bir şey buyurduğum yok. Ne dedim giderken sana. Burası benim olduğu kadar senin. Salt

ikimizin çalıştığı günler de o denli uzak değil Hüseyin. Makinan özledi seni bir iyice. Buyur, başla...

— Sağolun... Çok sağolun Beyim...

Askerde öğrendiği gibi topuklarını birbirine vurarak dikildi ilkin. Sonra sert bir dönüşle kapıya yöneldi. Demek hemen işe başlayabilecekti... Zaman yitirmesine gerek kalmamıştı. «Keşke tren parasından artanla da bişey alsaydım küçük Ahmet'e,» diye geçirdi. Velinin oğlu, daha küçücüktü. Ve aldığı armağanlar, nedense hep daha büyüdüğünde kullanabileceği şeylerdi. Tam trene binerken, birşey görmüştü. Belki o tam gelecekti. Ne olur ne olmaz düşüncesiyle, almaktan vazgelmişti. Ola ki, döner dönmez iş bulamaz. Nevres Bey, azbiraz dolan, şimdilik yerimiz yok, diyebilir düşüncesindeydi. Yanıldığını anlayınca, rahatladı bir iyice. Ertesi sabah işe başlamak amacıyla, Hüsamettin Bey'e bıraktklarını almaya yöneldi.

Eski makinasına kavuşmanın kıvancıyla, başını kaldırmadan çalışmaya koyuldu Hüseyin. Daha akşamdan, temizliğini, bakımını yapmıştı yılların özlemiyle. Oturup başına, askerliğinin az sayıdaki mutlu günlerini yineledi onunla birlikte. Sonra uykusunda Çorlu'nun eski evleri, bakımsız sokakları canlandı bir bir. Veli onbaşının kirayla tuttuğu ev. Küçük Ahmet'in agu'ları ve Nuriye bacısının doyum olmaz yemekleri şişirdi karnını, yüreğini. Sabahleyin erkenden işbaşı yapıp, ilk masuraları tüketti ötekiler gelinceye. Öğle paydosunda, her zamanki gibi ustabaşı, şalteri çekinceye, bezlerin akışını izledi gözleriyle. Makinası onun bakımını bekliyormuşcasına saat gibi işledi öğleye de-

ğin. Eski arkadaşları bir uğrayıp, iki söz ,bir el ettiler, gelişinden kıvançlı. Tanımadığı yeni işçiler, daha bir büyüyen yapının dip taraflarında, işleyen yeni makinalar gördü. Şaşırdı. Üç yıl içinde, bıraktığından çok farklıydı atelyesi. Çok daha büyümüş, çok daha gelişmiş gibi geldi ona bu sezinlemeyle. Yanılıp yanılmadığını denetledi paydosta. Yanılmamıştı. Yeni makinalar gelmiş, kendisininkinden bile hızlı çalışarak, bez akıtıyorlar.

Hemen yanındaki makinada, eskiden İbrahim'in çalıştığı yerde şimdi bir kız vardı. Şaştı. Kızlar erkeklerleri geçmişlerdi. O zaman anımsadı Petro Usta'nın dediklerini. «Makinanın annacında kadın erkek farkı yoktur Hüseyin,» demişti. Yoktu gerçekten. Gencecik, orta boylu dal gibi bir kızdı bu. İbrahim gelişini kutladığına göre, o da buralarda olacak. Biran gözlerini taraklardan alıp, dolaştırdı. Ortalarda bir başka makinanın başında gördü. Demek yeni tezgâhlar geldikce, işçiler de, iş de çoğalmıştı bir iyice.

Akşam paydos işareti verilince, kapıya yöneldi. İşçilerin çıkışını, fabrikanın büyüyüşünü görmek istiyordu. Dört duvarını elleriyle çıktığı atelyenin, kısa zamanda gelişip büyümesinden, Nevres Bey ölçüsünde onur duyup, şişinmek isteği kabardı içinde. Tüm alanı dolaştı ellerini, yıkamadan. Arkadaki arsaların da yeni yeni eklerle dolduğunu, deniz kıyısına değin bir yapnın uzanmakta olduğunu görünce, sevindi. «İşte şimdi gelip görmeli o müdür,» diye geçirdi. «Hani para vermeyip, az daha bizi işsiz bırakacak olan. Bunca kısa zamanda böylesine gelişen bir işe para vermemek hangi avanaklık, anlamalı bir iyice...»

Onun böyle dolandığını gören Nevres Bey, ya-

nma sokuldu. Omuzunu okşadı...

— Emanetine hıyanet etmedik ya Hüseyin. Bıraktığından azbiraz daha büyümüş bulmadın mı atelyemizi?

— Buldum Beyim. Sağolun... Çok bir büyümüş buldum.

— Eh na'parsın. Avrupalı kriz diye bişey uydurmuş. Elindeki makinaları yok pahasına satmaya sıvandı. Ben de oldu olacak, dedim. Madem bulaştık bu işe, hazır ucuzunu buluyorken, kaçırmayalım. Aldım ne kadar makina buldumsa. Aldım ki, bina yetmezlendi. Hadi bir yapı daha, bir, bir daha derken baktık, bizim arsa dolmuş da taşmakta. Komşunun arsasından da aldık biraz. Şimdi şu büyük yapıyı başlattık. Bitsin. Makinalar depoda... Hiç birini kurup, işletmedik. Senin gittiğin günlerdeydi siparişlerimiz sanıyorum. Geleli de nerdeyse yılı bulacak. Alıcılar çıktı. Birkaç mislini verdiler.

— Vermeseydiniz.

— Vermedim... Düşündüm ki, böyle bir iş etsem, sen kızarsın.

— Yok kızmak haddim değil Beyim. Üzülürdüm... Bize gerekli onlar. Yapımız bitsin, makinalarımızı bir kuralım ki, şıkır şıkır işlesin fabrikamız.

— Ben de tam böyle düşündüm Hüseyin... Yapı biter bitmez, yeni işçiler alacağız. Onları senin makinada eğiteceksin. Öğrensinler bir iyice. Öğrensinler ki, gıcır gıcır makinalara geçtiklerinde, şaşırmasınlar.

— Hiç tasalanmayın beyim. Tanrının izniyle, tümüne öğretirim bir güzel.

— Hiç tasalanmadım. Nasıl olsa sen burdasın ya artık. Tasalanmam da...

Sırtını sığazladı Hüseyin'in...

Yapının önünde bekleyen arabasına binip, omuzuna dokundu şoförünün. Araba yürüdü... Defterdar yönünde, Fener'e doğru akıp giderken, kıvançla ardından baktı Hüseyin. Sonra yapıları dolaştı. Deniz kıyısında oturup, uzun uzun karşı yakaya, göğe baktı. Herşeyi bıraktığından azbiraz daha büyük, azbiraz daha parıltılı bulmanın sevinci dolandı meltem gibi yüzünde. Gözlerini kapayıp, derin derin nefeslendi. Haliç sularında, niteliğini ayıramadığı ince, rahatsızlık verici bir koku sezinledi. Öylesine coşkuluydu ki, üstünde bile durmadı bunun.

Kulaklarında düzenli şekilde yankılanan uğultuda bir küçük değişiklik oldu. Hemen başını kaldırıp taradı atelyenin içini. Yanındaki makina birden duruvermişti. Saliha, tozdan kirpikleri ak ak bakıyordu tezgâha. Ustabaşı Selim, seyirtip geldi çaresizliğin ortasına. Seyirtirken bağırmaya başladı;

— N'oluyor orda? Neden bakıyorsun alık alık?..

— Makina, - dedi Saliha duyulur duyulmaz bir sesle.

— Evet makina, - diye sürdürdü yanma gelip Selim Usta. - Makina durmaz. Çalışır adam gibi. Ama, siz adam olmazsınız bir türlü. Olacağınız da yok... - Sonra eğildi üstüne makinanın. Orasına burasına baktı bir iyice. Dikildi yanakları kızararak. - Allah belânızı versin. Dikkat etmek yok mu? Sağa sola göz süzeceğinize, önünüze baksanıza...

— Göz süzmedim ustacığım, - dedi ince sesiyle Saliha. - Birden duruverdi.

— Duruverir tabii... Dikkat etmiyorsunuz ki...

Eğildi. Yan kapaklarını açıp yokladı. Aynı çaresizliğin içinde, bağırmaya başladı yeniden.

— Ekmeksizler... Aç köpekler... Bir makinanın değeri nedir, ne bilirsiniz siz. Sizin gibi otuz tanesini, bir dişlisine değişmem bunun. Önünüze bakmıyorsunuz. Kimbilir nesini kırdın. - İtekledi Saliha'yı. - Çekil... Çekil şurdan Allahın belâsı. Nerden bulup getirirler senin gibisini. Makinaya bişey olmalı, biyerini kırmış bulunmalısın ki, çıkışını yaptırayım. Ya da ömür boyu bedava çalıştırayım seni burda.

Debeleniyor, ne yapacağını bilmemenin öfkesi de dolandıkça, dönüp dönüp sövüyordu Saliha'ya... Dayanamadı Hüseyin... Tüm işçilerin, usta bağırmaya başladığından bu yana başlarını eğip, sessiz, kendilerini çalışmaya vermelerine rağmen, göz ucuyla olayı izlediklerini kendinden biliyordu. Bildiğinden, dayanamadı. Usta sövdükçe büzülüyordu. Saliha. Büzüldükçe, gözlerinde damlalaşan yaşlar, kirpiklerindeki pamuk tozlarına bulanıyor, yanaklarından akıyordu sızım sızım.

— Usta, - dedi duyulur duyulmaz bir sesle. Sonra onun bakmasıyla birlikte, Saliha'ya işaret etti. - Geç benim makinaya. Bi bakayım, nesi var...

Eğildi, bozulan tezgâhın üstüne. Yan kapaklarını açıp, mekik kolunu inceledi. Yüzünde bir gülücükle doğruldu.

— Bişey değil usta - dedi doğrulur doğrulmaz. - Bilyeler aşınmış. Hüsamettin amcadan alır gelirim şimdi. Tasalanma.

— Bilyeler mi diye çekingen sordu usta. Kendisinin bir bakışta anlaması gereken durumu Hüseyin'in saptayıvermesinden utangaç, başını salladı.

Hüseyin seyirtip gitti depoya. Bir avuç bilyeyle, dönerek, mekik kolunu düzene soktu. Düğmeye dokununca, tezgâh eskisi gibi çalışmaya başladı.

Saliha, kendi makinasmın başına geçerken;

— Sağol, - dedi tüm borçluluğunu belirleyen bir gülücükle. - Çok sağol...

— Sen de sağol, - diye cevapladı Hüseyin...

Selim Usta, ne olup bittiğini öğrenmek amacıyla bakınanlara bağırdı bu kez. Ve bağırarak dolandı atelyenin içinde. Eski düzenli gürültü doldu kulaklarına yeniden Hüseyin'in... «Bizim makinalarımız yarım otomatiktir,» diye düşündü. «Patron Avrupalıdan en yenilerini almıştı zamanında. Sıkıştı mı, kendi kendine durur hiç bakmadan. İyi ki, Petro Usta öğretmişti bana. Neyin, nasıl çalıştığını. Hemen aklıma gelivermesi, kızcağızı kurtardı Selim Usta'nın elinden. Canına okurdu hiç bakmadan. Ücretinden keser bir harcama olsa. Belki içerdekilerin üstüne oturup, kovardı da... Neyse, çabuk çözümledik.» Göz ucuyla baktı Saliha'ya... O da göz ucuyla bakıp gülümsüyordu. Sivriye yakın keskin çizgili çenesinin üstünde dolgun dudakları, pamuk tozuna karşın pembe pembe ışılıyordu. Başını yeniden işine eğdi Hüseyin... Selim Usta, ana şarteli indirinceye değin de bir daha kaldırmadı.

Öğle paydosuyla birlikte, kapıya yöneldiğinde, yanına geldi Saliha.

— Teşekkür ederim, - dedi. - Selim Usta'nın öfkesinden kurtardın beni.

— İyi adamdır Selim Usta, - diye yanıtladı Hüseyin. - Bakma bağırır çağırır ama, çabuk geçer öfkesi...

— Makinaya bir iş oldu mu, acımazlardı bana, Kimse acımazdı.

— Makinaya kolay kolay bişey olmaz bacım, - dedi. - Tasalanma... Bakımı yapılmamış uzun zamandır anlaşılan. Akşam bi gözden geçiririm ben. Bir daha duraksamaz.

— Sağol...

Ve dediğini yaptı Hüseyin. Akşam paydosunda, Saliha'nın makinasmı elden geçirdi bir güzelce... Sonra aklına gelmiş gibi karnını doyurup, sıradan tüm makinaları temizlemeye girişti. «Askerlik çok şeyi unutturdu. Bu işleri ben yapardım. Her akşam makinaları gözden geçirdiğimden, tıkır tıkır çalışırdı. Döndük, tembelliğe vurduk işi. Selim Usta bilse ki, benim suçumdur, bana kızardı. Öyleyse durma Hüseyin. Bir daha makinalardan ötürü, hiç bir işçi Selim Usta'dan azar işitmemeli...»

Uykusu gelinceye, bir makinayı daha gözden geçirdi... Ötekilerin işini başka günlere bırakarak, uzandı... Gözlerinin içinde, Saliha'nın gülüşmesi oynaştı bir süre. Düzgün nefeslerle uykuya daldı...

Çarşıya yönelmek üzereyken, Saliha'nın sesiyle duraksadı.

— Hüseyin Usta, - diyordu kız. - Bakar mısınız?

Döndü... Yaklaştı yanına.

— Buyur.

— Börek yaptım akşam. Tatmak ister misiniz?

— İsterdim ya, yemeğim ayrılmıştır şimdi. Bizim Sakar Usta, kızar gitmezsem. Sağol...

— Akşama gidersiniz. -dedi utanarak Saliha... Sefer tasını açıp ,böreği göstererek.

Gitmekle, gitmemek arasında bocaladı Hüse-

yin. Çevresine bakındı. Herkes, kendi yiyeceğiyle ilgiliydi. Döndü Saliha'nın yanma iştahla... Nuriye bacısının evinde bıraktığı el işini, yeniden tatmanın kıvancı dolandı ağzında... İlk lokmasını yavaş yavaş çiğnedi. Sonra, açlığının bilincine yeni varıyormuş gibi, kocaman lokmaları yutmaya başladı. Saliha, küçücük aldığı parçaları ağzının içinde dolaştırıyor. Hüseyin'in keyifle yemesini seyreyliyordu. Onun yemediğini görünce, duraksadı bir an.

— Sen yemiyor musun?

— Yiyorum, yemez olur muyum?

— Ama nerdeyse, hepsini bitireceğim ben. Eline sağlık, pek güzel olmuş.

— Afiyet olsun... Ye sen, daha var...

İkinci sefer tasındakini de uzattı Hüseyin'e... Kendi lokmalarını da büyüttü azbiraz yemediğini sezinletmemek amacıyla...

— Ev işi, - dedi Hüseyin. - Askerde bir arkadaşım vardı. Çorlulu... Evine çağırırdı ara sıra. Ara sıra da ben çağrısız giderdim. Salt orda yedim ev işini yıllardır. Bir de şimdi... Aşçıdakinin tadına uymuyor nedense.

— Aşçı satmak için pişiriyor, biz yemek için.

— Öyle ya... Farkı bu... O satacak, para kazanacak. Bizse, parayı yemek için kazanıyoruz.

— Yemeden yaşanmıyor ki...

— Yaşanmaz... Yaşanmadığından çalışıyoruz alabildiğine zaten. Azbiraz fazla, azbiraz iyi yiyelim, diye... - İrkildi birden. - Yaşayalım diye, senin dediğin gibi...

— Yaşayp gidiyoruz... Sen işe karışmasan, kovsaydı beni Selim Usta, güç durumda kalacaktım biliyor musun?

— Neden güç durumda kalasın. Madem makinayı idare ediyorsun, başka bir yerde çalışırsın.

— Nerde?

«Öyle ya, nerde» diye düşündü. Sonra kendi sorusunu yanıtlarmış gibi;

— Geçen gün şöyle bir dolandım çevrede. Haliç'in suyu kötü kokuyor gibi geldi bana... Eskiden, biz burasını kurmaya başladığımızda böyle değildi, dedim. Dolandım ki, her yanda atelyeler belirmiş.

— Atelyeler belirdi ama, çalışmak isteyenler daha bir çok... Her sabah, atelyenin önünde yığılıp iş isteyenleri görmedin mi?

— Gördüm... Haklısın... İş yok, işçi çok...

— Aldığımız da, bir lokma parası. Günlük o da... Yitirdik mi, perişanız...

— Yine de bizim ustamız olsun, patronumuz olsun, iyidirler. Öteki atelyelerden daha fazla veriyorlar. Onlar büsbütün insafsız davranıyorlarmış.

— Doğru... Bizim gündelikler, yüz para fazla her yerdekinden...

— Gördün mü bak... Demek ki, bizim atelyenin önü bu yüzden doluyor.

— Tümünün önü dolu. Bilirim ben. Çok dolandım... İbrahim Usta olmasa, buraya da giremezdim... Sağolsun, o aracılık etti. Uzaktan tanır da bizi...

— İbrahim eski işçidir burda. İlk girenlerden...

— Ya sen?

— Ben en eskiyim... Temelden geliyorum... Patronla ikimiz kurduk burayı.

— Patron çok mu sever seni?

— Sever ya... Oğlu gibi... Ben de onu severim, babammış gibi...

— Duydum. Söylemişti İbrahim Usta... Sen

benim makinaya bakarken, Selim Usta'nın suspus olmasından da anladım bunu.

— Yok, Selim Usta da eskidir Patron onu da çok sever. Suspus olması, benden çekindiğinden değil... Azbiraz makinadan anladığımı bildiğindendir.

— Hep burda mı yatıp kalkıyorsun sen?

— Hep burda...

— Kimin kimsen yok mu?

— Yok...

— Yazık... Çok iyi bir insansın sen.

— Sen de bacım... Sağol börek için. Ellerin dert görmesin.

— Afiyet olsun... Canın aşçıların yapmadığı bişey istediğinde söyle bana... Yaparım... Yapar getiririm ertesi günü...

— Sağol... Olursa bir isteğim, söylerim.

İbrahim, kapıdan çıkarken, kolunu tuttu Hüseyin'in.

— Bu akşam bize gel, - dedi. - Oturup, söyleşiriz biraz.

— Olur gelirim...

Atelyede çalışmaya başladıktan sonra, evlenmiş, bir ev tutmuştu. Taşınmayı birlikte yaptıklarından, evin yerini biliyordu Hüseyin. Sakar Usta'da yemeğini yetikten sonra, İbrahim'in evine yöneldi.

Taşındıklarından beri ilk kez geliyordu. İbrahim, evin küçük avlusunu düzenlemiş. Çeşitli çiçekler, beyaz badanalı duvarla çelişiyor. Daha kapısından girerken misk gibi bir koku sarıyordu insanın burnunu. Solgun ışıkların yine de aydmlat-

tığı doğa, bir yuvanın güzelliğiyle sırıtıyordu Hüseyin'in gözlerinde. Kapıda durup, çevreye bakındı. İbrahim'in beyaz badanalı evi, el işlemesi perdelerin ardında karanlığa gömülen odaları, bir özlemin ılımını kabartıyor içinde. Yalnızlığını daha bir duydu...

İbrahim onu kapıda karşıladı. Kolunu omuzuna atarak, içeri soktu. Küçücük bahçesinde, çiçeklerle çevrili bir boşluk vardı. Karısı Huriye, yere attığı bir hasırın üstüne minderler koydu. Karşılıklı oturdular, hemen arkada, pencerede ışılayan gaz lambasının ışığına.

— Ne güzel bahçe bu böyle?

— Huriye de meraklı benim gibi Hüseyin, - diye cevapladı İbrahim. - Benden çok uğraşıyor burda. Benden çok emeği var...

— Defterdar fabrikası sizin kadar çalıştırmıyor bizi. Saat yedi buçuk dedi mi, bizim ustalar paydosu çekiyorlar, - diye araya girdi Huriye... - Eh, şimdilerde akşam geç oluyor. Gün batıncaya zamanım var. Dedikodu edeceğime, bir iki çiçek dikiyorum. Olup gidiyor...

— Bahçesinden söz açtın mı, çenesi düşer bizim karının. Kahve yapmayı bile unutur.

— Kim demiş... - dedi Huriye, kahve selesini göstererek. Küçük ispirto ocağı, fincan ve cezvesi, kahve, şeker kutuları, el oyası örütnün altında gülümsediler. - Bizim zahide teyzeyi bekliyorum da, ondan...

— Anladık anladık... Bekleyelim bakalım, - diye gülümsedi İbrahim... Sonra gözlerinde alaycı parıltılarla Hüseyin'e döndü... - Zahide teyze komşumuz. Saliha'nın anası olur... Sık görüşürüz.

— Az önce çağırdım, - dedi Huriye. - Anam gibi

severim Saliha da bir kardeşim gibidir. Sağol. efendi ellerinden tuttu babaları öldüğünde... Yuttuğumuz ayrı gider desem yeridir.

— Babaları ödü mü, - dedi ilgilenecek bişey bulmuş gibi Hüseyin.

— Ya, sizlere ömür, diye cevapladı İbrahim... Sen askerdeydin. Tersanede çalışıyordu. Haliç'te... Geminin birini onarırlarken ,iskele kaymış galiba... Suya düşmüş kış günü. Üşütmüş bir iyice. Sonra öksüre öksüre gitti zavallı... İşe gidemez olunca da, yol verdiler. Saliha bir süre bizden habersiz iş aramış. Bulamamış. Duyduğumuzda, bizim oraya aldık...

— Çok iyi etmişsiniz, - dedi Hüseyin.

— Kibar kızdır. Gelip, derdini anlatmak istememuş, - dedi Huriye... Birden doğruldu. Kapıya seyirtti. Buyur... Buyur teyze, - diye yer gösterdi kadına. - Hani Saliha gelmiyor mu?

— Gelecek, - dedi otururken Zahide. - Bulaşıkları yıkayıvereyim, dedi...

— Senin kız da pek hamarat maşallah, - dedi İbrahim...

— Sağolsun. Çok acı çekti ama, yine de direnmek için elinden geleni yaptı çocuğum. Destek oldu bana. Onun, bir de sizin desteğiniz olmasa nasıl dayanırdım?

— İki el bir baş içindir, - dedi İbrahim. - Sizin sizden, bir de bizden başka kiminiz var? Elbet destek olacağız birbirimize. Siz bizim yabancımız mısınız?

— Sağol yavrum İbrahimim... - Huriye'yi gösterdi. - Kendi doğurduğum çocuklarım olsanız, ancak bunca yakınlık gösterirdiniz. Bu ettiklerinizi nasıl öderim ben.

— Yeter ki gönlünü ferah tut teyzeciğim, - dedi Huriye. - Sen rahat oldun mu, biz rahat oluyoruz...

— Sağolun yavrularım... Çok sağolun...

Huriye, kadın oturduğu anda bir yandan dinleyip, söz yetiştiriyor. Bir yandan, harlattığı ispirto ocağında, cezvesini fokurdatıyordu. Kahve, kabarıp, köpüklendiğinde, Saliha girdi kapıdan. Tepsinin üstüne sıraladığı fincanları doldurdu Huriye. Tepsiyi gösterdi Saliha'ya...

— Hoşgeldin. Hadi bakalım, sunması da senden. Önce konuğumuzdan başla, - diye buyurdu.

Saliha utangaç, tepsiyi kaptı. Görücüye çıkmış gibi ayakları dolanarak, Hüseyin'in önünde hafif eğilip, sundu kahvesini. Sonra İbrahim'e, anasına ve en sonunda Huriye'ye verdi... Yaptığının doğru olup olmadığında kararsız, bakınarak oturdu Huriye'nin yanına...

İbrahim ilk yudumunu aldıktan sonra;

— Bizim atelye de fabrika oluyor giderek, - dedi...

— Öyle, - diye cevapladı Hüseyin - Geçen gün Bey söyledi... Yapı biter bitmez, depodaki makinalar, oraya kurulacakmış. Sonra bunları da taşıyıp, buraları depo olacak sanırım. Büyüttü işi iyice. Büyüdü...

— Daha da büyüyecek gibime geliyor, - diye sürdürdü İbrahim. - Orduyla anlaşmış patron. Oraya da bez satacakmış...

— Desene Sümerbankla yarışacağız, - dedi Hüseyin. - İyi iyi... Sevindirici bir haber bu ...

Fırlayıp, fincanları topladı Saliha... Daldırdılar söyleyişe... Hüseyin askerliğini, Veli onbaşısıyla, Nuriye bacısını anlattı onlara. Küçük Ahmet'in

agu'larını, daha onu görür görmez, kollarını açışını... Sonra, Huriye'nin yutkunduğunu sezinleyip, sustu birden... Çocuk özleminin gereksizliğini düşündü kendince. Gerekliliğine inandı hemen ardından... Ve yıldızlar, çiçeklerin yapraklarında göz kırparlarken, izin istedi...

Çiçekleri, evin ak badanasını taşıdı kendiyle birlik... İşlemeli perdeler oynaştı göz kapaklarına asılmışcasına... Bir evi, evinde öyle bir kıvancın oynaşmasını düşledi. İlk kez, deniz kıyısına varmadı. İlk kez uzanır uzanmaz uyuyamadı... Ve ilk kez, tek başınalığın bitmesi düşüncesine ulaştı bilinç altında. Ulaşır ulaşmaz, Saliha geldi gözünün önüne. Zahide teyze geldi... Ve ilk kez yatağında oturup, başını avuçları içine alarak, koyu, derin ve içinden çıkılması olanak dışı düşüncelerin içine daldı.

İbrahim, sefer tasının başına çöreklenmiş, atıştırıyordu. Varıp çömeldi yanma Hüseyin. «Buyur,» der demez, bir iki lokma aldı. Ağzının acılığı, ilk lokmayla birlikte bir doygunluğa dönüştü. Canı yemek istemiyordu... İbrahim'in azarlayan bakışlarından kurtulmak amacıyla, acele birkaç lokma daha aldı. O sigarasını sarıp ateşlerken, başı önünde, gözleri papuçlarınm burnunda, kendine bile yabancı bir sesle, söze girdi.

— Sizden döndükten sonra, yeryüzünde ne kadar yalnız olduğumu sezdim birden.

— Çok sıkıcı şeydir yalnızlık.

— Çok...

— Bak arkadaş, sen benim kardeşim gibisin. Beni nasıl tuttuğunu bilmem. Ama, evlenirken ol-

sun, sıkıştığın zaman imdadına yetişmenden olsun, anladığım, senin de beni kardeş bellediğindir.

— Elbet... Biz burda en eskilerdeniz. Aynı işi yapan, aynı imkânların sahibi olan kişileriz. Bundan öte yaşıtız ve de kardeşiz, kardeşlikten öte...

— Öyleyse dinle Hüseyin... Senden sonra bir yokladım ben Zahide teyzeyi. Pek beğendiğini söyledi. Saliha içinse, beğendirmek sana kalmış. Sanıyorum, kız gönüllü sana. Böyle kumrular gibi, yalnızlığı düşünmek olmaz. Kazık kadar herifsin. İşi bana bırakırsan, konuşurum Zahide teyzeyle. Yatırırım aklını senden yana bir iyice. Ve de bana sorarsan, senin için en iyisi budur... Hemen hazırlığa girişiriz olurlarını aldıktan sonra. Kısa zamanda derler, toparlarız Tanrının izniyle...

— Sağol İbrahim, - dedi... - Ben buncasını aklımdan geçirmemiştim. Ama, madem benim için iyisi budur diyorsun, sen bilirsin.

— Ha şöyle... Yola gel bakalım. Kaç zamandır bunu bekliyorum ben.

— Bekliyor musun?

— Bekliyorum elbet. Ne dedik, biz kardeşiz. Kardeşten bile öte... Öyleyse, senin durumunu düşünmemek yazılı mı bize. Değil... Düşündük. Ve de gördük ki, Saliha sana yaraşır bir komşumuzun kızı. O da bir kardeşimiz... Sense, çocukluğundan bu yana bir yuva sıcaklığından uzak, yuvadan atılmış kuş gibisin. Babaları öldükten sonra, dımdızlak kaldı onlar da... Ev dedin mi, bir erkek olmalı arkadaş. Erkeksiz ev, susuz değirmen gibidir. Bomboş, anlamsız... Üstelik bişey daha var... - Baktı Hüseyin'in gözlerine. - Onlar da senin gibi Rumelili... Belki akraba bile çıkarsınız, dibini eşlesen.

— Bizim Rumelinde herkes birbirine akraba

çıkar, dibini eşelediğinde.

— Eh, eşelersin sonra. Bakarsın, sizin oralı, daha bir uygun olur. Ama, boşver köylülüğe, hemşeriliğe bana sorarsan. Akıllı olsun azbiraz. Yenilir yutulur gibi olsun bir de avrat dediğin. Bak bana, nice bir mutluyum, çocuğum olmadığı halde...

— Olmuyor mu?

— İstiyoruz. İstiyoruz ya, bir türlü kısmet kılmadı Yaratan.

— Daha dur bakalım İbrahim... Dün bir, bu gün iki... Olur ilerde.

— Bir de o oldu mu, bizim keyifler bir iyice tamam Hüseyin. Toplu yaşar insan dediğin. Yalnız oldu mu, at bi kıyıya... Yalnız kalır evet. Ama, yalnızlığını da kendi giderir yine. Çeker bir parmağı kınalıyı nikâhına. Çoğalır, ürer, topluluğunu kurar.

— Sen bir yokla bakalım. Eğer olurlanırlarsa, benden yana kulağın dinç olsun.

— Tamam. İşte bu... Yarın haberi iletirim sana.

— Sağol...

Selim Usta, makinanın başına geçip, omuzuna vurdu. Hüseyin dönüp bakınca;

— Patron çağırıyor, - dedi. - Sen gelinceye ben bakarım.

Koşarak yan binaya yöneldi Hüseyin. Elleri karnının üstünde, katına çıktı Nevres Bey'in. Onun geldiğini sezince, başını kaldırdı patron. Sonra yer gösterdi masanın önünde.

— Bişey duydum, Hüseyin, - dedi. - Doğru mu?

— Daha kesin bişey yok Beyim. Bir yoklama-

dayız. Aslı çıkacak olursa, katınıza gelip, söyleyecektim. Siz denk gördükten sonra da, Tanrı'nın izniyle, kalkışacaktım.

— Aslı çıkacak Hüseyin. Senin gibi yiğiti hangi avanak kız kaçırır... - Durakladı biraz. Sonra birden anımsamış gibi, - bir şeye ihtiyacın var mı?

— Sağol Beyim. Azbiraz birikmişim vardı...

— Varsa çekinme.

— Çekinmem... Hiç bir zaman çekinmem. Sağolun. Siz sağoldukca, benim sıkıntım olmaz.

— Kızımız da bizdenmiş öyle mi?

— Evet... Anasından yumuşak bir ağız bulursa bizim İbrahim, bizden...

— Bulur, bulur. Tasalanma. Olmadı ben giderim anasına. Derim ki, bak hatun, oğlan benim, kız benim. Verdim gitti. Sen karışma...

— Sağolun... Çok sağolun Beyim...

— Düğün ne zaman?

— Hele bir kesinleşsin de...

— Öyleyse, düğünü ben kararlaştıracağım... Ben kararlaştıracak ve yapacağım... - Hüseyin'in direnmesine bırakmadı. - Bu bizim fabrikanın ilk düğünü olacak. Ünümüze yaraşır olsun, - dedi ellerini oğuşturarak.

— Nasıl isterseniz...

— Böyle istiyorum...

Çıktı yanından saygılı bir gerilemeyle... «En küçük dertlerimizle uğraşıyor,» diye düşündü. «Askere giderken, çağırıp sordu. Sonra arada bir para yolladı hiç alacağım yokken. Şimdi düğün yapmaya kalkışıyor. Doğrusu, böylesi patron bulunmaz.»

Öğle yemeğini Saliha'yla birlikte yedi. Daha idareden çıkar çıkmaz, İbrahim'e anlatmıştı olan

biteni. İbrahim, sefer tasını temizledikten sonra, yanına geldi.

— Şunu bir daha anlatsana Hüseyin.

— Çağırtmış, vardım yanına. Düğünü ben yapacağım, dedi yekten.

— Yaşadın desene. Patron düğünü gibi olacak düğününüz. Herkes size özenecek. İnleyecek Eyüp. Dillenecek günler, haftalar boyu. - Saliha'ya baktı sevecen. - Yaşadın kız. Yetimim diye üzülüyordun. Bak, Nevres Bey yapıyor babalığını. Böyle baba da her kıza kısmet olmaz hiç bir zaman.

— Aşkolsun Hüseyin, - dedi Saliha azbiraz nazlanarak. - Bana bişey söylemedin.

— Söylemedin mi ulan, - diye sordu İbrahim. - Sahi söylemedin mi?

— Vallahi söylemedi İbrahim ağabey. Hiç bişey söylemedi.

— Desene pot kırdık boyumuz kadar. Neyse, benden duymuş ol. Bu daha utangaç. Seni gördü mü gördü, aklındaki uçup yitiyor başından. Bağışla...

— Hadi hadi... Sakladı bal gibi.

— Söyleyecektim, - dedi Hüseyin yere bakarak. - Hele bir kesinleyelim de...

— Nesini kesinleyeceksin bire Hüseyin. Alan razı, satan dünden teslime hazır... Bir gün kararlaştırması kalmış aranızda. Akşama onu da yaparız. Sen bize gel, - dedi sonra buyurucasına. - Bize gel ki, toplanıp, bir gün kararlıyalım.

— Olur, - dedi Hüseyin. - Gelirim.

İbrahim başını sallayarak uzaklaştı. Saliha dudaklarını büküp, somurttu. Gözlerinde yapay bir kızgınlıkla baktı Hüseyin'e.

— Aşkolsun, - dedi.

— Akşam söyleyecektim. Yanından geçerken,

n'oldu diye sordu, anlattım. Akşam hem seni eve götürecektim, hem de anlatacaktım yolda...

— Peki peki, zararı yok. Akşam bizde yersin olmaz mı?

— Olur. Davet edildikten sonra...

— Davete gerek yok ki, benim evim, senin evindir.

— Evimiz, olacak yakında Saliha... Hele günü bir kararlaştıralım da...

— Kararlaştırırız. Akşam, bir sonuca varırız.

Fabrikanın avlusuna, dört beş kahvenin tüm sandalyesi toplanıp, yerleştirildi. Sulukule'nin en tanınmış ekibi, bir köşeye kurulup, sazlarını üflediler. Sakar Usta, yaşamı boyunca pişirmediği ölçüde yemek pişirdi. Duvağının altında pembe pembe gülümsedi Saliha. Sultanhamam'dan alınan yeni pusadı parladı Hüseyin'in üstünde... İbrahim sağdıçlığa soyundu çevrede dolanarak. Masaların üstünde rakı şişeleri, şarap sürahileri dizildi boy boy... Ve bir Cumartesi akşamı, avlunun içki kokusu, müzik sesleri döküldü dalga dalga Haliç'in üstüne... Başta Nevres Bey, Eyüp Kaymakamı. Savcısı, Komiseri ve Jandarma Komutanı, kuruldular memurlar köşesine... Fabrikanın işçileri, Sümerbank'tan, Cibali Tütün'den tanıdıklar doldurdu çoluk çocuklarıyla, geri kalanını. İğne atılsa yere düşmeyecek denilen kalabalıklardan bir örnekti bu. Rumeli işlemeleriyle Anadolu bölgelerinin bin türlü oyaları uçuştu kadınların başında. Mahmutpaşa esnafının hünerleri sırıttı erkeklerin üstünde. Memurlarla, Nevres Bey, ayrı bir tarhın çiçeği gibi belirdiler ka-

labalığın içinde. Çalgıcılar çaldı... Çengiler, döndü gece boyu. Coşup, gümüş liraları, çenginin orasına burasına sürtenler oldu... Ve memurları uğurladıktan hemen sonra, Nevres Bey de gidince, iş birden Rumeli, Anadolu oyun havalarına döndü. Öbek öbek insanlar, horon tepti, halay çekti... Gece yarısı karanlığı sokakları alabildiğine tenhalaştırırken, kucağında uyumuş çocuklarıyla, ilkin analar davrandı gitmeye. Ardından, sıra sıra dizildi herkes. İbrahim'in dediği gibi, yıllarca konuşacakları bir şölenin ilk dedikodularıyla, evlerine yöneldiler. Sağdıçlığın gerektirdiği görevleri tümüyle yerine getirdi İbrahim. Zahide teyzesini de birkaç gecelik konuk olmak üzere evine çağrılayıp;

— Hadi bakalım gençler, - dedi... - Mutluluğunuz tam olsun...

Sabaha çok bişey kalmamıştı. Saliha'nın dürtüşüyle uyanan Hüseyin, uykusunu iyice almışlığından kesinliyor zamanı. Hemen uyandı. Yarı dönüp, sordu;

— Bişey mi var canım?

— Galiba geliyor. Sancılandım...

— Kalk bir gezin. Akşam fasulya yedik, gaz sancısı olmasın?

— Yok... Benzemiyor. Sanırım zaman...

— Yat yahu... Bi daha gelirse o zaman koşarım...

İçine sinmiyordu yine... Doğrulmakla, yeniden birkaç dakika uyumak arasında bocalarken, kapısı vuruldu odalarının. O zaman doğruldu. Analarıydı...

— Buyur, - dedi Saliha...

— Bişey mi var kızım, sesler duydum da...

— Sancılandığını söylüyor, - diye söze girdi Hüseyin bir tanık arar gibi.

— Zamandır yavrum, - dedi kaynanası. - Ebeyi çağırsan iyi edersin...

Fırlayıp koştu. İlkin hafızın kapısına dayandı. O taksi aldığından beri ,ebe evlere yaya gitmiyordu. Atlayıp seyirttiler. Ebe uyanıp ininceye dolandı Hüseyin. Sonra onu getirip bırakıncaya, kaynanasının Huriye'yi çağırdığını, İbrahim'in de kapıda onu beklediğini gördü. Omuzundan çekiştirdi kendi evine doğru İbrahim.

— Gel, - dedi. - Birer sigara içeriz. - Sonra Ha-

fız'a dönüp, - sen de gel, - diye sürdürdü sözünü. - Huriye çay demledi tavşan kanı. Gel, çek iki yudum

— Yok, - dedi Hafız. - Çay hakkım ayrı tutulmak üzere, ben gidip ilk müşterilermi atıvereyim yerlerine. Sonra gelir, alırım Ebe hanımı...

— Senin ilk müşteriler bunca erkenci mi Hafız... Gel yahu bir çay iç...

— Domuzluk etme İbrahim, - dedi Hafız. - Çaya düşkünlüğümü biliyor, zayıf yerimden vurmak istiyorsun beni. Oyalayıp da, ekmeğimle mi oynayacaksın?

— İnan ki erken. Bizimki güzel yapar çayı bilirsin. Tahsin Usta'nınkinden bile güzel.

— Bırak Tahsin Usta'yı Allahını seversen. Burda fabrikalar çoğalınca, burnu havalandı. Bir iyice karıştırmaya başladı birşeyler çayın içine ya, ne karıştırır, bilemem.

— Ne yapsın? Baktı ki, su satsa, su gidiyor tıkır tıkır. Tattı o da kazanmanın ucundan. Tadınca bırakır mı? Yakındır... Birkaç fabrika daha kurulsa, ılık sudan para almaya başlayacaktır. O zaman sen kendin gelirsin, bizim kız, yap bir çay da içelim, diye.

— Ulan ne adamsın sen İbrahim, - dedi Hafız. - Bişeyi tutturdun mu, olmasın mümkün değil. - Hüseyin'i gösterdi. - Bu oğlanın başını da sen yaktın ya, bu inadınla, - dedi arabadan inerken. - Hadi doldur bakalım çayı. Bir tavşan kanı olmasın da, yiyeceğin sövgünün tadını beğendireyim sana bir iyice.

— Kim demiş başını yaktım, diye... Böyle bir çıplağı ev bark sahibi ettik, yine yaranamadık öyle mi? Demek geldi sana yakındı... - Diyerek, mutfağa girdi İbrahim.

O elinde dolu üç çay bardağını dizelediği bir teneke tepsiyle çıkarken;

— Ben kimseye yakınmadım, - diye yanıtladı Hüseyin.

Hafız gözlerini çaylara dikmişti. Görmedi. Diliyle dudaklarını yalayarak, kaptı bardaklardan birini. Göz açıp kapayıncaya, bitirdikten sonra, boşu geri verip arabasına yönelirken. «Gayrik orasını kendiniz çözümleyin,» diyerek savuştu.

Ebe elinde havluyla kapıda belirdi.

— Gözün aydın, nur topu gibi bir oğlan, - dedi, ellerini kurularken.

İbrahim'le başbaşa kaldıktan bu yana, sigara üstüne sigara içerek, bu çıkışı beklediler. Sonunda İbrahim'in özlemli sırıtışı, kendisinin şaşkın bakışları kadını itmiş olmalı. Azbiraz sertce... «Benim işim bitti,» dedi... Hemen cüzdanına davrandı Hüseyin... Hep bugün için hazırladığı bütün bir on liralığı kadının avucuna tutuşturdu. Sonra yokuş aşağıya seyirterek, Hafız'ı çağırdı.

Hafız, Ebe'yi alıp, «evini biliyorum, bırakırım,» deyince öyle bakındı ilkin. Sonra koşarak odasına girdi. Saliha kolunun üstünde kundaklanmış oğluyla yatıyordu. Hüseyin'i görünce, bir gülümseme belirdi yüzünde.

Ve Hüseyin, oğlunu kucağına alıp, baktı günün ilk ışıklarında. Morumsu et parçasının, basık maymun burnunu andıran burnunun, saçsız sivri kafasının biçimsizliğini görmedi bile. Kalın başparmağıyla, dudaklarını, yanağını okşadı. Sonra incitmekten korkuyormuşcasma, karısının yanma bıraktı yeniden.

Bir gülümsemeyle baktı Saliha'ya... Baba olmanın onurunu yüreğinin derinliklerinden, omuz-

larında bir diklik haline gelişine değin, belleğiyle izledi. Ayaklarının bedenini taşımıyormuş ya da bir yumuşak bulutun üstünde geziniyormuş gibi hafiflediğini sandı. Gözleri sigarasına takıldı bir süre. Şaşkın şaşkın bakındı. Söndürecek, atacak, bırakacak bir yer aradı. Bir nefes daha çekti sezinlemeden. Kaynanasına da gülüp, kapıdan çıktı. «Babayım,» dedi küçük bahçesinde nefeslenerek. «Babayım...»

Sonra yeniden baktı odasının bulunduğu yöne. Kendini yokuştan aşağıya bırakarak, fabrikanın yolunu tuttu...

•

İstanbul üstünden göğü kaplayarak gelen ve geldikçe artan, arttıkca çoğalıp, kalınlaşan ses bulutu, Eyüp'ü kapladı. Tümü irkildiler. Selim Usta aceleyle çekti şarteli kapıdan girerek. Tüm makinalar aynı anda durdular... Suskunun ortasında, bağırdı Selim Usta...

— Yarım saat paydos... - Sonra sesi buğulandı hafiften. - Gazi Paşamız sizlere ömür. Başımız sağolsun arkadaşlar...

— Başımız sağolsun.

— Tanrı yerini Cennet etsin...

— Nur içinde yatsın...

Ve ağır ağır bir top haline gelmeye başladı işçiler. Yaşlılar, savaş anıların canlandırdılar birden. O'nunla, bulundukları yerlerden, savaşçılığından söz ettiler. Sirenlerin sesi yankılanmayı sürdürüyordu. İstanbul üstündeki kara ses bulutu, ister istemez tümünü kaplıyor, yüreklerinde bir acının artışı, bir ikirciklenme beliriyordu. O gitmişti...

Herkesin dilindeki adıyla Gazi Paşa... Savaş yoldaşlarının deyimiyle Kemal... Düşmanlarının sözcüğüyle Sarı Paşa... İşte şimdi yoktu... Kendi yakını ölmüş gibi bir büyük acı duydu Hüseyin. Hatta yakınından daha büyük bir acı. Bir umudun yitişi gibi bir şey. Düş kırıklığı gibi... Babasını tanımıyordu. Anası öldüğünde küçüktü. Bilmiyordu ölüm acısını. Ya da tersine, çok daha derinden, çok daha kesinlikle biliyordu. Değerlendirmesi buydu işte. Babası ya da anasının ölümünden daha acılı bir olaydı karşılaştığı. Daha büyük bir yükün altına girdiğini sanıyor. Yüreğinin burkulduğunu, dilinin ağzının içinde dolandığını sezinliyordu. Ağlayabilse, rahatlayacak Ama ağlayamıyor: Ağlamayı unutmuşluğun burukluğu dolanıp geliyor beyninin derinliklerine. Bir sancı gibi saplanıyor.

Tümü bir arada, birbirlerinin soluğuyla ısınır. tenini teninde duyar durumda oldukları halde, bir ötekinden habersizler. Tümü, tek tek topluluğun içinde, birey olmanın acısına kapılmışlar. Böylesine yazgı birliği içindeki bir kalabalıkta bile, böylesine bir yalnızlığın umutsuzluğu, çekilecek gibi değil.

Selim Usta'mn tümünü dalgalandıran, başları önlerinde makinalarmm, işlerinin başına götüren işaretini, sevinçle karşılıyorlar nerdeyse. Düşünmeyi ve yalnızlıklarını, makinanm tıkırtıları ve dikkatin gerektirdiği düşüncesizlikle değiştirmek isteğiyle, koşup, çalıştırıyorlar tezgâhlarını.

Saliha, ıkıldayarak boşaltmaya başladı filesini. Hüseyin, kucağında oynattığı Vedat'ı kaynanasına uzattı. Yardıma koştu. Filenin saplarından tutup

çekerek, kaldırdı iyice. Çıkardıklarını tel dolaba yerleştirirken, söylenmesini sürdürüyordu.

— Herşey pahalılanmaya başladı. Geçen hafta, yirmi kuruşa aldığım bu hafta kırk kuruş olmuş. İnsan hesabını şaşırıyor. Ne edeceğini bilemez duruma geliyor. Onlar fiata zam yaptıkca, ben aldıklarımı yarısına düşürüyorum. İlkin boş bulunuyor insan. Eski alışkanlığının ölçülerini söylüyor. Sonra anlayınca durumu, yarı yarıya indirmek zorunda kalıyor. Böyle gitmez ki bu...

— Savaş çabuk biter, diyorlardı kahvede, - dedi Hüseyin. - Alman, bir hızla yürüyüp gidiyormuş Rusya üstüne... Fransa kısacık zamanda teslim bayrağını çekmiş.

— Bana sorarsan hiç bitmeyecek efendi. Ya da biz biteceğiz bir güzel. Neden dersen, ne yiyecek alabileceğiz ne de içecek... İçecekten kastım, bir ayrandı. Ama, yoğurt öylesine pahalı ki, nerdeyse almayacaktım.

— Selim Usta, iş saatlerinin de uzatıldığını bildirdi. Yarın başlayacaklarmış yeni düzene. Hükümet karar çıkarmış. Ondört saate kadar çalışacakmışız.

— Ondört saat çalışan insanda hayır kalır mı ertesi gün için?

— Kalmazsa... Durmaksızın askere gidiyor insanlar. Yakındır piyango bize de vurur. Askerlerin yerini kim dolduracak? Köyden kaba işçi getirip, teslim edemezler ki makinaları. Nevres Bey, Ankara'ya yazmış öteki fabrikatörlerle birlikte. Bizim işçileri askere almayın, yoksa fabrikalarımız çalışamaz. Çalışamayınca da, verdiğimiz sözleri tutamayız. Asker çıplak kalır, demiş. Demiş ya, Mareşal,

Nevres Bey'i dinlemez. Rahmetli Gazi Paşamızı bile dinlemezdi, diyorlar.

— Hep diyorlar. Çalış, diyorlar. Pahalılık, diyorlar. Tümüne de bir kulp uyduruyorlar. Savaş... Neyse bu gelse de, canımızı alacaksa alsa, kurtulsak.

— Tövbe de kızım, - dedi Zahide... - Aman ağzından yel alsın. Savaşın ne olduğunu bilmiyorsun sen. Hüseyin'le biz ikimiz iyi biliriz. Yine var istediğin. Pahalı mahalı, alırsın. Yemezsen de rengini görür, kokusunu çekersin burnuna. Savaş ölüm demektir. Çoluk çocuk, yaşlı genç bakmaksızın. Açlığın rezilliği, çıplaklığın utanmazlığı demektir. Kaçış demektir. Yollarda ölüp kalmak, her hırıltıdan korkmak, her gürültüde ölümü görmek demektir. Balkan Savaşı sırasında, Sırbiya'dan buraya göç ederken, bizim binlercemiz, soğuktan dondular ormanlarda. Binlercemiz açlıktan öldüler. Binlercemiz de, öldürüldüler, paraları, ırzları, kumanyalarından ötürü. Birbirimizi yiyesimiz geldi. İnsan, insanı yer mi dersin aklın sıra. Yer ölümden kurtulacağını görürse. Hayvanları vahşi sayarsın, çiğ et yediklerinden ötürü. Ya insanın insanı öldürüşünü, parçalayışını görsen. Ya başkaları bizi, ya biz bizi... Aman tövbe de... Savaş sınırlarımızdan içeri girmesin bari. Bir koca imparatorluk gitti, şimdi burdan da olursak, tümden bittik, demektir. Öyle değil mi Hüseyin?

— Öyle ana, - dedi Hüseyin. - Savaş, kötüdür.

— Kötüdür. Bişey demedik kötülüğüne. Sanki bu durum daha mı bir iyi?

— Bundan bin beteri, savaştan daha bir iyidir yavrum, - dedi yine Zahide... - Yaşayan bilir. Savaş olmasa, biz burda olmazdık. Belki Hüseyin

de... Siz yuvanızı daha mutlu, daha umutlu bir ortamda kurardınız. Gücüme gidiyor sanma. Ekmeğini çalışıp kazanmak, her yerde gelenektir. Bundan ötürü karşı çıkıyor değilim. Kötülüğü, insanın insana yapabileceği kötülüklerin tümünü gördüğümden. Savaş lafını duydum mu, kendimden geçiyorum. Bak Hüseyin'e... Anasını tanırım bir iyice. Benim yaşıtımdı. Ya da azbiraz daha büyük. Çiftliklerinde salınırdı Bey kızı olarak. Ata biner, silâh kuşanırdı. Oysa, Hüseyin'e bak şimdi. El işinde ırgat... Mirasını tüketip, akılsızlık ettiğinden değil. Bizim miraslarımızı, savaş delileri tükettiğinden.

— Canını sıkma anacığım, - diye sözünü kesti Hüseyin. - Böyle de olsa, kendi emeğimizin beyi paşasıyız burda... Çalışıyoruz. Ve de yaşıyoruz gerektiği gibi olmasa bile... - Birden Cezmi Baba'nın sözlerinden birini kullandığını sezinledi. Durakladı. Gülümsedi. Değiştirdi. - Gül gibi geçinip gidiyoruz. Tanrı'nın izniyle, Vedat'ımız büyür, bir büyük adam olur, kurtarır bizi el ırgatlığından.

— Kurtarır. Okutun onu Hüseyin. Size vasiyetim olsun. Ben ölür kalırsam o zamana ,okutun bir iyice. Gidebildiği yere değin. Gidemezse, itekleyerek.

— Okursa okur, - dedi Saliha, - okuyamazsa, gelir yanımıza bez dokur. Geçti o dönemler anacığım. Beylik Sırbıye'de kalmış, kaldıysa... İşçinin çocuğu nice bir okurmuş. Koskoca ustabaşımız Selim efendi bile, dert yanıyordu, ikisi birden okula gidince, ne edeceğimi şaşırdım diye. Bizse, karnımızı doyuramıyoruz. Ev kirası ödenecek diye, nerdeyse aybaşından kaçacağız. Kendince okuyabilirse, ne iyi. Okuyamaz. takılırsa bir yerde, yeni bir işçi yetişir. Bunu bil. Bil ki gözün ardında kalmasın.

— Tanrı gecinden versin, - dedi Hüseyin - Saliha'ya bakma sen anacığım. Öfkelendi şimdi pazara... Hakkı da yok değil. Geçen hafta aldığı, bir haftada iki katına çıkarsa gelecek haftaya aç kalacağız, demektir. Evi çeviren o... Ama, ben yine de isterim, okuyabilirse, okumasını. Hem de, alnımın teriyle. Öyle öksüz çocuklar gibi, devlet parasıyla değil. Kimseye borçlu olmasın isterim oğlum. Bana bile...

— Ağzın dert görmesin yavrum, - dedi Zahide. - Senden bu sözü aldım ya, yeter.

Sonra torunu kucağında, odasına çekildi.

— Her istediğine olur, diyorsun, - diye kızgın kızgın söylendi Saliha.

— Kendisi için bişey istemiyor ki... Ne istiyorsa, ya bizim için, ya Vedat için...

— Nasıl yapılacağını bilmiyor ama. Hep bey kızı olarak kaldı anam. İşçi karısıyken de, işçi anası, kaynanası olduğunda da...

— Sinirlenme Saliha. İşçiysek, utanılacak bir iş yapmıyoruz. Okursa çocuk, neden okumasın? İşçi çocuğu işçi olacak diye bir kanun yok ya... Bakarsın okur, bir doktor, bir mühendis olur ne bileyim... Daha başka bir iş sahibi olur. Bizim düştüğümüz dertlere düşmez en azından. Anamızın dediği bu. Bunu sen benden çok istiyorsun. Neye kızdmsa kızmışsın, gelip bize çatıyorsun.

— Yetmiyor kazandığımız Hüseyin. Ona kızıyorum. Yetiremiyorum bir türlü. Pazar ateş pahasına. Şimdi bir de senin askerlik çıkarsa başımıza, büsbütün perişan oluruz.

— Bakarsın, Ankara sözünü dinler bizim patronların. Şurda bir elin parmağı kadar fabrika var. Onları da durdurup, yoksun kalmak istemez.

— Niye istemesin. Siz askere gidersiniz. Bizim çalışma saatlerimizi uzatırlar. Al sana, fabrikalar çalışıyor ya, daha ne istiyorsunuz, savunmasını...

— Doğru... Yarın daha da fazla çalışılmaya başlanacağına göre, adam artacak demektir.

— Bırak ondört saati, bizim vardiyaları on ikişer saatten hesapladılar mı, gün doldu demektir. Bir vardiya açıkta kalır. O da askere gider...

— Öyle ya!.. - Düşündü söyleyeceklerini. Sonra toparlanmışcasına sürdürdü. - Dün kahvede Hüsamettin amca, İsmet Paşa'nın savaşa girmeyeceğini söylüyordu. Mareşal da istemiyormuş. O ikisi istemezse, girmeyiz, savaşa diyordu. Kimse sokamaz bizi.

— Sokamazmış da, neden durmadan askere alıyorlarmış erlerimizi? Neden uzatıyorlarmış çalışma saatlerimizi? Sormadın mı?

— Sordular, bana kalmadan. Dedi ki, savaş bu. Alman hızını alamayıp, hörlerse üstümüze ne yapacağız? Ya da yukarıdan Rus. Alman'ın annacında sıkışıp, kaçacağım diye bizim topraklarımıza giriverirse...

— Hani bizi kimse zorlayamazdı savaşa?

— Eh artık insaf Saliha... Herif gelip de bizi şamarlamaya başlarsa da mı, biz yokuz diyeceğiz? Diyemeyiz elbet. Birinden biri çakılıp tepemize, şamarlamaya başladı mı ,biz de suratının ortalık yeri budur diye atarız bir iki yumruk.

— Onlar bırakırsa öyle mi?

— A, bak bu konuda bizimle başolmaz. Yedi düveli, yapayalnız sürüp çıkarmadık mı yurdumuzdan? Daha şurda yirmi yıl bile olmadı...

— Yani senin şimdiden kanın kabarmaya başladı öyle mi?

— Hiç bişeyimin kabardığı yok. Ben gidip, üç yıl görevimi yaptım. Şimdi tutup çağırırlarsa, gelemem, diyemem ki... Dedirtmezler ki...

— İyi iyi... Şuncacık zamanda, bir de seni alsınlar... Bir de bulaşsınlar savaşa. Biz oğlumla ikimiz kalalım garip, yalnız...

— Canım dur, hemen yarın gidiyor değilim ki... Hem çağırmadılar bile...

— Ateş olmayan yerden duman çıkmaz efendi, - dedi çöküp, başını elleri arasına alarak Saliha. - Bir dedikodu çıktı mı, ardı gelir bunun. Çalışma saatlerinin uzatılacağı, söylentiydi geçen hafta, bu hafta gerçekleşti. Askerlik de şimdi söylenti, yarın uğurlamaya gideriz bakarsın. Ne kaldı geride. Açlık, yoksulluk mu? O da yakındır, bak buraya yazıyorum, - dedi parmağıyla duvarı çizerek.

— Alnımızda yazıldıysa bunlar, bir bir gelecek kadınım, - dedi hafif okşayarak Hüseyin. - Hadi birer kahve yap da, şurda tümümüz bir aradayken, içelim bir güzel.

İsteksizmiş gibi doğruldu Saliha. Günlerdir çalkalanan söylentilerin etkisi, pazarın pahasıyla birleşince, duramamıştı artık. Sanki içini dökmüşcesine rahatlamış, uysal uysal kahve pişirmeye yönelmişti.

Her akşam, radyoda gazetecilerin yazması için ağır ağır verilen haber bültenlerini dinlemek için, kahveye gidiyordu Hüseyin. Sanayi işçisi sayıldığından, henüz askere çağırmamışlardı. İşçiler ara-

sında dolaşan söylentiye göre, tümünü yerinde asker saymışlar ya da sıkıştıklarında çağıracaklarmış. Oysa, tümü çağrı üzerine gidip, şubeye görünmüşler, yeni adreslerini yazdırmışlardı. Bir değişiklik olduğunda, fabrika kâtipleri, kendiliklerinden bildiriyorlardı şimdilerde. Bir türlü çağırmıyorlar. Çağırmıyorlar ya, haberler pek olumlu değil... Almanlar, duraksamaya başladı. Gazetelerin başlıklarında, durmaksızın kara kara beliren Alman yengileri, ikircikli sözcüklerle veriliyor şimdi. Her sabah, işe giderken bir gazete alma alışkanlığı edindi. Akşam, yemekten sonra gaz lambasının kör ışığında, okumaya çalışıyor. Azbiraz eski yazı bildiğinden, okuma seferberliği sırasında, çıkarmıştı yeni yazıyı. Her fabrika, işçilerine okuyup yazacak ölçüde, öğretmeye koşuluyordu. Öğretmen, iki ay kadar gelmiş, sonra ortadan yitmişti. Bir gün Hüsamettin amcanın, kıs kıs güldüğünü gördü. Sorduğunda, öğretmenin eline sıkıştırılan birkaç kuruşla, diplomaları vermeye razı geldiğini söylemişti. Bu iki ayda edinebildiği bilgilerle zorluk çekiyor. Çekiyor ya, giderek ilerlediğini görünce, haberleri izlemek amacıyla, akşama değin, sefer tasının kıyısında ya da Saliha'nın zembil örneği kocaman, hasır çantasında tutuyor gazetesini. Akşam oldu, oğlu uykuya daldı mı ,dudaklarının kıpırtısını giderek azaltıp, gazetesini okuyor: «Almanlar durdu,» diyor. «Almanlar, adım atamaz duruma girdiler. Cezmi Baba sağ olmalıydı. Nice bir alay ederdi kimbilir. O biliyordu. Söylemişti bir savaşın çıkacağını. Demek bilgi olunca, kestirmek güç değil... Biz bişey öğrenmedik ondan. Öğrenmeli, bellemeliydik olacakları. Ya da olacakları bırak, zenaatı öğrensek, patronlar elimizi öperdi. Patrondan yakın-

maya hakkımız yok. İkimize de babalık ediyor. Olsun... Yine de işçilikten iyi, zenaat sahibi olmak. Ya da Cezmi Baba'nın dediği gibi, işçi olmak tümünden iyi. İyi ya, onun gibi işçi olursan.»

Bütün dünyayı kana bulayan Almanlar, kayalara çarpmışcasına gerilemeseler de durakladılar. «Savaşın yeneni olmayacak, demişti,» diye düşündü bir an... «İşte dediği çıkacak sanırsam. Savaş geldi dayandı sınırlarına. Dayandı ya, bizde de bıçak kemiğe dayandı bir iyice. Bunca çalışmanın karşılığında bir lokma ekmek bulamaz olduk. Süpürge koçanıyla karışmış arpa ekmeğine nimet diyoruz. Onu da, kişi başına üç çeyrek olarak hesaplayıp veriyorlar. Çeyrek ne... Ekmeğin dörtte biri. Tek besinimizin dörtte biri de, fırıncının namus ölçüsüne kalmış. Birgün, doyuyorsun yarım ekmekle bir gün aç kalyorsun. Çünkü senin çeyrekler daha bir küçülüyor. Yağı bulup da almak, şekerin yüzünü görmek hak getire... Fabrika, eskiden defolu bezleri ucuza verirdi bize. Şimdi onlar bile kalktı... Defo ayırmıyoruz kaç zamandır... Tüm dokuduğumuzu top edip, yolluyoruz. Orduya olsun, çarşıya olsun, aynı...» Haberleri izliyor, düşünceleri bırakıp. Almanların işin üstesinden gelemediğini anlıyor bir iyice. İngilizler, Amerikalılar ve Ruslar, durmadan toplanıp, bişeyler kuruyorlar. Amerika, Alman'ı yıktı demişti daha o zamanlar Hafız. Şimdi yine İngilizlerin ardında olduğuna bakılırsa, Alman'ın işi iyice bitik!. «Zaten gazetelerden de bu belli, baksana,» dedi kendi kendine... Hep yengiden söz edilirken, birden Müttefiklerin toplantılarına yer verilmeye başlandı. Sonunda Almanlar yenildi, derlerse hiç şaşamamak gerekir. Bakarsın o zaman da, bizim çalışma süremiz yeniden azaltır. Çocu-

ğumuzun yüzünü görürüz doğru düzgün... Allah'tan bizim kaynana, hem bizim evi idare ediyor, hem de İbrahim'lerin yemeğini pişiriveriyor hiç olmadı. Yoksa, gece gündüz çalışmaktan ölecek bizim karılar...»

Düşünceleri böyle, daldan dala zıplamaya başladı mı, gazeteyi elinden bırakır Hüseyin. Bırakıp uzanır yatağına... Düzgün nefeslerle, uyuyan karısını süzer bir süre. Sonra, Cezmi Baba'mn oku oğul, deyişini anımsar bir an... «İşte başladık baba gazete tiryakisi olduk. Hergün okumasam, bir de radyonun son haberlerini dinlemesem, rahat edemiyorum.» der... Hemen ardından uykuya dalar.

İbrahim kapıyı vurdu gecenin karanlığında. Sıçrayıp açtığında, yüzünün ay gibi parıldadığını gördü.

— Sen koş Hafız'a - dedi. - Ben evdekileri yollarım...

Sonra döndü... İlkin kaynanasının kapısını vurdu, oğlanı uyandırmaktan korkarak. Yaşlı kadın kıpırdanınca, seslendi fısıltıyla.

— Ana, - dedi. - Huriye doğuracak sanırım.

Zahide'den önce hazırlanmıştı Saliha... Fırlayıp kalkmış ,Huriye'nin yaptığı gibi, çaydanlığı ocağın üstüne yerleştirip yönelmişti komşu evine... Zahide ardından seyirtti kızının. Onlar ilk hazırlığ görürken Hafız yetişti, arabasıyla...

Ebe'yi, İbrahim'in evine salıp, çayın başına oturdular. Hafız dolmuşculuğa sıvanalı, ilk müşteri sözünü etmiyordu besbelli. Hiç ses çıkarmadan onlarla birlikte oturdu. Savaşı, yokluğu, yedek parçanın ateş pahasına çıkışını konuştular bir süre... İbrahim'in evinden bebek sesi gelince, üçü birden kulak kabarttılar. İbrahim'in koşuşuna ba-

kıp gülüştüler sonra... Ebe, ücretini alıp arabaya yöneldiğinde, bir kız olduğunu öğrendiler...

O akşam, radyoya kulak verdiğinde, durumun bir iyice değiştiğini sezinledi Hüseyin. Hâlâ, Hitler'in bir oyun düşündüğünü, düşmanlarını kandıracağını ve sonunda, dünyaya egemen olacağını söyleyenler vardı. Dinledi... İlk zamanlardaki hızlarını yitirmişlerdi. Duraklamalarda, gerilemelerdeki gizi bir türlü çözemedikleri belliydi. Ne var ki, yine de Alman gücünden dem vurmadan duramıyorlardı. Nasıl çiğneyip geçmişti Fransa'yı... Rusya ortalarna değin nasıl gidip perişan etmişti. Şimdi vardı bir bildiği Hitler'in. Olmasa, böyle geriler miydi ,ezdiklerinin önünde?

Cezmi Baba'nın bazı sözcükleri geliyor aklına. Belli belirsiz bir gölgede gibi. Ama, bir türlü anımsayamıyor... Yalnız, kahvesini höpürdetirken, düşüncesini söylemeden de edemiyor...

— Bu iş bitti arkadaşlar, - diyor, tümünün şaşkın bakşları altında. İlkkez, savaş konusunda konuşuyor Hüseyin. Bu yüzden, tümünün ilgisini çekiyor. Ve sürdürüyor sözlerini. - Bu iş de bitmiştir. Alman da bitmiştir... Bir eski usta, bu savaşta yenen yok demişti. Belki öyle olacak. Ama, bişey daha demişti sanıyorum. Kazanan, sosyalistler olacak mıydı neydi, tam anımsamıyorum... İşte olay budur... Alman sopayı yiyip döndükçe, geri kalan yerlerin durumu ne olacak göreceğiz...

— Yaşa be Hüseyin, - dedi Hüsamettin Bey. - Hiç bilmezdim bunları söyleyeceğini... Alman bir geriledi diye, ötüvermen hoşuma gitti. Ne var ki, bekle hele... Sonunu bekle bu işin.

— Bekleyeceğiz amca... Sen demedin mi başlarda, İsmet Paşa'mız, savaşa girmez, diye... Bak

girmedi. Girmeyince, biz de beklemede kaldık. Bekleriz ve görürüz... - Sonra daha da yumuşattı sözlerini. - Ben bildiğimi değil, o eski ustanın söylediklerini aktardım. Madem birkez onca ileri gitmişken, gerilemeye başladı, yoruldu, bunaldı demektir, diye düşündüm. Ola ki yanılayım...

Yanılmadığını biliyordu oysa. Yanılmadığını söylemek geliyordu içinden. Çözemediği haberleri kaçkez okumuştu. Gazeteler ustalıkla, geçiştiriyorlardı Alman yenilgilerini. Radyo bile... Almanlar geriledi, yenildi demiyor. Ruslar bugün şuraya, şuraya döndüler, diyorlar... Döndüler.. Kaçışmışlardı da mı döndüler? Yoksa Almanların elinden mi kurtardılar. Bir çok, Rusça kent adı... Birbirinin ardnda mı bunlar, yoksa yan yana mı, bilen yok. Öyleyse, yaz gitsin... Kim anlar, kim dinler... «Ben anlıyorum,» diye geçirdi içinden. «Yetmez mi, ben anlıyorum. Bir de direnerek söyleyebilsem. Tümü benim büyüğüm sayılır. Tümü daha bilgili. Üstelik çoğunluğu usta, ustabaşı Almancıların...»

İçinde bir kaçış beliriyor bunları bile söylediğinden ötürü... Yarın kızarlar bakarsın. İşten atıverirler... Selim Usta da Hüsamettin Bey gibi düşünüyor her zaman. Nerdense emekli olup gelmiş. Burda oturuyor. Belki Selim Usta'nın da aklını çelen o... Bilinmez. Ama, tutup kovarlarsa Hüseyin'i... Açlığı bilir o... Bir de şimdi başına gelirse açlık, tüm aile kişileriyle birlikte çekmek zorunda kalacak. Bir başına değil artık. Olmadığından, titredi iliklerine dek. «İyi ki, kestirip atmadım. Bilmem, dedim,» diye geçirdi aklından. «Yumuşadılar. Düşman düşman değildi bakışları. Şaşkın şaşkındı. O şaşkınlık da, ilkkez fikir yürütmüş olmamdan...»

Yeniden kolaçan etti tümünü. Onlar, savaşı yönetmeye dalmışlardı. Almanların nice bir gerileyip, nerden, nasıl vuracaklarını tartışıyorlardı. Belli belirsiz kalktı. Tümüne iyi geceler dileyerek, gazetesinin başına seyirtmek amacıyla, hızlı hızlı sardı yokuşa...

İbrahim, koluna girdi fabrikadan çıkarlarken. Kahveye birlikte yürüdüler... Bugün şalteri erken indirmişti Selim Usta... Nedenini anlamamışlardı ilkin. Sonra, belirtti kendiliğinden. Savaş bitmişti. Fazla çalışma da sona eriyordu böylelikle...

— Savaş bitti Hüseyin, - dedi İbrahim. - Hem de koca Alamamn yenilgisiyle. İtalyanlar Musolini'yi ayaklarından astılar ya, Hitler korkusundan, kendini öldürmüş diyorlar. Biz de okumuşların aklına uyup, Almanın yengisini bekledik yıllar boyu. Kahvede, bu iş bitti dediğin zaman, alay etmiştik seninle, hatırlıyor musun? Meğer, içimizde doğruyu gören bir sen varmışsın...

— Yok canım, gördüğüm filân yoktu. Gazeteler işi dolandırınca, öyle doğdu içime. Ama, siz tersini savununca, diyecek bişey bulamadım. Bildiğimden değil, sezdiğimdendi bu... Kimbilir, belki de yanıldım dedim o zaman. Aptala malûm olduğunu söylerler ya, aptallığım işime yaradı ola ki...

— Sen de aptal olursan... Hadi kahveye gidip, bizim savaş uzmanlarına bir görünelim. Azbiraz çökeriz ümüklerine. Olmadı, emekli başçavuşlarımızı kızdırıp eğleniriz.

— Yok canım. Herşey Almanlar yanında görünüyordu. Rusların böyle direneceğini hesaplamı-

yordu kimse, bir... Almanların, çöküvereceğini düşünemezdiler iki... İkisi de oldu... Uluslar direninince, güçlü zayıf ayrılmıyor demek ki... Direnen kazanıyor. Bizimkiler nasıl becerdi bu işi zamanında. Tıpkı öyle ...Bunlar da benim sözüm değil ha... Gazetenin, yazıları arasına belli belirsiz sıkıştırılmış cümleler aktarıyorum sana... Boşuna okumadım gazeteyi ben. Hem okumam ilerledi bir iyice. Hem de radyonun dediklerini, kendi işime geldiği gibi değil, yazıldığı gibi yeniden yeniden incelemek imkânını buldum. Belki yavaş okuduğumdan. Yavaş anladığımdan. Ama, anlamışım ki, o gün, konuşma yürekliliğini gösterebildim.

— En doğrusunu söyledin arkadaş. Savaş bitti şimdi. Fazla çalışma da... Rahat rahat kahvelerimizi höpürdetip, yine de her zamanki gibi gidebiliriz evimize.

— Fatma koca kız oluyor, sen hâlâ kahvelerde sürtüyorsun. Birgün varıp bakacaksın ki, delikanlının biri takıp koluna tüymüş.

— Kime? Anasını bellerim benim kızı kapıp kaçacak olanın. Dur hele arkadaş. Bir kahvesini içelim elinden. Bir yemeğini yiyelim adam gibi.

— Vedat'ın öğretmeni çağırtmış geçen gün. Defterini, kitabını tam aldığımız yetişmiyor gibi, bir de üstüne üstlük, Kızılay'a para istedi. Burası işçi mahallesidir. Babaların cebinde para bulunur mu, diyen yok... Ver Kızılay'a, ver Çocuk Esirgeme'ye. Verebilirsen ver bakalm. Veremiyoruz... Veremeyiz, dedim. Çocuklarımızın karnını doğru düzgün doyuramıyoruz. Herkes, buldu buluşturdu verdi, demez mi? İşe bak... Borca girip yardım edilmesini de yeni görüyoruz.

— Daha da göreceğimizden başka Hüseyin.

Bu işler, böyle yürümüyor. Yürümeyecek. Yürümeyecek ya, yapabileceğimiz hiç bişey de yok. Boynumuzu büküp, kurbanlık koyun gibi beklemekten öte...

— Haklsm. Azbiraz dikleşeyim, dedim öğretmene. Çocuğunuzun öteki arkadaşları gibi sınıfını geçmesini istemez misiniz, dedi. Çocuk tembel değil. Benim gibi okuyor gazeteyi çıtır. çıtır. Ama, öğretmen kızar da, bırakırsa, bir yılı gider. Sesimi çıkarmadım. Yarın kendisiyle yollıyayım, dedim.

— Niye zorlarlar bizi böyle? Bir kasıtları var desen, onlar da emir kulu. Kendilerine bir buyruk veren var ki, onun sözünü yerine getiriyorlar.

Kahveye girdiler. Hüsamettin amca, çoktan yerini almış, kurmaylarıyla, savaşın neden yitirildiğini tartışmaya başlamıştı bile. Hüseyin'i görünce, el etti.

— Gel bakalım komutan, - dedi... - Anlat bize nasıl oldu bu Alman yenilgisi?

— Kendi ülkesiyle yetinmeyip ,dünyayı yutmaya kalkıştı Hüsamettin amca, - diye yanıtladı Hüseyin. - Dünya da azbiraz sertçe gelip, midesine oturdu. Oturunca, mide fesadından gitti bana sorarsan...

— Bak sen şu çok bilmişe... Bak ya, doğrusu aferini kazandın. İyi bildin sen bu işi iyi bildiğin için de, kahveleri hakettin.

Kabarık zarfı eline alınca, öfkelendi. «Yahu tüm bozuk para mı doldurmuşlar içine,» diye düşündü. Sonra ötekilerin zarflarına baktı. Tümününkinde aynı kabarıklığı görünce de, şaşırdı. «Bunca bozuk parayı, Yenicami önünde bile toplayamazlar. Bir anlamı olmalı bu ağırlığın. Yoksa bize ikramiye mi veriyor patron. Savaşın bitişini böyle mi kutlayacak? Durup durduk yerde. Hiç bir neden yokken. Savaş bizi yaktı geçti o kadar. Dokunmadı malımıza, canımıza. Ama, aç kodu, açık kodu... Bundan öte, bu ağırlık neyin nesi...» Her zaman, zarfını alıp, cebine attığından, açıp bakmaya da çekindi. Sonra dayanamadı. Kâtip, daha dünden bordroyu dolaştırıp, tümüne imzalatmıştı. Kaç para alacağını baştan bildiğinden bakmamıştı bile... Şimdi bu ağırlık içinde çeşitli duyguların çatışmasına neden oluyor. Aylık ücreti, günde oniki saat çalıştıkları halde, yüz seksen lirayı aşmıyordu. O da eskilerden olduğundan... Yeniler, yüz yirmi ile yüz elli arasında gidip geliyorlardı. Saliha'nın bile aylığı yüz elli liraydı. Oysa, yüz seksenden daha fazla gösteriyor zarf. Meğer ki tümü, İsmet Paşalı, ikibuçukluklardan oluşsun... Dayanamadı sonunda, açtı... Ellilikleri yan yana görünce, muhasebeye dayandı...

Muhasebeci, Hüseyin'in telâşla yanına geldiğini görünce, kaykıldı sandalyesinde.

— Hayrola Hüseyin Usta? Bişey mi var?

— Bir yanlışlık olacak sanırım beyim.

— Yanlışlık mı?

— Evet... Bana fazla para vermişsiniz.

— Fazla mı? Ne kadar?

— Saymadım... Çok... Çok fazla...

Muhasebeci, zarfı kaptı... Üstüne baktı ilkin. Sonra içindekileri saydı. Geri uzattı, hafif gülümseyerek.

— Hayır, fazla değil, - dedi.

— Hep ellilik bunlar beyim. Benim ücretim yüz seksen lira... Burda belki bin lira var.

— Birazcık daha fazla Hüseyin Usta... Bin yüz iki lira seksen beş kuruş...

— Bin yüz iki lira, seksen beş kuruş mu?

— Evet... Bunca zaman, gerektiğinden fazla çalıştınız. Bunlar da sizin fazla çalışma ücretleriniz. Hükümetimizin buyruğu gereğince, ücretlerinizi ödedik, bordroya imzalarınızı aldık...

— Fazla çalışma ücreti. Bu da yeni mi çıktı?

— Yok... Kanunda yazılı. Ama, savaştan önce fazla çalışma yapmadığınızdan alamıyordunuz. Savaş sırasında, Hükümetin buyruğuyla fazla çalıştınız. Bunun karşılığında da bir ücret birikti. Şimdi toptan ödeyip, borçtan kurtuluyoruz...

— Sağolun Beyim, - dedi gerileyerek.

«Fazla çalışma ücreti ödediklerine göre, bunların niyeti kötü olmalı. Durup dururken, kimse ağzını açıp tek söz etmemişken, niye fazladan para ödesinler. Var bir iş bunda... Anlaşılan tümünü kovacaklar. Yerlerine yeni işçiler alacaklar... Yeni işçi daha ucuz. Yüz yirmi lira verdi mi, aynı işi gördürür. Nasılsa, makinanın başında olduğunda işi gören, işçi değil, makina... Çocuklar vardı on iki, on üç yaşında. Yeni bina kurulurken. Hem de kız çocukları. Belki daha küçükler bile vardı içlerinde. Kısa zamanda, makinanm nasıl işletileceğini öğrenip, giri-

şivermişlerdi. Şimdi yine öyle olur... Bunlar ağır gelmeye başladı fabrikama demiştir patron. Kaç zaman var ki, görünmüyor ortalıkta... Ellerine bir kaç kuruş sıkıştırın. Sonra da, yerlerine daha ucuz işçi alın. Ucuza çalıştırdı mı, kârı daha çok olur. Biz eskidik... Eskidikçe de ücretimiz arttı. Yaptığımız iş aynı. Aynı olunca...» Düşünceleri bir bıçak gibi saplandı yüreğine. Birgün gelip, fabrikadan uzaklaştırılacağını hiç düşünmemişti o... Yaşamını tümüyle buraya bağlamıştı. Temeline vurduğu ilk kazmadan, denizin üstüne doğru kaykılıp giden koca bir yapı, elliden fazla dokuma, dört beş masura sargı makinası oluncaya... Üçyüz kişiye yaklaşıyordu işçisi. Oysa bir zamanlar, tek başınaydı o... Tek başına harç karıyor, tuğla çekiyor ve sıralıyordu. Biz ikimiz derdi patron. İkimiz kurduk burayı. Ama şimdi, eline bin lira kadar fazla bir para sıkıştırıp, atıvereceklerdi sokağa demek... Hiç düşünmediği. Düşünmediği için de, hazır olmadığı bu korku, giderek arttı yüreğinin kökünde. Arttıkça tepesini çoğaltarak, evine doğruldu. Saliha, kahveye gideceği sanısıyla, çoktan eve varmıştır. Gidip, onun zarfına da bakmalı. Eğer ona da fazla verdilerse, mutlaka kararlı patron. Durduk yerde bunca para verilir mi işçiye? Verilmez... Verilince de gerekçesi vardır bunun. Bir tek gerekçesi... Kovacaklardır tümünü... Boşuna, «maaşına zam, işine son» dememişler...

Eve girdiğinde, Saliha'nın da yanaklarının al al olduğunu gördü. Belli ki heyecanlıydı. Onu görür görmez, yaklaştı...

— Adam, - dedi. - Adam benim zarfta bin liraya yakın para var.

— Bende de binden fazla... Varıp muhasebeciye sordum. Fazla çalışma ücretiymiş.

— O da bişey her halde... Dur bakalım, Huriye'ye de verdiler mi?

Sonra kapıya yöneldi. Huriye Sümerbank'ta çalışıyordu. Eğer ona da verdilerse, o zaman inanacak Hükümet buyruğu olduğuna... Çağırdı duvarın üstünden başını uzatarak. Huriye ile birlikte döndüler.

— Sorma, - diyordu Huriye... - Bizim Sabri Usta, tümümüzü topladı yöresine. Arkadaşlar, dedi... Biz işçiyiz. İşçi dediğin kendi arasında sımsıkı birlik olur. Birlik onun adına, haklarını savunur. Gerekli kararları alır. İş Kanununun ne olduğunu bilmezsiniz. İşçi çalışacaktır. Hükümetimize fazla çalışma kararı alma yetkisi de vermiştir. Ama, bunun karşılığını da koymuştur. Şimdiye kadar bize fazla çalışma ücreti vermediler. Oysa, kanuna göre, fazla çalışmanın bir karşılığı vardır. Ve her birimizin eline, ücretlerimizden çok fazla para geçer. Birlik olursak, mahkemeye başvurur, bunu kopartırız. Olamazsak, üstüne otururlar bal gibi... Afalladık biz. Fazla çalışmanın Hükümet buyruğu olduğunu kendi söylüyordu. Hükümet buyruğuna boynumuz kıldan ince deyip çalışmıştık. Şimdi kendisi kalkıp, buyruğunun paralı olduğunu söyler mi? Korktuk ilkin. Ödümüz patladı. Birlik olur, fabrika yönetimini mahkemeye verirsek, bizi işten atarlar dedik. Korkmayın dedi Sabri Usta. Öyle bir işe kalkışırlarsa fabrikayı başlarına geçiririz. Tam o sırada Personel Müdürü nefes nefese geldi... Hepimizin ortasında, bağırmaya başladı Sabri Usta'ya... Dedi ki, Sabri Sabri, sen boyunu aştın. Bağrımızda yılan beslemişiz şimdiye kadar. Savaşı Ruslar kazanalı, azıttın iyice. Az geldi yattığın galiba. Şimdi burdan çek git... Kovuldun. Sesini çıkarmazsan, yine çalışabilirsin adam gibi. Madem kaşındın, kaşırız biz de... Bir daha işçinin

arasında görürsem seni, ayaklarını kırarım, dedi koskoca müdür. Sabri Usta gülerek bakıyordu.

— Bizim Sabri Usta mı? - diye sordu Hüseyin.

— Evet... Sizin kahve arkadaşı...

— Çok bir yaman adammış, - dedi Saliha.

— Hiç sesi çıkmazdı kahvede. Böyle şeyler konuştuğunu duymamıştım hiç, - dedi Hüseyin.

— İbrahim de öyle söylerdi. Meğer içinde cevher saklıyormuş... Yalnız o bize bunları söylerken, öteki ustalar da, dağıtmaya uğraşıyorlardı kalabalığı. Hatta Sabit Usta, ona bakmamamızı, tümümüzü dama götürmek istediğini, onun komünist olduğunu söyledi. Biz aldırmadık. Daha doğrusu Sabri Usta aldırmadı. Müdür bağırıp çağırdıktan sonra, beni burdan atamazsınız, dedi. Arkadaşlarımın da, benim de hakkımı vermek zorundasınız. Öyle bişey yaparsanız, daha da çok tazminat isterim sizden. Hem bedava çalıştırıp, Hükümetin buyruğuna karşı gelen sizsiniz. Unutmayın... Sonra cebinden bir gazete çıkardı. Sallayıp göstererek, Kararname'de, fazla çalışma karşılıklarının düzenli olarak ödeneceği yazılı, dedi. Oysa siz, şimdiye kadar bir kuruş ödemediniz. Bu yetmiyormuş gibi şimdi de beni işçinin önünde tehdit edip, yıldırmaya çalışıyorsunuz. Tanıksınız değil mi arkadaşlar, dedi. Biz ne bilelim, tanığız, diye bağırdık. O zaman tümümüzün, önünde tir tir titrediğimiz Personel Müdürü Ragıp Bey, kuyruğunu bacaklarının arasına alarak, sıvıştı. Sıvışırken de bişeyler mırıldandı... Akşam olanları İbrahim'e anlattım. Size de anlatacaktım, evde yoktunuz... Uzatmayalım, bu gün haftalıklarımızla birlikte, ayrı birer zarf verdiler. Fazla çalışma ücretleriniz, diye... Aldık... Aldık ve Sabri Usta'nın haklı olduğunu anladık. İbrahim, o'nunla birlik şimdik Sendika kura-

caklarmış. Sabri Usta verilenin yetersiz olduğunu, savaşın başından bu yana hakkımızın onda biri bile olmadığını söyledi...

İçi biraz rahatlar gibi oldu Hüseyin'in. Sonra yeniden gelip çakıldı korkusu. Komünist demişlerdi. Cezmi Baba'yla, Halil Bey için de aynı şeyi söylüyorlardı. Cezmi Baba apaçık kabulleniyordu. Halil Bey'se, partinin yöneticilerindenmiş... Demek bu Sabri Usta da onlardan. Sümerbank'ta bir grev patlarsa, şaşmamak gerek. Tramvay Şirketinde, Mösyö Hindorf'a karşı nasıl patlatıldı grev. Cezmi Baba aynı şeyleri söylemişti grevden önce. Bizim hakkımızı kesemezler. Onlara parayı kazandıran biziz, demişti. Kesmişlerdi bal gibi. İşsiz ve aç bırakmışlardı. Bu iş uzayacaktı demek. Uzayacak, ve yine eskisi gibi ezilip yiteceklerdi. Birşey vardı bu adamlarda. Bunca tutuklanıp, yatıyorlardı içerde. Hatta Cezmi Baba damda ölmüştü Petro Usta'nın dediğine göre. Yine de bildiklerinden şaşmıyorlardı. Böylesi bir inanç, böylesi bir direnç, ancak öyle insanlarda bulunabilirdi. Bile bile, koskoca Personel Müdürü karşısında dikilmek, yürek ister. Onlarda da yürek, mangal gibi...

Hüseyin'in dalıp gitmesi, kuşkulandırdı Saliha'yı...

— Bişey mi oldu?

— Yok bişey... İşler karışacak, kızışacak gibime geliyor da...

— Bize ne... Biz aldığımız parayla, kendimize bir ev yapıp, kiradan kurtulsak iyi olur.

— Sahi iyi akıl... Hemen bir arsa bulalım buralardan. İki kat çıktık mı üstüne, oğlana da bir oda ayırırız ders çalışması, yatıp kalkması için. Ninesinin horultusundan kurtulur.

— Aşkolsun... İhtiyar anacığımdan ne istiyorsun?

— Hiç bişey... Sabahları erken kalkıp çalıştığımda daha iyi giriyor aklıma demiyor mu Vedat... İyi bir imkân olur onun için. Hem sonra geri falan isterlerse verdiklerini, borçlanırız. Ev yaptık, deriz.

— Huriye'nin anlattıkları doğruysa, istemezler. Hakkımızmış madem. Onlara da vermişler, neden istesinler, - Huriye'ye baktı. - Öyle değil mi kardeş.

— Öyle. Hem de iyi bir akıl seninki Saliha... İbrahim gelince ben de söyleyeceğim. Yine komşu oluruz birbirimize...

— Tabii...

Huriye, çekildi duvarın yanından. Saliha'yla Hüseyin de... Hüseyin düşlerine daldı oturduğu yerde. Tramvay Şirketi grevini düşledi... Yaşadı daha doğrusu yeni baştan. Sonra düşündüklerinden ürkerek, başını salladı. Aklına gelen herşeyi belleğinin derinlerine yollamak amacıyla daha sert salladı. Rahatlamış gibi bağdaş kurdu...

Son lokmasının üstüne sigarasını yakmıştı ki, İbrahim sökün etti... Yüzünde, şimdiye değin görmediği bir kararlılığın ışıltısıyla, gülümsüyordu. Gelip karşısına oturdu. Mangalın külünü eşeledi hafifçe. Köylü sigarasının ucunu dürttü kızıl korlara... Sessiz, derin bir nefes çektikten sonra;

— Bizimkilerin habersiz bildirisiz, zarfları dolduruvermelerinin nedeni çıktı meydana çabucak, - diye başladı söze. - Saliha anlatmış size olanları...

— Anlattı. Tüm Eyüp'ün kaynadığını da...

— Salt bizim Eyüp değil... Cibali Tütün, Cami-

altı Tersane ve Demiryollarıyla, Denizyolları da kaynıyor Hüseyin, - dedi... - Böyle birden fazla çalışma sözünün ortalığı bulandırması bizimkileri kuşkuya vermiş olmalı. Hiç birimiz bakmadık, imzaladığımız şeyin ne olduğunu... Sen bile bakmadın. İçimizde en okur - yazarımız olduğun halde. Çoğumuz zaten parmak basıyoruz. Gidip soranlar olmuş muhasebeciye. Bayram ediyor millet... Bayram ediyor ya, Sabri Usta'yla birlikteydim ben az önce... Bir benim fazla çalışma ücretimin ne ettiğini biliyor musun? Aklın durur öğrensen... Başladığımızdan bu yana hesabettiğimizde, yirmi bin lirayı buluyor. Beş yıldan geriye gidemezmişiz. At bir buçuk yılını bunun. Yine de onbeş bin falan tutuyor. Oysa bize verdikleri, sekiz yüz ile bin lira arasında bir para. Alacağımızın, hakkımızın yanında sadaka bile değil... Yalnız Sabri Usta, tek tek hak aramanın imkânsız olduğunu belirtiyor. Bu ücret meselesini uzlaşmazlık konusu edip, hakeme gitmeliymişiz. Bunun için de bir sendikamız falan olmalıymış. Biz sendika kurmaya karar verdik. En okur yazarımız olduğun için de, sen öne düşeceksin bizim fabrikada...

— Beni saymayın, - dedi Hüseyin... - Ben bu işlerden anlamam. Daha geçenlerde konuştuk seninle, bizim patronun insan adam olduğunu. Karşı çıkamam. Beni bağışlayın. Sendika falan bilmem ben. Çalışıyorum. Karşılığını da alıyorum. Benim durumumdaki hiç bir işçi, benden daha fazla kazanmıyor. Bu da yeter. Adam aklımızda hayalimizde yokken, avuç dolusu para verdi bize. Akıllı davranalım da, boşa harcamayalım. Benim aklıma, daha doğrusu Saliha'nın aklına, bunları katıştırıp, bir ev almak geldi. Varsan, gel birlikte yapalım. Hem dediğin gibi, neye imza ettiğimize bakmadık. Çoğumuz da par-

mak bastı, mühür vurdu. Bu durumda, bir hakkımız varsa bile, kaçırdık. Bundan sonra gözümüzü açalım yeter. Sendika işi bir belâdır İbrahim... Adamın başına dert olur... Sakın girme. Beni de sokmaya çalışma...

— Yahu, hakkımızı koruyacağız. Birlik olmazsak mümkün değil. Adamlar tek tek avlarlar bizi. Birleşirsek...

— Birleşirsek sürü halinde avlarlar, - diye sözünü kesti Hüseyin. - O zaman deydi, deymedi demesizin avlarlar...

— Sanki biliyor gibi konuşuyorsun.

— Bilmiyorum. Bilmediğim bir işe de kesinlikle girmiyorum. Kusura kalma...

— Sert çıkacak bişey yok ki, konuşuyoruz Hüseyin. Ben inanıyorum Sabri Usta'ya... Ben varım bu işte. Madem girmiyorsun, sen de bizim ev işini alırsın üstüne, oldu mu?

— Oldu... Sizden uzak olmayı hiç bir zaman düşünmedim. Sizin özleminize katlansam, Fatma'nınkine katlanamam. Hemen yarın bakarım iki arsa. Ondan ötesini de bana bırak. Yalnız tapuya gelip, ferağı çıkartırsın. Tamam mı?

— Birlikte çalışırız.

— Zor çalışırız. Sen sendika işine girdin mi, başını kaşıyacak zamanın olmaz.

— Görürsün...

— Görürüz...

Saliha kahveleri koşturdu. Birer sigara yaktılar. İbrahim ilk yudumdan sonra, duramadı yine,

— Şu işi bir düşünseydin, - dedi.

— Düşünmem, - diye yanıtladı Hüseyin. - Bağışla beni... Düşünmem çünkü istemiyorum.

— Peki peki... Belki ilerde, durumun sandığın gibi olmadığını görür, bir karara varırsın. Şimdi üstelemiyorum...

— Sağol...

Selim Usta, yanından geçerken İbrahim'in omuzuna vurdu. İbrahim hafif irkilerek baktı Selim Usta'ya... Sonra makinasını durdurmadan, başıyla işaret etti.

— Ne o, - dedi Selim Usta. - Bizim boklu Sabri'yle birlikte işler mi çeviriyorsunuz?

— Hiç bişey çevirdiğimiz yok usta... Ne yapıyorsak, apaçık yapıyoruz.

— Ya... Sendika kurmak neyin nesi oluyor? Sen Sabri'nin kim olduğunu bilir misin?

— İnsan olduğunu biliyorum. Bizim için çalıştığını da...

— Öyle san... Öğle paydosunda bul beni de, anlatayım. Belki aklın başına gelir zaman geçmeden. Uyanır, kendini toplarsın...

— Olur.. Bulurum usta.. Bulur, dinlerim söylediklerini.

— Aferin... Böyle diyeceğini, bir oyuna geldiğini biliyordum. O yüzden, çıkışını yapmak istediklerinde, bir konuşayım, dedim. Aklı başında oğlandır. Kimvurduya gitmesin...

— Beni düşündüğün için sağolasın usta...

Başını salladı ardından Selim Usta'mn. Çıkışından sözettiğine göre, gözdağı veriyor olmalıdır. Şimdiye değin kaç kişinin çıkışını yaptılar. Önceden gelip haber mi verdi Selim Usta? Tersine, keyifle, sanki tekme tokat atar kıvancıyla kovaladı kapıdan.

Gelip, böyle dediğine bakılırsa, korkuyorlar ondan. Sabri Usta söylemişti. Yüreğini azbiraz pek tuttun mu senden korkarlar. Tersine, gevşediğini gördüler mi, sırnaşırlar üstüne. Dünyaya geldiğine pişman ederler. Yürek pekliği avanaklık değildir ama. Akıllı olmak gerek. Sinirlenmeden karşındakini dinlemek ve yanıtını tartıp, biçerek, bilgiyle vermek gerek. Sendika kurulurken, yedi kişiydiler. İki gün içinde Sümerbank işçilerinin tümüne yakın bölümü, üye olmuştu. Öteki atelyelerdeki işçiler de... Zaten öyle ayarlamışlardı ki, hemen hemen her atelye ya da fabrikadan bir kişi vardı. Yönetim kurulunda da kurucular kurulunda da...

Paydosla birlikte karnını doyurdu İbrahim... Sonra Hüseyin'in yanına çömelmiş, sigarasını tellendiren Selim Usta'nın yanına vardı.

— Buyur usta, - dedi çömelerek. - Buyur, seni dinliyorum.

— Hah... Tam zamanında geldin. Bak İbrahim... Biz buranın eskilerindeniz. En eskimiz Hüseyin. Ben geldiğimde bile burdaydı. Sen biraz sonra geldin. Yıllar geçti aradan. Küçücük atelyemiz, büyüdü bir koca fabrika oldu. Makinalarımızın çoğu eskidi. Yenilemek gerekiyor. Ama, savaş sonrasının şartları altında, güçlük çekiyor patron. Bankalarda para az. Kredi veremiyorlarmış. Biriktirdiklerini de bize fazla mesai olarak verdi hiç bir zoru yokken. Bu şartlar altında, sizin davranışınız, hele de Sabri serserisine uyarak, davranışınız hiç doğru değil... Tanır mısın sen Sabri'yi iyice?

— Epey zamandır aynı kahvede otururuz. Bizim avradın ustabaşısıdır. Bildiğimce de direk gibi doğru, melek gibi iyi adamdır.

— Yanlış biliyorsun. Bak dinle... Bizim Hükü-

met, yabancı şirketleri millileştirip işletmeye başladıktan sonra, yeni yeni fabrikalar kurmak istedi. Elindeki avucundaki, yabancı şirketlere gitmişti. Demiryolları, denizyolları ve de daha pek çok şirket bizim olmuştu. Olmuştu ya, yeni işyerleri için para da suyunu çekmişti. Bir tek bizim patron yüreklenmiş o günlerde dokumacılık yapmaya. Bir de Hükümet. Ne var ki, bunun için fabrika gerek. Ruslar, size yardım edelim demişler. Tüm dünya, bir buhran masalıdır tutturmuş. Ne olduğunu biz bilmiyoruz. Belki dünya ölçüsünde zengin olmadığımızdan. Ama, Ruslar da pek etkilenmemiş ki, bize yardıma kalkışıyor. Uzatmayalım. Defterdar eğitim yerimiz oldu bizim. Kayseri, Malatya ve Nazilli fabrikaları kurulurken, orda ustalık yapacak kişiler, burda Defterdar'da eğitildiler. Hem de Rusların eğitmenliğinde. Sabri o zamanın yetişmelerindendir, Ruslar benim de hocamdı. Bir iki yokladılar, ağzımı aradılar. Yüz bulamayınca, Sabri'de karar kıldılar. Ben, makinaları, dokuma biçimlerini belleyince, Nazilli'ye gitmekten vazgeçtim. Nevres Bey, daha fazla ücret verdiğinden buraya geçtim. Sabri ise, Ruslarla pek sıkı fıkı olduğundan, işten atılmıştı. Hatta dama falan da girdi bildiğim. Tehlikeli bir adamdır. Sonra neden işe aldılar bilmiyorum. Sanırım harp mecbur etti. İyi ustadır. Ama aklı hep yanlışa çalışır... Şimdi harp biter bitmez, tam da Rusların Kars ve Ardahan'ın tamamını, Boğazlarda da üs istediği bir sırada, sizi kışkırtması boşuna değil. Demek vazifesini yapıyor. Yılan gibi susmuş yıllardır. Yukarıdan Stalin buyruğu patlatınca, hemen harekete geçiyor. Şimdi siz onun işaret ettiği yönde yürürseniz, korkarım soluğu Sultanahmet'te alırsınız. Benden hatırlatması...

— O da bana böyle bişey anlatmıştı ustacığım, - dedi İbrahim. - Ancak biraz değişikti anlattıkları... Galiba, seni atacaklarmış işten...

— Hiç kimsenin atacağı yoktu, - diye sözünü kesti. - Nazilli'ye gitmek istemediğim için, kinlenmiş olabilirler. Ama, ben onlardan çok önce davranıp, Nevres Bey'le anlaşmıştım. Nazilli'ye de o yüzden gitmedim zaten...

— Yalnız bu arada, bir ihbardan söz etti... Galiba...

— Hâlâ bana iftira ediyor değil mi? Ben sadece, Personel Müdürüne söyledim. Ruslarla sıkı fıkı olduğunu, onlar da polise bildirmişler. Toplayıp götürdüler.

— Oysa o, seninle kavga ettiğini. Devletin bunca eğitmesinden sonra, bırakıp gitmenin doğru olmadığını söylediğini. Ve gidip hemen istifa etmen gerektiğini belirtince, kendisini gammazladığını söyledi. Demek yanılmış, - dedi hafif gülerek İbrahim.

— Yanılmış tabii... Herkes ekmeğine bakar. Devlet bana beş kuruş fazla verseydi, değil Nazilli'ye, Fizan'a giderdim. Nevres Bey verdiğine göre, burda kaldım. Beni eğitmek için masraf mı etmiş. Ruslar kendiliklerinden öğretiyorlardı.

— Ben bişey demedim ustacığım, - dedi yumuşak yumuşak İbrahim. - O böyle anlattı.

— Anlatır. Her yerde şerefimle oynamayı hüner sayar. Onca zaman damda yattı, yine de akıllanmadı. Hiç ondan söz etmiyor değil mi?

— Etti... İçeri girinceye, neden girdiğimi bilmiyordum, dedi. Orda öğrendim.

— Bak alçağa... Adam olacağına azmış ha... Öyleyse şimdi daha bir kötü. Daha bir büyük ceza-

ya çarpılacak, demektir. Sizi bari sürüklemeseydi. Yazık olacak. Acıyorum... Buranın eskileri olduğumuzdan. Birbirimizle bunca zaman gül gibi geçindik. Bilgisini aktarmayan, insan değildir demişti geçen cuma hoca efendi. Ben aktardım bildiğimi. Gayrisi senin aklına kalmış. Düşün taşın ve de vazgeç bu işten. Sendikaya girenlere de söyle, vazgeçsinler. Bunlar boş şeyler. Daha siz istemeden, biz hakkınız neyse bir tamam veririz. - Birden Hüseyin'e döndü. - Sen girdin mi?

— Girmedi... Hatta hemen hemen aynı sözleri söyledi reddederken, - diye atıldı İbrahim.

— Gördün mü akıllı adamı, - diyerek sırtını sıvazladı Hüseyin'in. - Hadi kalın sağlıcakla. İşçilerin yakasını bırakın yeter, yoksa fena olacak sonunuz.

— Kanun çerçevesinde davrandıktan sonra, hiç bişey olmaz ustacığım. Kanuna karşı olursa, boynumuz kıldan incedir.

— Benden hatırlatması...

— Sağol...

Kalktı gitti... Bir süre bakıştılar İbrahim'le, Hüseyin. Sonra başını omuzuna yıktı İbrahim... Süzdü Hüseyin'i...

— Amma iş, bunca yıldır hayvan gibi çalıştık, kimse bişey demedi. Şimdi azbiraz biz de insanız, demeye duralım, dedik. Tepemize binmek istiyorlar.

— Pundunu bulurlarsa, binerler de İbrahim. Hiç bakmazlar... İşçi dediğin, başını önüne eğip, işini yapar çalışma süresi içinde. Başını kaldırmaya davrandı mı, onlar da ezmeye davranırlar haklı olarak.

— Neden haklı oluyorlarmış?

— Çünkü görev çizgisinin dışına çıkılıyor. Çıkılınca, iş yürümez olur. Azbiraz yüz bulduk mu biz, astarını isteriz hemen.

— Tasalanma, astarı vermezler ki, yüz bulmaya kalkışalım. Daha ortada fol yok yumurta yok, adamların tutumuna bak. Kimbilir hak istemeye kalkışsak, neler yapacaklar?

— Onu da o zaman göreceğiz artık...

Alışkın olmadıkları gürültülerle uyandılar. Gaz lambasının fitilini hafiften çıkardı Saliha. Pencerenin perdesini yana çekerek sokağı gözetledi Hüseyin. Hemen giyindi. Kapının önüne geldiğinde, kolundan tuttu Saliha...

— Nereye?

— Kapıya çıkıyorum... Askerler, İbrahim'lerin evini sarmış. Bakayım ne var?

— Gördüm... Biraz sonra baksan.

— Olmaz. Dostluk böyle zamanda gerekir insana. Ola ki, bir şeye ihtiyacı vardır...

İki gediklinin arasında dışarı çıktı İbrahim. Hüseyin'i görünce durakladı. Hemen atıldı Hüseyin.

—Bişeye ihtiyacın var mı?

— Yok... Çocuklar sana emanet.

Gedikli sarsaladı İbrahim'i. Cipe bindirirlerken, ardından yetişti Hüseyin. Cebinde ne varsa, olduğu gibi tıkıştırdı cebine İbrahim'in. Cip yürümek üzereyken;

— Tasalanma, - dedi. - İçin rahat olsun.

— Rahat, - diye cevapladı motor gürültüsünün arasında. - Siz varsınız.

Cip, tüm hızıyla dönüp, yokuş aşağı inerken, Saliha, geceliğinin üstüne attığı işçi önlüğüyle kapıda belirmişti. İşaret etti Hüseyin... Doğru Huriye'nin yanına girdi karısı. Biraz bekledi sokakta. Sonra,

kapıyı tıklatarak, o da girdi. İki kadın, sofada çönmüşler, kara kara düşünüyorlardı.

— Tasalanma bacım, - dedi Hüseyin. - Gittiği gibi gelir.

— Gelir de, neden aldı askerler? Hırsız gibi götürdüler kocamı.

— Hırsızlıkla bir ilişkisi olmadığını tümümüz biliyoruz. O bizim için çalışıyordu. Bunu istememişlerdir. İstemezler de... Yarın nereye götürüldüğünü öğrenirim ben. Öğrenir, sana haber veririm. Gider görürsün kocanı.

— Gösterirler mi? Gedikliler, tartaklıyordu durmadan. Kimbilir nasıl örseleyecekler şimdi?

— Öğreniriz. Tümünü öğreniriz. Hele bir yarın olsun.

Gecenin karanlığına bakıp, zamanı kararlamak istedi. Başaramayınca, bakındı sofaya. Sonra sordu;

— Saat kaç?

— İki sanırsam... Ya da iki buçuk... Kapı vurulduğunda bakmıştım. İkiye geliyordu...

— Öyleyse daha çok var. Sen istersen kal burda, - dedi Saliha'ya. - Yatıp uyumaya çalışın. Ben yarın öğrenirim.

— Uyunur mu ağabey? Aslan gibi yiğitim, elleri bağlı götürülmüşken uyunur mu?

— Canım ölüme götürmüş değiller ki... Üstelik ellerini de bağlamamışlardı. Büyütme bu kadar... Hadi yat... Uyumaya çalış. Yarın işe gideceksin.

— İşi batsın... Aklına bir şey gelmiş gibi silkelendi. - Neden bıraktım? Neden gitmedim ben de onlarla birlik?

— Götürmezlerdi de ondan...

Döndü... «Biliyordum,» diye geçirdi içinden.

«Böyle olacağını biliyordum. Selim Usta'mn dilinin altında bu bakla yatıyordu söylediğinde. Korkutabilirlerse, durduracaklardı. Korkutamadıklarını görünce, bu yola başvurdular. Suçsuz İbrahim. Suçsuz ya kime anlatırsın. Neden asker aldı, diyor Huriye. Haklı... Sıkıyönetim olduğundan, doğrudan asker karışmış olacak. Bizi polis götürmüştü. Hem de ilkin karakola, sonra Sultanahmet'e... Belki bunlar da karakola götürülmüşlerdir. Kolluk işlerine askerler bakıyor şimdi. Nerden arayacağımızı sorsaydım keşke. Ben de daldım. Şaşırdım birden. Gecenin ikisinde, insanı yatağından kaldırdıklarına bakılırsa, çok kızmış olmalılar. Ya da öylesine çok sendikacı topladılar ki, ancak sıra geldi bizim İbrahim'e... Devletin askeri çok. İsteseler, tümünü gece yarısından çok önce toplarlardı. Özellikle yapıyorlar bunu. Korkutmak, çevreye de korku salmak amacıyla. Zavallı İbrahim. Kimbilir nasıl şaşırmıştır. Biz de tam, ev işini bitirmek üzereydik. Basri Kalfa, sağolsun, elimizdeki parayla, birer ev çıkaracağına söz vermişti. Sahi yarın gidip bir bakayım, yapılar ne durumda? Ne zaman taşınabiliriz? Bakarsın İbrahim çıkıncaya, biz taşınmışız. Yeni evine gelir...»

Evini düşünmek, biraz rahatlattı onu... Şimdiden bişey yapılamıyacağına inancı pekleşti. Ve o inançla, uzandı yatağına soyunarak. Hemen uyudu.

Pazar günü, yapıdan dönerken, kahvenin iyice kalabalık olduğunu gördü. Girdi... Tüm işçiler, ayakta, birbirinin omuzundan, karşıya bakmaya uğraşıyorlardı. Bir iki adım yürüdü... Ocağın yanında, iyi giyimli insanların, yarı oturur, yarı ayak-

ta birşeyler söylediğini görünce, daha bir sokuldu.

— Demokrasi, - diyordu iyi giyimli adam. - Sizlerin oylarınızla kurulan idare demektir. Ve bu idare şekli, insanların daha hür olmasını sağlamak amacına yöneltir. Yıllardır tek partinin yaptıklarından usandık. Şimdi demokrasinin kurulması için size geldik... Arkadaşlar, Hür dünya, bize kucak açmış... Komünist Rusya ise, yuttuğu onca Avrupa ülkesi yetmiyormuş gibi, şimdi de bizden toprak istiyor. Hür Dünya'nın lideri Amerika, bize destek oluyor. Stalin'in isteklerini geri çevirme cesaretini, açılan bu kucağın sıcaklığından aldı İsmet Paşa... Şimdi ordan, dünyanın öteki ucundan, bize teminat veriliyor. Amerika Türkiye'ye el uzatıldığı zaman, bunun karşısına çıkacağını belirtti... Biz de Hür Dünya'yı layık olduğumuzu ispatlamalıyız. Bu amaçla yola çıktık. Demokrasi olmayan ülkeye yardım edemez Amerikan demokrasisi... Stalin'in iştahından kurtulmanın tek yolu, demokrasiden ve de Amerika'nın desteğinden geçer. Öğrendiğimize göre, İsmet Paşa bu desteği savsıyormuş, daha bize duyurulmadı diye. Bizim duyduğumuzu devletin başındaki duymayabilir. Çünkü, kendileri, duyma yeteneğinden yoksundurlar. Ama, demokrasi, duymak istemeyenleri bile uyaracak en iyi ilâçtır. Biz il merkezini kurduk. Siz de davranıp, ilçe merkezini kurunuz. Demokrasi olmalı ki, sizin haklarınız tam anlamıyla teslim edilsin. Yoksa, savaş yıllarının acısını sürekli yüreklerinizde taşırsınız...

Kimbilir kaç zamandır konuşuyorlar. Son konuşmacı, sözlerini böyle bağlayıp, bir yudum su içti. Sonra ötekilere baktı. Oturanlar alkışladılar elleri patlayıncaya. İşçiler de onlara uydu... Bir şakırtı doldurdu kahvenin içini. Hüseyin, kalabalığın etki-

siyle, çoktan kendini kaptırmış, alkışlara katılmıştı alabildiğine...

Adamlar, kahveden çıkarken, hemen oracıkta kurulan bir yönetim kuruluna, parti üye kayıt defterini teslim etmişlerdi. Kurucu kurul, kahvedekilerin adlarını, soyadlarını deftere geçirip, imzalarını alarak, üye kaydediyordu. Hüseyin kimseye belli etmeden, geriledi... Yazılmak amacıyla kuyruğa girmiş işçileri sollayarak, eve yöneldi. «Olaylar üstüste yığılmaya başladı. İbrahim'lerin sendikasına karşı çıkanlar, Stalin'in isteklerini öne sürdüler... Parti kuranlar, aynı sözleri ediyorlardı. Bir iş var bunların altında. Bir iş var ya, bizi ilgilendirmediği sürece, karışmamak en iyisi. İbrahim ucundan kıyısından bulaşayım, dedi, soluğu Selimiye'de aldı... Üstelik bir iyice de hırpalamışlar, Huriye'nin anlattığına göre. Gidip göremedik çocuğu... Bizim suçumuz değil ama. Soyadı benzemeyeni almıyorlarmış. Eh, onun soyadı Yürek, bizimkiyse Emek... Nüfus memuru o zamandan biliyormuş, kimin ne olduğunu, soyadlarımızı verirken, eskiliğimizi düşünüp, ona yürekliliği yakıştırdı, bana emekliliği demek.»

Bağırarak kendisiyle birlikte yokuşu tırmanmaya uğraşan simitçiden, bir simit aldı. İlkin Huriye'ye uğrayıp, simidi Fatma'ya vermek amacıyla kapının önünde durdu. Sonra anımsadı. Bugün görüşme günüydü Selimiye'de... Huriye daha dönmemiş olmalı... «Fatma bizdedir,» düşüncesiyle, kendi evine yöneldi. Yanılmamıştı... Girer girmez, simiti uzattı kıza... Sevinçle aldı çocuk.

— Ev nasıl gidiyor? - diye sordu Saliha...

— İkisi de bitmek üzere... Sanırım kış iyice bastırmadan tavanı çekecek Basri Kalfa.

— Çeksin... Çeksin ya, duvarlarımız harap olmasın.

— O işini bizden iyi bilir.

— Doğru evden mi geliyorsun?

— Kahveye uğradım beş dakika... Yeni bir parti kurulmuş... Nutuk veriyorlardı. Biraz dinledim. Sonra bizim arkadaşlar, üye olmak için kuyruğa girince, beklemeyip, yürüdüm.

— Kimler girdi?

— Hemen hemen orda olan herkes, yazılıyordu. Beni pek sezinlemediler. Sezinleseler, direteceklerdi. Ben de olmaz diyemem bakarsın...

— Doğru bir iş değil mi sence?

— Doğru bir iş diyordu adam. Demokrasi olacakmış. Olmazsak, Stalin bizi yutacakmış.

— Stalin'in ne işi var burda?

— Rusya yani... Şimdi Rusya demek Stalin demek ya, bizim particiler bunu söylüyorlar.

— Niye yutsun bizi Rusya? Ne yapmışız ona?

— Bilmem. Her halde yapmışız bişey ki, bizden yer istiyormuş. Bizimkiler olmaz demişler. Olmaz demişler ya, bunu derken de Amerika'ya güvenmişler. Rusya da Amerika'nın sopasını görünce vazgelmiş isteklerini zorla almaktan.

— Dur aklım karıştı. Amerika sopa mı göstermiş Rusya'ya?

— Bişey gösterdiği yok. Yalnız, dediğin gibi karışık bir iş. Güya sopayı bu bizim particiler görmüş de, İsmet Paşa görmemiş. Her neyse ,benim de aklım karıştı. Karıştı mı, orda olmamak yeğdir, dedim. Sıyrılıp çıktım, particiler başka bir kahveye giderken.

— Bişey anladımsa, arap olayım.

— Ne olursan ol... Anlasam, anlatabilirdim. Ben de senin durumundaydım. Yakında anlarız ne

olduğunu... Anlarız ki hem de ne güzel...

— Bu da sendika gibi bişey mi?

— Aslını ararsan, ondan pek farkı yok gibi. Ya da dedikleri doğruysa adamın, hem var hem yok... Sendika bizim adımıza, bizim işlerimize bakar. Bunlar da, demokrasi gelirse, siz yöneteceksiniz ülkeyi diyorlar.

— Git işine... Onca koca göbekli, kalın enseli ve de bunların üstünde, koskoca İsmet Paşamız duruyorken, tutup da ülkeyi bizim gibi işçilere mi yönettirirler? Amma yalancıymış o adam.

— Yalan doğru, iyi anladımsa burasını, öyle diyordu. Benim de buna aklım yatmadı sanırım. Koca devlet işine bizim bilgimiz yeter mi? Yetmez, dedim. Öyleyse, vazgel Hüseyin. Tut evinin yolunu iyice karanlık basmadan ki, ayağın taşa dolanmasın.

— İyi yaptın ya efendi. Çok bir iyi yaptın...

Selim Usta gelip yanına çöreklendi. Saliha, sefer taslarını yıkamaya gidince,

— Bugün bizim partiden geldiler, - dedi. - Parti sendika bürosu kurmuş. Beni de tanıdığım arkadaşları çağrılıyorlar. Bir sendika kurmamızı isteyeceklermiş sanırım. Benimle gelir misin?

— Sendika mı kurduracaklarmış?

— Evet...

— Madem kendileri kurduracaktı da, kuranlara neden engel oldular?

— Onlar komünistti oğlum .Bizim kuracağımız sendika öyle değil. Namuslu bir teşkilât olacak. Siyasete karışmayacak. Komünizmle ilişkisi olmayacak.

— Bizim İbrahim de mi komünistti?

— İbrahim temiz çocuktu. Temizliğinden yararlanıp, aldattılar onu. Bu yüzden de, boş yere aylardır yatıyor Selimiye'de...

— Bak kendin de söylüyorsun ustacığım... Temiz bir insan olduğu halde, sendika kurdu diye, bizim İbrahim boş yere tutuklandı diyorsun. Sonra da aynı yanlışı benim yapmamı istiyorsun.

— Bizim yapacağımız iş yanlış değil ki... Hem Büronun Başkanı Doktor Rebii Barkın, hem de sekreteri Sabahattin Selek beyler, bana teminat verdiler. Sendika Partinin bir organı olacak.

— Halk Partisi'nin mi?

— Tabii Halk Partisi'nin. Gel sen katıl bu işe. Zararlı çıkmazsın...

— Zararlı çıkarım gibime geliyor ustacığım...

— Hiç zararlı çıkmazsın. Tersine, yol masraflarımızı karşılayacaklar. Yemek harcamalarımızı da... Yani anlayacağın, belki ufak tefek ama, azbiraz da cebimiz ıslanacak.

— Kusura kalma, ben bu işte yokum. Nasıl, öteki işte de yoktum... Benim aklım ermiyor böyle şeylere. Çalışıyorum senin buyurduğun gibi. Ücretimi alıyorum, hakkıdır dediğiniz kadar. Ötesine ne niyetim var, ne de isteğim.

— Bunları bildiğim için sana söyledim. Bu fabrikanın temel direklerinden birisin. Patronun en sevdiği adamsın. Partimize senin gibileri gerekli. Gel, hayır deme. Sonra pişman olursun... Ne var ki iş işten geçmiş bulunur.

— Yok ustacığım. Beni bırak sen. Bildiğim gibi çalışmamı sürdüreyim.

— Yoksa Demokrat Parti'ye mi girdin?

— Hayır...

— Ya ötekilerine... Komünist partilerine... Demokrat Parti de pek farklı değil ya... Hele ötekiler...

— Ötekiler de mi var?

— Oho... Haberin yok mu? Şefik Hüsnü'nün İşçi Çiftçi Partisi var. Esat Adil'in apaçık Sosyalist Partisi... Doktor Hikmet Vatan Partisini kuruyormuş. Nuri Demirağ Millî Kalkınma Partisini kurdu çoktan... Daha da birkaç tane varmış, bizim Büro'dan söylediklerine göre, ama, pek kulak asmadığımdan tam bilemiyorum...

— Oh oh, desene şimdi de parti kavgası başlayacak.

— Başlasın bire Hüseyin. Nerde hareket, orda bereket... Sen gel şu sendika işine olur de... Sonra pişman olursan, yüzüme tükür.

— Bağışla ustacığım. Ben bu işlerde yokum. Boşuna yanmak istemem. Ne olduğunu bilmediğim işler yapıp, başımı derde sokamam. Ben işimden de, yerimden de hoşnudum. Ayaklarımdan sürükleseniz, öyle şeylere karşı da hevesim uyanmaz. Sağol beni düşündüğün için. İyiliğimi istediğini gösterir bu. Ama, bağışla, ben yokum böyle işlerde.

— Sen bilirsin. Sonra ilkin bana gelmedi, deme.

— Demem. Sağol...

Biraz buruk, biraz öfkeli uzaklaştı Selim. Saliha işini bitirmiş döndü. Az sonra da, siren vurdu fabrikada. İşbaşı işareti, tüm uyuklayanları eyleme geçirdi.

Yeni evlerine taşındıklarının haftasına, İbrahim salıverildi. Huriye'nin ilk görüşündeki berelerden iz yoktu. Tersine, rahatlamış, kıvanmıştı sanki bu

olaydan. Çıkışını kutlamak amacıyla, toplandılar İbrahim'de...

— Geçmiş olsun, - dedi Hüseyin.

— Geçen bişey yok, - diye yanıtladı İbrahim. - Herşey yeni başlıyor. Bizi içeri tıktırıp kendileri sarı sendikalar kurdurmuşlar. Sanıyorlar ki, biz hemen teslim bayrağını çekeceğiz. Ya da bu işçi öylesine avanak, uyuyacak her ninniyle. Yanılıyorlar. Yanıldıklarını da yakında görecekler. Seçime hile karıştırıp kazanmaya benzemez bu iş.

— Güçlüyle başedilmez İbrahim. Gördün işte. Adamlar uykusunu bölerek, topluyorlar insanları. Azbiraz sesimizi çıkaralım dedik mi, polisi, askeriyle yükleniyorlar üstümüze. Ve sorgusuz, sualsiz tutuklayıp, nedensiz gerekcesiz, hadi serbestsin, diyorlar.

— Bizim yıldığımızı sanıyorlar da ondan. Böyle olunca yaptığımız herşeyden vazgeleceğimizi, kendi partilerinin kuyruk sendikalarının ardına düşeceğimizi umuyorlar. Yıldırabilirlerdi belki. Çoluğum, çocuğum aç, açıkta kalsaydı. Oysa Huriye her gelişinde, evimizin biraz daha yükseldiğini haber verdi bana. Karımın üstüne bir kardeş, kızımın üstüne bir baba gibi kanat gerdiğini anlattı. Böyle dostları olan insan kolay yılar mı?

— Bu daha başlangıç olabilir ama. İyice hırpalamışlar seni.

— Hırpalamak ne yazar? Zaten hırpalanmıyor muyuz? Başımızdaki ustabaşılar bir belâ... Müdürler desen binbir acı... En ufak davranışımızda kovulma korkusu. Kovulmaktan da öte, karakol, sopa korkusu. Sopayı yedim ben bir güzel. Ölünmediğini gördüm. Görünce bundan sonrasında hiç korkutamazlar.

— Öldürürler hiç gözünün yaşına bakmadan.

— Eh, alnımızda yazılıysa o da olur.

— Yazık değil mi?

Öfkeyle baktı ona İbrahim.

— Bu yılgınlığını bir türlü anlayamadım senin. Tek başına olduğunda, yiğitlikte eline kimse su dökemez. Azbiraz toplu bir hareket oldu mu, hemen kabuğuna büzülüp, ürküyorsun. Hani bilmesem seni, ciğerine kadar tanımasam, ödleksin diyeceğim. Oysa daha geçenlerde, herkesin kaçacak delik aradığı toplama gecesinde, onca askerin arasından sıyrılıp, cebime para kodun. Beni de götürebilirlerdi diye hiç düşünmedin. Mahalle nerdeyse selâmı sabahı kesti ailemle. Sen kol kanat gerdin. Selim Usta, Halk Partisiyle el ele sarı sendika kurdu, tek başına birkaç yardakcısıyla açıkta kalmasını sağladın.

— Ben bişey yapmadım İbrahim. Benim yerime kim olsa, aym şeyleri yapardı.

— Bırak bu ağızları... Yapmadıkları zamanlarda yaptın. Herkesin coşkun olduğu zamanda da kıyıda durdun. Ben malımı bilirim. Yalnız sen de şunu bil. Halk Partisi trenleri çoktan kaçırdı. Biz orda, İstanbul'un, hatta Trakya'nın dört bir yanından toplanıp gelmiş bir dünya insandık. Bırak yalnız şehri, bölgede neler olup bitiyor anında haberimiz oluyordu. İlk seçimde gümbür gümbür gidecek İsmet Paşamız. Onlar bastırdıkça, halk dikiliyor. Şimdiki kararımız şu, böyle bir durum karşısında. Ya sarı sendikaları ele geçireceğiz. Ya da ilk fırsatta yenilerini kurup, karşılarına dikileceğiz.

— Desene, sizi yıldıracaklarına, azdırdılar bir iyice...

— Ne sandın... Sopayı vurmamak önemlidir. Vuruyorum, vuracağım, vurdum gibi oyalayıp, kar-

şındakini ürkütmek imkânı verir sana. Birkez de vurdun mu, iş değişiyor.

— Nasıl değişiyor?

— Biz neden korkuyoruz? Sopadan değil mi? Ulan şunu yaparsak sopa var, bunu dersek anamızı bellerler diye ödümüz patlardı değil mi? Ne kadar boşmuş bu korku. İnan, sopayı yiyince, bütün korkumun kaybolduğunu, hani azbiraz abartsam, rahatladığımı, suçluluk duygusundan arındığımı söyleyeceğim. Yıkma kaşlarını öyle. Biliyorum, doğru değil söylediğim. İnsan durduk yerde sopa yemek istemez. Ben belâyı kendi isteğimle sardım başıma. Ne var ki arındım her sopada. Haklılığıma ve de karşımdakilerin güçsüzlüğüne o oranda inandım. İnandığım için de, hemen yarından başlayarak, her yerde karşılarına dikileceğim... Çözülen arkadaşlar da tam tersini savlayacaklardır. Sopanın nice acıttığını, insanı insanlığından çıkardığını anlatacaklardır. Ve kendi korkularının tutsağı olacaklardır. Olsunlar... Ben olmam. Arkamda senin gibi bir desteğim var. Nasılsa, bulaşmayacaksın bu işlere. Nasılsa, bizden ayrı duracaksın. Ama, gerektiğinde, karım ve çocuğum için, tek güvencemsin.

— Sağol İbrahim. Bana güvendiğin için çok sağol... Yalnız, Selim Usta sana yeniden iş verir mi bilmiyorum. Daha geçen gün atıp tutuyordu arkandan.

— Yarın geleceğim. Suçlanmadım, cezalanmadım. Çalışmadığım günler ücretimi de vermediler. Hangi nedene dayanarak işe almayacaklar görürüz. Üstelik iş o denli önemli de değil. Yeni atelyeler kuruluyor. Birine girerim olmadı. Biz eşek olduktan öte, semer vuran çok...

— Haklısın. Haklısın ya, işini yitirirsen, güçle-

şir durumun. Huriye, bir başına güçlük çekiyor. Sen olayları kızıştırdıkca, tutuklamalar çoğalabilir. Damgalarlar hemen ardından. Bir kez de damgalandın mı, kolaylıkla iş bulamazsın.

— Yıldıramazsın beni Hüseyin. Boşuna uğraşma... En korktuğum şey, yılgınlık şimdi benim. Yarın kolları sıvayıp, girişeceğiz. Bakalım, sonuç ne gösterir...

Daha fazla oturmadı. Adam aylardır, evinden, çocuklarından uzaktaydı. Özlemiştir, düşüncesiyle kalktı. İşaret etti Saliha'ya... Fatma, babasının kucağına çöreklenmişti. Bir an onu da alıp almamayı düşündü. Sonra vazgeldi...

Saat sekizbuçuğa doğru Selim Usta'nın yanına vardı Hüseyin. Saliha, iki makinaya da bakıyordu o yürüdüğünde.

— Usta, - dedi yumuşak bir sesle. - İznin olursa iki saatlik bir işim var.

— İzin mi? - Şaşırmıştı Selim. Hüseyin bunca zamandır ilkkez izin istiyordu.

— Evet...

— Hayr'ola Hüseyin. Olumsuz bişey mi var?

— Yok... Olumlu usta. Oğlanı ortaokula yazdıracağım da...

— Hay, tabii. Demek onca büyüdü ha... Vay canına be, zaman ne de çabuk geçiyor. Daha dün yaptık düğününüzü burda yahu. Şimdi koskocaman oğlan sahibisin. Bak yazdır. Okudu ne iyi, okumadı mı, getirirsin buraya. Çalışır.

— Benim de düşüncem bu ustam. Hele bir öde-

vimizi yapalım, yazdıralım da, gerisi kendinin bileceği iş.

— Çalışkanmış duyduğuma göre.

— Kendine elverir...

— Hadi durma git... Bu senin komşuya da söyle, bir dengini düşürdüğünde, benimle uğraşıp durmasın. Onlar sendika kurdu, belâ buldular. Biz kurduk, partimizin desteğiyle, Birlik de kurduk. Salih'in kahvesinde toplanıp. Sabri'yle birlik olup, İhsan'm kahvesinde dedikodu ediyorlarmış. Anlat ona, benim dürüst bir insan olduğumu. İstiyorum ki, sizin çıkarınız korunsun. Tek dileğim bu... Siyasetle falan ilişkimiz yok bizim. Tek amacımız, işçinin daha bir rahat etmesi. Sizden kesilen ceza paralarını, bakanlığın sendikalarımıza verdiği doğru. Ama, bunlarla bizim işret içinde yaşadığımız yalan. Kurulduğumuz zaman ikibin lira verdiler evet. Hürbilek yazdı. Hem de Sabahattin Bey, kendi eliyle yazdı, sendikalara yardım edileceğini. Biz bu parayı, sendikanın kurulması, bir yer sahibi olması için harcadık. İhsan Altmel'den dedikodu öğrenip, bize iftira etmesin. Onlar Demokrat Partili... Sabri desen Şefik Hüsnü'nün aramıza soktuğu casus... Stalinci... Moskof uşağı... İbrahim onlara uşaklık ettiğine göre, daha bir kötü. Söyle, dilini tutsun. Sonra karışmam...

— Söylerim. Olur... Çıkabilir miyim?

— Ha, tabii... Çık... Yazdır... Okut oğlanı Hüseyin. Bizim gibi bilgisiz kalmasın. Bük kulağını. Benden de selâm et. Ustabaşı böyle böyle dedi, de... İbrahim işini de unutma.

— Unutmam. Sağol... Yerime Saliha bakacak.

— Baksın... Ben de bakarım, tasalanma...

Çıktı fabrikadan. Oğlan evde bekliyor olmalı... Yol boyunca, düşündü Selim Usta'nın söylediklerini.

«İzni kesesinden veriyor gibi, en küçük isteğin karşısında İbrahim'i kötülüyor. Beni kalkan olarak kullanmak istiyor. Oğlanın başındaki dert yetmez gibi beni saracak. Çıtlatmak gerek gene ama. Çok dillerine doladılar bu komünist lafını. Bir iş çıkacak bunun altından sanırsam. Uyarmalı. Uyanık davranmalı İbrahim»

Elinden tuttu Vedat'ı... İlkokula anası yazdırmıştı. Şimdi Ortaokula, kendisi yazdırıyor. Karneleri hep pekiyi, sınavları da öyle bitirdiğine göre, dayanabilirlerse okur Vedat. Okur da, ilerde üç kuruşun kavgasını yapan insan durumunda olmaz. Hem bakarsın Saliha'nın dediği gibi, büyük bir adam olup, kurtarır onları bu mezbeleden. Başını salladı. «Biz ekmeğimizi yine de alnımızın teriyle kazansak yeğdir,» diye düşündü. «Babası oğluna bağ bağışlamış, bir salkım üzümü esirgemiş, derler. Herkes kendi paçasını kurtarsın, yeter. Bizim ekmeğimiz, terimizi katık etmedi mi, boğazımızdan geçmez. Geçse bile midemize oturup, taşlaşır.»

Vedat, onu bekliyordu. Yapıştı eline. Caminin alt duvarıyla komşu olan Eyüp Lisesine yöneldi yazdırmak amacıyla. Oğlan kendisi gidip öğrenmişti gerekli olanları. Ve babasının eline yapışıncaya değin, herşeyi hazırlamıştı. Bir birlikte gidip yazdırmaları kalıyordu. Gittiler. Müdür yardımcısının oluruyla, rahatladı Vedat. Artık bundan gerisi, kendine kalıyordu. Okulun önünde, kendi işe, oğlan mahalleye çıkarken, öyle demişti Hüseyin.

— Hadi bakalım çocuk, bundan ötesi sana kalmış. Çalış... Kazan... Kurtar kendini. Hazırlan hayata. Güçlüğünü bilir misin bilmem. Biz elimizden geldiğince öğretmemeye çalıştık. Ne var ki, gerçekten güçtür hayat. İlkin ounrunu çeker alır insanın

elinden. Sonra da emeğini iliklerine dek. Eğer okur, bir gelecek kazanırsan, rahat edersin. Okumazsan, yerin hazır fabrikada. Selim Usta şimdiden çağırdı. Haberin olsun...

— Tasalanma baba, - dedi Vedat. - Yüzünü kara çıkarmam. Okumayacak olsam, baştan söylerdim. Okuyacağım. Hem de okunabilecek herşeyi okuyacağım.

— Aferin... Git şimdi, kitaplarını al, başla çalışmaya, - diyerek, para verdi ona. Sonra içinde oğlunun verdiği güvencenin kıvancı, ağır ağır fabrikaya yöneldi.

İbrahim, koluna girdi Pazar sabahı... Altınel'in kahvesine yöneldiler birlikte.

— Bu kadarı fazla artık. - dedi İbrahim. - Bunlar bizi hepten hayvan yerine koyuyorlar. Adam toplayıp, sendikalar kurdurdular, ses etmedik. Ettik de, gücümüz yetmedi. İçerde olduğumuzdan, karşı çıkamadık. Birlik kurdurdular, eh bundan biz de yararlanırız, dedik. Zaman zaman Sabahattin Selek bile karşı çıktı bizim durmaksızın komünistlikle suçlanmamıza... Temiz işçilerin, suçlanarak sun'î komünistler yaratılmasını kınadı. Bir şemsiye gibi kullanırız diye düşündük ilkin. Bir gidiş var Halk Partisinde. İktidarda olduklarından, Demokrat Parti'nin ortaya attığı bir çok şeyi uygulayıp, bizi kandırmaya uğraşacaklar, dedik. Dediğimiz gibi çıktı zaman zaman. İşçi Sigortaları Kanunu hazırladılar. Çıkardılar da... İş Kanununun pek çok maddesi uygulanmaya başlandı... Başlandıysa, yalnız onlar istediğinden değil ama. Bizim oylarımızın, değer kazanma-

smdan oldu. Verecek ki, oyumuzu kapacak. İyi hoş dedik. Ama kalkıp, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin'in ağzından, işçi grev istemiyor, dedi mi, bu iş yatar. İşçi olur da grevsiz ekmeğinin miktarını artırabilir mi? Adamlar tutup atıyorlar bizi. İstedikleri cezayı kesiyorlar, azbiraz geç kalsak. Bunun karşılığında bizim yapabildiğimiz, eşekler gibi çalışmak. Avucunun ortasına aldıkları azbiraz yem, yumruklarının içinde sımsıkı tuttukları kocaman bir sopa ile, canımıza okuyorlar. Bunun bir karşılığı olmalı. Biz insansak, oy verecek insan hem de, kendi hakkımızı, kendi gücümüzle sağlayacak imkâna da sahip çıkmalıyız. Grev Kanunu en kısa zamanda çıkartılmalı Hüseyin. Öyle düşünüyoruz. Bir de bakıyoruz, Sendikalar Birliği, Halk Partili Bakan, işçi grev istemiyor, diye tutturuyor. Biz grev istiyoruz arkadaş. İstediğimiz için de, bugün toplanıp, yeni bir sendika kuracağız. Ve de Bakana tel çekeceğiz, grev istiyoruz, diye... Bak gör, ortalık nice bir karıcak. Anlayacaklar işçinin ne düşündüğünü. Anlayıp, kendi kendilerine gelin güvey olmanın yanlışlığını öğrenecekler bir iyice. Tamam mı? Gene yok musun bizimle...

— Yokum, kusura kalma. Kahveye geleceğim. Sizi dinleyeceğim. Ama, dediğinize aklım yatmıyor. Grev bizim hakkımızsa, neden isteyelim? Verirler mi istediğimizde? Benim bildiğim hak kullanılır İbrahim. İstenip durmaz. Bişey ki isteniyor, hak olduğuna inanılmıyor demektir. Haksa, kullanılır. Ekmek yemek nice bir hakkımız. Ve de nice bir yeriz acıktığımızda, işte öyle...

— Dur... Dur bire Hüseyin. Biz yürü dedik, sen koşmaya başladın. Niyetin, Selimiye Kışlasında ot yolmak mı?

— Yok... Aklım almıyor bu siyasî oyunları İbrahim. Söylediğim bu... Demokrat Parti grev hakkı, diyor. Siz de aynını diyorsunuz. Halk Partisi işçi grev istemiyor, diyor. Bunu destekleyenler oluyor. Kaç zaman var ki, Hürbirlik okuyorum ben. Okuyor, bir türlü anlayamıyorum kimin ne istediğini. O nedenle, bağışla beni. Kahvemi içer, işiniz uzadığında bırakır gidersem, kızma...

— Seni biliyorum Hüseyin. Neden kızayım... Yalnız, seçimler yaklaşıyor. O zaman da gidip Halk Partisine verirsen oyunu, kızarım.

— Neden Halk Partisine verecekmişim? Elbette vermeyeceğim. Adamlar açık açık, bizimle oynuyorlar. Bunun bir cevabı olmalı. Ne var ki, sizinki gibi davranmak gelmiyor içimden. Oysa Demokrat Parti'nin istediği, veririm oyumu. Sonra bakarız, onlar neler verecek bize. Ölçer biçeriz. Olmadı başka bir parti ararız kendimize.

— Mesele yok Hüseyin. Madem oyunu Demokrat Parti'ye vereceksin, mesele yok. Bizim yanımızdasın demektir. İstersen gelme kahveye...

— Gelmek gerek. En azından kalabalık olduğumuzu görmeliyiz. İçinde bulunmasam bile, kıyısından desteklemiş olurum...

— Bakalım Selim Usta ne yapacak? Yıllardır sürdürdüğü baskılarının, tehditlerinin para etmediğini görünce, deliye döner inan olsun...

— Döner... Sabri Usta da var mı işin içinde?

— Var ya... Biz şimdilik Altınel'in başkanlığında yürüteceğiz işi. Ne olsa o Demokrat Parti'nin önde gelenlerinden. Belki milletvekili bile olacak bu seçimlerde...

— Bizden biri de gidecek Meclise ha... Bak bu fena değil. Sendikacılar, külah kapmaya başladılar

mı, bizim durumlar düzelir bakarsın. Orda kalmak için, dediklerimizi yapacak, haklarımızı koruyacaklardır. Yoksa ensesi kalınlara pek bişey yapamayız ama, bizden olanların külahını alıveririz kafalarından.

— Düşündüğümüz bu. Baktık işimize yaramıyorlar, yallah diyebilmeliyiz. Büyük adam oldu mu karşımızdaki, kandırır bizi. Der ki, sular öyle inişe doğru değil, yokuşa doğru akar kanunlarda. O nedenden, ses çıkarmayın. Hele sizin dönemece gelelim, o zaman düşünürüz. Ve de kandırır bizi bir iyice. Altınel ise, öyle demeye kalktı mı, ulan, deriz. Dün kahvende böyle konuşmadık biz. Böyle kavilleşmedik. İn aşağı bakalım. İndiririz bir güzel yeni baştan tıkarız kahve ocağına... Sonra çekeceği var bizden.

— Yeniden buraya dönerse birkez külahı kaptıktan sonra.

— Şimdiden karamsar olmak için neden yok Hüseyin...

— Doğru. Yok...

Kahveye geldiler. Söylevler çekildi İbrahim'in dediği gibi. Sonunda karar alıp, Bakan'a, düşüncelerini bildirdiler. Yepyeni bir sendika doğdu o toplantıdan. Ve İbrahim, yeni sendikanın yöneticileri arasına girdi...

Tartışmalar, söylevler hoşuna gittiğinden, akşama değin bekledi Hüseyin. Yönetim kurulunun toplantısı başlayınca, sıyrıldı kalabalığın arasından. Açık olacaktı toplantı. O yokuşa sardığında, kahveyi polisler bastı. Toplantının izinsiz yapıldığını belirterek, toplananları dağıttı. Sessiz dağılıvermişti işçiler. Kimseyi de tutuklamadılar. Yönetim kurulu, işçilerin dağılışına baktıktan sonra, toplantı için

izin alındığını bildirdi İhsan Altınel. Ardından Sabri Usta göz kırptı Altınel'e...

— Bakan bizim telgrafı almış olmalı, İhsan, - dedi. - Almış olmalı ki, toplantımızı dağıtarak, cevabını bildiriyor.

Bu dağıtma olayı, büsbütün öfkelendirdi işçileri. Seçimler yaklaştıkça, baskılar daha da artıyordu. Selim Usta, kıyıcı bir tutum takınmıştı tüm işçilere karşı... Göz açtırmıyordu. Hem sendika yöneticisi, hem de ceza kesici olduğundan, sevimli olacağına, ya da sandığı gibi korkutacağına, öfkelendiriyor, kızıştırıyordu tümünü. İşçi, dişlerini sıkarak bekliyordu. Seçimlerin yapılmasına bişey kalmamıştı şurda. Demokrat Parti Merkezi, ili uyarmış, il tüm işçi bölgelerindeki partilileri sıkıştırmıştı. Sendikacılar açıktan, parti örgütlerinde tartışıyor, il merkezlerine girip çıkıyorlardı. İki parti de, tabanda bişey yapılmasına karşıydılar. Yasal sınırlar sözcüğü ağızlarından düşmüyordu. Sendikacılar arası bir savaş alanıydı basın. Ve okuma yazma bilmeyen işçiler, salt söylenenlerle yetinmek durumundaydılar. Hüseyin, hergün Hürbirlik'in yanına, ya Son Posta, ya Vatan alıyordu. Böylelikle, olayların, demeçlerin karşılıklı suçlamaların niceliğini kavrıyor, niteliğini çözemiyordu bir türlü. Çözemediği için de alabildiğine uzak duruyordu. Daha doğrusu, içindeki korku giderek büyüyordu. Kendini bir uçurumun önünde gibi görüyor, sakınmak amacıyla, tam kıyısında duruyordu. Durmak korkusunu daha bir artırdığından, kaç kez niyetlenmişti İbrahim'le birlikte davranmaya. Ne var ki, öyle bir karara vardığı anda kafasının

zonklaması, eski günleri birden geri getiriyordu. Tramvay Şirketindeki grev, tüm ayrıntılarıyla beliriyor. Cezmi Baba'nın cezaevinde ölüşü canlanıyordu gözlerinde. Yaşamı, hem de uzun yaşamı boyunca işçi hakları, işçi olmanın istemlerini sağlamak için çalışan Cezmi Baba, hep ölümle karşılaşmıştı. Öldüğü zaman da, bir cezaevindeydi. Yaşamının tümü, ustalığına karşın, ya kurşun altında, ya cezaevinde geçmişti. Oysa, istese, nice bir zengin olabilirdi. Nevres Bey, yıllar vardı ki, fabrikaya uğramıyor. Bir bölümü Selim Usta, öteki bölümü Tahir Usta, bir diğerini Mustafa Usta yönetiyordu. Vardiyaların tümünde ayrıca, ustalar, ustabaşılar vardı. Kendisi bile bir ekibin başında, usta sayılıyordu. Öylesine gelişmişti işler. İlk zamanların yoksulluğunu, yoksunluğunu düşündükçe, o yılların nice bir geride kaldığını anımsıyor. Geride de kalmıştı gerçekten. Yirmi yılı buluyordu. Yapıyı bile bitirtemeyişi, makina bozulduğunda onartacak parası olmadığından, Petro Usta'ya borçlanışı... Zaman zaman ücretlerini ödeyemeyişi... Ama, savaş bittiğinden beri, Nevres Bey, pek görünmez olmuştu. Yerine memurları, müdürleri vardı. Yeni makinalar eskimeye yüz tutmuştu belki. Ne var ki, onbeş kişiyle işe başlayan fabrika, şimdi dörtyüz kişiyi buluyordu. Bunları düşündükçe, gazetelerdeki yazılar daha bir anlamsız geliyordu ona... Akıllı olsaydı Cezmi Baba, bir atelye kurardı. Atelyedeki işçileri kışkırtıp grev yaptıracağına, giderek fabrika sahibi olurdu. İşte iki örnek önünde... Biri Cezmi Baba... Çok şey biliyor, çokşey yapıyordu. En bilgili makina ustasıydı. Ve cezaevinde öldü... Öteki Nevres Bey... Yapısını bitirecek parası olmadığında çaresizlik içinde bir zavallıydı. Şimdi, koskoca

bir fabrikanın sahibi. Artık yıllar var ki, yüz yüze gelmediler. Belki yüzünü unutmuştur Hüseyin'in... Selim Usta bile yakınıyordu, patronla konuşamamaktan... Aramıza müdürler girdi diyordu. Yok üretim müdürü, yok satış müdürü, yok fabrika müdürü. Biz bunlara karşı sorumluyuz. Nevres Bey ise, Avrupa'da, ya Ankara'ya gitmiş bir işi kotarmak amacıyla... İki adam, iki örnek... Cezmi Baba mı, haklı, yoksa Nevres Bey mi? Seçimi güç bir iş... Görünen o ki gazetelerde, biz bunun ayrımında değiliz. Cezmi Baba istese, Nevres Bey'in yerinde olamaz mıydı? Bilgisi yeterliydi buna. Bir araç kutusuyla, makinaya can veriyor Petro Usta... Cezmi Babaysa onun ustası... Kurardı bir makina atelyesi. Önce onarımla başlardı, sonra kendisi yapardı. Kurmadıysa, bilmediğinden değil... Öyleyse neden? İşte, bizim için çalışanları görüyorum. Bir İbrahim, doğru düzgün bizi düşünüyor. Ötekiler, parti merkezinden çıkmıyorlar. Amaçları milletvekili olmak... Belki İbrahim de bunu istiyor da, bildirmiyor... Partili olmak suç değil demişti Cezmi Baba... Günü geldiğinde, işçilerin kendi partilerini bulduklarında, olmamaları suç tersine... Öyleyse, ikirciklenmesi neden? Çözemediği kendi korkusu Hüseyin'in... Nevres Bey gibi olmak için, ardında akraba bir Banka Müdürü olmak gerek. Bunu başından bu yana biliyor. Yoksa, yapı yarım kalacaktı. Değil fabrika, atelye bile kurulamayacaktı. Cezmi Baba bunu biliyordu demek. Ama, salt bu değil... Bundan öte bişey var... Ne olduğunu çözebilse, İbrahim'in dediği gibi yürümek yerine koşacak belki. Çözemediği için, okuyor gazetelerdeki yazıları. Okuyor ve işin gizini anlamadığı için, bir-

gün Hürbilek gibi düşünüyor. Birgün Vatan ya da Son Posta gibi.

Ve bu ikircikli durumu, oy sandığının başına varıp, Demokrat Parti puslasını sandığa atıncaya dek sürüyor. Atıp da, seçmen defterini imzaladıktan sonra, rahatladığını, düşüncelerinin ve seçim güçlüklerinin uçup yittiğini duyuyor. Saliha da oyunu attıktan sonra, karı koca ağır ağır yürüyorlar evlerine. İbrahim, sandık kurulunda olduğundan, Huriye de yanlarında. Artık mahalle büyüdüğü, ev sahipleri, kiracılar çoğaldığı halde, onlar en eskiler olarak, kaynaşmışlığın tadını çıkarıyorlar. Evleri yanyana. Bahçeleri bitişik. Ve Anadolu yapıları gibi, bahçede bir kapı var, birinden ötekine geçilen. Sokaktan dolaşmıyorlar... Kaynaşmışlıkları, mahallenin örneği... Üçü yokuşu tırmanırlarken. Huriye konuşuyor.

— İbrahim söyledi. Akşama radyodan belli olurmuş kimin kazandığı...

— Demokratlar kazanır bacım, - dedi Hüseyin. - Demokratlar kazanır göreceksin... Herkes onlara oy verdi...

— Hile olmazsa demişti İbrahim...

— Bu kez hile güç... Olur ufak tefek belki. Ama, biz tümümüz Demokrat'a verdik.

— Demek kazanır, diyorsun.

— Kesinlikle...

— İbrahim çok sevinecek.

— Herkes sevinecek... Kolay değil İsmet Paşa'yı söküp atmak... Kolay değil bunca ensesi kalını kündeden aşırtmak... Becerebilirsek bunu. Birkez becerebilirsek, belki çok şey değişecek...

— Ekmeğimizi kendi avuçlarımızla kazanan

insanlarız biz, - dedi Saliha. - Ne değişir ki bizim için?

— Hür dünya diyordu Vatan'da Ahmet Emin, geçen gün Hür Dünya, kendi parçası olan ülkelere yardım etmeyi borç bilir Amerika, bize de yardım edecekmiş demokrasi olursa. Yardım etti mi, bakarsın yararı olur. Hangi zengin, yoksulun birinin elinden tutsa, azbiraz belini doğrultur...

— Sen inanıyor musun buna? - diye sordu Huriye.

— Vallahi bacım, kişi neye inanacağını şaşırdı bu son zamanlarda. Ama, inanmamak için bir neden yok... Adamlar, bizim işlediğimiz tüm makinaları yapıyorlar. Bakarsın daha bir iyilerini verir. Bakarsın, her işkolu için makinalar verir. Krediyle mrediyle. O zaman, fabrikalar çoğalır. Fabrikalar çoğaldı mı, işsiz azalır. Bizim ücretler kendiliğinden artar. Geçim kolaylaşır... Ne bileyim, daha bir sürü şey... Şurda Ruslar, altı yedi fabrika kurdular yirmi yıl önce... Birden bollaştı giyim kuşam. Bollaştı ve de ucuzladı. Onlara bakarak bizim patronlar da kurdular sekiz on fabrika. Küçük büyük, boşver, kurdular ya... Onların da cebi doldu, biz de iş bulduk. Yoksa, aylarca iş diye dolandım ben. Hâlâ dolananlar var... Bunlar azaldı mı, ya da hiç kalmadı mı, rahatlarız. El yardımı da bunca olur... Adam elimizden tutup, arş-ı âlaya çıkaracak değil ya bizi...

— Demek kazanırsak, bunlar olacak, - diye sordu Huriye.

— Olur bakarsın... Neden olmasın. Madem demokrasi olursa olacak. İşte demokrasi geliyor. Gidip oylarımızı attık Demokratlara...

— Neticeyi öyle merak ediyorum ki, - dedi Saliha...

— Akşama öğrelniriz. Madem İbrahim, radyo söyleyecek dedi, söyler. İner kahveye öğreniriz. Altınel'in kahvesinde kocaman bir radyo var... Parti merkezi de orası... Şöyle denize doğru oturup, hem çayımızı içeriz, hem de kazanıp kazanmadığımızı öğreniriz bir iyice...

— Bana da haber verir misin?

— Elbette... İbrahim benden önce davranmazsa...

— Davranamaz. Belki sabahlarız, diyordu.

— O zaman sen bir kumanya hazırla da, giderken götüreyim...

— Başüstüne...

Yemeği birlikte yediler... Kumanyayı önceden hazırlamıştı Huriye... Çıkını kaptı Hüseyin... Önce sandığın bulunduğu okula gitti. Sayım çoktan başlamıştı. Ama, daha biteceğe benzemiyordu. İbrahim'in kumanyasını verdi. Ordan Altınel'in kahvesine yöneldi. İhsan, sandıkları dolanıyormuş, kazanıp kazanmadığını öğrenmek amacıyla... Ocakçı, radyoyu sonuna değin açmıştı ilkin. Ve açar açmaz, Halk Partisinin her yerde kazandığı inancını pekiştirecek haberler yayılmaya başladı radyodan... Bağıra bağıra, açılan tüm sandıklardan Halk Partisinin tulum çıkardığı belirtiliyordu.

«Bizim oylar boşuna gitti,» diye düşündü, acılı acılı. «Birkez daha dolaba kodular bizi... Baksana, adamlar her yerde kazanıyorlar... Yeniden kazanırlarsa, polis bu kez hiç rahat vermez... Yandık ki...» Ocakcı, ilkin sonuna değin açtığı radyoyu, giderek kısmış, nerdeyse duyulmaz olmuştu ses. İrkildi Hüseyin... «İlkin Halk Partisinin kazandığı sandıkları

sayıyor olmasınlar,» dedi. «Biz bunca adam hep Demokrat'a verdiğimiz halde, nasıl kazanır bunlar? Yoksa burda, Eyüp'te herşeyden habersiz miyiz? Peki o gazetelerde, yazılıp çizilenler? Onlar da mı yalan. Hadi yalan diyelim. Beykoz'dan, Kazlıçeşme'ye, Bakırköy'deki fabrikalara değin, herkesin Demokratlara oy vermesinin anlamı ne?»

Saçlarının dibinde belli belirsiz bir terin damlalaştığını sezinledi. Durumu çözememenin sıkıntısını duydu içinde. Kalkıp gitmek geçti içinden. Sonra çakıldı olduğu yere. Arada bir Demokratların kazandığı yerleri dilucuyla söyleyen radyoya baktı düşman düşman... Gece yarısına doğru, yine aynı biçimde sürünce haberler, kalktı... İsteksiz, üzünçlü ve ezik, evin yokuşunu tırmanmaya başladı...

Huriye oturmuş, onu bekliyordu...

— Sabaha kaldı bacım, - dedi. - Birkaç yer söyledi radyo ama, durum kesin değil... Sabahleyin öğreniriz. Ya da daha yeni haberler almışsa, İbrahim bildirir durumu...

Kadınlar otururken, geçip yatağına uzandı.

Bir türlü uyku tutmuyordu. Sonucu bilmek isteği, bir atılım gibi yüreğini oynatıyordu. Yine de direndi... Güçlükle, gözlerini kapadı. Kendinden geçer gibi olduğunda, bir şenliğin kıpırtısıyla uyandı... Uzaklardan bir yerlerden, davul sesleri geliyordu. Anlaşılan, Halk Partililer, kazanmanın bayramını yapıyorlar... Daha dünden davulları hazırlamışlardı... Şimdi, radyonun haberlerine dayanarak, şenliğe başlamış olmalılar... Kalkıp, oturmak geçti içinden. Direndi yeniden... Gün doğuncaya, direncini sürdürerek, yarı uykuda, yarı uyanık

uzandı öyle. Kalktığında, kadınların oturmakta olduklarını gördü...

— İşe geç kalacaksınız, - dedi. - Hazırlanın... - Sonra halsizliklerine acıyarak, - Bugün gitmeyin işe isterseniz, - diye bitirdi.

Ve onları öylece bırakıp, çarşının yolunu tuttu... Altmel'in kahvesinin önünden geçerken, Demokratların davul dövdürüp, oynadıklarını gördü. Gözlerine inanamayarak, durakladı... Yaklaştı hemen ardından. İbrahim, yaklaşıp, sırtını okşadı Hüseyin'in...

— Bu davulcuları Halk Partililer tutmuşlardı Hüseyin, - dedi. - Radyoya kanıp, sabaha değin de onlar döğdürdüler. Şimdi sıra bizde. Çünkü seçimleri kazandık.

Selim ,ellerini oğuşturuyor paydosta... Verdiyalar değişik uygulanıyor şimdi... Bir hafta, gececi, bir hafta gündüzcü oluyor Hüseyin. Ya, sabah yediden, dörde değin, ya öğleden sonra dörtte, gece bire değin... Birle yedi arasında dinleniyor makinalar. Bakım ve temizlik, son vardiyaya ait... Makinasını bir başkasıyla paylaşmak ilkin kaygılandırıyor onu. Giderek alışıyor. Selim, şimdi gece arasında ellerini oğuşturarak dolaştığına göre, bir şey var... Yeni bir şey... Bekliyor kumanyasını tüketirken Hüseyin. Kendi sefertasındakileri bitirince. Selim... Sefertasmı kızlardan birine uzatıyor, yıkaması için. Yaklaşınca, sordu Hüseyin.

— Usta, bakıyorum uzun zamandır, vardiyanı değiştirmedin.

— Böylesi daha iyi be Hüseyin. Karının dırdırından uzak kalıyor insan. Hem de gündüz, sendikaya daha çok zaman ayırıyorum.

— Yalnız sendikaya mı?

— Parti de var... Boşuna Demokrat olmadığımızı isbatlamalıyız. Bu kalleş Halk Partililer, iyice bir dolaba soktular bizi. Boşu boşuna kapattırdık o zaman arkadaşların kurdukları sendikaları. Polis zorunu boşuna kullandık. Sonra aldandığımızı öğrenince, bir gün bile durmadım ben... Hemen Demokrat oldum...

— Eh, kişi bir gün gelir doğru yolu görür...

— Elbette... Hele dolaba girdiğini çabuk sezinler... Üstelik salt ben değilim ki aldanan. Bizim

Patron da uzun süre Halk Partiliydi... Seçimlerden az önce geçti Demokrat Partiye... Bil bakalım yandaki arsayı aldıktan sonra, nereye gitti?

— Kimbilir. Bir bakıyorsun Avrupa'da, bir bakıyorsun Ankara'da, diyorlar...

— Bu kez Amerika'ya gitmiş... Orda yeni ilişkiler kuracakmış öğrendiğime göre... Bizim işlerle ilgilenen büyük fabrikalar, zengin patronlar varmış. Fabrikamız daha bir gelişecek anlayacağın. Yan kuruluşlarımız olacak. Artık, ipliği de kendimiz eğireceğiz, boyayı da kendimiz yapacağız. Hatta yünlü bile dokuyacakmışız yeni fabrikada... Yani senin anlayacağın, Amerikalılarla ortaklık kuruyoruz...

— Bundan bize ne usta? Daha mı çok para alacağız, daha mı az çalışacağız?

— Ne sandın ya... Söylediğim bu... Üç vardiyaya çıkacak iş. Çıkınca n'olur? Birkez tam sekiz saat çalışacağız, demektir. Sonra işler gelişince, patron kendiliğinden zam yapar. Kötü mü.

— Hiç kötü olur mu? Sağolsun. Tanrı işlerini daha bir artırsın.

— Dev makinalar gelecekmiş Hüseyin. Değişik işler gören makinalar. Belki bir tane çırçır makinası bile... Pamuğu yerinden alırsak, daha ucuza mal olurmuş. Çiğitli pamuk girecek fabrikaya anlıyor musun? Öte yandan dokuma çıkacak... Herşeyi biz yapacağız. Gitmeden çağırtmıştı patron. Hüseyin ve İbrahim'le konuş, dedi. Biri çırçırın başına geçecek. Biri iğirmenin. Yabancıya güvenemem. Makinalar kurulurken nasıl çalıştıklarını gösterecek yabancı ustalar. Ona göre öğrenir, işlerine sahip çıkarlar. İstemezlerse, başkalarını bulalım, dedi. Ama, benim isteğim bu yönde. Yani, iki-

niz de ustabaşı olacaksınız böylelikle. Hem de yepyeni makinaların ustabaşısı... Ne dersin?

— Patron buyurduktan sonra, boynumuz kıldan ince derim...

— İbrahim de kabullenir mi bunu?

— Bilmem. Sorarım. O gündüzcü bu hafta...

— Sor... Yarın bana haber verirsin.

— Olur...

— Ulan böyle oyunbaz adam görmedim, - dedi İbrahim vardiya için yola çıkarken.

— Oyunla ne ilişkisi var. Biz en eskilerdeniz. En güvenilir sayıyorlar o yüzden.

— Tamam. Sen öylesin... Ama, biliyorsun ki, Selim bir kaşık suda boğar beni.

— Patron istemiş dediğine göre... Bilirim ki, patrondan da ödü kopar.

— Kopar ya, yeni bir yalancı değil ki... İbrahim istemiyor, diyebilir. Daha doğrusu, kendisi gelip sorsa, istemem, derim ben. Yerimden hoşnudum. İstemem deyince de, yetiştirir patrona, istemiyor, diye, olur biter. Oysa, seninle sordurtuyor. Araya bir de tanık koyuyor istemediğimde... İşi gücü oyun. İşi gücü benden kurtulmak için çaba harcamak.

— Senden kurtulmak için niye oyun çevirsin. Kovdum dese, kovamazsın diyecek gücümüz mü var? Yok... Ustabaşıdır bugüne bugün, istediğini yapar.

— Zaten o yüzden korkuyor ya benden. İstediğini yaptığından ve de ben bunu bildiğimden yapıyor. Kovsa, patronun haberi olur yaptıklarından.

Gider anlatırım. Kendi işi tehlikeye girer. Oysa, başka bir bölüme attı mı, rahat.

— Hırsızlık falan mı yapıyor?

— Ustabaşına hırsızlık yaptıracak göz var mı bizim patronda... Deponun anahtarı Hüsamettin amcanın elinde. Adamın gözünü oyar, fazladan bişey istediğinde. Ne var ki, yaptıkları hırsızlıktan beter.

— Ben bişey görmedim... Nedir, anlatsana...

— Sen hiç bişey görmezsin çalışırken Hüseyin... Varsa iş, yoksa iş senin için. Makinanın başına varıp, bir diktin mi gözlerini, bitti... Usta oldun, ustabaşı oluyorsun, kafanı işten alıp, şöyle çevrene bakındığını görmedim.

— Patlatma adamı yahu... Anlatsana neler olup bitiyor da, biz görmüyoruz...

— Bu dürzü, kızlara sulanıyor şimdi. Hem de öyle, dullara, ortayaşlılara falan değil... Düpedüz, on iki, on üç yaşında, sabi sübyana... Tüm dümeni de, benden punt bulamadığı için, kurtulmaya yönelik... Üstelik bu işte ortakları da var sanıyorum..

— Dur, - dedi Hüseyin. - Doğru düzgün anlat şunu. Nasıl sezinledin.

— Gündüz vardiyasındaydık... Baktım, bizim bölümün kızlarından biri. Seniha sanıyorum, kayboldu bir aralık... Makinayı durdurmuş. Ben öte baştaydım. Geldim makinamn başına. Az sonra, kız yanakları kıpkızıl utanç içinde, gözleri yerde seyirtip geldi. Hemen ardından da, Selim... Beş dakika sonra kız yeniden ayrıldı makinanın başından. Selim gelip makinanın başına kuruldu, çalıştırmaya başladı. Ben kızın ardından gittim. Tuvalete girdi elinde bir bezle. Müdüriyetin tuvaletine... Temizlik yapıyor, dedim kendi kendime... Her hal-

de ordaki kadın gelmedi bugün. Müdür beylerimiz de, okkalı sıçarlar. Tabii karşıladım... Ertesi gün kızın usullacık yeniden seyirttiğini görünce, ardına düştüm... Bukez işçi tuvaletine girdi. Dönüyordum camın kıyısından, bizim Selim göründü. Meraklandım... İzledim... Sıkıştırıyordu kızı... Düpedüz, elleyip küllüyordu... Biran, girip, hakkından gelmek geçti içimden. Sonra baktım, iş kepazeliğe vuracak. Tümümüz pezevenk durumuna düşeceğiz. Toparlanıp döndüm. Ertesi gün kıza işaret çaktı uzaktan. Çakar çakmaz, dikildim kızın başına. Dur, dedim. Gitme... Bu yüzden vardiyaları değiştirdi. Değiştirdi ya, ben de boş bulunmadım. Kızı benim vardiyada bıraktım. Bu kez başkalarına dadandı... Hem de gece vardiyasında olduğundan, daha bir rahat. Benim günlerimde beceremiyor ama, başka günlerde ne halt eder bilemem.

— Yahu kudurdu mu bu... Yaşımız elliye vardı. Kıçımızın kılı çoktan ağardı. Sabi sübyanla uğraşmanın zamanı mı?

— Sen öyle dersin. Ben de. Ama bu alçaklar, kuyruklarını doğrulttular mı, azıyorlar... Hani aklı başında olsa kızlar, bana ne derim. Herkes kıçının kilidini iyi kapatsın. Çocuk bunlar daha. Yüreğim kaldırmıyor Hüseyin. Elimden bir kaza çıkacak. Yukardakilere söyliyeyim, dedim. Kendi rahatını pezevenklikte bulduğundan, işimizden oluruz durduk yerde. Dedim ya, kızlardan biri ikide bir öteki alçakların da gönlünü yapıyor olmalı. Yoksa, gözaçtırmazlar buna... O yüzden, teklifine hayır demiyeceğim. Çrıçır, mırçır, bari gözümün önünde dönen ahlâksızlıklardan yakamı sıyırırım.

— Yani kabul ediyorsun.

— Ediyorum elbet. Azbiraz da zam yaparlarsa,

belki kızı okutabiliriz istediğimiz gibi.

— Neden okutamayalım. Baksana Vedat, tıkır tıkır geçiyor sınıflarını. Fatma da akıllı bir çocuk. Görürsün, iyi gider.

— Bir enstitüye gidip, öğretmenlik kapsa, yeter bize Hüseyin. Kız çocuğudur. Nasılsa, evlenip gidecek. Bari bizim çektiğimizi çekmesin.

Bir çığlık yırttı makinaların hırıltısını. Çığlıklara, çığlıklar eklendi. Şarteli çekti Hüseyin. Sesler dışardan gelmişti. Fırladı hemen dışarı. Çırçır bölmesinde olağanüstü bir kaynaşma görünce, o yana yöneldi. Kapıdan girişte, gözlerini kırpıştırdı ilkin. Sonra alacakaranlığa alışır alışmaz, İbrahim'in bacaklarını gördü. Fırladı yanına. Bedeni merdanelerin arasında ezilmişti, alt taraftan çıkan pamuklar kıpkızıl kesilmişti. Tutup çekmek istedi. Başaramadı. Makinayı boşa alarak, merdaneleri çevirdi. İbrahim'in göğsünden yukarısı yassılmış, ezilmiş pamuk lifine dönmüştü. O anda yittiği belli... Kucağında İbrahim'in ölüsü, bakındı şaşkın şaşkın. Yabancı ustalardan biri, işçilerin Coni Usta dedikleri, çırçırın başında, çaresiz, suçlu bakınıyordu. Yönetim yerindeki görevliler, fabrikadaki tüm işçiler seyirttiler çırçır bölümüne. Hüseyin kucağında ölü, öyle bakınıyordu. Selim, işçileri dağıtmak istedi ilkin.

— Hadi herkes işinin başına. Bir kaza olmuş işte, - dedi.

Suskun, kararlı ve yumruklaşmış bir acının kıpırtısızlığına çarptı sözleri. Geriledi hemen.

Müdürler, Coni Usta'yı sorguya çektiler. İbrahim, aksayan merdanelerden birini değiştiriyormuş, Coni'nin yardımıyla. Denemek istemişler. Çalıştır demiş makinayı. Coni öyle anlatıyor. İşaret

etmiş çalıştırması için. Sanıyor ki, tulumu sıkışmış merdaneye. Çalıştırınca çekip almış onu. Ve şaşkınlıktan, makinayı durduruncaya, kıymaya çevirmiş. Hemen toplaştılar. İş kazasıdır diye bir tutanak yapılıp, Sigorta'ya bildirildi. Savcıya telefon edildi. Polisler, Hükümet Doktoru ve Savcı geldiler. Yeni bir tutanak düzenlendi, Coni'nin anlattıklarıyla. İmzalandı... Müdür, büyük bir tören yapılacağını söyledi. Ve ölü kucağında, dikildi öyle Hüseyin. Tek söz söylemeden, gözlerini yarısı ezilmiş İbrahim'e dikip, öyle kaldı... Neden sonra akıl ettiler. Sardılar İbrahim'in kanlı ölüsünü. Hafız'ı çağırdılar aceleyle. İlkin evine götürmek istediler. Ardından Savcı, doğrudan gömülmesinin daha iyi olacağını belirtti. Çoluk çocuğu, bu duruma dayanamazdı. Salt haber vermeleri yeterliydi...

Hemen hazırlık görüldü. Gömme töreni bitinceye fabrika çalışmayacaktı. İsteyen, katılabilirdi törene. Öteki fabrikalara, sendikaya haber gitti... Öğle namazından sonra, Eyüp mezarlığında, fabrikayı da görebilecek bir yerde kazılan mezarına gömüldü İbrahim. Yabancı ustalarla müdürler de katıldılar törene. Şapkaları ellerinde, saygılı bir sessizlikle dikildiler. Huriye, tabutun üstüne atıverdi kendini. Fatma'ya haber verdirtmemişti Hüseyin. Sonra öğrensin, dedi. Kızı perişan etmeye hakkımız yok. Ölenle ölecek değil. Saliha, yapıştı Huriye'nin koluna. Çırpınıyor, sanki canından can katıp, diriltmek istiyordu kocasını. Mümkün olmadığını bildikleri halde, acılı acılı bakıyorlardı.

Törenden sonra herkes makinasının başına geçti. Aksamalara, arada bir kendini tutamayıp, ağlamaya duranlara ses çıkarmadılar. Bir düzensizliğin sinirliliği egemen oldu uzun süre fabrika-

nın içine. Aldırmadı yöneticiler. En küçük aksamayı sövgüyle azbiraz büyüğünü para cezası ya da işten atmakla ödeten ustabaşılar ve yöneticiler, bir suçluluğun etkisinde, hiç seslerini çıkarmadılar o gün...

Törenden dönerken yanına yaklaştı Selim.

— Kızmayacaksan sana bişey söyleyeceğim, - dedi Hüseyin'e.

— Söyle.

— Bilirsin geçinemezdik İbrahim'le... Ama, sağolsaydı da yine geçinemeseydik.

— Sağolsaydı!...

— Çok yandım bu işe ben. Belki tümünüzden fazla yandım. Sebebini tam bilmiyorum. Bilmiyorum ya, ta yüreğimden vurulmuş gibiyim. Belki içimizde tek sağlam insan o olduğundan. Tümümüzün pislikleri var bildiğimce. Ya ödleğiz, ya iki yüzlü... Bir o başını dik tuttu ölünceye. Bir o bildiğinden şaşmadı tüm baskılarımıza rağmen. Belki kendi utancımızın yitiricisi olduğundan. Direnmeyi bildiğinden böyle düşünüyorum. Ama inan ki, sağ olmasını çok isterdim. Keşke ben gitseydim, bir pislik temizlenmiş olurdu yeryüzünden. Ama, o kalsaydı...

— İyilere yer yok bu koca dünyada Selim Usta... İyiler erkenden yolcu olur hep... Biz korkaklar, iki yüzlüler ise sürükleyip götüreceğiz köleliğimizi. Üzülmemek elde değil. Hele benim için. Kardeşimdi o benim. Kardeşimden öte... Yoldaşımdı... Katılmadım ona hiç bir zaman. Yüreksizliğimden. Ne var ki, o tümümüz adına davranıyordu zaten.

— Öyle Hüseyin. O tümümüz adına davranıyordu. Nur içinde yatsın...

Haziran akşamları güneş batmak bilmiyor. Tepede, evinin bahçesine attığı sandalyeden, Haliç'in çalkantılarını görüyor. Sarıya yakın bir kirlilikte şimdi Haliç... Oraya baktıkça, ilk zamanların maviliğini düşünüyor. Yirmibeş yılda, çevresine yığılan atölye ve fabrikalar, güzelim maviliği kovmuş, yeşilden sarıya doğru dönüştürmüştü rengini. Şimdilerde ise, sarıdan da beter bir kirlilik sırıtıyor pis pis...

Sigarasından son nefesini çekip, geçmişin Haliç'ine dönmek isterken, Vedat girdi kapıdan. Yüzünde belli belirsiz bir gülücüğün güveni, yaklaştı.

— Merhaba...

— Merhaba... Nasılsın?

— Sağol... İyi...

— Dersler?

— Onlar da iyi...

— Bitiriyor musun Haziran'da..

— Sanırım.

— Emin değil misin?

— Sınav bu baba... İyi çalıştım. Bence tümünü bildim ama, hangi dereceyi tutturacağımı bilmiyorum.

— Ha yani geçtin de, derecen ne ondan pek emin değilsin öyle mi?

— Öyle...

— Ulan, aferin ulan! Gel seni alnından bir öpeyim. Bunca ana baba, çocuklarından çok kıvranıyorlar sınav zamanında. Sen bize hiç dert olmadın.

— Okumak istiyordum baba. Hâlâ da istiyorum, diyerek yaklaştı Vedat. Alnını uzattı.

— Sen iste oğul - dedi öperken. - Anan da ben de gidebildiğin yere, gücümüzün yettiği sınıra kadar

okutacağız seni. Kararımız bu. Nereye girmek istiyorsun?

— Derecem iyiyse, Teknik Üniversite'ye gireceğim.

— Yani mühendis olacaksın.

— Evet... Dileğim bu. Derecem tutmazsa, - aceleyle değiştirdi umutsuzluğu, - pek sanmıyorum ama, tutmazsa başka bir yer bakacağım.

— Tutar... Sen hem çalışkansın, hem de aptal bi çocuk değilsin. Tutar ve de gidersin Teknik Üniversite'ye...

— Biraz masraflı olacak ama, - dedi yere bakarak.

— Masrafı soran mı var sana. Liseyi bitirdin takıntısız olarak. Belki Üniversiteye baba parasıyla gidebilen ilk işçi çocuğu olacaksın.

— Göreyim seni oğlum, - dedi Saliha... - Göreyim utandırma kendini... Kurtul bunlardan. Diplomanı cebine soktuktan sonra, devlet memuru bile olsan, bir büyük yere geçersin. Seninle övünürüz en azından. Baban da ben de övünürüz. Yetiştirdik deriz. Bizim oğlumuz koskocaman mühendis. Kimbilir, gelir bizim fabrikaya müdür olursun. Belki daha da önemli, daha da büyük işyerlerine müdür olursun kimbilir.

— Ben inşaat bölümüne gideceğim, dereceyi tutturabilirsem anne...

— Fena mı... Kocaman kocaman yapılar kurarsın. Hani bakıldığında adamın başından şapkasını düşürdüğü yapılar. Anlatıyordun bana ya... Amerika mı ne orda varmış. Otuz, kırk katlı yüksek yapılar. Sen de onlardan yaparsın. Önünden geçerken, bunu oğlumuz yaptı deriz. Göğsümüz kabarır.

— Gördün mü evlât nice bir sevindirdin bizi. Yapış diplomanın ucundan. Bu kez hangimiz gelelim yazdırmak için.

— Artık kendim yazdırabilirim baba, veli gerekmiyor.

— Öyle ya, benim çocuğum hem delikanlı oldu, hem de bugüne bugün, liseyi bitirdi.

— Yani kocakarı, senin de benim de pabucumuz dama atıldı öyle mi?

— Eh, kocuyoruz efendi. Kolay değil ki... Böyle bir delikanlının anası, babası olmak kolay değil ki... Hele bir de Üniversiteyi bitirdi mi yavrum. O zaman temelli biz bizden geçmiş oluruz...

— Dur bire avrat, hemen koyuverme çeşmenin suyunu. Daha torunlarımız olacak. Onlarla oynaşacağız. Yarın öbürgün emeklilik yaşımız gelip de, sepetlediler mi bizi fabrikadan ne halt edeceğiz?

— Durun bakalım, - dedi Vedat. - Önce okulun bitmesi gerek. Sonra da askerliğin. Öyle acele yok...

— Sen öyle de... Kimbilir Üniversitede ne güzel kızlar vardır. Birini taktın mı koluna, bizim yüzümüze bile bakmazsın, - dedi alaylı alaylı Hüseyin.

— Benim çocuğum her zaman bakar bizim yüzümüze, - diye atıldı Saliha.

— Öyle şey mi olurmuş, - diye tamamladı onu, Vedat. Sonra yürüdü sokağa doğru. - Huriye teyze bişey istiyor mu bir bakayım.

Ardından baktılar ikisi de. İlkkez sezinliyormuş gibi büyüdüğünü, uzun uzun süzdüler. O çıkıp, kapıyı kapattığı halde, hâlâ görüyorlarmışcasına gözleri çakılı kaldı kapının tahtasında... Sonra birbirlerine bakıp, gülümsediler.

Hüseyin vardiya için kapıdan girerken, kapıcı İlyas, iş arayanları dağıtıyordu. Köseyi döndüğünde, kalabalığın homurdanarak gerilediğini gördü. «Her sabah böyle bu,» diye düşündü. «Yüzlerce kişi geliyor kapının önüne. Bizimse işçiye ihtiyacımız yok. Varsa bile pek az... Zavallılar... Böyle iş aramanın ne olduğunu bilmeyenler için, bir yığın bunlar. Ve bunların oluşu, bizim durumumuzu da sarsıyor.» Birden irkildi. Tam karşısında duran delikanlıyı bir yerden anımsar gibi olmuştu. Kavruk yüzü, durmadan gülen ağzıyla, hiç yabancı gelmiyordu. Düşündü nerden tanıdığını. Bir türlü bulamadı. Zorladı beynini. Delikanlının yüzüne bakıp, kimliğini çıkarmaya uğraştıkça, beyninin derinlerinde dolaşan bir burgunun, sancısını duyuyordu. Dayanamadı sordu;

— Delikanlı, - dedi. - Nerelisin sen?

— Çorlulu...

Birden bir coşku sardı içini. Yanılmamıştı. Veli onbaşıya benziyordu. Hiç duraksamasız, sordu.

— Şimdi tutup adım da Ahmet der misin?

— Derim. Adım Ahmet çünkü...

— Babanın adı Veli, ananınki Nuriye mi?

Ahmet ilkin korkuyla baktı çevresine. Sonra birden gülümsedi.

— Senin adın da Hüseyin mi?

— Gördün mü Ahmet, dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur demişler. Anan, baban nasıl?

— İkisi de sizlere ömür...

— İkisi de mi? Daha geçenlerde mektup yazmıştı baban. Sağ esen olduğundan, çocukları alıp o yanlara bir gelmemiz gerektiğinden söz ediyordu.

— İşte o arada anam ölmüştü Hüseyin Amca...

Sonra da babam duvardan düştü. Beli kırılmış. Uzun süre yattı hastanede. Sonunda da kurtulamadı, gitti...

— Başın sağolsun oğlum. Sen ne arıyorsun burda?

— İş...

— Niye doğru bana gelmedin?

— Utandım... Önce bir iş bulayım, kendime bir çeki düzen vereyim, dedim.

— Utanılır mı? Gel bakalım, istediğin iş olsun. Sonra da eve gideriz. Bir çeki düzen veririz birlikte...

— Sağol amca... Babam her zaman derdi, anam da... Sıkışırsan, atla git İstanbul'a... Hüseyin Amcanı bul. Öz amcandan ötedir... Ben yine de utandım.

— Böyle söylersen kızarım. Bizim birbirimizden öte kimimiz var ki. Hadi gel, işbaşı yapılacak... Hemen başla...

Yan yan yürüdüler. İlyas Ağa Ahmet'i görünce, yanladı hemen. Atılmaya hazırlanarak;

— Ulan ben seni şimdi...

— Ağır ol İlyas, - diye sözünü kesti Hüseyin. - İşe alındı o...

— İşe mi? Pardon Hüseyin Usta...

— Geç bakalım oğlum, - dedi. - Gidip, yazdıralım kimliğini kâtibe...

Saliha hoşnutlukla karşılamıştı Ahmet'i... Birkaç zaman Vedat'ın odasında yatırdı. Sonra, onun ders çalışmasına olanak sağlamak için, odalarını ayırdı. Mutfakta bir yer yaptılar Ahmet'e... O başka

bir yere taşınmak istiyordu. Bırakmadılar. Kısa sürede alıştı aile yuvasının sıcaklığına. Alıştı ve kendini evin insanı saymaya başladı.

Vardiya saatleri dışında, Vedat'ın kitaplarını karıştırıyor. Ama, mühendislik bilgilerinden pek bişey anlamıyordu. Ancak, babasından öğrendiği kaba yapıcılığa ilişkin bilgilerde bir uyanıp, kıpırdanıyor. Sonra yeniden uğraşıyordu. O kitapların yerine, elden çıkarmadığı lise tarih ve edebiyat kitaplarını okumaya başladı ilkin. Sonra sınıf sınıf, tüm kitapları bitirdi. Çözemediği yerleri Vedat'a soruyordu, alakoymadığını öğrenerek. Sonra birden, Vedat'ın arkadaşı Oktay'la kaynaştı... Birkaç kez gelmişti eve Vedat'la... Her gelişinde, elinde roman, öykü, şiir ya da başka bir kitap vardı. Ahmet'in ilgilendiğini görünce, kendisi okuduktan sonra, kitapları ona aktarmaya başladı Oktay. Hüseyin kaç kez zorladı kahveye gitmek için. Razı gelmedi Ahmet... Kitapları daha çok seviyordu. O zaman sordu Hüseyin.

— Sen okula gidiyordun benim bildiğim.

— Gittim. Bizim orda Ortaokul vardı orayı bitirdim.

— Bire seni kâtip yapalım.

— İstemem. Kanadının altında olmak daha bir iyidir benim için.

— Okuma merakı okuldan mı kaldı?

— Öyle amca... Öyle sayılır daha doğrusu. Okulun bir kitaplığı vardı, üç beş ders dışı kitaptan oluşan. Onları bitirdim. Sonra ekmek kaygısı bir iyice uzaklaştırdı. Okumayı unutacaktım nerdeyse. Vedat'ın kitapları yeniden benimsetti bana okumayı. Daha doğrusu Oktay'ın kitapları. Çünkü Vedat'ınkiler, çözemediğim formüller, akıl erdire-

mediğim bilgilerle bezenmiş. Allah'tan Oktay yetişti imdadıma. Pardon, dedi duraksayarak. Bey dememem gerekli belki. Onlar üniversiteli, ben bir işçi parçasıyım. Ama, Oktay, yasakladı bey, dememi. Ben senin küçüğünüm, dedi. Vedat'sa kardeşim. Onun ağabeyi olduğuna göre, benim de ağabeyim sayılırsın. Hadi bunlara boşverelim. Herkes ötekini adıyla çağırsın, dedi... Sonra okudum okuduğu kitapları. Üstünde tartıştık imkân buldukça. Doğru anladığımı görünce, sevindi. Daha başka kitaplar veriyor rastlaştıkça... Ya da sağolsun, Vedat'la yolluyor. Okuyorum. Okumak kahveden ilginç benim için.

— Ulan aferin. Sonunda başımıza bir bilgin işçi ol da, çıramızı yak cayır cayır.

— İşçi de bilgili olmak zorundadır, dedi Oktay. Biliyor musun, bizim Vedat çok akıllı bir delikanlı amca. Kişiyi tanımlamak için, arkadaşının adını bilmek yeterli derler. Bu Oktay, sağlam bir yiğit... Söylediği sözler, bilgili bir insanın sözleri. Durmaksızın okuyor ama, kitap kurdu değil. Yani daha çözemedim ne olduğunu. Bilgin mi, bilgili mi. Çözebildiğim çok iyi bir insan olduğu. Benimle tartışmaktan, saatlerce konuşmaktan yüksünmediği.. Vedat gibi...

— Yahu kısa zamanda sen bunca bilgiyi edinirsen, bizim halimiz harap. Kurutma kâğıdı gibi emdin mi, kitaplarda ne varsa?

— Kafa boş olunca neden emmesin. Ancak yüklü kafadır ki, güçlük çeker okuduğunu anlamaya. Bizse, boşta gezdirdik kafamızı. Şimdi bilgiyi görünce, yanmış toprak örneği emiveriyoruz. Ama daha oluşmuş, yerleşmiş bişey yok. Salt okuduğumu anlayabiliyorum daha... Üstünde düşünüp, yo-

rumlayamıyorum gerektiği gibi. Çok okursam, o da olurmuş. Okurum ben de... Bizde zamandan bol ne var ki... - Sonra kalktı. - Hadi ben gideyim amca, işe geç kalacağım...

Ardından düşündü Hüseyin. Cezmi Baba geldi yeniden aklına. «İşçinin okuması tehlikeli,» diye geçirdi aklından. Oktay'ı gördüğümde söyliyeyim. Ya da Vedat söylesin. Başımıza iş açılır sonra. Oğlan bir fıttırır, bir daha toplayamayız. Cezmi Baba gibi olsun, cezaevlerinde ölsün istemem. O bana bir emanettir. Emanete hıyanet etmemek gerek. İlk gördüğümde söylemeliyim, Oktay'a. Söylemeliyim ki, vazgelsin bu işten.»

Belki daha düşünüp kararlar alacaktı. Fatma gelip, dizinin dibine çöreklendi...

— Amca, - dedi. - Okul bitti. Daha ötesine gitmemiz olanaksız. Vedat ağabey okusun, yeter. Ben çalışmak istiyorum. Yanında yer varsa, yarın birlikte gidelim.

— Babana söz verdim ben, okuyacaksın, okuyabildiğin yere.

— Okuyabildiğim yer burası. Yeter... Bundan öte, ben de ekmeğimi alın terimle kazanmak istiyorum. Anam yaşlandı iyice. Yakında emekli olacak. Babamdan kalan maaş, bir hafta yetmez bize... Ya anama bişey olursa, okul yarım kalır.

— Biz ne güne duruyoruz burda?

— Siz Vedat ağabeyi güç okutuyorsunuz, bilmiyor muyum? Şimdi bir de ben çıkarsam başınıza, birimizden birinin vazgeçmesi gerekir. En iyisi benim başlamamamdır. Sen olmaz dersen Sümerbank'a başvuracağım.

— Tövbe yarabbi, - dedi ellerini açarak. - Şimdi çocuklar amma bilgili, amma inatçı oldular ya-

hu... Hiç birine söz geçirtemiyoruz. Birine okuma diyoruz, kitaplar adamın, hele bu adam işçiyse, işçinin aklını bozar. Okumak gerek, diyor. Ötekine oku diyoruz, hayır yeter, çalışacağım. Ben bu işin içinden bir türlü çıkamayacağım kızım. Madem kararlısın, yarın sabah gider, başlarız işe. Tamam mı?

— Sağol amcacığım, - diye, eğildi Fatma. Çekmesine bırakmadan elini öptü. - Şimdiye kadar yaptıklarınızı ödeyemem biliyorum. Hiç bir zaman ödeyemem. Ama, bu isteğimi kabul ettiğin için, bundan sonra hep borçlu kalacağım sana.

— Ben bu laflardan anlamıyorum kızım, - dedi küskün küskün.

Hemen kucağına tırmandı Fatma. Yanaklarından öptü Hüseyin'i...

— Darılmadın değil mi güzel amcacığım, - dedi.

Saliha bir süre kapıdan dinlemişti onları. Önce onu araya koymak istemişti. Tutturamayınca, çekinerek kendisi söylemekten başka çare bulamadı, Fatma. İşin tatlıya bağlandığını anlayınca, içeri girdi.

— Ne o? Amca yeğen, mıdır mıdır ne yapıyorsunuz!

— Vallahi kadın, ben bu gençleri anlayamıyorum. Bir anlayan varsa beri gelsin, - dedi kalkarken Hüseyin. - Anlayamadığım için de kahveye varıp, bizim arkadaşlarla bir el tavla atacağım. Hadi hoşça kalın...

Vedat bir akşam gelip kapandı odasına. Ders çalışması gerektiğini söyledi. Anasının hazırladığı yemekleri yiyip, sınavlara hazırlanıyordu. Her sı-

nav zamanı böyle olduğundan aldırmadı Hüseyin. Kolay değil, üniversiteyi bitiriyordu artık. Hafız, öteki arkadaşları kahvede tavla oynarken, sırtını sığazlıyorlardı. Burdan çıkıp, üniversitede okuyor bizim Vedat, diyorlardı. Bravo bire Hüseyin. Başardın. Çocuk okutmak ne güç iştir biliriz. Sen bunu başardın tümüyle. Artık sırtın yere gelmez. Kocaman mühendis olacakmış oğlun. Ne mutlu sana. Ama bırak çocuğu çalışsın...

Bırakıyor zaten. Arada bir odasına bakıp, iç geçiriyor. Arada yaptıkları kavgaları anımsıyor, gülüyor kendi kendine. Parasızlık kavgalarıydı bunlar. Hele hastalanıp sigortadan parayı alamadığı günler. Yaşamı boyunca ilkkez hastalanmıştı. O günlerde de para vermemişti fabrika. Patron burda olsa, alırdı yine. Yoktu ki... Görünmüyordu. Şimdi müdürler vardı. Personel müdürü Sabih Bey vardı en başta da... Herşey ondan çıkıyor, onunla görüşülüyordu para sorunları. Olur derse oluyordu, olmaz derse olmuyor. Selim Usta'nın oğlu, subay çıkıp evlenmeye kalkıştığında, kasanın ağzını açıyordu istemediği ölçüde. Hüseyin hastalandığında bir kuruş vermiyordu. Vermezdi adam. Sigortadan al, derlerdi adama. Sigortanınki gecikmişti işte. Azbiraz yardım etse oğlundan o lafları duymazdı. Onu anlayan, dediklerine hiç kızmayan bir Oktay vardı. Ahmet'le de iyi dosttular. Her pazar ona giderdi Ahmet. Sonra da anlatırdı nice bilgili, nice akıllı olduğunu. Anlata anlata bitiremezdi daha doğrusu.

Birkaç kez de o konuştu uzun uzun. Vedat için gelmişti, birkezinde. O olmayınca oturmuş, konuşmuşlardı. Bir oğul gibi benimsemişti Oktay'ı nedense. Belki Vedat'ı evinde arayan tek arkadaşı ol-

duğu için. Üniversite'ye giden delikanlının mutlaka çok arkadaşı vardır. Nedense, buraya değin gelip arayan bir Oktay oldu. Bu da ilgisini çekti Hüseyin'in. Seviverdi Oktay'ı... Ahmet de öyle... Oktay, dedi ki, Oktay diyor ki, deyip başka söz çıkarmıyor ağzından.

Bir sabah, oğlanın erkenden gittiğini sezinledi. Daha gün doğmamıştı. «Delikanlı,» diye düşünmüştü. «Kimbilir ne geldi aklına. Belki bir kız. Dışardan geliyordur sınavlar için. Karşılaması gerekiyordur. Olmayacak iş değil.»

İşe giderken, Altınel'in kahvesinin önünde anlamıştı herşeyi. Ordu yönetime el komuş, tüm Demokrat Partilileri toplamış ya da topluyordu. «Biz oy verdik,» dedi... «Demek ki olaylar buraya sürükleniyormuş. Gençlerin üstüne sıkılan kurşunlar, sabah akşam verilen karşılıklı demeçler, burda noktalanacakmış. Oylar gitti mi şimdi boşa... Yandı mı bizim bastığımız mühürler... Bak sen işe... İbrahim sağ olmalıydı da, görmeliydi... Oylarımızın nice bir yandığını, demokrasinin geldiği gibi gittiğini anlamalıydı. Götüren kim olursa olsun. İster bizimkiler, ister başkaları. Oylar yandı, bizim seçtiklerimiz alaşağı edildi ya, ona bak sen... Yürüdü işyerine doğru... On yılın olaylarını geçirdi belleğinden. Patronun yabancı ortaklığını, yabancının yönettiği makinada İbrahim'in ezilişini. Artık fabrikadan elini ayağını çeken Nevres Bey'in ayda yılda bir denetlemeye gelişini. Çok zengin, çok büyük bir fabrikatör olduğunun yayılmasını... Patron, şimdi, Beyoğlu yöresinde bir handa çalışıyormuş. İşler gelişmiş bir iyice Selim'den duyduğu. Yan işler de yapılıyormuş. O nedenden, burasını salt müdürler yönetiyormuş.

«Yönetir,» dedi kendi kendine. «Bunca müdür olduktan sonra, niye yönetmesin. Çabucak Halk Partisinden ayrılıp, Demokrat Parti'ye geçmişti. Şimdi de, Demokratlıktan vazgelip, eski partisine dönerse şaşmamak gerek. Biz? Biz ne yapacağız peki? Oylarımızı yenileyeceğiz. Biz bu adamları seçiyoruz, ordu karışmasın bu işe diyeceğiz. Dedirtirlerse...»

Selim, kapının önünde bekliyor. Zart zurtunu sürdürüyordu. Yan gözle baktı Hüseyin. Yaklaştı hemen Selim... Onurla kabarttı göğsünü...

— Benim oğlan gidişi beğenmiyordu. Gördün mü, nasıl ters çeviriverdiler sizinkileri.

— Hay ananı, - diyordu Hüseyin. Sustu. - Bizimkiler ters çevrilir Selim Usta... Biz ters dönmeyiz bunu bilesin, - dedi.

— Sus deli Hüseyin. Bir duyan olursa, Balmumcu'yu boylarsın. Demokrat köpeklerini oraya atıyorlarmış...

— Peki seni niye burda tutuyorlar Usta?

— Bak şimdi. Benden başka ağzını çalacak adam bulamadın mı? Akıllı bir insan sayıp, seninle konuşuyoruz. İyilik yaramaz zaten bu insanlara, diyerek uzaklaştı Selim.

«İyi ki kendimi tuttum. Tutabildim,» diye geçirdi içinden Hüseyin. Katil olmak, işten değil. Değil ya, bu dürzünün aradığı da bu belki...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME

Eve döndüklerinde, Vedat'ı valizini hazırlarken buldular. Saliha afalladı ilkin. Vedat, şimdiye değin evden ayrılmamışlığın sıkıntısıyla, bir türlü düzenleyemiyordu valizini. Öfkelenmiş, yanakları kızarmıştı kızgınlığından. Sonunda onların geldiğini görünce, doğruldu. Hüseyin elindeki fileyi olduğu gibi mutfağa bıraktı. Saliha yanına seyirtmiş, korkulu, kuşkulu bakıyordu oğlunun yüzüne.

Yaklaştı Hüseyin. Gözlerinde bir soru işaretiyle, dikildi annacına Vedat'ın.

— Yolculuk mu var? - diye söz haline getirdi bakışlarındaki soruyu.

— Evet baba... Mersin'de iş buldum.

— Hani okulda kalacaktın, - dedi ikirciklenerek Saliha.

— Kalacaktım... İlkin niyetim öyleydi. Ama anne, burdan verdikleri para, insanın karnını doyurmasına yetmiyor... Yıllarca size yük olacağım yeniden.

— Yüksünmedik ki biz, - dedi hafif utanarak Hüseyin.

— Yüksünmediniz. Sizi suçlamıyorum... Kendi boğazınızdan kesip bana yedirdiniz, üstbaştan vazgelip, kitap aldınız. Unutamam bunları. Ama, orda bulduğum iş, üç katına yakın para kazandıracak bana. Şöyle bir nefesleniriz hiç olmadı. Tuttu-rabilirsem, ilerde kendim bir iş kurarım...

— Tabii ya çocuğum, - diye yumuşayıverdi Saliha... - Madem sen öyle kararlaştırdın, bırak va-

lizini ben hazırlarım... Yolculuk ne zaman?

— Yarın sabah.

— Bence okulda kalsaydın, daha iyi olurdu. Ama madem sen öyle karar verdin, - dedi Hüseyin boynunu bükerek. Sonra birden doğruldu. - Oktay da geliyor mu seninle?

— O okulda kalıyor.

— Kimbilir, o da haklıdır.

— Bilmem. Bence haklı değil... Üstelik evlenmeye kalkışıyor. Sanırım Sevgi de okulda kalacak. İki kişi olunca, belki daha iyi geçinirler.

— Sevgi, - dedi Saliha... Anımsamıyordu. O Oktay'ı hep yalnız görmüştü bildiğince.

— Hani birkez gelmişlerdi beni almaya.

— Tamam, - dedi Hüseyin. - Anan yoktu o gün... Akıllı bir kız.

— Öyle... - Sonra dikildi Vedat. Anasına baktı. - Hadi anacığım, valizimi hazırla da, şöyle keyifle oturalım biraz... - Bakındı. - Ahmet nerde?

— O epeyce var ki, gece vardiyasında çalışıyor oğlum, - diye yanıtladı Hüseyin.

— Böylelikle ev boş kalmıyor. Biz yokken Ahmet kalıyor. O gittiğinde biz geliyoruz.

— Bakıyorum beni aramayacaksınız pek...

— Aranmaz mı, - dedi gözlerinde beliren iki damla yaşla Saliha...

Hemen sarıldı anasına Vedat. Sırtını okşadı. Buruşuk yüzüne kocaman bir öpücük kondurdu. Ve doğruldu arkasından.

— Şaka yaptım... Ne var ki, çok sağlam bir insan Ahmet... Keşke öyle bir ağabeyim ya da kardeşim olsaydı... Bunca zamandır evde, birgün rahatsızlığını duymadım. Hep övündü benimle. Hep koşundu bişey istesem. Siz olmadığınız zamanlarda

bile, ders çalışırken, uykusunu bölüp, bana yemek getirir, kahve pişirirdi.

— Ben bunları bilmiyordum, - dedi Saliha.

— Söylemedim ki, - diye yanıtladı Vedat... - Ama şimdi gidiyorum. Belki uzun zaman kalırım orda. Büyük bir iş girişiğimiz. Bir liman yapımı... Yıllar sürebilir. Ahmet, kardeşim gibi benim yerimi doldurur, dedim. Benim odada kalsın isterseniz.

— Ben ona yanındaki odayı yaparım yavrum, - diye atıldı Saliha.

— Nasıl isterseniz...

Düşleri, Mersine uzandı tümünün. Kocaman bir liman yapacaktı oğlu... Hüseyin, daldı liman sözcüğünün ardına. Eyüp'te, salt kendi ekmeğini kurtarmakla kalmamış, kocaman bir liman yapacak olan mühendisi de yetiştirmişti. Güçlükler bir anda geride kalmıştı şimdi. Pahalı kitaplar, oğlanın delik pabuçları önünde anasının ağlayışı. Hüseyin'in istediği avansı kısarak vermeleri. Uzattığı paranın kıdı kıdına yetişeceğinin bilinçli utancı... Bitmişti... Üniversite asistanının üç katı para alacaktı oğlu şimdi. Kimbilir, ikisinin aldığından nice bir fazla alacaktı. Kurtarmıştı yakasını. Kendi işimi kurarım, diyordu. Kurar... Böylesine başarılı olduktan sonra, kurar da ötesine bile geçer...

Saliha, bir yandan valizini hazırlıyor, bir yandan gözlerinde biriken yaşları, kirpiklerine emdirmek isteğiyle, gözlerini kırpıştırıyordu. «Koskoca mühendis benim oğlum diye düşündü. «Kocaman liman yapacak. Yetişecek orda... Yetişti bile çoktan... Sonra kendi işini kuracak. Bakarsın bize de burasını yapıverir yeniden. Üç katlı bir bina oturtur buraya. Birinde kendiniz oturun, ikisini kiraya verin, emekliliğiniz olsun, der... Der onun oğlu...

Kendini kurtardıktan sonra, onları açıkta bırakacak değil ya. Mutlaka bir çaresine bakar. Rahat ettirir yaşamlarının sonunda... Kendisi de kimbilir nerelerde oturur. Gelini olur gazetelerde resimlerini gördüklerinden. Torunları, en son giyimlerle kuşanmış. Ve bayramlarda el öpmeye gelirler. Kimbilir bir de araba çeker altına Vedat... Onca büyük adam olunca çekilmez mi? Çeker ve şoförünü yollayıp aldırır onları bayramlarda. Ya da sordurur, bir istekleri var mı? Canları istiyorsa, Emirgân'a gidip bir çay içerler. Nişanlılıkları boyunca birkez gitmişlerdi. Yine giderler o zaman. Hatta, arabanın gelmesine bile gerek kalmaz. Emekli olurlarsa, zamanı nice harcayacaklar? Öyle işte...»

«Ne iyi olmuş odasını Ahmet'e vermediğim,» diye düşündü Saliha... «Çocuk, alınabilirdi sonra. Döndü geldi Vedat... Yeniden üniversitede kalmaya karar verdiğini söyledi... Ne iyi, yanında... Kocaman çantasının içine koyuyor şimdi kitaplarını... Belki zengin bir müteahhit olmadı. Ama, koskoca üniversite asistanı ya... Tüm kızların gözü onun üstünde. Tüm kadınlar özenerek bakıyorlar bana... Mühendis anası... Daha bile öte... Bir asistanın anası... Defterdar'da bir dokuma fabrikasının işçisi değilim kaç zamandır sanki... Hüseyin Usta'nın karısı değilim... Yüceldim... Bir büyük öğretmenin anası oldum... Hele kızların dönenmesi. Bana yağ çekişleri... Fabrikadakiler bile ,eve gelmek için can atıyorlar. Ola ki oğlum birini görür, beğenir, diye. Koskoca üniversite asistanı bir işçi kızı beğenir mi? Kendi gibi okumuş, bilgili birini alır kuş-

kusuz. Bilgili gelinle benim başetmem güç olur. Herkes yerinde mutlu olsun derim ben de... Karışmam işlerine. Karışmadım mı, gül gibi geçiniriz. Arada yardım ederim... Hastalık sayrılıkta ya da temizlik işlerinde. Ondan ötesinde ağzımı kapar, otururum. Ya da masallar anlatırım torunlarıma. Masala gerek yok ki şimdi...

Radyo var... Gece vardiyasına aktardığında, «Arkası Yarın»larını dinlediği... Bakarsın çocuklar, radyoyu daha bir severler onun masallarından. O zaman anlatmayıverir o da... Konuşmasa ölecek değil ya. Tersine alışkanlığı suskunluk. Kendine karşı, kocasına, çocuğuna karşı suskunluk... Şimdi bir de torunlarına karşı olsa pek bişey değişmez ki... Bazen çenesi düşer evet. Anlatılacak hiç bişey bulamasa, tutar yaşamını, anlatır. Ne var ki, çok uzun zamandır anlatılacak çok şeyi var...

Vedat geldi mi dudaklarının ucuna, bitmezmişcesine anlatabilir. Doğumunu, ondan sonraki düşükleri. Başka çocuğunun olmamasının bu düşüklere bağlanmasını... Okuyuşunu oğlunun. Tüm Eyüp'ün parmağını ağzında koyarak, mühendis olmasını. Herkesin onunla övünmesini. Hatta yaşamının çok değişik, çok önemli günlerinden bazıları olan Eminönü gidişlerinde, Hafız'ın para almamasını. Sözü mü olur bacım, yarın biz bir gecekondu yaptırırız bakarsın. Vedat oğlumuz da, bir plan çiziktiriverir. Amcası sayıldığımızdan para almaz, ödeşiriz, deyişlerini... Tüm dolmuştakilerin, ona özlemle bakışlarını... Ve hemen oracıkta kızlarını övmeye girişmelerini anlatabilir...

Makinamn önünde, kocasının önünde, olur pekiler dışında oğlunun önünde suskunluğunun öcünü alır gibi, hiç tanımadığı insanlarla, saatlerce ko-

nuşabilir bunları. Anlatabilir. Kendi sesinden, kendi sözcüklerinden daha bir coşarak. Ve bu coşkusuyla birlikte sesini alabildiğine yükselterek, dizeleyebilir sözcükleri.»

Kendi içinde, kendi kendisiyle konuşmaya dalarak, ev düzenliyor. Oğlunun odasını temizliyor belli belirsiz bir Rumeli havasının mırıltısında. Sonra Ahmet'inkine geçiyor. Hüseyin nerdeyse gelir. Muştuyu almıştır. Oğlunun yeniden eve dönüşü sevindirecektir onu. Belki daha çok yeniden okulda kalmasına sevinecektir.

Vedat, elinde çantası okuldan döndü...

Her zamanki gibi, güvenli adımlarla kendi odasına çıktı. O adımları evinin içinde duyunca, tüm öğüncünün yüzüne yayıldığını sezinler Saliha.. Çenesi alabildiğine keskinleşir. Burnunun ucu hafiften kızarır. Gözlerinin parıltısında bin güneş parıldar. Bakındı... Ahmet'in odası tertipli, tertemizdi. Akşam ya da sabah işe gitmeden kendi odasını düzene kordu Ahmet... Yatağının başucunda her zaman sayfalarının arasına ince bir kâğıt sıkıştırılmış, bir kitap durur. Kapak renklerinden ayırarak biliyor kitapların değiştiğini Saliha... Vedat tüm yaşamı boyunca, ne yatağını yapmıştır, ne odasını düzene sokmuştur. Yüksünmüyor bundan. Tam tersine, kıvanıyor. Bir kıvancın coşkusuyla, bir çırpıda düzene sokuyor odayı... Ahmet'inkine geçtiğinde, hep yarım kalmış bir coşkunun burukluğunu duyuyor. Birgün olsun bıraksa... Bırakmıyor... Zaman zaman alınıyor bundan. Sonra kocasını anımsıyor... Evlendikleri zaman bile, uzun süre yatağını yapmaya sıvandı Hüseyin... Yalnızlığın, yaşam karşısında bir başınalığın verdiği bazı alışkanlıklar güç gideriliyor demek ki... Oğlu hiç yal-

nız olmadı ki... Evet, birkaç zaman. Bu Mersin yolculuğunda... Tümü bu... Sonra geldi yeniden. Anasının sevincine ortak olmak amacıyla...

— Nasılsın anacık - diye sordu ardından Ahmet'in odasına giren Vedat.

— İyiyim oğlum, - yanıtıyla irkildi hafiften Saliha. - Sen nasılsın? İşlerin iyi gitti mi?

— İyidir... Herşey yerli yerinde. Biz de başladık hayırlısıyla.

— Oh, dilerim Tanrı daha yücelerine eriştirir.

— Senin duan, benim direncimle aheste beste erişiriz umarım.

— Acelemiz yok ki oğlum... Yavaş olsun, sağlam olsun.

— Sen duadan eksik etme de...

— A, o nasıl söz. Eder miyim hiç...

Sonra seyirtti. Dönüş saatini hesaplayarak hazırladığı çayı koşturdu, odasına girip, çantasını karıştırmaya başlayan oğluna... Karşılıklı içebilmek amacıyla, kendine de bir bardak doldurulmuştu. Çantasını karıştırıyor görünce, durakladı. Rahatsız etmek kaygısıyla içi titredi...

— Çalışıyor musun?

— Daha değil anacığım. Şöyle annacıma otur da birer çay içelim.

Gülüverdi çayını uzatırken. Bir mutluluk yerleşti gülücüğüne. Anasını sevindirmenin nice kolay olduğunu düşündü Vedat istemeden. Karşılıklı bir çay içmek bile coşturuyordu onu... «Her zaman, her fırsatta yinelemeliyim bu çağrıyı,» diye geçirdi içinden. Çayını yudumladıktan sonra;

— Ahmet işte mi? - diye sordu.

— Nerdeyse gelir. Bu hafta onlar gündüzcü

babanla... Ben gececiyim...

— Hani hep aynı vardiyada kalıyordunuz, babamla...

— Yeni makinalar gelmişti geçenlerde. Baban başında durdu... O arada benim vardiyam değişti...

— Yahu makinaların başında gidecek bir gün bu adam... Geldiyse gelmiş, usta tutup, baktırsa ya patronu...

— Baban oranın en eskisi oğlum. Böyle durumlarda kimseye güvenemez ki.

— Güvenemez, bilirim, - deyip kesti Vedat... Birkez bişeye karar verdi mi, mutlaka yaptığını bilirdi Hüseyin Usta'nın... Tartışma ise anasını üzerdi. Üzmemek amacıyla, sustu bir süre. Çayını höpürdetti. Sözü değiştirdi. - Ahmet nasıl? Iyi mi?

— İyidir sağolsun. Hiç bir yükü yok bana. Tersine, yardımı var. Alınacak, taşınacak için adım attırmaz.

— Gene okuyor mu fısır fısır...

— Çok okuyor oğlum... Sağolsun Oktay, hiç boş komuyor onu. Okuduktan sonra gece vardiyasında olduğu günler, okula gidiyormuş. Orda tartışıyorlarmış. Bir koca mühendisle, bir işçi ne tartışır, dedim. Ben ondan çok şey öğreniyorum dedi Oktay... Olası mı Vedat?...

— Oktay'ı bilirsin ana... Dünyanın en iyi insanıdır. Seni sevindirmek için söylemiş olmalı... Yoksa, bilgisine yetişecek insan pek azdır bizde...

— Bana da öyle geldi. Ama, bunları bana Oktay anlattığından, inandım.

— Demek bizim Ahmet Kalfa, okumayı hiç bırakmadı ha?...

— Bırakmadı çocuğum... Kırmızı kaplı demiyor, ak kaplı demiyor, hep okuyor.

— Kimbilir, okula gidebilse, neler olurdu?

— Ya hep bunu düşünüp, üzülüyorum ben de... - Sonra birden doğruldu. - O üzülmüyor. Tersine kıvanıyor. Bilginin okulu kitaplardır ana, dedi bana. Okul, kişiye ne okuyacağını öğretir. Eh, ben artık ne okuyacağımı biliyorum. Bilmediğimde soracak insanım da var. Daha ne... - Daldı. Düşündü derin derin. - Biliyor musun çok iyi bir insan o da.

— Senin iyiliğin anacığım... Sen herkesin iyi olduğunu söylersin her zaman.

— İyidir ya... Bir kötülük varsa, bizden gelir... - Topladı boş bardakları, Vedat yeniden çantasını karıştırmaya başlayınca. Sessizce çıktı odadan.

Selim Usta, başına dikildi Fatma'nın.

— Bırak makinayı bana, - dedi. - Hüsniye hanım viziteye çıktı. Git idareyi temizle bugünlük...

Fatma, gözlerinde belli belirsiz bir öfkeyle baktı Selim Usta'ya. İsteksiz isteksiz koptu makinasmdan. İdare binasına doğru yöneldi. Temizlikçi kadınlar gelmedi mi, işi birinin sırtına yıkmakta pek ustaydı Selim... Direndiğin zaman da, çıkışını al, deyiverirdi insana. Bağırıp çağırması yetmezmiş gibi. Son zamanlarda iyice acımasız olmuştu. Hüseyin bile yaka silkiyordu zaman zaman. Pek diş geçiremezdi Hüseyin'e. Bilirdi bunu tüm işçiler. Ve sıkıştıklarında, ona sığınırlardı Selim'in şerrinden. Nedense, yılardı Hüseyin'den Selim. Kimse gizini çözememişti bu işin. Ama, zaman içinde öylesine çok şey öğreniliyordu ki yaşanarak.

Saliha'ya bile bağırırdı, Hüseyin olmadığı za-

manlar. Ters vardiyada yakaladı mı, bir punt, bir neden arar, ya da başkasının noksanını yakalayıp, tümünü içine katarak, azarladı onu. Ama ,Hüseyin Usta varsa, pek ortalıkta görünmezdi. Onun vardiyasındakiler nefes alırlardı biraz. O yüzden de, Selim Usta'dan korkarlar. Hüseyin'i severlerdi gizini bilmeksizin...

Ahmet, birgün bunları anlattığında, gülüp, «her halde onlar yönetimin yolunu böyle bulmuşlar,» demişti. «Biri sert, biri yumuşak. Birinden, birine sığınıyoruz. Ve sonuçta, bize istediklerini yaptırıyorlar. Hüseyin amcamın elinden kötülük gelmez. Bir noksan yakalasa, bağıracağına, hemen gidiverir. Ötekiyse, bir cehennem zebanisi. Doğru. Ne var ki, sonuçta, sevgi ya da korkuyla olsa da, bu bölgenin en verimli işçileri biziz...»

Haksız bulmuştu Ahmet'i... Hüseyin'le de alay ediyor sanmıştı. Yanıldığını bile söylemişti. Gülüyordu Ahmet. «İstersen söyleyelim bunu Hüseyin amcaya. Kızmaz. Tersine güler ve de belki, n'aparsınız çocuklar, patronun iyi yüzü, ben, kötü yüzü de Selim'dir, der...»

Yerleri temizledikten sonra, masaların üstünü, sandalyeleri silmeye başladı. İdare binası oda oda bölünmüştü. Müdürler çoğaldıkça, bölmeler yapılmış, yeni yeni masalar, sandalyelerle döşenmişti. Burası fabrikanın merkeziydi. Asıl şirket merkezi ise Beyoğlu yakasında... Pek çok memur, müdür de orda varmış... «Nerdeyse, işçi sayısına yakın memur var,» diyordu Ahmet... Gidip görmüş, içlerinde bulunmuş gibi. Birkez gitmişti gerçekten de... Acele bir kâğıdın götürülmesi gerektiğinde Personel Müdürü Sabih Bey onu yakalamış, koşturmuştu. O zamandan beri de, asıl idare merkezini gö-

ren kişi olarak, tümünden bilgili davranıyordu Ahmet.

Sabih, odasının kapasında durmuş, Fatma'ya bakıyordu. Dalgın, temizlikle uğraştığını görerek bekledi bir süre. Sonra seslendi.

— Sen yeni misin?

— Burda yeniyim efendim.

— Fabrikada?

— Epeyce oldu...

— Allah Allah, nasıl oldu da görmedim seni ben.

— Götürmüştünüz efendim. İşe başladığım zaman... - Doğruldu hafiften Fatma.

Uzun kirpiklerinin altında her zaman apaydınlık bakan gözleriyle Sabih Bey'i süzdü. Sabih, saçından ayaklarına çoktan incelemişti o'nu... Gözlerinin parıltısını ilk sezinledi. Dudaklarının dolgun pembeliği, iyice beliren göğüslerinin dikliği ve bedeninin düzgünlüğü gözlerini almışcasına, kırpıştırdı. Temizlik bezini kavrayan ellerine takıldı gözleri. Daha bozulmamıştı iyice. Tırnakları kütleşip yavanlaşmamıştı. Ama, parmaklarının pembesi yitmiş, belli belirsiz çatlaklar görünmeye başlamıştı uçlarında...

— Ne güzel kızsın sen, - dedi elinde olmaksızın Sabih...

Fatma ses etmeden bakışlarını yere eğdi. Elleri, masanın, sandalye ve koltukların üstünde uçuşarak, acelesini belirledi. İşini çabucak bitirip, kapıya yöneldiğinde, önünü kesti Sabih.

— Utanılacak bişey söylemedim ki...

— Sağolun, - dedi tükrüğünün kuruttuğu boğazından gıcık çıkan bir sesle Fatma.

— Güzel olmak suç değil. Hiç görmemiştim seni. Görsem unutmam...

— İzninizle efendim, - dedi Fatma hafif yan vererek.

İsteksiz çekildi, kızın kararlı davranışıyla... O kapıya vardığında masasına ulaşmıştı;

— Bir dakika, - diye buyurdu. Durakladı Fatma. - Adın ne senin?

— Fatma Yürekli...

— Ha, evet şimdi hatırladım. Bizim İbrahim Ustanın kızısın sen.

— Evet, efendim...

— Söylesene şunu... Hay Allah... Dur bakalım. Gel buraya, gel konuşalım biraz seninle.

Yaklaştı. Sabih masasına geçip oturdu. Yeniden alıcı gözüyle süzdü Fatma'yı... Tam karşısında, elindeki bezi önünde birleştirdiği avuçlarında sıkarak, bekliyordu.

— Bildiğimce, okuyordun.

— Enstitüyü bitirdim.

— Peki niye bana gelmedin sonra. Burda idarede iş verirdik sana.

— Sağolun. Rahatsız etmek istemedim.

— Rahatsızlık mı olur. Koskoca enstitü mezunu, orda çalışmaz ki...

— Benim bir şikâyetim yok efendim.

— Hangi vardiyadasın?

— Hüseyin Usta'nın vardiyasında.

— Öyle ya, babalık etti sana. Çok iyi insandır Hüseyin Usta...

— Sağolsun, öyle efendim.

— Burda çalışmak istemiyor musun?

— Bilmem ki, hiç düşünmedim... İşimden hoşnudum.

— Neyse, ben birkez de Hüseyin Usta'yla konuşayım... Bakalım o ne diyecek? Ne olsa, velin sayılır. Durakladı. Yeniden süzdü. - Kaç yaşındasın şimdi?

— On yedi...

— Bayağı da büyümüşsün... Sen düşün benim dediğimi, ben de konuşayım Hüseyin Usta'yla, bir karara varalım.

İçinde kabaran bir coşkuyla, öteki odaların temizliğine girişti Fatma. Yaptığını sezinlemeden bitirdi temizliği... Memurlar, odaları doldururken, o kurutmaya bıraktığı bezlere dönüp gözatmadan, makinasının başına döndü yeniden. «Memur olmak,» diye geçirdi. «İdarede çalışmak. Ve bunca okumayı değerlendirmek çok iyi... Hüseyin amcaya sormasına bile gerek yok. Öğrendiğimi yapabilirim. Hangi işi verseler yapabilirim. Boşuna gitmemiş olur babamın istekleri... Bu rastlantı iyi oldu...»

Sabih Bey'in önerisini söylerken yüzü geldi gözlerinin önüne... Gözlerinin derinlerinde yanıp sönen ışıkları düşündü biran. «İyilik akıyordu yüzünden,» dedi kendi kendine... «Memur yapacak beni. Ne iyi...»

Hüseyin kahveden döndüğünde, Ahmet'le Vedat'ı oturmuş, tartışırken buldu. Kendisi de bir sandalye çekip, yanlarına oturdu. Saliha, kahvesini koşturunca, kıvanarak dinlemeye başladı, söyleyişi.

— Benim fazla zamanım olmuyor okumak için, - dedi Vedat. - Öyleyse çok işim var ki. Hoca kürsünün tüm işlerini nerdeyse bana bırakacak. Az

daha yumuşak bulsa, derslerini bile bana hazırlatacak.

— İşin izin vermemesi kötü... Ne var ki, o hazırlıklar için kendi dalında incelemen ve düşünmen de, çok şey öğrenmek için yeterlidir.

— Tabii... Öğrencilerin yararlanacakları kaynakları seçmek, doktora hazırlığı için, teknik kitapların tümünü okumak bir zorunluluk oluyor.

— Demek ki, okuyabiliyorsun.

— İş için ama...

— Geçen gün Oktay'la konuşuyorduk bunu. Aynı şeyi söyledi o da... İş için... Arada da değil, düzenli bir biçimde roman, öykü ve şiir okuyunca, pek çok konuyu daha aydınlık düşündüğünü belirtiyordu.

— Oktay da, sen de biraz romantiksiniz... Biz bilgi sahibi olmaya koşuluyuz bulunduğumuz yerde. Sanat gerekli değil... Gerçi bunu söylesen Oktay'a, bir sağlam yapının, bir iyi şiir ya da öyküden ayırımsız olduğunu söyler. Söyler ya, yapı hesap işidir benim bildiğim, sanat duygu işi...

— Duygunun hesaplısı olmaz mı sence? Olması gerek. Öyle bir hesaplanır ki sözcüklerin yerleştirilmesi, sizin tuğlalarda yaptığınızdan bile az hatalı olabilir. Belki pek düzensiz gibi gelir ilk bakışta bazı yazılar. Düzensizliğin düzeni ustaca kurulmuşsa eğer, çok bakımlı ama, doğal biçimi bu bakımdan korumuş bahçelere benzer.

— Ben buna inanamadım bir türlü.

— Okusan. Birkez zorlasan kendini, kısa zamanda haklı olduğumuzu kabul edersin.

— Sonra o ödevleri kim denetleyecek? Kim hazırlayacak doktoramı? Kim edinecek onca teknik bilgiyi benim adıma? Diyelim ki, iyi bir okur

oldum. Sizin gibi... İki ya da kalınlığına göre, üç günde bir kitap okudum. Ne verecek bana edebiyatçı gevezeliği? Bir ödevin doğruluğunu mu, bir tezin sağlamlığını mı? Hiç biri değil.

— Ya da tümü birden... Bir oluşumun sağlamlığı varsa okuduğunda, öz ve biçim açısından sağlamlığı varsa, çok şey verebilir sana. Tüm aradıklarını verebilir.

— Yahu sen de Oktay gibi konuşmaya başladın. Nedir sizden çektiğim. O asılır yakama oku, diye... Şurda bir kahve içelim dedik, sen binersin tepeme... Rahatım olmayacak mı sizden... Okuyorsunuz, okuyun... Bana da karışmayın.

Hüseyin, kahvesinin son yudumunu ağzında tuttu ikirciklenerek. Şimdi dövüşecek bunlar diye düşündü. O ona çatıyordu, bu ötekine. Hemen araya girmek, ayırmak gerektiğini düşündü biran. Fincanını yanına koyup, az biraz doğruluyordu ki, Ahmet'in;

— Yok, yakanı elimizden kurtaramazsın. Bizim kimimiz var senden başka tartışacak. Öyle işin kolayına kaçmak yok... Bugün pazar üstelik. Sınav kâğıdı falan diye de sıyıramazsın. - Sözcükleriyle, yeniden oturdu. O kavga bekliyordu. Oysa gençler keyifle sürdürüyorlardı tartışmalarını.

— Canın isterse. Buldunuz benim boşluğumu. Edebiyattan çakmadığımı sen de biliyorsun o da... Gel sıkıyorsa, teknik işlerden konuşalım.

— Sana konuşma, anlatma, öğretme dedim mi ben. Yok... Hem konuşmuyorsun, hem kızıyorsun.

— Tamam tamam kızmadım. Oktay'la bir olup, bu yaştan sonra okul bebeleri gibi beni eğitmeye kalkacağınızı bilmezdim, buna bozuldum.

«Yahu ne işler,» diye düşündü Hüseyin. Ke-

yifle gülümsedi kendi kendine. «Kavga etmiyor bunlar bir türlü. Ben olsam, şamarı patlatırım suratına Ahmet'in. Yarım buçuk bilginle, koskoca asistana kafa mı tutuyorsun, der çıkardım...» Tartışmalarını unuttu biran. Kendi içinde yankılanan düşüncelerine daldı. Ve uzaklardan, çok uzaklardan Cezmi Baba'nın sesini duyar gibi olduğunu sezdi... O da böyle, Ahmet gibi, oku derdi. Okudum ya da... Şunu da bunu da okudum... Demek, bilgi salt okulda değil. Okumayı bilmekte. Bıkmadan, usanmadan okuyabilmekte. Bıkılmaz ki zaten... Bikez alıştı mı insan okumadan duramaz... «Ben durabiliyor muyum gazetemi okumadan. Kitap da öyle olmalı...»

— Bana bir kahve daha yapsana, - diye seslendi içerden işlenen karısına. Durakladı. - İçeriz değil mi çocuklar? - diye sordu gençlere. Onayladıklarını görünce, yeniden bağırdı. - Gençler de istiyor... - Sonra yine sessiz, - tartışmalarına verdi kendini.

— Sen hiç altmış, yetmiş katlı bir yapının güzelliğinde ve sağlamlığında bir roman okudun mu? - diye sordu Vedat.

— Çok... Klasikler demiyeceğim, onların adları senin lise kitabında bile geçiyor... Yakın zamanlarda yazılmış pek çokroman dediğin gibidir. Bir örnek istersen, Buddenbrok ailesini verebilirim sana. Bir insanlık oluşumunun tüm tuğlaları nice bir yerleştirilmiş, hem de duyguyla değil, akılla nice bir yerleştirilmiş görürsün.

— Geçen gün elindeki miydi o?

— Yok... Senin gördüğün Orhan Kemal'in Avare Mustafa'sıydı...

— O öyle değil mi?

— Öteki türden... Dağınık, yer yer gevrek örgülü gibi görünüyor. Sonra düşündün mü, kendini buluyorsun. Dağınıklığın, savrukluğun, düşlerindeki bulut bulut saçaklanmışlığını görüyorsun. Doğayı, belli bir kesimin, bizim kesimin doğasını yani...

— Yani işçi kesiminin. İşçileri tanımak için roman mı okumam gerekli benim... Tanımıyor muyum yeterince... Boşuna değil onca anlı şanlı eleştirmenin, Orhan Kemal'i küçümsemesi... İşçinin ne romanı olurmuş ki...

— Romancı kötüyse Vedat, hiç bir kesimin romanı olmaz. O eleştirmen geçinenleri bir on, ya da yirmi yıl sonra görmek, okumak isterdim... Küçümsemeyi bırak, Orhan Kemal'i övmenin bile kendilerine onur vereceğini söylerlerdi...

— Hiç sanmam...

— Görürüz...

— Pek güvenlisin.

— Güvenliyim. Okuduklarımdan güvenliyim. Şimdi biz bir avuç sayılırız. Kesimimiz geliştiğinde birden önem kazanırız Vedat. Önem kazanınca bizi yazanlar da önem kazanmaya başlarlar. Örnek mi, Zola'yı veririm sana. Germinal'ini yazdığı zaman, ona en çok sövenler, kendisinden daha ileri olduğunu savlayan eleştirmenlermiş. Aradan on yıl geçince yanıldıklarını belirtenler de aynı eleştirmenler. Elbette aynı ölçüde fikir namusuna sahip olurlarsa bizimkiler de öyle olur, diyorum ben. Olmasa da önemsizliğini belirterek ama. Ya gelişen kesimin yanına, yazarlarının koltuğu altına girer o dediklerin. Ya da yiter giderler... Yazdıkları okunmaz, değeryargıları hiç bir önem taşımaz. Tutunurlar kendi kalemlerine darağacı gibi. Ve kendi-

lerini öldürürler büsbütün.

— Bak bu Zola konusunda söylediklerin doğru Ahmet, - dedi Hüseyin, kendini tutamayıp. Oğlunun ve Ahmet'in kendisine şaşkınlıkla baktıklarını görünce, açıklamak zorunluluğunu duydu. - Çok okuyan bir ustam vardı eskiden. O da aynı şeyleri söylemişti...

Onun varlığını unutmuşlardı biran. Böyle dalıverince sözün ortasına, şaşırdılar. Suskunluk anında kahvelerini getirdi Saliha... Dikildi başlarında bir süre.

— Sofrayı burda kurayım mı? diye sordu. - Hava pek güzel de...

Ses çıkarmadıklarını görünce, döndü. Portatif masayı ortalarına koyarak, hazırlamaya başladı.

Sınav kâğıtlarındaki son düzeltmeleri de yapıp teslim edecekti Vedat.. O yüzden gecikti biraz. Evden çıktığında, Fatma'yla karşılaştı.

— Hayr'ola, akşamcı mısın?

— Sahi sana söyleyemedim. İdareye geçtim ben.

— İdareye mi? Memur mu oldun yani?

— Evet... Muhasebe servisine verdiler. Yazım iyiymiş.

— Çok sevindim Fatma... Kutlarım.

— Sağol Vedat abi...

Birlikte yürümeye başladılar. Yokuştan inip, dolmuşa binecekti. Vedat. İşleri tamamlanmış. Amerika yolu iyice görünmüştü. Kesinleşmeden kimseye bir şey söylemek istemediğinden, haberleri olmamıştı daha. Yan yana yürürlerken;

— Şimdi iyice hafiflemiştir işin.

— Hafif değil. Ama eskisiyle karşılaştırınca, daha az yoruluyorum.

— Hiç olmazsa ayakta değilsin.

— Öyle...

— Ücret durumu nasıl?

— Şimdi daha çok alacağımı söyledi Sabih Bey. Ancak ne kadar çok olduğunu söylemedi. Aybaşı gelince öğreniriz. Sağolsun Hüseyin amcam, pek övmüş beni. Öyle dedi, Sabih Bey.

— Gerçeği söylemiştir. İhtiyarı bilmez misin, Azrail karşısında olsa, bildiğini söyler sakıncasız.

— Bizim için öyle değil ama. İyilik olsun diye, düşünmediği şeyleri de söyler çok zaman. O yüzden herkes sever Hüseyin amcamı... Herkes sayar. Ve sözünün üstüne bir söz daha koymamak için, canla başla uğraşırlar.

— Sahi bu kadar çok kişi mi sever babamı?

— Salt bizim fabrikadakiler de değil. Tüm Eyüp, çok sever amcamı... Su başında ya da Sigorta Hastanesinde buluştuğumuz zamanlar azbiraz yakınacak olsak işten, hemen yanıtı hazırdır ötekilerin. Sizin Hüseyin Ustanız, var derler. Biz ne edelim?

— Hiç bilmiyordum bunu.

— Bilemezsin ki... Sen hep kitaplarınla, okulunla uğraştın abi.

— Okumak da çalışmak ölçüsünde zor biliyor musun Fatma?

— Daha bile zor olduğunu biliyorum. Niye okuyamadım ben? Zor olduğundan.

— Hadi, dişini sıksaydın az daha, bal gibi okurdun. Enstitü diye tutturdun.

— Enstitü bir yerde sanat demek abi. Şimdi taksit maksit bir makina uydursam, Sultanhamam'a parça başı iş yaparak bile doyururum karnımı.

— Ya bir öğretmen olsaydın. Bir mühendis, bir yargıç...

— Babam ölmeseydi, belki tırmanırdım oralara. Güveneceğim, dayanacağım bir dağ olması gerekti bunlar için arkamda.

— Biz neciydik?..

— Siz yaptığınızdan fazlasını yapamazdınız ki...

— Öyle olsun, - dedi alıngan alıngan dolmuşa binerken.

— Öyledir abi... Daha çok yük olamazdım, - diyerek yürüdü Fatma...

Ardından baktı bir süre... Gençliği, kendi düşünceleri gözlerini buğulandırdı hafiften. Yakında tümden kopacaktı burdan. Doktorasını Amerika'da verecek, belki döndüğünde çok kişiyi bulamıyacaktı. Dolmuşla yanından geçerken el salladı Fatma'ya... Geriye kaykılarak, Unkapanına değin kıpırtısız kaldı.

Haberi duyduğu zaman, iki eli yanına düşüverdi Saliha'nın. İnanmadı ilkin. Oğlu karşısında durup, sevinçle bildirmese, inanamazdı da... Amerika'ya gidiyordu ha... O düş ülkesine. Ve temelli kopuyordu ondan. Dönüş umudunu yılların ardına gizleyerek. Belki de birkaç yıl için hiç dönmeyeceğini açıklayarak. Olası değildi bu... Bir sevinçti evet. Yetiştirdiği meyvenin, en yüce dal üstünde doyum olmaz bir iştah kabartıcılıkla durmasıydı. Ama, ondan yoksunluk ve uzaklık ne olacaktı. Gözünün önünde olsa, zararı yok uzakta bile otursa, arada bir, canı çektiğinde gidip görebilir. Amerika... Düşlerinden bile öte bir uzaklığın ayrılığını koyuyor araya bu sözcük. Gidilmezliğin. Dönül-

se bile bulunmazlığın uzaklığını belirliyor yüreğinde...

Yine de belli etmemeli üzüncünü. Sevinciyle yoğrulmalı oğlunun. Yoğruldu... Sarıldı boynuna gözyaşlarının ardından tüm üzüncünü sevince çevirerek. Okşadı. Kokladı...

— Hep dua ettim yavrum, - dedi, Saliha. - Hep istediğin yere erişmeni istedim yüce Tanrımdan. Sen böyle ilerledikçe, göğsüm kabarıyor. Bu günleri bana gösteren yaratıcıya nice teşekkür edeceğimi bilemiyorum... Güle güle gider, güle güle gelirsin, dilerim.

Sonra bıraktı onu. Orda hep kendisini anımsatacak yükte hafif, pahada ağır ne varsa, bir bavula, yerleştirmeye başladı. Bavul almadı, birini daha çekti... Kazak, kendi eliyle ördüğü yün çoraplar. Tam bir asker anası gibi hazırladığı nice eşyası varsa, tıkıştırdı. Vedat, ilkin ses etmedi. Bavullar ikilenmeye başlayınca;

— Anacığım, - dedi. - Uçakla gideceğim ve yirmi kilodan fazlasına hakkım yok. O yüzden eşyalar arasında bir seçme yapıp, en gereklisini almalıyım. Yoksa, tüm bursumu uçak şirketine yatırmak zorunda kalabilirim.

Korkuyla irkildi Saliha... Oralarda aç kalırdı sonra çocuğu... Hemen koyduklarını döktü yanıbaşına. Her birini alıp, göstermeye başladı. Vedat'ın koy dediğini yerleştiriyor. Ayır dediğini bir kıyıya koyuyordu.

Onlar valiz derdindeyken Fatma geldi... Boynuna sarıldı Vedat'ın.

— Hiç haberimiz olmadı abi, - dedi. - Hemen mi karar verdin?

— Üniversite Kurulu hemen haber verdi, he-

men yola çık, ders zamanına dilini geliştir, dediler. Beklemek doğru olmazdı..

— Çok sevindim. Başarılar dilerim.

— Sağol. Memurluk nasıl?

— Bildiğin gibi...

Arkadan Ahmet sökün etti. Vedat'ın sabahları birkaç lokma atıştırmayı pek sevdiği kayısı pestilinden almış bir koca kangal. Onları uzattı paketinin içinde...

— Sabahları atıştırırsan yine, zihnin açılır.

— Yahu, - dedi Vedat. - Sanki hacca yolcu geçiriyorsunuz.

— Hacdan öte bu Vedat, - diye yanıtladı Ahmet. - Hacdan uzun, öyle değil mi ana...

— Bana Beyoğlu bile uzak geliyor çocuklarım, - dedi gülerek Saliha... - Öteki için ne siz sorun, ne ben söyliyeyim...

Herkes, bir ucundan tutarak, hazırlandılar. Hüseyin Usta, Hafız'ın arabasıyla gelecekti. Vedat'a kalsa istemiyordu. Hafız diretmiş... Çok istemeyeceğini, bir araya sıkıştırıvereceğini söylemiş. Üstelik, nasılsa geçirmeye gideceğini de belirtince, ses edememiş Hüseyin.

Hazırlıklarını görüp, Yeşilköy'den kalkacak uçağa yetişmekten başka düşünceleri kalmayınca, beklemeye başladılar, suskun, sıkıntılı...

Ahmet, haftalığını cebine yerleştirip, Unkapanı yönünde yitince, başını salladı Hüseyin. «Gençlik,» diye düşündü. «Ben de kaçardım o yanlara arada bir. Bekâr odalarında anlatılanların gerçek olmaya başladığı zamanlarda. İyice bunalıp, bir kadın kokusuna özlem duyduğumda. Ne var ki, nice pis kokar o kötü evlerin orası... Nedendir bilinmez. Belki onca kadının orda olmasından. Belki tersine, hep bizim gibi teri sırtında insanların durağı bulunmasından. Eh, Ahmet de koskoca delikanlı. Akledip evermedik. Gençler, bizim dediklerimizi dinlemezler, düşüncesiyle karışmadık. Bizi everen mi olmuştu. Olmamıştı. Kapıp almıştık Saliha'yı başka yiğitlerin göz vurmasına izin vermeksizin. Bunca zamandır da, birlikteyiz. Birgünden bir güne yakınmadan. Yakınmadı sanıyorum o da benden. Ve sürdürüp bitireceğiz yaşamımızı. Ondan sonra duymadım kadın özlemi... Ne Abanoz'a çıktım, çok midem bulandığında Yüksekkaldırım'dan... Ne başka yerler düşledim, boşalma isteğiyle. Karı koca, bir olup yaşadık mutluluğu. Bizim mutluluğumuzdan ne olursa...

Temiz bir ev. Temiz bir kadın. Ve de senin olduğunu bildiğin bir kadın. Kocayıp gittik işte böyle... Gençlik için gerekli. Gerekli olmasa, kendi oğlumu yollar mıydım, öğrensin dünyayı diye... Öğrendi mi, öğrenmedi mi belli değil. Tutuk azbiraz benim oğlan. Bakalım, Amerika'da ne yapacak? Bakarsın yitirir tutukluğunu orda. Yiğitle-

şir... Tek çocuk olmanın sancılarıdır belki. Dizimizin dibinde olmanın tutukluklarıdır. Geçer gider yaşamla başbaşa kalırsa...

Ahmet nasıl? Taştan söker yaşamını. Söküyor. Kısa zamanda, herkese sevdirdi kendini. Vardiyasındaki kızlar, ustaları... Selim bile, beğeniyor ki, Selim kendinden alttakini beğenmez hiç bir zaman. Yukardakine nice bir köpekleniyorsa, altındakinin köpekleşmesini ister. Oysa Ahmet, tersleyiverir tepesi atarsa. Ve Selim salt korkudan anlar. Pezevenkliğini yakalamasam ben, korkmaz benden. Boşluklarını bilmesem tümüyle, canıma okur hiç bakmadan. Ahmet bilmez bunları. Belki benim adamım diyedir saygılı davranışı. Belki de oğlanın oturaklılığı, bilgisi ve de bilgisini satmaya kalkışmaması ürkütüyordur onu... Bilgiyi özümseyen, bilgiçlik taslamaz derdi Cezmi Baba... Ahmet de öyle. O gün gördüm işte... Benim oğlanı pesettirdi açıkca... Bilmese, benimki tepeleyiverirdi. Oysa, o tepelediği halde, hiç belli etmedi bunu. Selim adamın kokusundan anlar hangi kumaştan dokunduğunu. Azbiraz defo yakaladı mı, biner tepesine ki, insanlığından utandırmacasına... Ahmet'e bişey yapamadığına, hatta gelip gelip bana yağ çekmesine, yaman bir delikanlı olduğunu söylemesine bakılırsa, iyice ürküyor ondan. Ürktü mü köpekleşir. Selim'in anladığı tek dil vardır yeryüzünde. Korku... Korku oldu mu, her bir şeyi yaptırabilirsin. Korkuttuğuna aklı kestimi de her bir şeyi yaptırır. Sürtüştürmek içinde olaraktan...»

Önce kahveye uğradı. Azbiraz söyleşi kurmak amacıyla. Altınel milletvekili olduktan sonra, kahveyi devredip, buralardan uzaklaşmıştı. Ama, kahvenin adı değişmemişti. Onlar için bulaşma yeri,

yine Altmel'in kahvesiydi... Daha büyük, daha geniş ve daha yeni kahveler açılmıştı Eyüp'te... Onlar yine orda toplanıp tartışıyorlardı her bir şeyi...

Basri Kalfa, tavlanın başında onu bekliyordu. İyice kocamış, artık salt küçük yapılarda iş almaya başlamıştı. Eski canlılığını yitirmişti. Ne var ki, Hüseyin'le, İbrahim'in evlerini yaparken, ordan aldığı bir arsaya çıktığı apartmanın kirası, iyi bir dayanak oluyordu. İyice kalabalıklaşan Eyüp, müşterilerini artırdığından, kiralar geçimini sağlayacak duruma gelmiş, işte bizim sigortamız da bu, diye keyiflendirmişti Basri Kalfa'yı... Hüseyin kapıdan girer girmez, şöyle bir baktı ak kaşlarını kırpıştırarak.

— Bire Hüseyin Usta, - dedi... - Sen hiç kocamıyacaksın.

— Niye kocayayım koca usta, - diye yanıtladı Hüseyin. - Sen yarı yola varmışken, ben küçümencik çocuktum hatırlasana...

— Neydi o günler bire Hüseyin. Keşke geri gelse de yeniden başlacak.

— Gelmez ustacığım... En iyisi, biz tavlamızı atalım. Kahvelerimizi içelim beleşten ki, midemiz ısınsın azbiraz.

— Mustafa oğlum, - diye bağırdı ocağa doğru Basri Kalfa. - Çiz Hüseyin Usta'nın çetelesine iki kahve. Benimki sade olsun. Kahve dediğin tadını vere vere ya sade içilir, ya da şurup niyetine şekerli. Hüseyin Usta'nınki gibi az şekerliye aklım ermez benim.

— Hele bekle, çeteleyi kime çizeceksin görür-

sün Mustafa. Kahveleri de getir ki, peşin içmenin keyfini sürelim.

Zarları atıp, pulları şakırdatmaya başladılar.

Nerdeyse vardiya başlıyacak, Ahmet ortalıkta görünmüyor. Bu şimdiye değin olmamış birşey... Hüseyin, kendi vardiyasına rastladığından idare eder durumu. Ama habersizlik ikirciklendiriyor onu... Gececi kaldı demişti sabahleyin bulamayınca. Gittiği yerde karıdan ayrılamayıp, gececi kaldı. Olur arada bir. Haftalığını olduğu gibi de yatırırsın koymaz. Tatlı dil dökmüştür sana. Yalnızlığını tümden giderivermiştir. Bastırırsın paraları. Nasıl olsa, ertesi haftaya yine elin bolalacaktır. Önemli değil bunlar. Paranın tüm önemini yitirdiği yerler vardır. Karı yanı da bunların başlıcalarından biridir... Ama şimdi... Ortalıkta görünmemesi anlaşılır gibi değil. Ne olabilir? Nerde kalabilir? Bunca uzun zaman ilkkez yitiyor Ahmet. Hep gider gelirdi. Hiç bir gün de sormamıştı nerde olduğunu?

Sorması da gerekmezdi zaten. Kendiliğinden söylerse bir şey, anlar nerde olduğunu. Söylemezse sormak yetkisinde değil. Kendi oğluna bile sormadı bir günden bir güne. Gençler nasılsa pek çok şeyi kendinden iyi biliyorlar. Bunu kabullenir Hüseyin. Yaşamın içinden geçip gelmiş olmasına karşın, okumanın değerini bilir. Ve biri okuyorsa, hemen bildiğine karar verir.

Ahmet'in böylesine sorumsuzca gecikmesi olası değil... Makinanın başında bekliyor. Belki geciktiğini sezinlemedi. Belki gelecek beş on dakikaya değin. Gelmezse sorun büyüyecek... Nerde olduğunu

bilse, hemen çözümler bunu. Ben izin verdim, der. Bilmemesi kötü. Söyleyecek bundan sonra, işi uzayacağında bildirsin önceden. O da ona göre davransın. Ama, oldu birkez. Ve ilkkez oldu böyle bir gecikme. Olası değil... Bildirirdi Ahmet. Bilse, bildirirdi gecikeceğini. Demek o da bilmiyordu. Bilmediğinden başına bir iş gelmiş olmasın? Aramalı... Biraz daha gecikirse, aramaya çıkacak izin alıp. Koskoca delikanlı. İşin, sorumluluğun ne olduğunu kendisinden iyi bilir. Zamanında gelemiyorsa gelme olanağından yoksun olduğundan böyledir bu. Hemen gidip bakmalı. Fabrikanın çıkış kapısındaki kocaman elektrikli saate baktı. Olası değil.. Bir saat geçmiş. Makinayı durdurdu. Gidip bakacaktı Ahmet'e...

Selim göründü. Sanki bu anı bekliyordu. Bitti yanında. Çenesiyle makinayı gösterdi, alaylı bir bakışla.

— Seninki gelemedi değil mi?

— Gelemedi. - Birden silkindi. - Bir bildiğin mi var?.

— Var... Birkaç zaman gelemiyeceğini biliyorum.

— Neden gelemiyecekmiş?

— İş karıştırmışlar. Biraz örselerlerse aklı başına gelir.

— Neler söylüyorsun be Usta... Anlat şunu doğru düzgün...

— Kavel işçileri grev yaptılar ya önceki gün...

— Eee?!!

— Eeesi, seninki birkaç aklı havadayı da kandırıp, bir yardım kurulu kurmuş. Para toplayıp, grevcilere yiyecek içecek almışlar. Dağıtırlarken polis enselemiş.

— Polis mi? Ne ilgisi var polisin?

— İlgisiz olur mu? Dağ başı mı burası? Grev hemen Anayasaya yazıldı diye, alın kullanın demediler ki. Kanun çıkacak. Beklemek gerek. Sendikacılar mı kışkırttı, yoksa bazı karanlık kişiler mi, belli değil. Seninkiler kalkıp, zam istemişler. Verilmeyince de gelsin grev... Bizimki, Sümerbank'tan, ordan burdan birkaç kişi toplamış. Hadi yallah, grevcilere yardım. Korlar mı?

— Grev sürüyor benim bildiğim...

— Sürsün. Ceketlerini satsınlar diyormuş işveren. Tümünü kovacağım. Bizimkileri de atmışlar içeri bir güzel. Azbiraz da sopadan geçirdiler mi, akıllanırlar.

— Hiç böylesi işlere karışacak bir delikanlı değildi.

— Bana da öyle geliyordu, Aklı başında bir oğlandır diyordum her zaman. Belki de aklını ötekiler çelmiştir.

— Kimbilir. Öğreniriz geldiğinde... Ben makinayı yedekleyeyim öyleyse.

— Fena olmaz. Biliyorsun, giden çabucak gelivermiyor.

— Haklısın...

Daha bir ilgiyle izlemeye başladı grev haberini. Başbakan Yardımcısının, Çalışma Bakanının arabuluculuğa geldiğini yazıyorlardı gazeteler. Demek direniş başarılı gidiyordu. Polis, «Komünistlere ölüm» diye saldırmıştı işçilerin üstüne. Fabrikayı çalıştırmak istemişler başaramamışlardı. Başbakan Yardımcısı uyuşmazlığın giderileceğini, Ça-

lışma Bakanı Ecevit ise, grev yasasının bayramdan önce çıkacağını söylüyorlardı. «Hep yatıştırma yolunu tutuyor Hükümet,» diye düşündü. «Eğer öyleyse bizim Ahmet çabuk gelir.»

Geldi de... Yüzündeki çürükler izini yitirmeden evde bitti. Saliha, onu öyle görünce, içi parçalanarak onardı yaralarını. Fatma, yardım etti... Yakı yaptılar. Kafasında, gözlerinin altında morluklar besbelliydi daha. Ahmet aldırışsız, uğraşmalarına kendi dışında bir insan olarak bakıyordu.

Hüseyin kahveden döndüğünde, bahçede orası burası yakılı oturuyor buldu Ahmet'i.

— Benzetmişler seni bire evlât, - dedi.

— Benzettiler amca...

— Neydi başının zoru?

— İşçi sorunu...

— Kavel işçilerininki mi?

— Kavel ya da bizimki, fark var mı amca? İlk onlar başlamışlar. Üstelik haksız da değiller. Patron her yıl verdiği ikramiyeyi vermiyeceğini söylemiş. İsteriz demişler. Diyenleri işten atıvermiş. Ne yapsınlardı. İyi yapıyorsun beyim, deyip ayaklarına mı kapansınlar?

— Belki zarar etti adamlar? Belki veremiyor.

— Ne zarar ettiği var, ne de verememe diye bir mesele. Doğrudan sert yapıyor adamlar... Belki biliyorsun, Kavel yabancı ortaklık. Ve iş yabancı müdürlerin parmağından oynuyor. Amaçları ne belli değil? Geçen yıldan daha çok kâr ettikleri halde, birden ikramiye yok diye bildiri yayınlıyorlar.

— Senin işin neydi oralarda?

— Yardım edelim, dedik. Grev tam hafta sonuna rastlıyordu. Hiç biri ücretlerini alamadılar. Aç kalmasınlar istedik. Aramızda topladığımız üç

beş kuruşla, yararımız olur dedik. Polis, bar bar bağırıyordu. Bunlar komünist. Komünistleri yoketmek görevinizdir diye. Biz de işçidirler, haklarını istiyorlar, dedik. Azbiraz da yuhaladık polisi. Yakaladıklarınleyin, içeri attılar.

— Orda mı dövdüler seni?

— Evet... Hem de bir iyice...

— Belki daha bir aydınlık kavramışsındır durumu. Bundan sonra pek sokulmazsın öyle işlere. Ne zaman grev söz konusu olsa, ya polis dikilir adamın başına sopayla oğlum. Ya asker vereder kurşunu. Biz çalışmamıza bakalım. Kimse kimsenin hakkını yemez durduk yerde. Onbeş kişi var yoktuk şu bizim fabrika kurulurken. Bak, bin beş yüz kişiyi bulduk şimdi. Karnımız anca doyuyordu, ev bark sahibi olduk. Adam kazanacak ki, kazandırsın.

— İyi ama, bu gelişme hep bizim sırtımızdan oldu amca... Daha iyi anladım bunu grevi görünce. Koca kablo fabrikası beş para etmez bir duruma düşüverdi. Göreceksin, yakında istediklerini alacak Kavelciler. Başbakan Yardımcısı arabulucu oldu.

— Tümünü sopadan geçirmesinler de...

— Çoluk çocuk, bizi de sayarsan, beşbin kişi vardık orada. Beşbin kişiyi sopadan geçirmek pek kolay değil İstanbul'un göbeğinde. Bir bizi hırpaladılar azbiraz. Bu da bişey değil. Bizim onbaşı da buncasını becerirdi, sol yerine sağ adım attığımızda.

— Benden sana öğüt... Eski bir işçinin öğüdü hem de. Vazgel bu işlerden. Duydun polisin dediğini. Adamın alnına bir komünist damgası vururlarsa, bir daha gözünü açamazsın... Benim tanı-

dıklarım vardı öyle... Tümü damda öldü... Senli benliydiler gardiyanlarla. Ama, yaşamları içerde geçtiğindendi bu... Sen yetişkin bir insansın. Bırak böyle kafaları. Bizim hakkımız çalışmaktır. İyi çalışırsak, iyi kazanırız.

— Bıraktırıyorlar zaten amca. Ama, düşünüyor insan. Düşündükçe, bir türlü çözemiyor işin gizini. Adamlar durup dururken neden böyle bir davranışta bulunsunlar. İşçi atmak istese, kimsenin engel olduğu yok. Zam yapmamayı istiyor, desen. Zaten yap diye gırtlağına basılmamış.

— Vardır bir bildikleri. Büyüklerin işine akıl ermez ki...

— Gidip Oktay'la konuşacağım bunu. Çözemediğim yerler var. Birlikte oturup, bir neden buluruz belki. Daha olmadı, araştıracağım kendim. Bize komünist kıştırtıcılar diye vuruyordu polis. Oysa ne kimseyi kışkırttığımız vardı, ne kışkırtılan ortada. Belki Kavel işçileri kışkırtıldılar. Ama, kışkırtan yabancı müdürle, yerli ortakları. Öyleyse, neden bizi dövdüler? Neden böyle sözler ettiler?

— Aklınız başınıza gelsin de, bir daha karışmayın diye.

— Yıldırmak mı tüm amaçları sence amca?

— Ne bileyim. Ben hiç karışmadım ki bu işlere. - Sonra başını önüne eğip, sustu. Yalan söylediğinin bilincine, sözcükler ağzından çıktan sonra varmıştı.

Ahmet de suskun, karşı yakalara bakıyordu. Ve düşünüyordu Hüseyin. «Yoksa Cezmi Baba'nın dediği zamanlar geldi mi? Siz yapmazsanız, çocuklarınız yapacak, diyordu. İşte çocuklarımız... Polis sopasından canı çıkmış, hâlâ, neden diye düşünüyor. Ben de düşünüyordum sopayı yediğimde. Hep

aynı mı dönüyor çark? - Dur bakayım, ne demişti Cezmi Baba? - Aynı gibi gelir. Aynı değildir. Biri ağlamaklıdır, biri gülmekli mi? Yoksa başka bişey mi? İşte öyle bişey... Otuzbeş yıl geride kaldı o sözler... Olası mı? Bunca zaman sonrasını kestirebilesi mi bu yaşlı adam: Mümkün değil... Belki olayların bugünkü durumu, bize böyle geliyor. Kanunsuz bir iş yapmış bizimkiler. Cezalarını da bulmuşlar. İbrahim'ler ilk sendikayı kurdukları zaman daha da uzun zaman yatmışlardı. Daha da fazla sopa yemişlerdi. Demek giderek sopa azalıyor. Tutukluluk zamanı da.»

Defterdar iskelesinin küçük alanında toplanmışlardı işçiler. «İğne atsan yere değmeyecek» deyimi burda geçerliydi işte. Alan küçücük işçi ise çoktu. Defterdar fabrikalarında nice bir dokuma işçisi varsa, burda toplanmış sanır insan. Vardiyadakiler dışında tümü burda. Hüseyin işe giderken gördü kalabalığı. Yine bir partinin toplantısı var sandı. Anayasa'ya hayır demiş. Oyunu da bir güzel Adalet Partisine arttıktan sonra bayağı rahatlamıştı. «Öcümüzü aldık,» diyordu. «Bizim tek gücümüz sandık olduğuna göre, sözümüzü tuttuk. Halk Partisi oyun etti, parçaladı bizi. Ama, alacağı olsun. Seçim tükenmiş değil. Tükenmedikce, biz tükenmiş değiliz. Sırası var... Şimdi bu toplantının anlamı ne ki? Seçim yok görünürde. Belki Senato seçimleri için toplanıyorlardır.»

Kendince anlamlar ve düşünceler içinde yaklaştı toplantıya. Baktı, tüm dokumacılar doldurmuş alanı Sümerbank Yünlü'den, kendi fabrikala-

rına değin, işçilerin tümü burda. Mutlaka bir parti toplantısıdır, diye yaklaştı. «Bir iki söz dinler giderim. Daha zaman var vardiyaya...»

Kalabalığın arasına girdiğinde, sanısında yanıldığını anladı. Sandalyenin üstüne çıkan adam, parti sözcüsü gibi konuşmuyordu. Yakalayabildiği sözcükler;

— Anayasal hakkımız, şimdi yasayla uygulama alanına girmiş bulunmaktadır. Bunun başkoşulu da sizin birliğinizdir. Fazla çalışma yaparsanız, ücret alamazsınız. Alsanız da tam karşılığı değildir. Hayat şartları alabildiğine ağırlığıyla üstünüze çökmüştür. Altından kalkamazsınız. Kalkmanın şartı ise, birliğiniz. Sendikamıza üye olduğunuz zaman, hemen sözleşme çağrısı yapılacak. Ve işverenleriniz, belli bir düzeyde hakkınızı teslim zorunda kalacaklardır. Kısa zamanda örgütlenmek ve hemen çağrıları yapmak sizin elinizde. Düşünün, kararınızı verin. Ve sendikamıza girin... - Oldu.

«Ben de bişey sanmıştım. Bizim İbrahim'le, Sabri Usta daha iyisini yapıyorlardı. Tanınmış, bilinen işçilerle yakın ilişki kurarak örgütlenmeye yönelmişlerdi. Bunlar toptan çağırıyorlar. Bakalım sonuç ne olacak,» diye yürüdü.

Ahmet, kapıdan girerken yakaladı onu.

— Yasa çıktı amca, - Artık haklarımız yasasalara yazıldı.

— İşçinin hakkı alnının terinde yazılıdır oğlum. Bu lafazanlıklara kanma sen. Daha geçenlerde başın belâya girdi bu yüzden. Bırak, ne yaparlarsa yapsınlar.

— Zaten şimdi bizi karıştırmıyorlar. Adamla-

rın tüm istekleri salt üye olmamız. Gerisini sendika çözümleyecek.

— Sendika pek bişey çözümleyemez. Zam istiyorsanız, gidip söyleyelim patrona Selim Usta'yla... Diyelim ki, bizim yaptıklarımız az geliyor işçiye. Sendikacılar da zart zurt edip, kandırıyorlar. Azbiraz artıralım ücretlerini.

— Yok amca... Sen adamı dinlemedin sanırım. Sizin direnişiniz alır hakkınızı, dedi.

— Sonra da polis sopasından haber verdi mi? Kafaların patlamasından, komünistlere ölüm naralarıyla, üstünüze saldırılmasından.

— O zaman yasa yoktu. Şimdi yasal bir davranışta bulunacağız? Polis ne yapabilir ki?

— Görürüz. Hele görelim başka fabrikaları, sonra düşünürüz bunları. Sen sakın ol, öne geçme yeniden. Unutma, babanın da, ananın da bana bıraktığı bir emanetsin. Başına iş gelsin istemem.

— Bişey gerekliyse, beni engellemeyeceğini biliyorum amca. Şimdilik gerekli değil. Bir üye olmak yetiyor. Ben de üye olacağım. İzin vermezsen, olmam.

— Sana bizim İbrahim'in öyküsünü anlatmıştım değil mi ben. Fatma'nın babasının...

— Anlatmıştın...

— Bir de senin için yanmak istemiyorum. - Delikanlının dudağının sarktığını görünce, dayanamadı. - Üye olmana bişey demem. Sakın ol, baş olmaya kalkma...

— Anladım amca sağol. İzin vermesen gerçekten girmezdim.

— Bir hevestir bunlar oğul. Gençlik hevesleri. Görürüz, yakında geçer. Tavsar her bir şey. Tav-

sayıncaya kadar da neden ötekilerden geri kalacakmışsın.

— Sen üye olmayacak mısın sendikaya?

— Olmıyacağım...

— Ama hak olan yerde varım ben, dersin her zaman.

— Hak olduğunu anlayalım birkez. Bekleyelim azbiraz. Biz kocadık artık oğul. Kavga kim biz kim... Uzaklaştık. Şurda emekliliğimize ne kaldı? Aslını ararsan, zamanında sigorta olsa, çoktan emekliliğimizi almış, köşemizde yan gelmiştik. Ne var ki, sigorta ellibirde başladı. Biz de çalışmaya koşulduk bu ihtiyar durumumuzda... O yüzden, pek sözümüz geçmez. Geçirmeye de biz istekli değiliz.

— Öyle deme amca. Senin sevgin, tüm Eyüp'ü tutmuştur. Olduğun yerde herkes olur, verdiğin öğüt anında tutulur. Neden bilmem, hep çekinirsin toplu davranışlardan.

— Ben de bilmem nedenini... Çekinirim işte. Belki de ihtiyarlık. Ya da çok kıyım görmenin ödlekliği. Hangisi ise, bişey var kolumu kanadımı tutuveren.

İşbaşı düdüğü, onların tartışmasının ortasına öttü... Hemen makinaları çalıştırıp, dikkatlerini ipliklere çevirdiler. Ne var ki, işçinin içinde bişeylerin kaynaştığı hemen belli oluyor. Her an bişey bekledikleri ortada. Fabrikada çalışan salt makinalar değil. Salt eller, gözler, ayaklar değil. Makinaların tıkırtılarından daha güçlü, daha kocaman birşeyin homurtusuyla sarsılıyor fabrikanın yüksek tavanı... Yürek sesi bu... Tüm işçilerin yüreklerinin sesi. Ne olacağını kestiremedikleri, ama, birşeylerin olma-

sım bekledikleri apaçık. Öyle zamanlarda, büyüyen bir korku gibidir beklemek. Ya da tersine, biriken bir öfke gibi. Hangi uca kayacağı belirsiz bir istek yumağı alazlanıp, gider gelir kişinin damarlarında. Kan yerine ateş dolaşırmışcasına. Kitle o durumda... O durumda olduğu besbelli. Selim, işaret etti Hüseyin'e. Yan yana kapının aralığındaki gürültüsüz bölmeye sığındılar.

— Bunlarda bişey var bugün. Bambaşka bişey... Her biri ustabaşı gibi bakıyor. Sanki onlar benim buyruğumda değil de, ben onların emrindeymişim gibi.

— Eh, azbiraz da onlar sana emretsinler Selim Usta... Ne çıkar bundan?

— Bırak şimdi alayı Hüseyin. Patlayacak bir barut fıçısı var sanki fabrikanın içinde. Her an patlayıp, tümümüzü havaya uçuracak bir fıçı...

— Üstüne üstüne gidersen, patlayabilir de. Sen böyle durumları çok atlattın. Azbiraz ortalıkta görünmeyip, bağırtıyı kesersen, yatışır bana kalırsa.

— Bir günlük iş olsa yatışır. Ama bırakmıyor sendikacılar. Her gün, her vardiyada kışkırtıyorlar işçileri Defterdar iskelesinde. Patrona söyledim, polis çağırtsın, dağıtsın adamları diye. Hükümet Vali'ye emir vermiş, şimdilik karışılmaması için. Kanunî işlerini yapıyorlarmış. Sen ne dersin?

— Kanunî işlerini yapıyorlarsa, bizim diyeceğimiz bişey yok. Şeriatın kestiği parmak acımaz buyurmuş eskiler. Kesilen bizimki bile olsa...

— Hüseyin, sen sanırım işin tehlikesini sezmedin. Bunlar birkez patlarlarsa, ilkin bizi bitirirler. Sonra da fabrikayı. Ayak takımının ne edeceğini kimse kestirememiş şimdiye kadar. Hükümet orda

yerinde polisleriyle koruyor kendini. Biz ne yapariz?

— Benim kimseye veremeyeceğim bir hesabım yok ustacığım.

— Hesap sorsalar, benim de yok ama. Sormaya korlar mı?

— Komazlarsa, âlemle gelen düğün, bayram.

— Senin son sözün bu mu?

— Başka bişey bilmiyorum ki...

— Peki... Müdüre aynen aktaracağım.

İdare binasına yöneldi Selim. Hüseyin, tezgâhları dolanarak, denetimlerini sürdürdü. İşçilerin kendi aralarındaki mırıltılarına hiç aldırmadan, kimseyi engellemeye çalışmadan, işlerin yürümesine dikkat etti yalnız. Selim, sözünü tutmuş olmalı. Pek ortalıkta görünmedi gün boyu...

Saliha, elinde mektubu sallayarak Fatma'yı çağırdı duvarın üstünden. Fatma, elinin yaşını kurulayarak seyirtti. Daha kıyıdan, ne istediğini soracaktı. Sahanlıkta, elindeki mektubu sallar görünce, ocağın altını kısıp, koştu Saliha'ya.

— Vedat abi'den mektup mu?

— Amerika'dan dedi postacı. Hemen yazmış yavrum... Aç... Aç da bir oku bakalım. Sağlığı yerinde mi? Bir isteği var mı burdan?

Hemen kaptı mektubu Fatma. Açtı... Okudu yüksek sesle.

«Anacığım,

Gelip, yerleşir yerleşmez hemen sana yazıyorum. Nice merakta olduğunu bildiğimden, arayı uzatmadım. Şirin bir yer burası. İnsanları, hele be-

nim pansiyon kaldığım yerin sahibi, çok tatlı bir ihtiyarcık. Senden çok yaşlı olmasa, sana benziyor diyeceğim. İyi yürekli, kimsesiz bir kadıncağız. Daha pek anlaşamıyoruz. Ben onun dediklerini çözemiyorum. O benimkileri anlar görünüyor kibarlık edip. Yakında dil sorununu çözünce, sanırım daha rahat olacağız.

Şimdilik, dil öğrenmek için ne gerekliyse yapıyorum. Kendimi zorluyorum. Sinemaya gidiyor, televizyona bakıyorum. Satıcılarla anlaşmaya uğraşarak, ilerletiyorum. Kısa zamanda rahatlayacağımdan güvenliyim. Nedense okuduklarımı daha iyi anladığımdan, bol bol okuyorum. Ahmet'e söyle, arada hikâye okumaya bile başladım. Zaman zaman iyilerine rastlayıp, bayağı tad aldığım da oluyor.

Memur Fatma hanım nasıl? Sanırım, herkesten önce yetişip, benim mektubu o okuyacak. Şimdiden kendisine teşekkür ederim. Dönüşte, kocaman bir armağan, getireceğim ona. Babama ve beni soranların tümüne bol bol selâmlar.

Fazla Türkçe'ye vurmadan, çalışmam gerek. Yoksa, öğrenmem güç olacak. İlk haberlerin iyi olduğuna güven yalnız. Hoşcakal...

Vedat»

— Bu kadarcık mı?

— Yine de uzun. Mersin'deyken daha kısa yazıyordu unuttun mu?

— Onca uzaktayız şimdi kızım. İnsan anlatır nasıl gitti? Nasıl yer buldu? Çevresi, insanlar nasıl?

— Daha dili çözememiş ki, teyze, çevreyle insanlarla ilişki kursun. Herhalde ilerde yazacak onları da... Şimdilik rahat olduğunu biliyoruz, yetmez mi?

— Yeter yavrum. Sağlık haberi bile yeter ya, ana kalbi işte. Bir türlü yetinmiyor.

— Ben hemen yazarım ona. Söylerim, biraz daha teferruatlı, biraz daha uzun yazsın.

— Sakın ha yavrum. Ne dedi unuttun mu? Çok Türkçeyle uğraşırsa, öğrenemezmiş dili. Bırak istediği gibi yazsın. Döndüğünde anlattırırız.

— Nasıl istersen teyze. Gözün aydın.

— Diline sağlık yavrum.

— Gidip, ocağa bakayım. Tencerenin dibi tutuşmasın. - Döndü. Koşarak evlerine girdi.

Ardından baktı Saliha. «Ne tatlı kız oldu Fatma. Burda kalsa, söz dinleyecek gibi olsa, hiç bakmaz, Vedat'a alırdım kızımı. Ama, onun gözü yukseklerde anladığım ölçüde. Ya kendi gibi bir mühendis, ya da bir zengin kızı ister. Okumuş, oturmasını kalkmasını bilir. Benim kızım da bilir en iyisinden. Ne var ki, mühendis, üstelik bir de mühendislerin hocasıyım ben diye kasılır oğlum. Hakkı da var. Alnının teriyle ulaştı oraya. Koskoca Eyüp'te, bir o var okuyabilen. Olsun... Fatma gibi kızı nerde bulacak? Azbiraz daha destek olsaydık. Ya da o okulu bitirmiş olsaydı, Fatma'yı da okuturduk ne güzel. Olmadıysa, suç kızın değil ki... Enstitüyü bitirdi işte. Daha iyisi can sağlığı.»

Uzatmadı düşüncelerini. Olmazlığını kararlaştırmış gibi düşünceye daldı, hiç bir şey düşünmeden. Eylemsiz, bakışsız, öyle daldı. Sanki, aklının derinlerinde bir fikir varmış da, bir türlü niteliğini çekip çıkaramıyormuş gibi durağan bekledi bir süre. Sonra ne olduğunu bulamamanın hıncıyla başını salladı. Mektubu kokladı uzun uzun. Yüzünde gözlerinde gezdirdi. Sonra koynuna sokarak, ağır ağır mutfağına girdi.

Ahmet, elinde kitaplarla odasına çıkıp, kapandı. Saliha sofrayı hazırladığında, haber verdi. Hüseyin, köşesinde oturuyor, onun inmesini bekliyordu. İnince yer gösterdi karşısında.

— Pek daldın yeni kitaplara, - diye sordu. - Roman mı bunlar?

— Yasa amca... Sendikalar, grev, lokavt ve iş yasaları.

— Hani karışmayacaktın bir işe?

— Sözümde duruyorum. Karışmaya da niyetim yok. Okumak, öğrenmek istedim ne yaptığımızı. Üye olduğum şey nedir? Aylardır sürüp gelen ve temsilcilerimizin daha iki madde konuşuldu. Üç madde konuşuldu dedikleri şeyler nelerdir, bir göreyim istedim.

— İyi gör. Bilgide yarar vardır. İşler ilerlemiyor öyle ya... Arkadaşlar yakınıyordu geçen gün... Nerdeyse üç ay oldu çağrı yapılalı, daha bir türlü sözleşme bitmedi diyorlardı. Her yerde öyleymiş ama. Altı aydan önce kimse bişey umutlanmıyor.

— Sen işveren yanından mı söylüyorsun bunları amca, işçi yanından mı?

— Ben işçiyim oğul. Ne sandın. Sizin sendika sözleşme yapıp zam koparırsa, ben hava mı alacağım? Yok... Ne var ki, duyduklarımı iletiyorum sana.

— Temsilciler pek o denli karamsar değiller. Salih Usta olsun, bizim Hidayet'le, Kadir olsun, kotarılacak bu iş diyorlar. İşveren, diretiyor ama, sendikamız da güçlü. Toplantılarda, sendikacıları bir görseniz, adamın ağzı açık kalıyor, dediler.

— Sonunda da açık kalmasın da.

— Pek umutsuzsun amca...

— Bu işlere pek aklım ermiyor da oğlum. Ka-

rışmıyayım, diyorum. Sen bulaşmaya başladıkca, ben de ucundan kıyısından öğrendiklerimi deyiveriyorum işte.

— Benim bulaştığım falan yok. Üye olarak ödevlerim neyse yaparım. Ondan ötesine, ne bilgim yeter, ne aklım...

— Yok. Yetmesine yeter. Ne var ki, güç iştir bunlar. Bişey kopardım sanırsın sen. Bakarsın beğenilmemiş. Koparamazsın, daha bir kötü. Üstelik, polisin işe nerde karışacağı belli değil.

— Belli amca. Yasada yazıyor bir bir...

— Kanun, uygulayan için geçerlidir oğlum. Biz mi uyguluyoruz kanunu?

— Elbette. Şimdi biz uyguluyoruz. Adamları çağırıp bir masaya oturtuyoruz. Biz bunu bunu istiyoruz arkadaş, diyoruz. Verdi verdi, vermedi mi, grev hakkımız doğuyor.

— Doğunca, hemen uygulanacak mı?

— Gerekirse. Vermemekte direnirse işveren, başka silâhımız yok ki, çekip adamın ümüğüne çökerek istediğimizi yaptıralım. Biz de çalışmayız.

— Çok ateşlisin. Biraz da, dikkatli ol.

— Dikkatliyim. Okuyup öğreneceğim. Daha olmadı, başka yasaları, başka kitapları da okuyacağım amca. Nerden gelir, nereye gider bir iyice anlayacağım bu işi. Sonra gerekirse, kullanırız.

— Bilgi her zaman gerekir oğlum. Yeter ki, edin bir güzelce. Yanılgısız ve de yanlışsız, - dedi Saliha. - Sen bunca okudun. Vedat her zaman övdü bilgini. Şimdi yine okursan, öğrenirsin bir güzel. Hakkımızı kaptırma kimseye...

— Bire kadın, bu yaştan sonra sen ne sözler ediyorsun? - diye atıldı Hüseyin. Hiç beklemediği,

duyduğunda adamakıllı şaşırdığı belliydi tepkisinde.

— Pek de güzel sözler ediyorum efendi, - dedi Saliha. - Yalan mı dediklerim?

— Tersine dosdoğru söyledin. Beni şaşırtan da bu oldu ya.

— Doğruya şaşırdığını da ilkkez duyuyorum.

— Şaşkınlığım doğruya değil, doğrunun senin ağzından çıkışma.

— Bak bak, - dedi Saliha Ahmet'e. - Sanki ben hiç doğru söylemezmişim gibi. Gördün mü amcanı yavrum?

— Amcam, bizim birlikte çok şey öğrendiğimizden habersiz de teyze, - dedi Ahmet.

— Yoksa o kitapları teyzene de mi okuyorsun sen? - diye sordu Hüseyin.

— İçlerinde pek güzelleri var efendi. Hani neydi o çocuğum, ne anaydı? - diye Ahmet'e sordu Saliha.

— Matriyona Ana, - dedi Ahmet. - Gorki'nin romanı...

— Hah işte o, bayıldım doğrusu. Sen onu okuduktan sonra düşündüm bir iyice. O da benim gibi. Yetiştirdiği fidanın zulme uğradığını görünce, bir dal arıyor tutunacak. Ve doğruyu buluyor sonunda. Ana yüreğinin doğrusunu ve çocuğunun haklılığını.

— Bilirim, - dedi Hüseyin. - Bir zamanlar ben de okumuştum.

— Okumuş muydun? Hiç sözünü etmedin ya, - diye atıldı Saliha.

— Ne yani, bizim okumamız yazmamız yok mu, - çıkışıyla alındı Hüseyin.

— Onu demedim ki efendi, gazeteden başka

şey okuduğunu görmedim de.

— Belki okumak gereğini duymadığındandır teyze, - girişiyle yatıştırmaya uğraştı Ahmet. - Amcam, herşeyi hepimizden iyi bilir...

— Yağ çekme, - dedi Hüseyin. -Bişey bildiğim yok. Bildiğim tek şey, çalışmak oldu benim. Çalıştım. Durumumdan da yakınmadan hiç bir zaman.

— Herkes senin gibi olamaz ki...

Saliha'nın sözcükleri, tartışmayı bitirdi. Hüseyin, başını sallayarak kahvenin yolunu tuttu...

Ahmet, yasaları bir iyice öğrenmek için, kitaplara kapandı.

Saliha, akşam yemeğinin hazırlığına daldı.

ÜÇ

Sabih Bey merkez yönetim yerinden Profesör Haliy Bey'e telefon etti...

— Hocam, biliyorsunuz bugün son toplantıyı yapıyoruz. Bütün emirlerinizi yerine getirdik. Kanunî olarak greve gidebilmeleri ancak ölü mevsimde mümkün. Beyefendi planımızı tasdik ettiler. Bugün ya tekliflerimizi kabul edecek sendika. Ya da uzlaştırma zaptını yapmak zorunda kalacaklar.

— Zamanı iyi hesapladınız değil mi? İşçinin bir ay dayanacağını sanmıyorum ben. Sendikanın gücü o kadar yüksek değil. Açlık bastırdı mı, yumuşar iyice. Yumuşadığı zaman da en azından dörtbeş yıl kazanmış oluruz, - diye yanıtladı Halit Bey...

— Siz bugünkü toplantıya katılacak mısınız?

— Sanırım yararlı olacak. Katılacağım. Fabrikada değil mi?

— Evet Hocam.

— Tamam, geliyorum...

Rahatlayarak kapattı telefonu. Konuştuklarını aktardı patrona Sabih...

— Bana karşı çıkmanın ne demek olduğunu anlasınlar, - dedi Nevres. - Grev söz konusu olduğunda, çaresine bakarız işin. Şimdilik, gevşemeyin. İşçi arasındaki durum nasıl? Selim ve Hüseyin'le iyi ilişkiler kur. Herşeyi haber versinler sana.

— Kurduk efendim. Özellikle Hüseyin Usta, bir mesele. Selim Usta çok iyi. Her zaman ne emretsek, yapıyor. Hüseyin Usta ise, aklına yatmadı mı, bunu Selim'e yaptırın diyor.

— Onu en sona saklamamız gerek. Her zaman öyledir Hüseyin. Bağlıdır bana. En eski işçim. Benden çok da sanırım fabrikaya bağlıdır. Ama, bişey kafasına yatmıyorsa, yaptırmak için, benim karışmam gerekli. Siz fazla zorlamayın. Dediklerini yapıyor görünün ki, o da yumuşasın. Sonra ben konuşurum kendisiyle.

— Darılmayın ama efendim, bana öyle geliyor ki, siz de pek yumuşak davranıyorsunuz Hüseyin Usta'ya karşı...

— Sana öyle geliyor. Dedim ya, Hüseyin en eski işçim benim. Şimdiye kadar bir aykırılığını da görmedim. Selim'in pek çok serseriliğini onun davranışları önledi. - Durakladı. Eski günleri, fabrikanın kuruluş zamanlarını düşündü biran. Söylemekle, söylememek arasında bocaladı. Vazgeldi sonra. - Her zaman yararını gördüm onun. Hiç zararına uğramadım. Böylesine insanlar olmasa, işlerimiz yolunda gitmez Sabih.

— Siz buyurduktan sonra, mesele yok efendim. Yine ikili kullanmayı sürdürürüz. Selim Usta kesici yanı bizim bıçağımızın, Hüseyin Usta okşayan elimiz.

— Hep öyle oldu. Tersi de olamaz. Şimdi git. Sendikacılara söyle. Bizimle uyuşurlarsa, kolaylık gösteririz. Hatta kişilikleri için. Yok uyuşmazlarsa, kırarız grevlerini de, yıkarız sendikalarını da. Yalnız usturupla. İstersen Hoca'ya bırak işi.

— O geldiğine göre, zaten bırakacağım. Sendikacılar üstünde de etkisi var. Şaşıyorum bu adama efendim. Öyle şeyler yapıyor, gerektiğinde yalvarı, gerektiğinde tehditle öyle güzel götürüyor ki pazarlığı, şaşılmayacak gibi değil.

— Bizim gibi kaç fabrikanın danışmanı o bili-

yor musun Sabih?.. En azından, otuz... Her yerden de bizden aldığını alıyor. Yani ayda iki bin... Ne eder? Aylık en az altmış bin mi? Bu en azıdır. Elbette bizim düdüğümüzü çalacak.

— Haklısınız efendim. Şimdi buyurduğunuz gibi, son sözümüzü söyleyeceğiz. Ya kabul zorunda sendika. Ya da greve gidecek. Elbette uzlaştırmadan sonra. Uzlaştırmayı bir hafta uzatabilirsek, tam ölü sezona geliyor iş.

— Sen depoda ne varsa, taşıt bugünden... Erit yani depoyu. Yalnız işledikleri kalsın. Bizim baştan kötü niyetli olduğumuz anlaşılmasın. İşçinin birkez tepesi atarsa, ne yapacağı belli olmaz.

— Anladım efendim... Başüstüne...

Sendikanın fabrikadaki baştemsilcisi Salih Usta, eve uğradı... Ahmet, yukarıda yasaları bellemeyi sürdürüyordu. Hüseyin ise kahveye yönelmek üzereydi. Buyur etti... Bahçeye, çiçeklerin arasına oturdular.

Saliha kahveleri hazırlarken;

— Ben yıldım ustacığım, - dedi Salih. - İş çıkmaza giriyor. Çocukların heyecanına engel olayım, akıllı uslu bir iş yapalım diye girdim ben buraya. Patronla, daha da kötüsü Sabih Bey'le karşı karşıya kaldık. Adam diyor ki, ya bizim dediğimiz yere gelirsiniz, ya ilkin seni atarım işten. Bizim kara listemiz geçerlidir. Geçerli olacağına da güveniyorum ben... Daha emekliliğime çok var. Az kalsa, hemen dikilirim. Boynumu bükmek de, güç geliyor. Kimsenin yüzüne bakamam burda. Birkez adamın adını sarıya ya da hayına çıkardılar mı, güçleşir yaşa-

mak. Birinin işten attığını, ötekiler almıyorlar. Birinin tuttuğunu, tümü birden tutuyor. Kara listeyi gösterdi bana Sabih Bey... Sana geldim... Bir yol göster, bir çare bul bu işe...

— Benim diyecek sözüm yok Salih... Daha baştan karışmadım bu işe. Karışmak da istemem.

— İyi ama, iş kuyruğuna geldi. Sendikacılar, daha şimdiden uzlaştırma kurulu kararına evet demeye hazır. İstediklerimiz kabul edilecek mi, edilmeyecek mi belli olmadan, böyle bir olura ben katılamıyorum. İçimizde casus mu vardır, nedir? Kendi aramızda konuştuklarımızı kelimesi kelimesine biliyor Sabih Bey... Ben diretiyormuşum. Diretmem, onur kırıklığının hem kişiliğimizi, hem işyerinin rahatını zedeleyeceği konusunda oldu. Dinleyen yok... Hidayet'e ustalık teklif etmiş Sabih. Kaç toplantıdır katılmıyor. Kadir de benim gibi düşünüyor. Ustalığa olmaz, demiş. Ben kimseyi satamam. Hidayet'i sıkıştırdı dün. Bugün vizite kâğıdını aldığınleyin, istirahata çekildi.

— Desene işler karışık Salih... Daha bu başlangıç bana sorarsan. En kötüsü sendikanın bir oyun etmesi. O zaman daha bir kötüye varır iş.

— Oyun ederler mi, etmezler mi bilmem. Biz oyuna geleceğiz sanırım. Oysa böyle girmedik. - Eliyle bir dur işareti yaptı Hüseyin'e. - Ben bilmem, deme. Patronu bilirsin bir iyice. Sence, ne düşünür bu konuda, ne yapar?

— Bence ilk tepkisi, oğlundan hakaret görmüş baba tepkisidir. Ben onlara iş vereyim, ekmek vereyim de, onlar bana bunu yapsınlar, elin sendikacılarını en gizli yerime soksunlar ve annacıma geçip, şunu şunu istiyoruz, desinler gibi duygusal bir davranış. Ne var ki, bunun karşılığında tümü-

müzü ezmeye yönelir mi, yönelmez mi bunu bilemem.

— Sence uyuşma yararlı mı? Ben gider, karışmıyorum ya da istifa ettim temsilcilikten dersem, daha mı iyi olur?

— Bak sana bişey diyeyim Salih, - dedi, Hüseyin. - Böyle yaparsan, sen doğru bir adam şerefiyle dolanamazsın aramızda. Selim Usta'mn durumuna düşersin. Belki patron tutar, sever seni. Selim'i sevdiğince. Köpeğini sever gibi. Ama, ben sevmem. Açık söyliyeyim. Ya baştan karışmayacaktın bu işe. Ya sonuna kadar götüreceksin, namuslu bir adamsan.

— Ben de Hidayet'in yaptığını yapsam? Korkuyorum abi, işsiz kalırsam, kimse bakmaz bana. Sendika uyuşma istiyor. Nasıl ayarladılarsa, ayarladılar. Gözümle görmediğimden, bişey diyemem. Para lâfları dolanıyor ortalıkta. Direten, biz işyeri temsilcileriyiz. Selim Usta şimdiden başladı bozgunculuğa. Patronlarla başolur mu, diyor. Sokuşturdular papelleri sendikacıların cebine, mum gibi oldu tümü. Biz kendi içimizde bölünmeye gidiyoruz. Ne yapacağımı şaşırdım. Şaşkın adam da kimseye yararlı olamaz.

— Olamaz doğru. Kaçmak zamansız Salih. Baştan girmeseydin, benim gibi... Kimse ağzını açıp bişey diyemezdi. Ama şimdi, namusu kurtarmak iyice güçleşti.

— Allah kahretsin, herifler öyle güzel konuşuyorlardı ki...

— Biz hakkımızın ne olduğunu biliyor muyuz, - diye söze girdi Ahmet. Deminden beri onları dinliyor. Hüseyin'in dürüst davranışı göğsünü kabartıyordu. Salih Usta'nın iyice bunaldığı besbelli. On-

ların irkilmesine aldırmadan, sürdürdü sözünü. - Eğer biliyorsak ne olduğunu, almak için çalışmalıyız. Alırız da sonunda. Kaç zamandır, casus besliyorlar. Gerektiğinde bozgunculuk yapmak üzere bir Selim Usta mı var sanıyorsun sen ustacığım? Daha kaç kişi var... bunlar, bir ur gibi aramızda doğru. Ne var ki, asıl kitle, büyük çoğunluk, bir hakkımız olduğuna ve alınması gerektiğine inanıyor. Amcamın da söylediği gibi, bişey başlanıldıysa, bitirilmek için başladı.

— İyi ama oğlum, - dedi Salih Usta. - Adamlar güçlü. Grev yaparsak, sendika karışmayacak. Şimdiden, uzlaştırma kurulunun kararını kabul edeceklerini apaçık söylediler bana. Onlar kabul ederse, bizim bir hakkımız yok direnmek için.

— Uzlaştırma kurulunun kötü bir karar vereceği nerden belli?

— Şurdan ki, - dedi Salih çevresine bakınarak. - Saat ücretlerine yirmibeş kuruşluk bir zam düşünülüyor. Oysa bizim patron kendiliğinden yaptığında bundan çok fazlasını veriyordu. Herkese değil belki. Yine de en az verdiğine bunu veriyordu. Şimdi herkese bunu alırsak. Biz de olur dersek, cezalandırmış olmuyor muyuz?

— Oysa siz en azından beş lira gündelik zam kaparız diye yola çıkmıştınız, - dedi Hüseyin. - Anladığım ölçüde, çaresiz bırakmışlar.

— Hem de nasıl... Beni sıkan ve hiç olmadı şerefimi kurtarmak çabasına sürükleyen de bu. Alem bilmez, benim sattığımı düşünür.

— Düşünürüm, - dedi Hüseyin. - Ben düşünürüm başta.

— Ama sen beni tanıyorsun ustacığım.

— Tanıyacağım Salih... Tanınacaksın...

— Amcamın hakkı var usta, - dedi Ahmet. - Çok güç durumdasın. Çaresiz direneceksin. Hiç olmadı suçu üstünden atabilmenin yolu bu.

— O zaman da çıkışımı yapacak Sabih. Yapacak ve hiç bir yerde iş bulamıyacağım.

— Belki gözdağı veriyorlar - diye sordu Ahmet.

— Vermezler, - diye kendisi yanıtladı Hüseyin. Adam kovmak söz konusu olduğunda hiç gözdağı, vermezler. Hele ustalar için. Nasılsa yardımcısı yapar onun işini. Hem de daha ucuza... İşçinin durumu, kaba işçinin ama, neyse bir yerde, yetişmiş ustanın da durumu odur Ahmet. Salih şimdi dörtyüz lira haftalık alıyor. Üçyüzelliye usta dolu. Böyle oldu mu, kovmaktan kaçınmaz personel müdürü... Meğer ki, vazgelinmez usta olasın. Öylesi de bizde yok. Hiç orasından bakmamak gerek duruma. Sendikanın oyun etmesi kötü. Kalkıp, kararı kabullenirse, yapılacak bişey yok. Giderek aklım yatıyor. Sıyrılıp çıkmak belki en iyisi.

— Olmaz öyle şey, - dedi Ahmet. - Bir Salih Usta'nın ekmeği için, bunca işçininki satılamaz.

— Bunca işçi, aç kaldığında Salih Usta'nın ekmeğini verebilir mi? - dedi öfkeyle Hüseyin. - Veremez. Veremeyince de, adamın başının çaresine bakması haksız mı?

— Haksız elbet. Bir görev alındığı zaman, yarı yolda bırakmak doğru mu? Sen demez misin her zaman, başlanılan bitirilmelidir, diye.

— Kendi elinde değil ki iş. Başkaları bitiriyor bukez.

— Korkuyorum, - diye söze girdi Salih. - Sana hak veriyorum Ahmet. Bekâr olmalıydım. Senin gibi olmalıydım. Ne var ki durum öyle değil. Dört çocuk var başımda. Köroğluyla kaynanamı da saydın

mı, yedi kişi bana bakıyor. Çocuklar daha okulda. Çalışıp ekmeklerini kurtarır durumda olsalar en azından, çürümem böyle kolay. Kazanamıyorlar. Her yandan bir çember içinde gibiyim. Yarın sabah cevap bekliyor benden Sabih Bey. Bu yüzden geldim buraya ki, Hüseyin abi'me danışayım. Onun gözünde haklı olursam, rahatlayacağım.

— Ben haklı bulmam seni, - dedi Hüseyin. - Haksız da bulmam ama. Senin durumunda olsam ne yapardım bilemem. Bilemediğimden, karar vermek güç. Ne var ki, yıldınsa, haksız saymam seni.

— Sağol abi, - dedi Salih. - Ben de bunu beklerdim senden. Yarın bir vizite kâğıdı da ben alacağım. Sendika ne hali varsa, kendi görsün.

— Karar yarın mı?

— Yarın.

— Hayırlısı olsun...

Fabrikanın avlusunda, vardiyadan çıkanlarla, girecek olanlar birikmişlerdi. Kadir, kalabalığın ortasına dikilmiş, dişleri birbirine iyice kenetli, gözlerinde ağlamaklı bir bakışla, süzüyor kalabalığı.

— Bir başıma kaldım arkadaşlar, - dedi. - Hidayet, bir haftadır kayıp. Salih Usta da bugün viziteye çıktı. Az sonra karar verilecek. Ve karar ne olursa, kabul edeceğini bildirdi sendika. Ücret durumu belirgin. Bizim yanımızda konuştu kurul. Saat başına yirmibeş kuruş zam veriyorlar.

— Sattınız bizi, - dedi gerilerden bir ses.

— Satıldık...

— Alçaklar...

— Bu muydu yapacağınız? Sözcükleri yankılandı.

Kadir, çaresizlik içinde bakındı yeniden. Bunca öfkeyi bir başına taşıyormuşcasına büzüldü. Sonra başını kaldırdı ağır ağır;

— Ben böyle bişeyi imzalamam, dedim. Beni dinleyen yok.

— Baştan böyle demiyordunuz.

— En az elli kuruş zam alacağız dediler bize.

— Nerde Hidayet?

— Hani Salih Usta alçağı?!..

— Vurun arkadaşlar.

— Vurun... Bunlara vurmak sevaptır.

Kitle birden eyleme geçti. Kalabalığın ortasındaki Kadir, küçüldükçe kçüldü. İşçiler tüm öfkelerini bir kişiden almanın bilinçsiz hıncıyla, çevresinde toplandılar Kadir'in. Yumruklar kalktı. Kalktığı anda, Ahmet atıldı;

— Durun arkadaşlar, - dedi. - Beni dinleyin. Kadir namusunu ortaya koydu burda. İmzalamam, demiş. Yanlış yere öfkeleniyoruz biz. Yanlış adam seçiyoruz. Bir başına ne yapabilir ki... Sendika olur diyorsa, sendikaya kızmalıyız. Patron diretiyorsa patrona. Kadir'in hiç bir suçu yok. Suçsuz insana saldırmak hüner değildir.

Kalkan yumruklar indi ağır ağır. Kadir, derin bir nefes aldı. Borçlu borçlu baktı Ahmet'e. Gözlerinde beliren iki damla öfke yaşı, sevince dönüştü. Parladı birden bakışları.

— Duydunuz, - dedi. - Yapılacak bişey olsa, canım feda. İşten atacaklar beni. Biliyorum. Yine de tek korkum, sizin suçlamanızdı. İşten atılırsam, gider hamallık ederim, hiç bir yerde iş bulamazsam.

Ne var ki, siz satıldığımı düşünürseniz, suçlu sayarım kendimi.

— Satılmadığını biliyoruz Kadir, - dedi Ahmet. - Bağışla öfkemizi. Birden durumun acılığını tam kavrayamadık. Nasıl bir oyuna geldiğimizi anlayamadığımızdan olup bitenler. Git içeri, söyle... Sendika böyle bir uzlaşmaya giderse, bir daha karşımıza çıkmasın. Patron da, sevinmesin boşuna. Biz en az elli kuruş istiyoruz. Ya bunu verirler, ya da suç bizden gider...

Kadir sevinerek, kitleden destek almanın gücüyle koştu.

Uzlaştırma kurulu kararını bildirmek üzereydi o girdiğinde.

— Beni dinleyin, - dedi. - Ne vardiyası bitenler gitti, ne işbaşı yapacaklar makinalarının başında. Binden fazla insan, avluda bekliyor. Elli kuruş, diyorlar. Eğer siz dediğiniz yerden imzalarsanız bunu, korkarım tümümüzü parçalarlar. Ben güç kurtuldum.

Birden irkildi kurul üyeleri.

Personel Müdürü ve sendikacılar, pencereye koşup, kararlı, suskun bekleyen kitleye baktılar. Sabih, ilkkez sırtını sığazladı Kadir'in.

— İyi oldu haber verdiğin. Şimdi burda bırakalım işi. Haftaya bir gün kararlaştıralım. Kurul, kararını Beyoğlu'nda, idare merkezinde açıklasın. - Sonra ne düşündüyse düşündü, değiştirdi fikrini. - Ya da sen iyisi iki gün sonra bitirelim şu. İki gün sonra, Beyoğlu'nda toplanır, sayın kurul üyelerinden birkez daha zahmet etmelerini rica ederiz. Sonra anlaşmayı imzalar, rahata kavuştururuz işçimizi, - dedi.

Hemen kabullendiler bunu.

Onlar kabullenince, Kadir'e işaret etti çenesiyle Sabih.

— Çık. Kararın iki gün sonraya kaldığını söyle, - dedi...

Dediğini yaptı Kadir. İşçilerin öfkeli bakışlarında bir durgunluk belirdi ilkin. Kaynaştı kitle... Dağılmaya yönelirken, duraksadılar.

— Durun, - dedi biri. - Kadir yalmz olduğundan söz etti. Yanma adam verelim.

— Yeniden satışa götürmesinler bizi...

— Evet... İçimizden birini daha seçelim. Bizim adımıza söylesin.

— En iyisi Ahmet'tir...

— Evet... Evet...

— Ahmet temsilcimiz olsun.

— Bizi yarı yolda koyup kaçanların yerine o geçsin.

— Haklarımızı ancak o alabilir.

— Ben, - dedi Ahmet. - Ben...

— Laf yok.. Sen ne dersen onu yapacağız.

— Andolsun yapacağız. Tek sözcümüz sensin.

— Hemen söyle bunu içerdekilere Kadir.

— Çabuk... Durma...

Kadir, yeniden döndü içeri. İçerdekiler, bağırışları ve anlamını duymuşlardı. Daha o gelmeden, sendikacılarla Sabih, bakıştılar. Yepyeni bir durumla karşılaşmışlardı. Direnseler, işçinin öfkesiyle çarpışmak söz konusu. Bakışlarıyla anlaştılar hemen. Kadir, dışarıda alınan kararı söyleyince, iki yan da onayladı durumu.

— Ahmet abi, - dedi Fatma, yasa kitabının son bölümünü çize çize okuyan Ahmet'e. - Bu gün konuşurlarken duydum. Selim Usta, emekliye ayrılacakmış. Artık yapamadığını söylüyordu. İşçiler değişmiş, işler gelişmiş. Ben yetişemiyorum, diyordu. Emekliliğim de geldi yaş haddinden. Yazımı yazıverin de, bitsin bu iş... Hiç nazlanmadı Sabih Bey... Patrona bir telefon etti yalnız. Durumu anlattı. O arada da, amcamın ustabaşı olması, yerine de senin geçmen gerektiğini söyledi, bağıra bağıra...

— Senin duymanı, sonra da bana söylemeni istemiş olmalılar Fatma, - dedi Ahmet.

— Yok. Benim orda olduğumu bilmiyordu bile adam.

— Domuz gibidir onlar. Bilmese bile, amaç başka. Temsilci seçildim ya, şimdiden yemlemek istiyorlar.

— Daha ortada bişey yok ama. Benden duyduğunu söyleme, olmaz mı? Dinlediğimi sanırlar.

— Söylemem. Anlaşma olmadan, böyle bişey derlerse de, istemem Fatma...

— Neden. Ne ilgisi var bunun anlaşmayla. Senin hakkın. Amcam yetiştirdi seni. Daha iyisini bulacak değiller ya.

— Orasını bilmem. Bildiğim, bu oyunların geçersizliğidir. Kitleyi görmedin sen. Kadir'i hem de hiç suçu yokken parçalayacaklardı. Şimdi ben gider usta olursam, seçildiğimin ertesi günü, kimbilir ne düşünürler. Onları bırak, ben ne düşünürüm ilkin. Derim ki, yahu bunlar iyi insan. Bak, durduğun yerde usta yaptılar seni. Sen de aklını başına topla, yavaştan al. Ne buyururlarsa, olur de geç. Nasılsa iş bitmiş. Sendika olur deyince, bize haltetmek düşer zaten. Ne var ki, ne bunu derim ben, ne

de tutar gerekenden daha yumuşak davranırım.

— Çok ince düşünüyorsun her zaman olduğu gibi. Oysa bence tabii senin usta olman. Tüm öteki işçiler de tabii karşılarlar.

— Zaman tabii değil Fatma. Zaman tabii olsa, sorun yok.

— Yani önerirler, isterlerse kabul etmiyecek misin?

— Kesinlikle etmeyeceğim.

— Bu fırsat bir daha ele geçer mi bakalım?

— Geçmesin... Önemli mi o kadar usta olmak?

— Değil mi?

— Değil elbet, insan olmak usta olmaktan yeğdir.

— Usta olmak, insan olmaya engel değil ki... Amcam örneğin. Hem usta, hem insan.

— Amcam gibi olmak çok güçtür ama. Herkes olabilir mi bakalım?

— Sen olursun istersen. Bilirim seni.

— Güveninden ötürü sağol.

Yeniden kapaklandı son maddelere. Bir güzel inceledi. Fatma, bir süre daha oyalandı başında. Suskun, Ahmet'i gözledi. Başı önüne eğikken, omuzlarının alabildiğine genişlediğini sezdi. «Okusa kimbilir ne olurdu,» diye geçirdi içinden. Suskuyu bozmadan uzaklaştı sonra.

Nevres Bey, Sabih'i gönderip, Hüseyin'i çağırttı. Karşısında, elleri göbeğinde dikilince, doğruldu hafiften. Yer gösterdi. Kent paketini uzattı.

— Otur Hüseyin. Nasılsın?

— Sağlığınıza duacıyım beyim, - dedi Hüseyin ayakta durmayı sürdürerek.

— Otursana. Kaç zaman var ki, uğrayıp söyleşemedik şöyle bir istediğimiz gibi.

— İşler arttı...

— Ya öyle arttı ki, biz eski dostlar bile bir araya gelemez olduk. Biliyor musun, bazan düşünüyorum da, eski günleri arıyorum. Sen, ben, bizim Hüsamettin Efendi... Selim Usta... Ya İbrahim Ustamız rahmetli. Her hafta sonu toplanır, ertesi hafta neler yapacağımızı, nasıl yapacağımızı kararlaştırırdık bir iyice. Sonra giderek aramıza müdürler girdi. Müdürlerin arasına şefler girdi. Koptuk sanki birbirimizden. Ne eski tadı kaldı işlerin. Ne de eski dostluklar.

— Kolay değil Beyim. Bunca insana ekmek vermek, bunca işi çevirmek güç.

— Hem de nasıl güç bilemezsin Hüseyin. Borç gırtlağımda benim. Her hafta ücretleri ödemek için borçlanıyorum. Pamuk piyasasında kazık yememek için borçlanıyorum. Üstelik ürettiğimizi satmak için, kredi açıyoruz ona buna... Para bulacağım diye göbeğim çatlıyor inan olsun. Oysa eskiden hiç öyle değildi. Yağımız neyse, aşımız oydu. Al peşin, sat peşin. Kendi gücümüz nisbetinde çevirip gidiyorduk işleri. - Durakladı biran. - Neyse boşver şimdi bunları. Birer kahve içeriz değil mi?

— Nasıl emrederseniz.

— İçelim içelim. Kimbilir ne zaman bir araya geliriz bir daha. İkimiz de kocadık Hüseyin biliyor musun? Sen benden çok gençsin. Ne var ki, ikimizi de yedi bitirdi bu fabrika... Kuruluş günlerini hatırlıyorum da şimdi. İkimizin birlikte çalışmalarını. Senin benden daha çok emeğin olduğu kuşkusuz. -

Hüseyin'in kıpırdandığını görünce, diretti. - Yok yok kesinlikle öyle. Ben bırakıp gitmiştim bir yerde. Senin direncindir beni yeniden iten. Öyle tek başına duvar örüyor görmeseydim seni, tüm umudumu yitirmiştim. Nerden nereye. Şimdi birbirimizi göremez olduk. - Giren odacıya baktı ilkin ne diyeceğini unutmuş gibi. Sonra anımsadı birden. - İki az şekerli kahve getir bize oğlum, - diye savdı adamı. - Eskiden canımız kahve istedi mi Altınel'in oraya uzanırdık. Hem biraz söyleşirdik. Hem bir tavla atardık çalışmaya çok varsa. Şimdi öyle mi? Bizim emeğimiz, terimizle kurduğumuz bu fabrikada, sahipliğin tadını çıkaramaz olduk. Bir yandan müdürler. Bir yandan onların gönlünü kırdığı işçilerim. Oysa bilirsin onları ne kadar sevdiğimi. Ben babaları, ağabeyleriysem, onlar da evlâtlarım, kardeşlerimdir. Bu uyuşmazlık nerden başımıza sarıldı bilmiyorum. Her halde rakiplerimizin kışkırtması var bu işte. - Odacı kahveleri getirdi. Hüseyin saygıyla doğrulup aldı kahvesini. Oturmasını bekledi yeniden. - Bizi çekemeyenlerin işidir olsa olsa diyorum. Hani müdürlerime kızdığım zamanlar oluyor doğrusu. Diyorum ki, sat sav herşeyi. Bunca çalışmanın karşılığını aldık şükürler olsun. Rahatımız da yerinde. Hanım şikâyet ediyor, çocukların yüzünü göremiyorum, diye. Gecemiz gündüzümüzle hâlâ çalışmanın gayya kuyusundayız. Hani aklıma yakın geliyor inan olsun. Sonra bir düşünüyorum. Hüseyin'im orda diyorum. Dimdik, ilk günkü gibi çalışıyor. O tüm varlığını adamış duruyorken, bana yakışmaz, diyorum. Bu hafta sonu atlayalım arabaya. Saliha yengemizi de alıp şöyle bir Emirgân yapalım eskiden olduğu gibi. Bir bakıyorum, banka müdürlerinin kucağında, bilmem ne gazino-

sunda, acaba biraz daha kredi alabilir, biraz daha genişletebilir miyiz işleri diye debelenmekteyim. Sonra içim yanıyor. Yine kararlar veriyorum kendi kendime. Uygulama zamanı geldiğinde, bir de bakıyorum ki, ben bende değilim. Şimdi de bu sözleşme derdi çıktı başımıza. Hesaplayın dedim inan olsun. İşçilerime, ne verebilirsek, tümünü verelim. Yalnız dediğim gibi, tam gırtlağımıza kadar borca girdiğimiz bir zamana rastadı. Anlattık, inandırdık sendikacılara durumumuzu. Senin yeğen, Veli onbaşının oğlu diretmeye başlamış. Bukez haklı çocuk. Ben de yerinde olsam, yaptığını yapardım. Bir amcası sensen, bir amcası ben olurum onun. İşlerden başalıp, bir gözümüzü üstüne çeviremedik. Bunca zamandır, en iyi işçimiz olarak çalışmış. Ustalık onun hakkı. Dedim ya, bu müdürler, kendilerine yakın, it kopuk buldular mı, hemen yükseltiverirler de, namuslu bir insana rastladılar mı, burun kıvırırlar. Belki senden beklediler. Bilmezler ki onlar seni. Yakınına bir imkân tanımak gerekse, ondan az hakeden bir başkası varsa, onu yeğlersin. Kendiliklerinden harekete geçmeleri gerekliydi. Geçmemişler. - Hüseyin'in sıkıntıyla kıvrandığını görünce, güvence vermek gereğini duydu. - Bak bunun için çağırtmadım seni. Durumu apaçık birkez de seninle görüşmek istedim. Bir başıma değilim sen de burda sağ olduğun sürece. Bu fabrikada benden bile fazla hakkın var. Sorayım, dedim. Öğreneyim durumu. Bukezlik diretmesin Ahmet. Sen söylersen, düzelir işler. Amcalık ödevimizi yerine getiremedik belki. En kısa zamanda düzeltiriz. Zararımız, boyumuzu aşar bir grev patlak verirse. Engelleyelim bunu elbirliğiyle. Sonra borcumuzu katıyla öderiz.

— Ben söyliyeyim birkez, - dedi Hüseyin umutsuz umutsuz. Daha çok konuşmasını engellemek amacıyla. - Yalnız böyle tekliflerle doğru bildiğinden şaşacağım sanmam.

— Doğru bildiğini öğreniriz hiç olmadı. Kötülük gelsin istemem kardeşlerime. Müdürlere, danışmanlara kalsa, bırakın, diyorlar. Grev yaparlarsa hatta, biz de lokavt yapalım. Bir aydan fazla dayanamazlar. Dayanamayacaklarını ben de biliyorum. Dayanamıyacaklarsa bir yerde benim suçum bu. Demek ki, gerektiği kadar göz kulak olamamışız. Bundan sonra söz. İlkin onların durumu düzelecek. Yeni makinalardan bile vazgeçerim bunu sağlamak için. Ne var ki, bu işi bir atlatalım. Yabancıların karışmasını engelleyelim. Bizim taraftan da, sizin taraftan da... Beni asıl yaralayan bu oluyor. Biz bir tarafız aslında. El birliğiyle kurduğumuz bu fabrikanın çatısı altında, tümümüz bir kişiyiz. Sendikacı, danışman diye bir sürü yabancının dolaşması canımı sıkıyor bir iyice.

— Söylerim Beyim, - dedi Hüseyin fincanını bırakırken. - Söylerim dediklerinizin tümünü.

Kalktı sonra. Aynı saygılı davranışla kapıdan çıktı.

İdare binasının mermer basamaklarında durarak, çevresine göz attı. Yıllar öncesi belirdi gözlerinde. Salt şu yandaki avluda, şimdi pamuk deposu olarak kullanılan yerde işe başlamışlardı. Avluyu geçince, deniz kıyısına ulaşır, orda günün yorgunluğunu çıkarırdı. Aradan öylesine uzun yıllar geçip gitmişti ki, Haliç bile çamur akıyor, bok kokuyordu şimdi... Ve insanlar değişmişti. Patron'la elbirliği edip kurdukları herşey, büyük bir tehlikeyle karşı karşıyaydı. Ve tehlikenin başını da ye-

ğeni Ahmet çekiyordu. Bulup konuşmalıydı Ahmet'le. Günlerdir rastlaşamıyorlar. Sanki kaçıyor ondan. Bir söz etmesinden, bir etkide bulunmasından kaçıyor. Biran, hiç bir şey söylememeyi düşündü. Patron güç durumda kalmasa,ç ağırmazdı onu. Bunca uzun konuşmazdı. Yıllar vardı ki, çağırıp konuşmuyordu. Bukez de söz dinlemezlerse, daha bir kötü olurdu işçilerin işi. Adam yükünü tutmuştu tutacağı kadar. Yine de onlarla birlikte çalışıyor. Kapatır giderse... Başladığından çok ilerde nasılsa. Bakarsın kapatıp gitmiş...

Ahmet'e söylemeli. İnattan vazgelsin. İşte bazı şeyleri kabul ediyorlar. Zora bindirip, zorla karşılaşmanın anlamı yok.

Kararlı adımlarla, merdivenleri inip, Ahmet'i aramaya başladı.

Ahmet, Fatma'nın söylediklerini Hüseyin'den de duyunca, iyice pirelendi. Fatma'ya ne dediyse, Amcasına da aynını söyledi. Uzlaştırma toplantısına giderken, sendika başkanı yanına çağırarak sordu;

— Hâlâ diretiyor musun Ahmet?

— Diretiyorum... Yaptığımız tüm hesaplar, elli kuruşluk zammı rahat rahat ödeyebileceklerini gösteriyor. Bir inat sürtüşmesine bindirdiler bunu. Razı olamayız.

— İstersen sen girme toplantıya...

— Daha rahat satmanız için mi?

— Terbiyesizlik etme... Belli ki grevin ne olduğunu bilmiyorsun sen. İşçi hazır değil. Sendika da... Türk-İş uzlaşın diye emir verdi. Bir başlan-

gıcı yeterince uzattık. Gerekirse gelecek sözleşmede acısını çıkartırız. Şimdilik yapacak bişey yok.

— Yüz kere söyledim başkan. Kötü başlangıç, başlamamaktan beterdir. Şimdi siz yirmibeş kuruşa evet derseniz, asıl o zaman görürsünüz olacakları.

— Ne olurmuş?

— Arkadaşlar bir daha sendika adını ağzına alanı öldürürler.

— Diretirsek, greve gideriz. O zaman da hepimiz birden perişan oluruz. Bak bunca terbiyesizliğini tecrübesizliğine verip son birkez soruyorum sana. Ya evet dersin bu işe. Ya da ben karışmam... Unutma bu konuda tam yetkiliyim.

— Olmaz Başkan. Ben evet diyemem. Öyle bir belgeye de imza atamam.

— Atmazsan atma be... Senin temsilcilik yetkin bile yok. Olsa da ne yazar? Sendika sizin imzanız olmasa bile imzalayabilir sözleşmeyi. Biz adam gibi elbirliği edelim diye düşündük. Demek ki yaramıyor. Aklınızın ermediği işlere sizi bulaştırmamak daha doğru olacak anlaşılan...

— Birkez yanlış baştan yapılmış Başkan. Biz hiç bulaşmasaydık bu işe, işçinin sürekli arasında olanlar, rahat rahat yapabilirdiniz istediğinizi. Madem karıştırdınız, en azından bizim namusumuzla oynayamazsınız şimdi.

— Namus falan yoktur bu işte oğlum. Cam - İş üç kuruşla, üç yıl sözleşme imzaladı Paşabahçe işvereniyle. Gıkı çıkmadı işçilerin.

— Çıkmadı sanıyorsunuz siz. Cam - İş diye bir sendika yok o sözleşmeyi imzaladığından beri. Şimdi siz de aynı yolu tutmak istiyorsunuz. Olmaz. Böyle başlamadık. Böyle sürdüremeyiz. Şunu bilin

ki, gerekirse, ben sendika kurarım karşınızda. Koskoca Eyüp'te on namuslu adam bulamayacak mıyım? Yasaya göre ona bile gerek yok ya, istersek çak daha fazlasını da buluruz.

— İnan ki, bir oyun yok bu işin içinde Ahmet. Bizim isteğimiz ilkin sendikanın yerleşmesi. Adamlar, sendikayı tanımıyorlar; Amerika'da ilk sözleşmeler, bir maddelik olarak imzalanmış ilkin. İşveren, sendikayı tanır, maddesiyle.

— Amerika'da bu işin yasası yokmuş o zaman Başkan. Yasasız iş oldu mu, koparabildiğine gidersin. Bizde ise yasa var. Ve yasanın her dediğini yerine getirdik biz. Biraz da, sendikayla, işveren getirsin...

Başkan, biraz gerileyerek baktı Ahmet'e. Yasadan, Amerika'daki durumdan söz ettiğine göre, bir şeyler biliyor olmalı, diye düşündü. Etkisini ölçtü kendi kendine. Dediğini yapıp yapamayacağını hesapladı. Sonra Kadir'in anlattıkları geldi aklına. İşçinin gözbebeği haline gelmiş. En önemlisi, böyle bir çıkış yaparsa, Hüseyin Usta'yı da yanına alabilir, deniliyor. Hüseyin Usta'nın ünü ise, tüm dokumacılar arasında, iyilik meleği diye geçmekte... Tehlikeli bir rakibi engellemek amacıyla, duraksadı adam.

— Tüm sorumluluğu üstüne alıyor musun, - diye sordu.

— Alıyorum, - dedi Ahmet ikirciksiz.

— Öyleyse, biz karışmıyoruz. Kendin karar verirsin içerde.

— Sağol Başkan. Teşekkür ederim.

Sendika kurulu, onları bekliyordu kapının ağzında. Geldiklerini görünce, kapıyı açıp aktılar içeri. En son Başkan'la Ahmet girdi...

Uzlaşma Kurulu Başkanı, yaşlı bir avukattı. Vardıkları kararı okudu. İşveren Temsilcisi olarak Sabih ve Profesör Halit Bey kıvanarak dinlediler. Okuma bittikten sonra, Halit Bey söz aldı.

— Durumu büyük bir dikkatle inceleyen sayın kurulunuz, tam tarafsız bir karara varmış bulunuyor. Biz fabrika adına, yüce kurulunuzun kararı karşısında boynumuzun kıldan ince olduğunu ve sayın arkadaşlarımız kabul buyururlarsa, sözleşmenin yürürlüğe gireceğini saygılarımızla bildiririz, - dedi.

Kurul Başkanı, Sendika Başkanına baktı.

Başkan, yutkundu. Bakındı yöresine çaresizlikle.

— Bizim adımıza, işyeri baştemsilcimiz Ahmet arkadaşımız konuşacak, - dedi.

Sabih ve Halit Bey'lerin yüzü karardı ilkin. Sonra bakıştılar. Ahmet, ilkkez konuşuyor gibi titrek bir sesle tutuk tutuk, sıraladı sözcükleri.

— Biz elli kuruştan aşağı ücret zammını kabul edemeyiz, - dedi sonunda.

Sabih'in ve Hoca'nın yüzlerinde, bir düş kırıklığı belirdi. Yolladıkları haberlerin, kurdukları düzenlerin yeniden başlaması, üzdü onları. Grevi beklemiyor değillerdi. Bekliyorlardı. Ama, içten içe, kurul kararının kabul edileceğine alıştırmışlardı kendilerini.

Kurul başkanı, durumu tutanağa geçirirken, atıldı Halit Bey.

— Efendim, - dedi yeni bir yol, bir çare ararmış gibi. - Tutanağı hemen yapmasanız. Biz arkadaşların biraz daha düşünmesine imkân sağlasak. Belki bu arada yeniden görüşme yolları da araştırılır. İki gün sonra fabrikada yapsak bu işi?

— Bizim için aslolan anlaşmadır, - dedi Kurul Başkanı. - Yeni bir imkân doğuyorsa, bundan ancak şeref duyarız.

Üyeler de başlarıyla başkanı onaylayınca, sekreterin yazdığı tutanaktan vazgeçildi. Yerine, tarafların kurul kararını aldıkları ve iki gün sonra fabrikada birbirlerine kesin kararlarını bildirecekleri yazılarak imzalandı. Ahmet, afallamıştı. Halit Bey'in bu usta çıkışından bir an umutlandı. Ama, kaçtır ertelendiğini düşündü hemen ardından. O arada Sendika Başkanı yeni tutanağı imzaladığından, bişey diyemedi.

İki vardiyanın birleştiği bir zamanda, temsilciler idare binasına çağrıldı. Tüm grev hazırlıkları bitmiş, ya isteğin kabulü, ya da reddine kalmıştı iş. Halit Bey, durmaksızın uzatıyor. Her uzatma, işçinin öfkesini biraz daha kabartıyordu.

Toplanmışlar, içerden çıkacakların kararını bekliyorlar.

Sabih Bey, günlerdir işliyor işçiyi. Ahmet'in ustalığa tümünü satacağını, istediği rüşveti alabilirse, buralardan bırakıp gideceğini yayıyor. Selim Usta, bu dedikoduların ana kaynağı, Yok Hüseyin'i koymuş da araya. Hüseyin Nevres Bey'le konuşmuş da... Aralarında çözümlemişler bu işi...

Hüseyin'in Nevres Bey'le konuştuğu gerçek. Daha ilk ağızda yayıldı işçinin arasında. Durumdan haberi olmayan bir Ahmet'le Hüseyin zaten. Fatma, yol boyunda takılanlarla uğraşıyor. Ahmet'in öyle birşey yapmayacağını belirtiyor durmaksızın.

Artık ipler iyice gerilmiş. İşçilerin her an gre-

ve başlama olanakları doğmuş yasal olarak. Ne var ki, kırıcılarla, Halit Bey'in oyalama çabaları, işi uzattıkca uzatıyor. Bugün son gün, demişti Ahmet. Sendikaya güçlükle aldırdığı grev kararından sonra, daha çok duramayacağını, belli bir kaynaşmanın korku gibi gelip çakılmaya başladığını anlıyordu.

Aralarında topladıkları paralarla, grev çadırı yaptırdılar. Davulcularla anlaştı Yedikule'ye gidip. Adamlar Eyüp'e serilip, grevin başlamasını bekliyorlar.

Sabih, onlar içeri girdikten sonra, toplanan kitlenin arasına yürüdü. Ve sesini tümüne duyurabileceği bir noktaya erişince;

— Siz burda grev yapmak için mi toplandınız - diye sordu Sabih.

— Anlaşma olmazsa, yapacağız - diye yanıtladılar bölük pürçük.

— Bir anlaşma oluyor. Ama sizin için değil. Ahmet'le patron arasında. Bizim istediğimiz grevdi zaten. Bir ay dayanabilen, gelecek ay gelir, iş ister bizden. Fabrikayı revizyona sokacağız. Bizden de değil, Ahmet Usta'dan istersiniz. Seçip beğendiğini alır, gerisi ise sokakta kalır.

— Ne diyor bu yahu, - dedi gerilerden biri

— Vay alçak...

— Ahmet bizi satmış.

— Dün burda söylev veriyordu, namus üstüne.

— Bak gördün mü, bal tutan parmağını yalarmış.

— Boşuna değildi Nevres Bey'in Hüseyin Ustay'la konuşması öyle ya.

— Fabrika revizyona gireceğine göre, bize ücret ödemekten kurtulacaklar.

— Vay kurnazlar... Nasıl oyuna getirdiler.

— Hemen parçalayalım Ahmet'i...

— Ben bu işte yokum arkadaş.

— Herkes başının çaresine baksın.

— Grevmiş, sendikaymış bizim neyimize...

— Dürüst adamdır sanıp, başına geçiriyorsun, ilk yaptığı bizi satmak oluyor.

— Yazıklar olsun. Bunca zamandır hiç anlayamadık.

— Kavun değil ki bu arkadaş. Dibini koklayasın.

— İnsan işte, çiy süt emmiş.

Sabih, işi kotardığından güvenli, yavaş yavaş geriledi. Ahmet döndüğünde, kendi üstündeki pisliği atana, bunlar dağılırdı. Ya da en azından güvensizlik, ürkütürdü bir kısmını. Bir kez çözer, içinden bir bölümünü çekerse kendi yanına, kolaylaşırdı işler.

İdare binasına yönelmek üzereydi ki, Fatma, merdivenlerden indi. Adımlarında bir sertlik. Bakışlarında bir ışıltı yanıp sönüyordu.

Sabih Bey'in kalabalığın üstüne doğru yürüdüğünü görünce, ardından çıkmıştı. Söylediklerini ve söylenenleri duyunca dayanamadı.

— Yalan, - diye bağırdı. - Yalan söylüyor.

Dağılanlar toplandı birden. Sabih, duraksadı. Bakındı sert sert. Birden gülümseyerek geri döndü. Kalabalığa yaklaştı.

— Benim yalan söylemediğimi bilirsiniz, - dedi. - Yalan söylemeyeceğimi de... Çünkü Ahmet benim komşum değil. Ben kız değilim. Yakışıklı delikanlıların hep doğru söyleyeceğine de inanmam... Fatma'yı bağışlamak gerek. Bir ara, gerçekten so-

nuna değin bu işi götüreceğine ben bile inandım. Son anda, pazarlığın içinde bulunmasam, benim davranışım da Fatma'nınki gibi olurdu. İnsan sevdiğinin hıyanetine inanamaz bir türlü...

Yeniden çözüldü kitle. Adam doğru söylüyordu. Gülüşmeler, alaylı bakışlar dolandı Fatma'nın üstünde. Böyle bir saldırı beklemeyen genç kız, kıpkırmızı olarak ağlamaya başladı. Onun bu güçsüzlüğü, ötekileri büsbütün inandırdı. Yeniden sövüp saymaya, grev yapmayacaklarına yemine başladılar.

Bir adım attı Hüseyin. Yürüyüp, yengisinin kıvancıyla coşkulu geçmek isteyen Sabih Bey'in kolunu tuttu...

— Bir dakika Beyim, - dedi ilk kez. - Dur hele de, bu iş bunca insanı lekelemeye değer mi bir anlat bana...

— Sen karışma Hüseyin, - diyerek kolunu kurtarmak istedi Sabih.

— Yok... Karışmamak alçaklıktır işin burasında, - dedi kolunu mengene gibi sıkarak. Hafif yanladı kitleye karşı. - Anlat bana, bunca insanı lekelemeye değer mi bu işçiye saat başına yirmibeş kuruş daha az vermek?

Sabih yeniden yekindi. Kurtulmasının imkânsızlığını görünce, korkuyla sarardı yüzü. Hüseyin'in içinde bir şeyler kopmuştu sanki. Yüreği kopmuş, yüzünde atıyordu. Hiç böyle görmemişti onu. Hiç biri görmemişti. Hemen toplandı kitle. İlk kez konuşan. Bu işe ilk kez karışan Hüseyin'in davranışı, tümünü etkilemişti. Sanki ayaklarından zamkla yere yapıştırılmışlar da bacaklarını oynatamıyorlarmış gibi kaldılar oldukları yerde. Yel vurmuş buğday tarlası gibi dalgalanıyor, ama kıpırtısız ve

sessiz bakıyorlardı.

Sabih, yarı gülerek bişeyler mırıldanmak istedi. Sesi iyice kısılmış, ne dediği anlaşılmaz olmuştu. Sonunda bir iki öksürüp, yutkunarak;

— Sen de mi bunlardansın Hüseyin Usta? - diye sordu.

— Ben kimseden değildim beyim. Aklıma geldi sadece. Ahmet'e satılmış, dedin. Bu salaklar da dediler... Fatma'ya ise kötü kız... Bunlar da katıldılar... İkisini de tanırım bir iyice. Elimde büyüdüler. Ne yalanını duydum Fatma'nın ne namussuzluğunu Ahmet'in... Sen de bilirsin ki, öyle bişey olsa, ilkin ben silerim defterden. Öyleyse, tüm söylediklerin, elli kuruş yerine, yirmibeş kuruş vermek için. Değer mi iki genç insanı lekelemek? Değer mi koskoca müdürün yalan söylemesi? Değerse anlat bana. Anlat ki hak vereyim sana?

— Neden soruyorsun sen bunu? - dedi Hüseyin'in yumuşak sesine karşı, biraz diklenerek Sabih. Ardından kolunu kurtarmak için, debelendi azbiraz. Kurtaramadı.

— Şundan ki Sabih Bey, biz bu fabrikanın temeline yalan komadık. Duvarlarına yalan dizmedik. Makinalar yalan söylemez, söyletmez de... Kendi aramızda doğruluğu kural edelim, dedik. Bir Selim Usta zırvaladı zaman zaman. O da içindeki neyse, dışındaki o, bir adamdır. Öyleyse neden? Neden koskoca bir Personel Müdürü gelip yalan söylüyor bize?

— Ben yalan söylemiyorum.

— Söylüyorsun, - dedi direnerek Hüseyin. - Benimle haber yolladınız Ahmet'e. Direnmekten vazgelirse, usta yapacağız, dediniz. Çocuk tınmadı bile. Şimdi çıkmışsınız burda, son anda sattığını

söylüyorsunuz. Anladım ki, Ahmet doğrudadır, siz yanlıştasınız. Ben bundan öte onunla birliğim... Grevse grev Sabih Bey. Var beyefendiye böyle söyle...

Hüseyin'in ilk sözlerinde arkalardan seyirtenler olmuştu. Hüseyin Usta varsa bu işte, Ahmet haklıdır. Ve de sonuna değin gitmelidir diye toplanıvermişti kitle. Ve aradan seyirtenler, Altmel'in kahvesinde pişpirik oynayan davulcuları toplayıp, vur patlasın, çal oynasın yola düşmüşlerdi.

Sabih, davul sesini duyar duymaz daha bir sarardı.

Parmakları birden gevşeyip, kolunu bırakan Hüseyin'e baktı yarı öfkeyle, yarı utançla. Elinin ağırlığını hâlâ kolunda duyduğundan bir süre öyle kaldı. Sonra birden gerileyerek, idare binasına girdi.

Sabah vardiyası için gelenler, avluda biriktiler. Gece vardiyasının bitiminde, tezgâhların bakımını yaptırdı Hüseyin. Kendisi tek tek dolanıp, denetledi. Herkes, dışarı çıktıktan sonra, otuz beş yıldır aralıksız çalıştırdığı makinalarından ayrılıyormuşcasına bir özlemle baktı. Şalteri indirdi hemen ardından. Makinaların o ölü sessizliği uzak anılarını canlandırdı. Tramvayları düşündü Şişli deposundaki. Sanki aradan bunca yıl geçmemişti. Bunca zaman, belini bükmemiş, dişlerini iyice aralamamış, saçlarını ağartmamıştı. Sabih Bey'i kolundan tuttuğu zaman, cezmi Baba gibi davrandığını nımsadı. O da Hindor'u böyle yakalardı kuşkusuz. Yıllar yıllar öncesinde kalmış anıların taptaze dirilivermesi ürküttü onu. Uykusuzluğunu, yorgunluğunu unuttu...

Dışardakiler, Sendikanın karışmayacağını belirttikten sonra hazırlıklarını görmüşlerdi. Ahmet, Kavel grevinden biliyordu, direnişin nasıl olacağını. Hüseyinse, Tramvay Şirketi grevinden. Ahmet'in bilmediklerini de anımsıyordu şimdi. Polis sopasının, yıllarca içinde bir korku topu gibi biriktirdiğini... Onu çıkarıp atması için böyle bir olay gerektiğini düşünde görse inanmazdı.

Çadırda, bir gemici feneri ışılıyordu. Gece karanlığı yerini güne bırakırken, fenerin ışığı nasıl da fersiz... Giderek de görünmez olmakta. İlk gözüne çarpan bu oldu. Hemen ardından, Ahmet'in elindeki grev gözcüsü gömleği...

Yaklaştı kalabalığa...

Salih Usta, kitlenin arasından birkaç adım attı. Koluna girdi Hüseyin'in... Ötekiler yöresine toplanmadan...

— Utandırdın bizi usta, - dedi. - Senin gibi yürekli olamadık.

— Neden? Grevde değil misin?

— Senin yaptıklarını benim yapmam gerekirdi.

— Daha yeni başlıyoruz bana sorarsan Salih. Yapacak çok işimiz var, - dedi.

Ahmet, gömleği getirdi. İlk onun başlamasını sağlamak amacıyla. Aldı gömleği... Fatma'yı yakaladı...

— Giy bakalım kızım. Bu gelinlik senin için. Ancak senin gibilere yaraşır. Utanma... Sen ordan çıkıp bağırmasan ne ben, ne de bu sığırcık yavruları, gözümüzdeki bağı atamazdık. Sabih kurnazı allem kallem, dolaba kordu bizi yeniden.

Bir başka gömlek alıp, Ahmet'e giydirdi... İkisini fabrikanın kapısına dikti ilk gözcüler olarak. Ötekiler, çadırm ardında toplanmışlar, davulcuları bekliyorlardı. Yanlarına yürürken, dönüp baktı. İki gencin duruşları, içinde bir düşüncenin çiçeklenmesine neden oldu. «Yakışıyorlar,» dedi. «Birbirlerine yakışıyorlar. Sabih gibi bir domuzun yakıştırması bu. Ne var ki, doğru.»

— Sağol Fatma, - dedi Ahmet ellerini avuçlarına alarak. - Senin çıkışın olmasa, perişandık tümümüz. Bir sen varmışsın bana güvenen.

— İçlerinde seni en iyi tanıyan olduğumdan.

— Amcamızın yaptıklarını da unutmamak gerek.

— Zaten onu diyecektim. Asıl o kotardı bu işi. Sabih terbiyesizi öyle deyince, utandım. Ağlamaya durdum, - dedi Fatma. Sonra dikildi birden. Ellerini sıktı Ahmet'in. - Sanki utanılacak, ağlanacak bir şey varmış gibi.

— Bunlar insanı bozguna uğratmakta ustalar Fatma. Beni de kaç kez afallattılar böyle. Kaç kez ağlamak geldi içimden. Kendim istememiştim bu işi. Arkadaşlar zorlamışlardı. Öyle bir yer geliyor ki, kendi içinde çürüyor kişi... Hangisinin dediği doğru, kime inanmak gerek şaşırıyor.

— Yok... Ben şaşırmadım. Sana inanmak gerektiğini kesinlikle biliyordum. Ama amcam öyle güzel yaptı ki... Görmeliydin Sabih'i... Kuyruğu bacaklarının arasında öyle bir gitti içeri...

— Sana söz kondurduğu içindir. Bana çok öğüt verdi. Girme dedi. Şimdi başı çekiyor.

— Amca böyledir, bilmez misin?

— Ya sen. Nasıl öderim borcumu?

— Borcun olmadığına inanırsın olur biter abi... - Birden başını eğdi. Deminden beri, daha doğrusu bu akşamüstünden beri ,abi dememeye çalışıyordu. Sabih'in sözleri, ağlatmıştı onu. Zaman geçtikçe, yüreğinin derinliklerinde ya da bilinçaltında bir istek varmış da, birden yüzeye çıkarıvermiş gibi etkilendiğinin ayırımına varmıştı. Onu asıl şaşırtan, düşünmediği, düşünmek istemediği bir sorunun apaçık ortaya çıkması olmuştu. Sevgisinin bir kardeş sevgisinden öte geçmediğini sanıyordu. Sabih yüzleyince, kendi de sezinledi durumu. Daha çok ağlaması, Ahmet'in durumdan habersiz oluşuydu belki. Ve hiç bir zaman haberli olmayacağı... Oysa

şimdi, elleri onun serf avuçlarındayken, o denli utanmıyor. Tersine bir mutluluğun coşkusunda, erişilmez bir sevincin doruğunda sezinliyor kendini. Asıl sevgi bu olmalı...

— Bana abi deme, - dedi Ahmet.

Uyanıverdi birden. Abi deme, dediğine göre, tek yanlı değildi özlem... Bu anı, bu günü bekliyordu sanki. Böyle bir olay arıyordu içindeki ırmak, yatağına akmak için... Bakışlarını kaldırdı. Tek söz etmeden uzun uzun baktı Ahmet'in duru, parlak ve söyleyemedikleriyle bezenmiş gözlerine. Bir kitap okur gibi... Aradığını bulmuş olmanın gizli sevinciyle, gülümsedi. Gözlerini kırpıştırdı. Ve doğan günle yarışır gibi ışıladı gözleri...

Davullar vurdu güm güm... Zurnalar çaldı kıvançla. Defterdar iskelesi alanında, kimi grevciler halaya, kimileri horona durdu... Ve Hüseyin, Saliha'yı çekti bir kıyıya...

— Bak kadın, - dedi. - Şu iş bir bitsin hele... Bir bitsin iyilikle, göreceksin ne yapacağım...

— Ne yapacaksın efendi?

— Bir grev düğünü yapacağım ki herkesin parmağı ağzında kalsın.

— Neden şimdi yapmayalım, - dedi yanlarında çömelmiş olan Salih Usta. - Eğer Ahmet'le Fatma Hanım'ın düğünüyse bu, patrona ve uşaklarına nisbet, neden şimdi yapmayalım... Bakın deriz âleme, iftiraya uğrattık sandılar. Tam tersine, bir yuva doğdu onların kötü niyetinden. Onlar kötü düşünür bizim için her zaman. Biz tersine, iyi düşünürüz.

— Bu da bir akıl, - dedi Saliha... - Üstelik kimse işte değil. Öyle bir düğün olur ki.

Şaşırdı kaldı ilkin Hüseyin. Olayların hızı, insanların böylesine kaynaşmışlığı afalttı onu. Nefes alamıyacağını sanıyordu grevcilerin arasına karışırken. Tam tersine ,doğru bir iş yapmanın kıvancıyla hafiflediğini ,sürekli bir coşku içinde seziyordu.

Karısı bile ,ondan önce kabulleniyordu bazı şeyleri. Daha geçenlerde gelip ,çürüdüğünü, birkaç gün önceyse, yüreksizliğini belirten Salih, koşarak gidiyordu. Ötekiler... Üç vardiyada, bin beş yüze yakın kadın, erkek, çocuk. Kimi önlüklü, kimi iş tulumuyla, ya oynuyor, ya grup grup tartışıyorlar. Tartışmaları da hep hak üstüne, ödev üstüne.

Gazeteler, yine aynı... Tramvay grevinde olduğu gibi. Tek ayırımları, şimdi resimlerle veriyorlar olayları. O zamanlar salt yazıyla bildirirlerdi.

Giderek alıştırdı kendini grev düğününe...

Ahmet'le Fatma'yı bulup, düşüncesini söylemek için, doğruldu hafiften.

Çadıra doğru ilerlediğinde, motor sesleriyle irkildi. Arka arkaya dizilmiş kamyonlar, fabrika kapısına yönelmişlerdi.

— Hey!.. - diye seyirtti. - Hey arkadaş, nereye?

İlk kamyonun şoförü, penceresinden başını uzatarak, fabrikayı gösterdi.

— Taşınacak mal varmış da amca...

— Burda grev var sadece oğul. Taşınacak mal yok.

Onların konuşmalarına ötekiler seyirttiler. Davullar susmuş, zurnalar çoktan seslerini kesmişlerdi. Kamyonların çevresi sarıldı bir anda. İnsan yığınının arasında yitti sanki araçlar...

Sabih, seyirterek geldi gerilerden. Hem geliyor, hem bağırıyordu.

— N'oluyor orda. Açılın... Açılın da yol verin bakalım araçlara... - Gelip en baştakinin yanma dikildi. Bağırtısı, kitleyi açmış, araçların çevresi geçişe izin verecek ölçüde genişlemişti. - Artık siz fazla olmaya başladınız, - diye sert sert bağırarak, fabrikanın demir kapısını açtı. İşaret etti şoföre. - Hadi bakalım, gel...

Hüseyin hemen kamyonun önüne geçti, adam marşa basarken.

— Dur bakalım arkadaş, - dedi. - Dediğimizi duymadın mı? Hadi geldiğin yere dön sen. Burdan mal falan çıkmaz...

Şoför, sesini çıkarmadan frene bastı. Çalıştırdığı kamyon durdu. Çünkü, yeniden toplanmışlardı çevresine, Sabih arkadan bağırdı tüm gücüyle...

— Ne? İşi engellemek, çalışma düzenini sarsmak ha, şimdi görürsünüz siz. Çabuk çekilin kamyonların çevresinden, yoksa karışmam.

Kitle yeniden açılıyordu ki, Ahmet atıldı bu kez.

— Hiç kimsenin çekileceği falan yok Sabih Bey. Göster bakalım, ne göreceksek...

Koşarak içeri girdi Sabih... Telefona sarılarak, Emniyet Müdürlüğü'nü aradı, Halit Hoca'yla daha önceden konuştukları gibi...

Polisler, kamyonlarından atlayarak kitleyi çevirdiler. Şef, elinde telsizi ,kapının önüne değin geldi. Ahmet'in yanına yaklaşarak;

— Yöneticileri sen misin? - diye sordu.

— Temsilci benim evet, - dedi Ahmet.

— Söyle arkadaşlarına, kamyonlara yol versinler.

— Bunu söyleyemem. Söylemem...

— İşi aksatıyorsunuz. Yasaya aykırı bu.

— Biz grev yapıyoruz komiserim. İşi tümüyle durdurduk.

— Adamlar depolarındaki bitmiş, dokunmuş malı da mı taşıyamıyacaklar?

— Taşıyıcılar grevde. Grevde olanın yerine başkası çalışamaz.

— Sen çok biliyorsun. Ama belki işveren kendisi yükleyecek.

— Olsun. Geçiş izni veremem komiserim. Bir kez gedik açılırsa aramızda, söner bu grev. Oysa tümüyle yasal başladık, öyle götürmek istiyoruz. Siz lütfen karışmayın.

— Ben bana verilen buyruğu yerine getiririm. Adamın işinin aksamamasını sağla dediler bana. Size on dakika izin. Ya yol verirsiniz kamyonlara, ya da ben zorla geçiririm...

Onlar böyle konuşurken, daldı Hüseyin. Cezmi Baba canlandı yeniden gözlerinin önünde. Greve başladığından beri ya Cezmi Baba sanıyordu kendini. Ya da hep yanında ,bilinçaltında bir yerlerdeymiş gibi sezinliyordu. «Yineliyor işte olaylar,» diye düşündü. «Hem de birbirinden pek farklı değil. O zaman, Vali vardı grev kırıcı olarak. Parti yöneticileri vardı. Şimdi polis var... Kamyon kamyon polis... O zaman biz dörtyüz kişi var yoktuk. Şimdi binbeşyüz kişiyiz. O zaman polis bizden fazlaydı. Ya da bana öyle geliyordu. Şimdi biz farklıyız. Cezmi Baba'nın dedikleri gerçekleşti mi ola?»

Polis şefi ciddî ciddî, saatini çıkarmış dakika-

ları sayıyordu. Kitle kararsız, iki yanına sallanıyor. Dağılmak mı, daha bir sıkışmak mı gerektiğini bilememenin kaygısıyla, bakmıyordu. Bin çift göz bakınıyordu ama. Bin çift ayak sürtüyordu kararsızlıkla. Sonunda bu kararsızlıktan yararlanmak istedi polis şefi... Başını dikip, sert bir buyruk çekti şoföre...

— Yürü!...

Şoför gaza bastı birden. Basmasıyla fren yapması bir oldu. Hüseyin, iki adın ötede kamyonun önüne yatıvermişti. Onu gören kızlar hemen kapıya doğru, tekere doğru atıldılar. Erkeklere iş kalmadan, kamyon duruverdi. Polis şefi ne yapacağını bilemez bir biçimde, bakındı ilkin. Sonra polisleri çağırarak;

— Temizleyin şurayı, - diye buyurdu.,

Polisler saldırıya geçtiler hemen. Kimini kollarından, kimini bacaklarından tutarak sürüklemeye uğraştılar ilkin. Kalabalığın durmaksızın artışı karşısında, coplamaya, tekme tokat girişmeye başladılar. Bu kez işçiler yoğun bir kitle halinde, duvarlaşarak polisleri sıkıştırmaya başladı...

Binbeşyüze yakın insan, dört bir yandan ağır ağır ama, öfkenin, hıncın ve korkunun suskunluğunda, polislerin üstüne doğru geliyordu. Polis şefi ilk kez böyle bir durumla karşılaşıyordu. Altmış öncesi öğrenci olaylarında yetişmişti. Yetişmişti ya, orda cephe savaşı yapıyorlardı. Ve vurduklarında dağıtıyorlardı öğrencileri. Burdaysa, eğitilmiş askerler gibi dört bir yandan yaklaşan insandan duvarların arasında sıkışıp yitmek var. Tabancasına sarıldı hemen. Onu gören polisler de tabancalarına sarıldılar. Kalabalık duraklar gibi oldu. Hemen ardından daha bir hınçla ilerlemeye başladı. Yaklaş-

tıkça basınçları artıyor, polislerin sinirliliği yerini paniğe bırakıyordu.

Durumu sezinleyen Ahmet, hemen öne atıldı.

— Durun arkadaşlar, - dedi. - Bir yanlışlık oldu. Polis de bizim gibi... Durun...

Kitle durakladı. O arada sıyırıp çıktı polisler. Ve uzakta, kamyonlarının yanında toplaştılar.

Tabancalarını kılıflarına koyduklarını görünce Ahmet, çevresine bakındı. Polis sopasını hafif atlatanlar, kendilerini toplamak üzereydi. Hüseyin ise boylu boyunca uzanmış, yatıyordu. Eğildi üstüne... Eğilmesiyle doğrulması bir oldu.

— Hüseyin amca yaralanmış, - dedi. - Acele hastaneye atalım...

Birkaç kişi üstüne atıldı Hüseyin'in... En önce Saliha ve Fatma... Ahmet onları tutup, aldı üstünden. Birkaç kişi de polislere yöneldi bağırarak. Kitle yeniden eyleme geçti. «Katiller... Hüseyin Usta'yı öldürdünüz katiller,» diye saldırıya geçerken, bağırdı Ahmet.

— Ölmemiş... Yaralı... Biraz kendinizi tutun da ,hastaneye atalım...

Kucakladı Hüseyin'i... Bakındı yöresine... Hemen kamyonun kasasına attı...

— Çek bakalım arkadaş, - dedi. - Kumaş dolduramadım diye üzülme... Kumaşın hasını taşıyorsun şimdi. Hemen Samatya İşçi Hastanesine çek...

İkiletmedi şoför... Gaza bastı...

Yanlarından geçerlerken, polis şefi de atladı kamyona... Sırtını sığazladı Ahmet'in...

— İyi yönettin başkan, - dedi. - Durdurmasan bir kaza çıkabilirdi...

— Yine de çıkabilir.

— Korkma, tembihledim. Biraz daha geri çe-

kilecekler.

— Karışmasanız iyiydi...

— Karışmamız gerekiyordu. Bundan sonra daha dikkatli oluruz.

Gözlerini açamadı Hüseyin. Açmaya zorladığında, alnında, göz kapaklarında, beyninin ortasında binlerce kabaralı postalın tepindiğini sandı. Yeniden yumdu gözkapaklarını. Rahatlayacağını sanırken, acıların artmasıyla inledi...

— Efendi, - dedi o an Saliha. - Efendi iyisin ya...

— Hay Allah, - diye yanıtladı Hüseyin. - Demek ölmemişim... Bizim kadın burda olduğuna göre, ya sağım ya da cehennemde...

— Şakanın sırası değil efendi, - dedi Saliha ağlamaklı. - İyi misin?

— Pestil gibi bire kadın. İyi olunur mu onca sopadan, bunca yaştan sonra.

— Oh Tanrıma şükür. Şaka yaptığına göre, pek kötü değilsin.

— Bilmem. Gözlerimi açamıyorum. Kafam zonkluyor. Bedenim, sanki beni bırakıp gezmeye gitmiş. Daha ne desem...

— İyileşeceksin efendi. Doktor iki gün kendine gelemez, dediydi. Sen bir günde canlandın şükürler olsun...

— Sopaya talimli olduğumuzdan...

Giderek kendini topluyordu. Giderek, göz kapaklarındaki sancının salt beynine yöneldiğini duymanın rahatına erdi... Koluna iğne yaptılar. Daha bir hafifledi sancılar. Kendini yoklamak istedi. Saliha hemen ellerini tuttu.

— Niye tutuyorsun?
— Kıpırdamasın, dediler...
— Ya peki... Seni de bekçi mi diktiler?
— Evet. Diktiler...

Derin bir uyku çekmiş gibi uyandığında, iyice hafiflediğini sezinledi. Yeniden denedi gözlerini açmayı. Başardı bu kez...

Çevresine bakındı... Kimse yoktu...

«Görüşme saati olmasa gerek. Yoksa bizim hatun boş komazdı beni.» diye düşündü. «Öteki çocuklar da uğrarlardı. En azından Ahmet ve Fatma... Yoksa kafayı tımar ettirip, yine dama mı attılar... Öyleyse iyi... Bir gelişme var. Eskiden tımar etmeden tıkıyorlardı dama. Şimdi baktırıyorlar en azından.»

Boynunda bin sancıyla ,başını çevirdi. Çevresini bir iyice kolaçan etti. Hastanede olduğuna güven getirince daha bir rahatladı.

«Demek ki damda değiliz. Ya da en azından şimdilik değiliz. Belki düzelmemi bekliyorlar. Hey gidi Cezmi Baba... Sağ olsaydı da... Ya da Halil Bey... Ulan Hüseyin, derlerdi. Sende de hiç iş yok bire... Ne zaman grev yapsan, kafayı kırdırıyorsun. Bire oğul bunun bir kıyısı, köşesi yok mudur. Varıp varıp alnının ortasına sopa yiyecek. Hey yahu... Azbiraz dikkat etsene... Kimbilir nasıl dalga geçerlerdi benimle... Hakları da olurdu bal gibi. Neden her grev yapışımızda saldırıyorlar bize? Neden tıkıyorlar durmaksızın deliğe? Bu patronla bizim aramızdaki bir pazarlığın uyuşmazlığı değil mi? Değil!..»

Düşünceleri gerilere gitti. Cezmi Baba ve Halil Bey canlandı belleğinde. Sultanahmet'in baş koğuşunda oturuşlarını anımsadı. Cezmi Baba'nın,

Halil Bey'in anlattıkları yürüdü üstüne sözcük sözcük... Bir yağmura tutulmuş gibi karıştı beyni... «İşçi gibi işçi olmak güçtür,» diyordu Cezmi Baba.. «Dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu şartlar elverişli olmalıdır,» diyordu Halil Bey... Sözcükler birbirine karışıyor, sonra bir bir ayrışıyordu. Ne zaman onları anımsasa, içinde bir güç, belleğinde bir duruluk olurdu. Bu kez tersine, beyni bulandı. Beyniyle birlikte midesi bulandı. Kafasındaki yaranın sızısı, midesine, ayak parmaklarının ucuna değin gidip geldi. Kıvrandı...

«Yıllar boyu hıyanet ettim onlara. Onlara ve verdikleri bilgilere. Korkumdan, kendi kendimden korkumdan çekildim bir kıyıya. Oysa onlar bunca bilgiyi neden aktardılar bana: Korkayım, ileri atılan gençleri engelleyeyim diye mi? Az daha Ahmet'i önleyecektim. İyi ki Sabih, benden önce davrandı. Yırtıverdiler gözümdeki perdeyi. Ağzımdan çıkanlar, yaptıklarım Cezmi Baba'nın sözleri, davranışları diyordum, kendi kendime. Davranış aynıydı. Ve Tramvay Şirketi grevinin bir benzeriydi bizim grev de. Yalnız o acıklıydı, bizimki gülünçlü oldu. Orda da kırdırmıştık kafayı. Ama, biliyorduk niye kırdırdığımızı. Burdaysa, bana ne oldu diye sayıkladık günlerce... Sersem Hüseyin... Ne olduğunu, ne olacağını bilmiyor muydun? Davran kalk. Kalk bir an önce de, grevin aynı biçimde kırılmamasını sağla. Nasıl kırılır, hangi yanlışlarla işiniz biter biliyorsun. Evet, şimdi işçi çok. Tramvay Şirketinde topu topu dörtyüz kişiydiniz. Burda binbeşyüze varıyorsunuz. Üstelik salt siz değil. Tüm Eyüp, tüm öteki fabrikalar bu greve bakıyor. Yıkılırsanız, yıkacaklar. Yıkarsanız, işçi ücretleri birer lokma daha artacak. En önemlisi, en etkilisi de işçi, işçi

gibi işçi olmaya adım atacak. Hadi kalk... Köşekler gibi yan gelip yatma. Git bak grev nice yürüyor. Fırla...»

Fırlamak için zorlandı. Zorlanmasıyla, her yanının kavrulması, bir boşlukta uçar gibi yeniden karanlıklara dalması bir oldu. Beyninin her hücresine binlerce iğne batıyor. Bedenin her noktasından oluk oluk kan fışkırıyordu sanki.

Bir süre öyle dalgın dalgın kaldı. Yeniden gözlerini açtığında, karısı başucunda oturuyordu. Yarı korkulu, yarı sevinçli eğildi üstüne.

— Nasılsın efendi, azbiraz düzeldin mi?

— İyiyim. Sağol...

— Oh, Tanrı'ma şükür. Kaç gündür öleceksin diye öyle korktum ki...

— Kazık kakacak değiliz ki bu dünyaya, elbet öleceğiz bir gün. Neden korkuyorsun?

— Sensiz ne yaparım ben efendi? Ne yaparım dünyada?

Halsiz halsiz kolunu uzattı çarşafın altından. Karısının saçlarını, yüzünü okşadı sevecenlikle. Saliha sarsıldı hemen. Gözlerinde bir sevginin ışıltısı damlalaştı. Yıllar yıllar öncesinden beri kilitli duran bir sandığı açmışlar, gençliklerinin mutluluklarını çıkarıyorlarmış gibi birbirlerine baktılar. Susku, unutulmuş sanılan o alazın parlamasıyla ışıklandı... Yüreklerinin derinliklerinde yıllar öncesinin güzel, umutlu günleri belirdi yeniden. Yeniden yaşanmak, yeniden varlıklarının tadına varabilmek amacıyla.

Dili ağzının içinde şişmişti sanki Hüseyin'in. Konuşmak istediği halde beceremedi bir süre. Yüzü buruştu. Dudakları büzüldü. Sözcükler gidip gidip geldi beyninden, boğazına... En sonunda, ken-

dini zorlayarak konuştu;

— Yıllar var ki birbirimizi unuttuk öyle ya kadınım.

— Ben senden hoşnudum efendi. Çok bir hoşnudum.

— Sağol...

Yeni bir sesizlik bahçeleşti aralarında. Konuşmalarının gereği yoktu ki... Bunca zamandır birlikte olmanın anlayışıyla, biri demeden, öteki görmeden biliyorlardı yekdiğerinin aklından geçenleri. Sözcükler anlamını yitireli çok olmuş aralarında. Ve yıllardır, gereksiz yere kullanılmayan araçlar haline gelmiş. Şimdi mi dizelenip, bir anlamda bütünlenecekler?

Kapının ağzında beliren ayak sesleri ikisini de irkitti. Saliha hemen oturdu sandalyesine. Hüseyin gelenleri görmek için başını çevirdi. Ahmet'le Fatma, onlara bakıyorlardı. Kendi geleceklerini görür gibi özlemle...

— Girin çocuklar, - dedi Hüseyin. - Girin, ayakta kalmayın.

Önce Fatma koşup, sarıldı boynuna Hüseyin'in.

— Bayağı korkuttun bizi amca, fena hırpalamşlar, - dedi.

— Zararı yok kızım. Geçti... Lâzımdı bizim kafaya böyle bir odun...

— Neden? - diye söze girdi Ahmet.

— Yerimizi öğrettiler. Biz nice bir köpeklenirsek köpeklenelim, havlamaktan öte iş göremeyiz. Oysa tersine ,işçi olduğumuzu bilmemiz gerekti. Unuttuk mu, eloğlu hatırlatıveriyor. O polisi bulsam elini öperim ben. Sonra da bunca zaman geciktiğinden ötürü bir güzel kalaylarım...

— Tövbe efendi, - dedi Saliha, kocasının de-

lirdiği korkusuyla. - Neler söylüyorsun?

— Söylenmesi gerekeni kadın. Yıllardır söylemem gerekeni.

— Yıllardır mı?

— Yıllardır ya... Nice bağırsam, nice söylensem borcumu ödeyemem. Cezmi Baba niye öldü mahpus damlarında? Halil Bey'in izi neden kayboldu? Ya bizim İbrahim, canyoldaşım, kardeşimden öte dostum İbrahim... Kızımızın babası? Ya Veli Usta... Bana tüm özlemimi unutturan. Hırsız mı, yolsuz mu demeden evinin kapısını açan onbaşım? Ya yarım kalan duvarlar? Atelyelikten fabrikalığa, fabrikalıktan işletmeye geçen Nevres Bey'in işleri?.. Ya ötekiler. Tüm patronlar ve işçiler... Ölüydüm ben kadın. Ölüydüm dirilttiler bu sopayla. O yüzden de hem elini öperim o polisin, hem söverim gecikti diye. Hiç öyle bakma bana. Delirmedim. Tersine akıllandım ki, patronlara kök söktürmecesine.

Coşmuştu Ahmet de, Fatma ve Saliha da o'nu ilk kez böyle görüyorlardı. Tümceleri düzgün. Sözcükleri birer kurşun ağırlığında. Kendi kendisiyle hesaplaşmıyor da, çağına hesap soruyor gibi.

— Tasalanma amca, - dedi Ahmet. - Sen bir kez iyileş. Bütün arkadaşlar bu muştuyu bekliyorlar. Ondan sonra seyreyle olacakları.

— Seyreylemek yok. Ne olacaksa bizimle olacak Ahmet. Biz yapacağız... - Durakladı. Gülümsedi gençlere. - İlkin de bir grev düğünü yapacağız. Öyle bir düğün ki, nam olsun Eyüp'e de, İstanbul'a da...

Fatma yanakları al al başını önüne eğdi.

Ahmet bakacak bir yer aradı duvarların köşelerinde.

Saliha, kocasının coşkunluğunu paylaşır gibi gülümsedi.

— Ya çok iyi olur, - dedi kendi düğününü anımsayarak.

Yalnızlığını kafasını zorlayarak hapisane günlerinin anılarını tazelemekle geçirmeye uğraşıyor Hüseyin. Bölük pürçük yakaladığı sözcükler giderek, işçi sınıfı tarihinin oluşumunu seriyor gözleri önüne... Cezmi Baba'nm yaşamına kattığı Halil Bey'in anlattıklarıyla, yenileniyor, bileniyor sanki. «Belki onların umduğu kadar değil şimdi işçilerimiz. Ama en azından grev yapmaya, grevde başarılı olmaya elverir.» diye düşünüyor. «Hayınları çıkar, aldanmışları, kandırılmışları... Olsun... Yılmadan uğraşmalıyız. Uğraşmalı ve işçi olduklarını anlatmalıyız tümüne.»

Kendi yaşamından aldığı örneklerle, hapiste dinlediklerini karşılaştırıyor. İşçinin olduğu yerde insanlık kavgası vardır, deyişini anımsıyor Cezmi Baba'nm. Ve er ya da geç, bunun başlayışını düşünüyor. Yediği sopanın yeri acıdıkca, eski polisleri, yargıçları canlandırıyor gözünde. Açlığın ve işsizliğin yılgınlığını düşünüyor hemen ardından ve bin kararla, bir an önce iyileşmek istiyor.

Öyle çok şey istiyor ki ,daha tamamını sıralamaya olanak kalmadan, kapı açıldı. Oktay'la Sevgi girdiler. Vedat girse ancak bu kadar sevinirdi... Hemen elini uzattı Oktay'a, gözlerinde kıvancın coşkusuyla, öpme davranışını engelledi. Sonra Sevgi'nin elini sıktı. Yer gösterdi. Oturdular... Biri yatağın kıyısına, biri beyaz boyalı demir hastane

iskemlesinin üstüne.

— Geçmiş olsun amca, - dedi Oktay.

— Sizi iyi gördüm, - diye tamamladı Sevgi.

— Sağolun... İyiyim kızım. Hem de hayatım boyunca iyi olmadığım kadar.

— Polisin davranışı yasaya aykırıydı amca, - dedi Oktay. - Siz grev kırıcıları dava etseniz ya beşyüz lira para, ya da üç ay hapis cezası alırlar. Oysa, onların grevi kırmasına engel oldunuz diye dava açarlarsa, size üç yıla kadar hapis verirler. Ne var ki işin içinde dayak yoktur.

Oktay'ın yasaları bunca iyi bilmesi hoşnudetti onu. Gülümsemesi giderek yayıldı yüzüne. O sözünü bitirince, çenesi kısıldı. Bir bıçak keskinliğiyle döküldü sözler ağzından;

— Belki kanunî değildir oğlum, - dedi. - Kanunu açıp okumadım. Ama, tabiidir... Tabii olması da şundan ki ,şimdiye kadar hiç bir kanunu işçiler çıkarmadı. İşçilerin çıkarmadığı kanunun da, işçilere karşı olması tabiidir. Hem lâf aramızda, sana bişey diyeyim mi ben, bizim için dayak şarttır. Çünkü kafamız öyle kalındır ki, gerçekler kolay kolay girmez... Girdi mi de çıkmaz ha!..

Hüseyin'in ağzından çıkanları duyan Sevgi'yle Oktay, şaşkınlıkla birbirlerine baktılar ilkin. Sonra Oktay dayanamadı. Yerinden kalkıp, sargıları denetledi.

— Çok mu fena vurdular amca, - diye sordu.

— Evet... Aklımı başıma getirecek kadar fena...

— Bağışla, - diye söze girdi Sevgi. - Bağışla amca, siz hiç bir zaman böyle konuşmazdınız.

— Konuşmadımsa, konuşamadığımdandı kızım. Bir lokma ekmeğin ardında, dolaba koşulmuş

beygir gibi, kamçılandıkca döndüğümün farkında değildim. Polis sopayı vurunca ayıldım. Ayıldım ki, bundan sonrası için aynı eşekliği yapmıyayım.

— Estağfirullah, - diye atıldı Oktay. Sonra gülerek. - Hani nerdeyse, bütün işçiler böyle bir sopa yeseler, diyeceği geliyor insanın.

— Bu işin evveliyatı yoksa, sopa da yese hemencecik oluvermez armut gibi oğul.

— Evveliyatı? - diye sordu Sevgi... - Nasıl evveliyatı?

— Adamın, işçi gibi işçi olması gerektiğini öğrenmiş bulunması, demek istedim. Ustalarım öğretmişlerdi bana. Açlık unutturdu. - Sonra acılı acılı gülümsedi. - Bilir misiniz, benim işçilik hayatım grevle başlar.

Bambaşka bir adamla karşılaşmanın şaşkınlığı sürüyordu. Onlar bir dediğini sindirmeye uğraşırken, bir yeni bilgi sunuyordu sanki. Oktay da Sevgi de bu ansız değişikliğin etkisinde, ne diyeceklerini bilemiyorlar. Bildikleri, öğrendikleri her şeyin, inançlarını biraz daha pekiştirdiği. Bildiklerine güvenlerinin biraz daha arttığı idi. O kıvançla, atıldı Sevgi;

— 908 grevleri mi, 22'dekiler mi?

— Ne biri ne öteki, 28 Haziranındaki Tramvay Şirketi grevi...

— Biz bunu bilmiyorduk, anlatır mısınız, - derken durakladı Oktay. Yaralıydı. Yorgundu belki. Zaten yeterince konuşmuşlardı. - Yani ilerde, - diye düzeltti. - Burdan çıkınca tabii...

— Elbette anlatırım. Hem grevi, hem de Yabancı şirketi, Hükümetiyle ,bizim grevi nasıl kırdıklarını.

— 28'de ha! Yani Cumhuriyetin beşinci yı-

lında. Bu sefer kıramadılar daha değil mi?

— Yok... Biz ordan geliyoruz amca, - diye güvence verdi Oktay. - Arkadaşlar demir gibi duruyorlar tasalanma...

— Tasalandığım yok oğul. Benim derdim burdan çıkmak. Bir çıkayım, ustalarımız ne öğrettiyse bize, yoldaşlara anlatacağım. Ondan sonra seyreyle bu grev ne güzel gidecek ve de ne güzel bitecek...

Araba grev çadırının yanında durunca, tümü toplandı çevresine. Saliha'nm yardımıyla indi arabadan. Başında kocaman sarığıyla, Eyüp Camii'nin imamlarına benziyordu. Grevciler, sırtını sığazlayıp, elini öperek yol verdiler. Sevinç gösterilerine baktı uzun uzun. Sonra çadıra girdi. Yönetimi üstlenip, gözcüleri saptayan Salih'i selâmladı;

— İstediğin zaman için nöbete hazırım Salih, - dedi.

Gülerek kalktı yerinden Salih. Boynuna sarıldı.

— İstediğin nöbet olsun usta, - dedi. - Ne zaman dilersen, gömleğin hazır.

Ahmet, daha çok konuşmalarına izin vermedi. Koluna yapıştı hemen. Bir gözüyle de Fatma'ya işaret verdi.

— Doktora da bize de söz verdin amca. Biraz dinleneceksin. Gördün işte, burda biz, başladığımız gibi götürüyoruz.

— Sensiz olmaz amca, - diye söze girdi Fatma. - Sensiz olmaz biliyoruz. Ne var ki, dinlenmelisin. Zorlarsan, yeniden hastaneye yatmak durumu doğabilir.

— Yok, akıllandım kızım. Bundan öte ben gitmem hastaneye. Bana saldıran gider. - Durakladı. Çadırm yöresini dolduran yoldaşlarma baktı sevgiyle. Sonra Fatma'ya çevirdi bakışlarını. - Grev iyi gidiyor. Bakarsın ummadığımız zamanda biter. Ben grev düğününe hazırlamıştım kendimi. Yıkıldım kaldım. Hazırlıkları görür, düğünü kurarsanız, gider yatarım. Yoksa, burdayım, - dedi.

Fatma kolunu sıktı bir süre. Başını eğdi. Ayaklarının ucunda bir türlü bulunamayan bir şeyler aradı. Ahmet, ondan önce davranıp;

— Söz amca, - dedi. - İstediğin düğün olsun. Saliha teyzem ses etmezse, seni bile eveririz, bunca istekliysen.

— Bakın şuna da kardeşler, koynumuzda yılan beslemişiz, - diye atıldı Saliha.

Kıvançları daha bir arttı grevcilerin. İşte Hüseyin Usta dipdiri gelmişti. Saliha bile şaka yapabildiğine göre, acınmaları boşuna.

Bir yanında Fatma ,bir yanında Ahmet yeniden bindi Hafız'ın arabasına. Saliha, öne oturmuş, evin yolunu tutmuşlardı.

— Ne mutlu sana usta, - dedi Hafız. - Seni seven bir ben değilmişim.

— Son anda aklım başıma gelmese, böyle sevmezlerdi beni Hafız, - dedi Hüseyin. - Dangalaklığın bir sınırı olduğunu anlamasaydım, hayatım boyu sürer giderdi dolap beygirliğim. Anlayınca, bitti artık. Sonra konuşuruz bunları seninle.

— Konuşuruz ya... Hele biraz dinlen. Kafadan şu sarığı at. Korkarım bizim imam görürse pirelenir. Adak payım elden gidecek diye, hakkında olmadık şeyler söylemeye durur.

— Siz birbirinizi herkesten iyi bilirsiniz. De-

mek böyle oyunlar da var ha?

— Oyun olmayan yer mi var ustacığım?

— Doğru...

Saliha önden seyirtip açtı kapıyı. Hafız da birlikte girdi... Onları karı koca bırakıp ,yeniden grev yerine döndü gençler.

Başındaki sargıyı çıkarmadan, çarşıya indi... Tüm işçi mahallelerindeki bakkal ve kasapları dolandı akşama değin. Her yere, işçilere sıkıştırmamalarını, bu hafta ve grev bitinceye belki gelecek haftalarda da borçlarını ödeyemeyeceklerini söyledi... Kimi dükkânım tükeninceye açık size, dedi. Kimi olmazlandı. Olmazlananı azarladı Hüseyin. Ben de borçluyum, ödemezsem mal vermez diye çalkalanan oldu mu, borç vermezsen zaten satamazsın ki, diye yanıtı yapıştırdı. Sonunda esnaf, bunca yıllık müşterilerini yitirmemek gereğine inanıp, defterleri açık bırakmayı kabullendiler. Çarşıdakiler ve mahallelerdekilerden bu sözü alınca, aşağıya, grev çadırına yöneldi.

— Alacaklılarınızla konuştum, - dedi. - Boğazınıza sarılmayacaklar. Ama, biz de temkinli olalım. İş uzayabilir. Uzadığında, güç durumda bırakmayalım kimseyi. Azaltalım iyice aldıklarımızı. Birkaç zaman içinde ölmeyiz, şimdiye değin ölmediysek... Kadınlar nöbetten silinsin. Haliç sırtları bomboş, yabani sebze bezeli. Manavdan gelmesin tenceremizdeki bir süre. Kendi topladığımızla yetinelim. Sigaraları azaltalım... Şaraba tümden paydos. Durumu ücret aldığımız zamanki gibi götürürsek, tükeneceğimizi bilir karşımızdakiler.

O konuştukça baş sallıyordu kitle. Sigara sözü ettiğinde eller paketlere gitti sezinlemeden. Sigaralar çekildi tüttürülmek amacıyla. Sonra vazgelinip, birer sigara kazanıldı.

Daha ilk ağızda belli oluyordu kitlenin yumruklaştığı. Ve bu kitle birliğinden güç alarak sürdürüyor konuşmasını.

— Tükendiğimizi sandıkları yerde gücümüzü görürlerse, karşımızdakiler çözülür. Anladığıma göre onların hesabı, bizi bir ay sürüncemede bırakmak. Bundan öte dayanamıyacağımızı sanıyorlar. Ne var ki, daha on gün olmadan kendileri sinirlenmeye başlıyor. Bizde sinirlenmek yok arkadaş. Bunca zamandır anamız bellenip, koparılmış tüm sinirlerimiz. İlk saldırı onlardan geldi. Son olmayacağını bilelim. Bildik mi de biz en sonuncusunu da taptaze bir güçle bozacak durumda olalım. Tamam mı?

— Tamam... - diye bir ağızdan bağırdı kitle.

— Sen buyur usta...

— Öl de, ölelim...

Bozuk düzen süren cevaplamaları dinlemedi Hüseyin. Yorulmuştu. Başında bir zonklama, midesinde bir bulanma belirince, oturdu nefeslenerek. Sonra kitleye belli etmeden yüzünde bir gülücükle, Altmel'in kahvesine attı kapağı... Bir kahve içimi nefeslendikten sonra, eve ulaştı.

Ahmet, aceleyle atıştırdı yemeğini. Lokmalarının arasında anlattı olanları bir solukta;

— Fabrikanın kapısına ekmek astı Sabih Bey... Kendi elleriyle bağladığı bir koca somunu tam kapıya astı... Biraz sonra gidip onu ordan indireceğim.

— Bırak, - dedi Hüseyin. - Fabrika bizim ek-

mek kapımız. Orda kalsın. Salt bizim de değil. Onların da ekmek kapısı. Bunun yanıtını başka türlü verelim biz. İşlemler hazır mı?

— Hangi işlemler, - dedi boş bulunarak Ahmet.

— Nikâh işlemleri.

— Hazırladık buyruğun üzerine...

— Tamam... Yarın nikâh memurunu kandırırım. Orda bir düğün çekeriz. Tam ekmeğin karşısında halaya durduk mu, neye uğradıklarını şaşırırlar.

— Ya da başka bir iş ederler.

— İş edecekler oğul... Amaçları bizi kanun dışına çıkartmak. Ezdirmek istiyorlar bir iyice. Oyunlarını bozduğumuzdan. İşçi hareketinde kanun varsa, kısıtlama var demektir. Sizin Kavelcilerin grevinden sonra uyandı bunlar. Kanun getiriyoruz diye, kısıtladılar bir iyice. Bizim zamanımızda, gidilirdi işverene. Şunları istiyoruz, denilirdi. Vermedi mi, grev başlardı. Şimdi tartışmalar uzuyor alabildiğine. Sonra da grevi kırmak için nice bir hazırlık lâzımsa patrona, tümünü sağlayan kanunî süreler konuluyor. Böyle boktan iş olmaz. Ama, adamlar bununla da yetinmiyorlar. Bu ilk harekette, iyice kanun dışına düşürüp, polisi yeniden işe karıştırmak istiyorlar.

— Polis de pek istekli işe karışmak için. Bana öyle geliyor ki, her önlerinden geçişte, kendilerini güç tutuyorlar. Atılıp, oramı buramı kırmadıklarına kızıyorlar.

— Öyledir oğul. Bir yer gelir ki, kişisel öfke duymaya başlarlar. Evine gidemiyorsa öfkesi sana dönüktür. Dostuyla buluşamıyorsa, sana kızacaktır. Burda bekliyor da, fazla çalışma ücreti alamıyorsa, sorumlusu sen olacaksın. Bunlar bir yerde öfkeyi

patlatan ana etkenler olacaktır. Bir küçük neden hazırladın mı, girişip azbiraz rahatlayacak. Sonra yeniden beklemeye başlayacaktır. Ben derim ki, bu nedeni ilk veren biz olmayalım. Bırakalım, ötekiler oyun etmeye sıvansın. Biz oyunlarını bozalım. O zaman haklı oluruz. Başından beri haklı olduğumuz gibi.

— Yasal davranış içinde oluruz mu demek istiyorsun?

— Bak yavrum Ahmet... Başkalarının hükümet ettiği ülkelerde, işçinin hak istemesi, kanun dışı bir davranıştır zaten. En küçük direnişi ise, ağır suç. Bu şartlar altında, üstelik özgürlüğü sınırlamak amacıyla çıkarılmış bir kanuna uymaya şartlandın mı, kanunî davranmak hemen hemen imkânsızdır.

— Öyleyse niye çıkardılar yasayı?

— Dedim ya... Kısıtlamak için. Ne oldu Kavel'de ve de Hava Alam'nda? İşçiler, isteklerini bildirdiler. Patron olmaz, dedi. Grev başladı. Yani ip, işçinin eline geçti. Sopa, polis, tutukluluk tamam. Binbeşyüzümüzü de tutuklayacak değiller ya bizim. Beşbinimizi, onbinimizi, yüz binimizi birden tutuklayacak değiller ya... Cezaevleri yetmez buna. Cezaevlerinden önce güçleri yetmez. Bak işte, şurda iki haftadır, kıpırtısız kalıverdi fabrika. Bununla bitecek mi? Hele bir kez başaralım biz, Eyüp çalkalanacak grevle. Ya istenileni hemen verecek patronlar, ya birbirini kovalayacak grevler. İşçi hareketi de, bulaşıcı hastalık gibidir. Herkes neden işçi? Yaşamak için. Bir lokma fazla yemek için. Gördü mü bunun nice olacağını durur mu? Durmaz... Öyleyse, kısıtlayacaksın, alabildiğine ipleri eline alacaksın ki ,uyutabilesin kitleyi.

— Yani grevimizi patron mu yönetiyor bizim?

— Tam değil. Çünkü biz işin farkındayız. Farkına varmazsak, bal gibi de yönetir. Adamın ruhu bile duymaz. Kanun ondan yana. Bak şimdi, tartışmaydı, anlaşma, uzlaşmaydı derken, grevi nereye getirdi adamlar? Tam ölü zamana. Fabrikanın gözden geçirilmesi için en azından bir ay ister. Bizi toptan izinli saysa o dönemde, ücret ödemesi gerekli. Oysa, biz kendiliğimizden bırakmışız işi. Adam, ustaları getirdi. Tıkır tıkır, bakımını yaptırıyor. Bu olmaz, diyemedik. Diyemezdik de kanuna göre... Çalıştırmıyor ki... Bakımını sağlıyor. Daha iyi çalışması için. Anladın mı durumu?

— Anladım amca... Eğer tam anlamazsak, biteceği zamanı da o saptayacak, diyorsun. Bir işin başlangıç ve bitimini kim saptıyorsa, işi yöneten odur, diyorsun. Haklısın da... Biz makinaları kendimiz yönetiyoruz sanıyoruz. Ama değil. Asıl yöneten nasıl patronsa, grevi de öyle... Peki sendikaların, bizim burdaki durumumuz ne oluyor?

— Bunun farkında olan sendikacı da, durumu sezinleyen işçi de, ipleri eline alır oğul. Aldı mı bir kez, gerisini bırak. İster kanunî düzeltmeler yapar. İsterse, kanunu bir yana koyup, kendini en güçlü ve üstün kılacak davranışlarda bulunur.

— Yasal düzeltmeyi nasıl yaparız ki? O meclislerin işi...

— Meclislerin işini üstlenerek...

— Dur amca... Bir dakika Burasını kavrayamadım. Yani şimdi biz partiye girip, milletvekili senatör mü olalım, diyorsun.

— Partiye girmek istiyorsan, başka anlamı olur mu bunun. Elbette kanun yapıcı durumunda bulunmak gerekli.

— Hadi milletvekili olduk, diyelim. Senatör olmak için yüksek okul diploması istiyorlar bir, kırk yaşını geçmiş olmayı koşul sayıyorlar iki.

— Kırk yaşını geçmiş işçi, bulunmaz mı diyorsun? Bulunur. Ben çoktan geçtim kırk yaşı, kuşakdaşlarım da... Yüksek okula gelince. Şimdilik, yüksek okul bitirmiş, bizim yanımızda olabilecek pek çok insan bulmak mümkün. Sonra ,ipleri elimize geçirince, işçiler de yüksek okulu bitirir duruma gelir bakarsın. Ya da olmazsa diploma şartını kaldırırsın.

— Şimdi gidip, partilerden birine yazılsak yararı olur mu bunun?

— Hangisine?

— Bize bu yasayı Ecevit sağladı. Onun partisine yazılırız örneğin. Tümümüz birden.

— Polis'i kim getirdi oraya Ahmet? İktidarda olan parti. İktidarda kim var?

— Haklısın. Durum çelişik amca... Çelişik olunca ne yapacağız?

— Biz doğrusunu bulacağız. Arayacağız. Bizim partimiz hangisi olabilir. Bulduğumuz zaman, oraya yükleneceğiz elbirliğiyle.

— Efendi, - dedi Saliha. Ürkmüştü. - Efendi, sen hiç bir zaman böyle konuşmazdın.

— Hiç bir zaman bu bildiklerimi bilmezdim de ondan kadın, - diye yanıtladı Hüseyin.

— Herşeyi o sopa mı öğretti sana?

— Evet kadın. Tam herşeyi değil. O sopa bana, işçi olduğumu öğretti. İşçi gibi işçi, ama, eşek gibi işçi değil. - Ahmet'in kıpırdandığını görünce, gülümsedi. - Oyalanma oğlum. Vargit, çadıra. Ben de inip, nikâh memuruyla konuşayım. Bakarsın grev yerine gelmeye kandırırım. Daha bir hoş olur.

Sen de gözünü aç. İlkin ötekileri kanun dışına düşürelim.

— Bu koşullar altında mı?

— Her koşul altında. Unutma bu bizimki, bir deneydir. Bir başlangıç. Ötekiler bizden öğrenecekler. Öfkeyle yola çıkarsak, akılsızlık ederiz. Akılsızlık ettiğimiz zaman da, tüm öteki işçilere yanlış yol göstermiş oluruz.

— Böylesine kapsamlı olduğunu bilmiyordum bu işin amca.

— Daha bile geniş kapsamlı. Biz ezilirsek, karşı taraf öğrenecek ezmenin yollarını. Her grevde bunu uygulayacak. Her direnişte karşımıza aynı tutumla çıkacak. Ve daha baştan bir umutsuzluk yaratacak. Oysa tersi oldu mu, işçiyi greve sürüklerken tir tir titreyecek. ararını baştan hesaplayacak. Ve ücret artırımının daha bir kârlı olduğunu anlayacak.

— Anlarsa tabii?

— Anlar... Hem de çabucak. Hesaptan anlamayan bizleriz. Hayat şartları canımızı burnumuza getirmese, kıpırdanmayız yerimizden. Onlar öyle değil. Sineğin yağını nice bir milyem fazla çıkaracaklarını hesaplamakla bile yetinmezler. Bunu nice bir allayıp pullayarak, bulunmaz Hint kumaşı fiatına satacaklarını da hesaplarlar.

— Öyleyse, bir grevin bizden çok kendilerine zarar vereceğini neden hesaplamadılar?

— Bak oğul, bu ilk grevler her zaman böyledir. Biz şimdi ezilirsek, beş-on yıl kıpırdanamayız bir daha. Beş on yıl işçiyi dilediği gibi çalıştırmak nice bir birikim sağlar bilir misin? Şöyle hesap edelim. Ne istiyoruz biz? Saat başına elli kuruş zam. Ne eder? Dört lira günde, yüz yirmi lira ayda... O ne

veriyor, yarısını. Binbeşyüz işçiyi, hesapla bakalım şimdi. Ayda doksan bin, yılda bir milyon seksen bin mi eder. İki katı dediğinde, iki milyon yüz altmış bin. Yani dediğini yaptırırsa işveren, yılda bir milyon kazanacak sırtımızdan. On yıl sonra biz yeniden debelenip, çok yüksek zamlar bile alsak, adam bir fabrika daha kuracak kârı edinmiş olur. Anladın mı, kavganın temelindeki çıkar hesabını.

— Bunu düşünmemiştim ben.

— İlk düşüneceğin bu evlât. İlk düşünülecek budur. Yediğimiz kazığın niceliği değil önemli olan. Niteliğidir. Niteliğini hiç hesaba vuramayız otursak. İçtiğimiz sudan, giydiğimiz pabuca, okuduğumuz gazeteden, seyrettiğimiz filme kadar bir bir hesaplamak zorunda kalırız. Ne bu inceliklere erecek akıl var bizde. Ne hesaplayacak güç ve zaman. Öyleyse, hesaplamış ustalarımızın dediklerine bakmak gerek. Biz bir alıyorsak üretimden, bil ki beş veriyoruz. Karşımızdakiler de, bunun hesabını it gibi yapıyorlar. Gördün mü, bizi ezdiklerinde kazanacaklarını. Bir ay daha bekler bunun için, iki ay daha. Mal üretmeyince zararı nedir? Diyelim ayda yarım milyon. Kazancıysa, bir milyon olacak biraz dayanmakla. Hangisi daha kârlı. Bizim ezilmemiz. Ezer hiç bakmadan.

— Üstelik böyle düşünürsek, bizi işten atmak işine de gelir. Yerimize yeni işçiler alsa onlara vereceği bizden de az olacağına göre, ordan da kârlı çıkacak.

— İşte tüm hesap bu. Kavga bunun üstünde oğul. Ve bu kavgadır ki ,içinde bulunduğumuz şartları yalnız bizim olmaktan çıkarıyor.

— Ve o oranda da güçleştiriyor kazanmayı öyle

— Doğru belirttin. O oranda güçleştiriyor.

Vardiyaya gidenler, alanda toplanıyor. Vardiyadan çıkanlar yorgunluklarından ,uykusuzluklarından sıyrılıyor bir anda. Karpit ve lüks lâmbalarının benek benek aydınlığında, kollar kalkıyor. Eller omuzlarda kenetleniyor. Ayaklar toprağın üstünde, içlerinde düğümlenen hıncı coşkunun balyozu gibi eziyor. Kendi öfkeleri ,kendi coşkuları değil toprakla, ayaklarının arasındaki. Birikmiş bir ezikliğin yaşama dönüşmesi. Binlerce el, bir el... Binlerce yürek bir tek yürek atışında. Davulların tokmağında titreşen ve gümbürtüleriyle, Haliç'in öte yakalarında bir coşkuyu bulutlaştıran tek atış gibi. Ve ucsuz horon bağları, bucaksız halay dizileri işçiler. Kadın erkek ayırımsız. Genç koca aynı coşkunun kanatlarına binmiş.

Biraz sonra işbaşı yapacaklar, yarım kesilmiş uykularının son kalıntılarından sıyrılıyorlar. İşlerini yataklarından yeni çıkmış yorgun bedenlere teslim edenler, uzayan güçsüzlüklerinin kirinden arınıyorlar. Her geçen, bir katılıyor düğüne. Her gelen kendi mutluluğunun bayrağını taşır gibi döneniyor Ahmet'le, Fatma'nın çevresinde.

Bir iki zıplıyor. Bir iki dönüyor. Ve ardından, kendini kutlarmış gibi kutlayıp, ya işine, ya evine gidiyor.

Grevciler ise, sargılarını çıkarmış ama, dikiş için traşlanmış kafasında yer yer aklıkları belli Hüseyin'i aralarına alıyorlar. Davulların vuruşu, zurnaların ötüşüyle sıcak Haliç akşamına güçlerini

vurguluyorlar. Ayaklar, vurmadığı ölçüde sert iniyor yere. Eller hiç kenetlenmemişcesine sıkıyor omuzları. Ve dönüyorlar, dönüyorlar.

Saliha, kocasının bir halay zincirinden, bir horon dizesine sıçradığını görünce, bakmıyor ilkin korkuyla. Daha yeni topladı kendini. Yeni çıktı hastaneden. Şimdi bu coşku yıkarsa yeniden, kaygısı çörekleniyor. Sonra, oynadıkça açıldığını sezince, bir kıvanç sarıyor içini.

Yıllar öncesinin bir yaz gecesi dolamyor kurumuş sandığı yüreğinde. Al yanaklarında belli belirsiz bir utanç. Pembe dudaklarında apaçık bir kıvançla, kendi düğününü düşünüyor. Yedikule çingenelerinin ince saz takımını. Nevres Bey'in baba gibi dönenmelerini. Yıllar, nasıl değiştiriyor insanları. Nevres Bey, fabrikanın kapısına ekmek astıran patron şimdi. Hüseyin ise ona karşı çıkan işçilerin başında. Nice bir yıllardır bu yıllar? Ve nasıl ayırmıştır, tırnağı etinden. Anlayamıyor Saliha. Anlamadığı için, içindeki kıvanç, umutsuzluğa, üzünce dönüşüyor biran. Sonra, kocasını düşünüyor. Haksız olamıyacağına inanıyor. Ve o gece ılık bir yel gibi dolanıyor, yüreğinden beynine. Seyirtip giriyor halay zincirine. Hüseyin'le birlikte zıplayıp, terlemeye başlıyor Rumeli havalarının çalaklığında.

Ahmet ve Fatma, ihtiyarların bu davranışı karşısında, mutluluklarının doruğuna tırmanıyorlar birden. Çadırın kapısına konulmuş sandalyelerde, gelen gidene bakarlarken el ele kalkıyorlar. Yol açanlara, kendi ekiplerine çağrılayanlara aldırmaksızın, doğru Hüseyin'in zincirine yanaşıyorlar. Biri Saliha'nın yanından koparıp, ekleniyor. Biri Hüseyin'in... Zincir birden büyüyor. Öteki ekipler, ken-

diliklerinden çözülüp, buna katılıyorlar. İlkin alanı dolduruyor halay çekenler. Sonra kıvrılarak yola taşıyor. Ardından iskele üstüne uzanıp, toplanıyor yeniden. Açıldığında caddeye sarkıyor. Fabrikaları, alanları, atelyeleri, iskeleleri, evleri içine alıyor. Ayaklar yerden kesiliyor sanki. Bulutlaşıyorlar göçmen kuşlar gibi. Ayaklarında fabrikalar, parmaklarının arasında makinalar. İnsan emeğiyle üretilmiş ne varsa, birlikte, bir bilinmez coşku ülkesine yol alıyorlar. Davulcular, esmer yüzlerinde yol yol ter. Oyuncular, kirli yüzlerinde ışıl ışıl sevinç. Zurnacılar gergin avurtlarında hiç çalmadıkları bir havanın körüğünü şişirmişler. Seyirci olmak zorundaki grev gözcüleri, kendilerinden geçmişler.

Unutulmaz bir düğünün yankıları, salt Eyüp tepelerinde değil, Kasımpaşa, Tepebaşı, Hasköy sırtlarına değin tırmanıp gümbürdüyor. Gümbürdüyor, artıyor ve dünyanın yüreği Haliç kıyısında atıyor.

Kahveden eve gideceğine, doğru grev çadırına yöneliyor Hüseyin. «Alışkanlıklarımı değiştirdi bu grev benim,» diye düşünüyor. Sonra kendini yanıtlıyor kaygısız. «Tabii ama... Beni değiştirdikten öte, alışkanlığın sözü mü olur.»

Ve irkiliyor çadırın önüne geldiğinde.

Dikilip kalıyor olduğu yerde, gördüklerine inanamıyormuşcasına.

Araştırıcı bakışları yanılmak isteğiyle kırpışıyor fabrikanın pencerelerinde dolanıp. Yanılmadığını anlayınca tasalı tasalı bakmyor. Lüks lâmbasının ışığına Ahmet'in gölgesi vuruyor birden. Dö-

nüp, gözlerinde sorularla, başını dikiyor.

— Bakımı bitirmişlerdi, - diye açıklamaya koyuluyor Ahmet. - Sonra birden makinaları faryap ettiler.

— Yani bizi atlattıklarını sanıyorlar öyle mi?

— Adamların grev kırıcı olduklarını bilemezdik ki, ellerinde takım taklavatla girerlerken. Bilsek, engellerdik.

— Bilmemiz ve de engellememiz gerekliydi Ahmet. Makinalar çalışırsa, bizim anlamımız kalmaz.. O makinalar ancak bizimle çalışmalı. Yoksa söner grevimiz.

— Elimizden bişey gelmez ki... Bakım ustası olduklarını söyleyerek girdiler içeri. Şimdi tümü birden dokuma işçisi kesildi.

— Sen kanunu okudun. Böyle bir hakları var mı?

— Yok... Grev kırıcı bunlar. Cezalandırılmaları gerek.

— Demek iş mahkemeye kalıyor, bunları burdan atmak istersek.

— Evet... Ve mahkeme de kaç zamanda biter, Allah bilir.

— Ya!.. Güzel!... Gel bakalım benimle. Salih'le ötekileri de çağır... - Ahmet seyirtirken çadıra daldı. Başını ellerinin içine alarak düşünceye durdu. Cezmi Baba'nın anlattıkları canlandı gözlerinde. Kendi yaşadıklarını geçirdi kısa bir anda. Ne yapacağını tam kestirmişlerin kararıyla, başını doğrulttuğunda, tümünün karşısında dikildiğini görerek, tek tek yüzlerine baktı. Sonra sözcüklerin üstüne basa basa, konuştu; - Eğer bırakırsak, grevi kırarlar... Bırakmaz, maraza çıkarırsak, suç işledik diye polisi saldırtırlar üstümüze? Bizi tam bir

çıkmaza soktuklarını sanıyorlar. Sabahleyin erkenden savcılığa başvuralım. Diyelim ki kanuna aykırı davranışlar vardır, engelleyin. Madem grev kırıcılığı suçtur, işte suç önümüzde.

— Hemen atsın onları Savcı, - dedi Salih.

— Belli ki bunlar yasayı bilmiyorlar, - diye tamamladı Kadir. - Bilseler, suç işlediklerini de bilirler. Böyle yasa dışı eylemlere kalkışmazlar.

— Belki bunlar acemi ve cahil Kadir, - diye yanıtladı Hüseyin. - Danışmanlarının da budala olduğunu söyleyemeyiz. Bunların kuruluşu da işleyişi de yasaların dışındadır. Denetimi de devlet değil, işçi sınıfı yapar öğrenebildiğimizce. Şimdiye kadar böyle bir sınıf olmadığından başıboştular. Ve bu sınıfı yıldırmak amacıyla yapıyorlar ne yapıyorlarsa. Biz, öncü olduğumuz kadar da, deneme aracıyız. İşçinin de, işverenin de gücü şu bizim olayda ortaya çıkacak. Kim kazanırsa sonunda, patronlara da işçilere de ders verecek.

— Ben bunu düşünmemiştim, - dedi Kadir.

— Sahiden böylesine etkin mi bizim grev - diye sordu Salih.

— Ne sandınız ya, - dedi Hüseyin. - Kendiniz anlatmadınız mı, öteki fabrikalar bizi bekliyor, diye... Çıkın bakalım, sorun şurdan geçenlere.

— Doğru, - dedi Salih. - Haklısın usta. Tümü bizim başarımızı bekliyor.

— Öyleyse, bize düşen tümü adına başarmaktır. Burda kırabilirsek işverenin iradesini. Ötekileri de zayıflatmış olacağız. Ödleri kopacak grevden. Yok onlar kırarsa bizi, her yerde greve sürükleyecekler işçiyi. Öyleyse, sadece fabrika dışına çıkmak yeterli değil bu durumda. Herkesi fabrika dışına çıkarmak gerekiyor.

— O zaman da, çalışma özgürlüğünü engellediğimiz için, suçlu sayıyorlar bizi.

— Evet. Onun cezası, grev kırıcınınkinden fazladır. Ne sanıyorduk Salih, - dedi Hüseyin. - Yavrular, siz pazara yetişemediğiniz, yaşama araçlarını sağlayamadığınız için direnip grev yaptınız. Alın bakalım, hakkınız istediğinizden fazladır. Bu fabrikayı bu hale getiren siz olduğunuza göre, kârın tümü de sizindir, alın paylaşın, diyeceklerini mi?

— Biz kârın tümünü istemedik ki, - diye söze girdi Kadir. - Saat ücretlerimize elli kuruş daha zam istedik. Ancak böyle olursa, biraz daha karnımızın doyacağını belirttik. Yirmibeş de yirmibeş, diye tutturdu adamlar.

— Hiç yok da diyebilirlerdi, - dedi Hüseyin. - Demediklerine de şükredelim. Neyse konumuz o değil. Bu işi kazanmamız gerektiğinde tümümüz kararlı mıyız?

— Evet, evet amca... Ben varım sonuna değin.

— Ahmet olunca, ben de varım, - dedi Kadir.

— Söyle ustacığım, - diye konuştu Salih. - Üstümüze düşen neyse, buyur, yerine getirelim. Getirelim ki, dediğin gibi yenilmekten kurtulalım bir güzelce.

— Biz dördümüz, - dedi Hüseyin. - Dört uzlaşmış kafa olarak her tür sorumluluğu yükleneceğiz. Çok sıkıştığımızda, gözümüzü kırpmadan yapacağız gerekeni. Ve yaptıktan sonra da pişmanlık duymayacağız. Söz mü?

— Usta, - dedi dayanamayıp Salih. - Hastaneden çıktığından bu yana bilmece gibi konuşmaya başladın. Eskiden, kesin, açık söylerdin içindekini. Şimdi değiştin, kusura kalma ama, ne istediğini bir türlü anlayamıyorum.

— Bire aman Salih, - dedi. - Sen de anlayamıyorsan, ben tümden üşüttüm demektir. Apaçık söylediğin için sağolasın.

— Yok üşüttün demedim. Diyemem bunu. Ama, bir başkalık seziyorum sende. Bir bilgelik desem de olur. Eskiden, şunu şöyle yapalım, derdin. Anlar yapardık. Şimdi sorumluluk, diyorsun. Biz dört kişi diyorsun. Bırak bunları ustacığım. De ki, biz ne yaparsak söndürürüz şavkını fabrikanın. Ve nice bir davranışta bulunursak, istediğimiz zammı koparırız?

— Karşımızdakiler kılı kırk yararak hazırlanıyor Salih, - dedi Hüseyin. - Bak, bizim içeri adam sokup sokmayacağımızı kamyonlarla araştırdılar. Sokmayacağımızı anlayınca, bakım için deyip, tezgâhları çalıştırdılar. Onlar böylesine akıllı da, biz bunca işçi tümden avanağa mı kestik? Biz de düşüneceğiz. Plan kuracağız ve de sırtını yere getireceğiz annacımızdakinin.

— Anladım... Şimdi sen plan kuruyorsun. Tamam Usta, - dedi Salih. - Buyur. Buyur ki, nice bir iş yapacaksak, hemen yerine getirelim.

— Oldu... Şimdi yarın sen Ahmet'le Savcılığa başvuracaksın. Kadir de gazetecilere haber iletecek. Diyeceğiz ki, böyle böyle... Yarın bütün gün bekleyeceğiz. Ertesi gün de... Ve bu iki gün içinde hazırlığımızı göreceğiz. Arkadaşlar gidip evlerinde dinlenecekler. Yarından sonra onbir vardiyası gibi tümü burda toplanacaklar. Ondan ötesi kolay.

— Ondan berisi de kolay, - dedi Kadir. - Ben tüm gazeteleri dolaşır, anlatırım.

— Eh, şu iki günü iyi kullanırsak, bir haftaya kalmaz, grev biter gibime geliyor. Elbette çok iyi hazırlanır, çok iyi vurursak.

— Sen düşün ustacığım, - dedi Salih. - Düşünürsen, vururuz. En bir zayıf noktasını sen biliyorsun. Bildiğine göre de, işaret et bize yeter.

— Sağolun, - diyerek kalktı... İçi rahatlamıştı.

Sabih, savcının karşısına geçtiğinde Profesör Halit Bey'in söylediklerini yineliyordu kafasında. Adını, soyadını yazdırdıktan sonra, sordu savcı;

— Sizin, grevdeki işçilerin yerine yenilerini alarak kanunun 27. maddesine aykırı davrandığınız iddia ediliyor, ne dersiniz?

— Biz her zaman kanunlara saygılıyız sayın savcı. Asıl saygısız grevcilerdir. Koskoca fabrika kıpırtısız kaldı. Bunca kapital, bunca mal, yokluğa terkedildi. Tüm imkânlarımızı zorladık. Ne yazık ki, birkaç komünistin kışkırtmasıyla, işçilerimiz yoldan çıktı. Açıkça komünizm propagandası yapılıyor fabrikanın önünde. Açıkça varlık düşmanlığı ediliyor. Bırakınız söylediklerini ve yaptıklarını, yazdıkları pankartların tümü Moskova'da hazırlanıp gönderilmiş. Bir okusanız, bir baksanız, mideniz bulanır. Ne demek sayın Savcı, - dedi coşup, hafif doğrularak. - Ne demek bizden emek, efendilerden yemek... Bu düpedüz komünizm. Düpedüz ahlâksızlık ve mal düşmanlığı. Siz asıl onları toplayıp tevkif edeceğinize, bendenizi çağırıyor ve grev kırıcılığı yaptığımdan söz ediyorsunuz.

Savcı, ağzını açmadan, sonuna değin dinledi Sabih'i. Yepyeni bir davayla karşı karşıya olmanın şaşkınlığıyla, inceledi bir iyice. Cinayet, hırsızlık ve pek az da ustasından dayak yemiş, haksız yere işinden kovulmuş ağlamaklı işçilerin davalarıyla ilgi-

lendiğinden, tam kestiremiyor. Dün bütün gün, grev lokavt yasasını elden geçirmişti. Resmî Gazete'den. Bu adamın çıkışı yasa bakımından bir anlam taşımıyor. Ya çok kurnaz. Ya tersine alabildiğine ilkel. Yasal bir davranışı, yasa dışı düşüncelerle karıştıracak ölçüde ilkel... Tam çıkartamıyor. İçinin bir yerlerinde, değişik düşüncelerin çatışması sürüp gidiyor.

— Öyle mi, - diyor elinde olmaksızın.

— Evet sayın Savcı... Daha geçen gün ne yaptılar biliyor musunuz? Tüm Eyüp işçileri toplanıp, söylevler vererek, grev düğünü yaptılar. Hem de fabrikamızın önünde. Gece gündüz davul dövdürüyorlar. Kulaklarımız patlayacak gürültülerinden. Hele o elebaşıları... O Hüseyin Usta yok mu? Asıl kafası ezilecek adam o beyefendi. Kimliği araştırdığınız zaman, dehşete düşersiniz. Çağırıp öğreniniz nasıl bir komünist olduğunu. Grevin başını çekenler de hep onun yetiştirmeleri. Gepgenç insanları da zehirlemiş bir iyice. Ahmet meselâ... Baştemsilcisi ve işçilerin greve sürüklenmesinde en etken kişi. Grev sırasında onları en çok kışkırtanlardan ve anlattığım düğünde Ahmet'in karısı olan muhasebe memurelerinden Fatma... Tümü Hüseyin Usta'nın yetiştirmesidir. Babaları, amcalarıdır ikisinin de. Diyebilirim ki, öz çocuklarıdır. Kaç kez çağırdım yanıma. Hüseyin Usta, dedim. Sen birkez aldanmış, yanlış yol tutmuşsun. Bu gencecik insanların önünde uzun bir gelecek var. Bırak, kendi hallerine gitsinler. Bak biz onların yükselmesi için elimizden geleni yapıyoruz. Ne gezer efendim. Sanki ben tersini söylemişim. Sanki dürtükle, senden öte olsunlar demişim.

— Kaç işçi aldınız işe - diye sordu ansızdan

Savcı.

— İşçi almak mı? - diye yanıtladı hazırlıklı hazırlıklı Sabih.

— Yani bu dilekçede yazılanlar yalan mı?

— Elbette efendim. Ben size neyi anlatıyorum deminden beri. Amaçlarının beni ürkütmek, komünist oyununa getirmek olduğunu değil mi?

— Bırakın bunu, - dedi sonunda bıkkın bıkkın Savcı. - Böyle bir ihbarda bulunursunuz, ya da bulunuyorsunuz, hemen soruşturmaya başlarız. Birbirine karıştırmayalım lütfen. Şimdi sizin, grev kırıcılığı yaptığınız ve kanuna aykırı olarak, grevcilerin yerine yabancı işçi aldığınız iddiası var. İşçi aldınız mı, almadınız mı?

— İçerde çalışanlar var evet efendim. Ama onlar, izinden dönen işçiler. Greve katılmak istemediler. Grevcilerin amacı onları da yanlarına çekmek.

— Peki bunu isbatlayabilir misiniz? Meselâ, geçen ayın bordrosunda gösterilmiş mi bu işçiler?

— Söyledim ya efendim, izindeydiler.

— Yani bordroda gösteremezseniz. Burdaki iddia doğrudur.

— Size beşyüz lira para cezası için yalan söyleyecek değilim efendim. Alınan işçiler, bakım yapıyorlar. İzinden dönüp de greve katılmayanlar ise, çalışmak istediler. Çalışma hürriyetlerini kısıtlayamazdım tabii.

— Yani yabancı işçi aldığımızı kabul ediyorsunuz.

— Hayır etmiyorum...

— Özür dilerim, soruşturma açacağım.

— Hay hay efendim. Kanunlarımıza ve emrinize karşı saygımız sonsuzdur. Ne emrediyorsanız

hemen sunalım. - Kıpırdandı yerinde. - Gidebilir miyim acaba?

— İfadenizi bir yazdıralım da...

Zile bastı. Daktilo kucağında giren yazıcıya işaret etti. Sabih'in son söylediklerini özetleyerek, yazdırdı. Yazıcı üç kopyalı ifadeyi çıkardı. İmzalayacağı yeri gösterdi Sabih'e. İmzaladı.

— Şimdi gidebilirsiniz, - dedi Savcı. Yapacağı başka şey olmadığından kaykıldı arkasına. Olmadığını Sabih de biliyordu. Bildiğinden, en sonunda çıkarmıştı baklayı ağzından. İşçi başına beşyüz lira ceza. «Hemen verebilir bunu. Nasılsa cebinden çıkmayacak, patronu ödeyecek,» diye düşündü. «Yeter ki grev kırılsın.» Doğruldu sonra, başını salladı; - Yaz, - dedi. Bize geçen ay çalışan ve greve çıkan işçilerle, şimdi çalışmakta olanların bir listesini ve haftalık bordroların birer kopyasını yollasınlar.

Hüseyin grev dışı işçiler vardiyasını çadıra toplamış, söyleşiyordu.

— İyi dinleyin, - dedi. - Önce içerdekilere anlatın. Yaptıkları iş, kısa dönemde kârlı gibi gelebilir. Kârlı da gerçekten. Kırkar lira gündelik alıyorlarmış. Üstelik yeme içme, yatma kalkma da fabrikadan. Elli lirayı aşıyor demektir bu. Benim aylığımdan fazla eder kaba işçinin ücreti. Ama, uzun zaman üstüne hesaplanırsa, utanç duyarlar yaptıklarından. Son uyarınızı yapın. Girdikten sonra, saat üçe kadar işi bırakıp, çıkmalarını söyleyin. Aldırmaz, sizinle alay ederlerse, her hangi bir davranışta bulunmayın. Saat tam üçü bekleyin. Ve iç kapıları açın, tamam mı?

Başlarını salladı vardiyacılar. Tek yanıt vermeden, fabrikaya yöneldiler. Sabih, kapının önünde bekliyordu. Alaylı bir gülümsemeyle;

— Ne o? - dedi. - Bakıyorum, çadıra uğramadan gelemiyorsunuz.

— Kanun çalışacaksınız demese, hiç gelmeyiz ya beyim, - dedi arkalardan Hüsrev. - Buyruk böyleymiş, geliyoruz işte...

— Öyle... Siz çalışmak zorundasınız. Hadi girin içeri de, ötekiler yetişsin çadıra.

İşçiler ses çıkarmadılar. Sabih başını salladı. Grev dışı bırakılanların girip, içerdekilerin çıkışını izledi bir süre. Sonra kapıları ardından kapayıp, kendi yerine geçti. Bir sigara içti derin derin soluklanarak. Saatine baktı. Öteki vardiyaya değin zaman öldürmek amacıyla, dışarı çıktı. Grev başladıktan hemen sonra arabasını yenilemişti patron. Ücretini de artırmıştı yeniden. Canla başla çalışmasının karşılığını almıştı bir iyice. Şimdi grev sönerse, en önemli müdür olacaktı. Ve ayrıca pirim de alacaktı. Arabasına atladı. Şişli dolaylarında açılmaya başlayan lüks kulüplerden birinde, burdaki gürültüyü unutmak amacıyla, gaza bastı.

Hüseyin, Sabih'in çekip gitmesinden daha bir kıvançlandı. Salih, Kadir ve Ahmet, çadırın yöresinde dolanıyor, giderek artan kalabalığın kıpırtısıyla coşuyorlardı. Fatma, bir kıyıya çekti Ahmet'i.

— Niye topladınız bizi buraya?

— Bilmiyorum. Amcam söylemedi.

— Söylemedi mi? Şimdiye hiç bişey gizlemedi bizden.

— Gene gizlebezdi. Sanırım sorumluluk yüklememek amacıyla gizledi bukez.

— Sorumluluk mu. Ne gibi?

— Ben de bilmiyorum. Ne var ki davranışından anlıyorum.

— Ahmet, - dedi sarılıp, ürkek gözlerle çevresini kolaçan ederek. - Başına bir iş gelmez değil mi?

— Bilemem. Sanırım amcam da bundan sakınmak istiyor.

— Ne olursa olsun, - dedi silkinerek Fatma. Daha bir sarıldı. - Dikkatli ol...

Hafif döndü Ahmet. Gözlerinde ılık bir ışıltının akımlaşmasıyla, eğildi Fatma'ya doğru. Genç kadının dudaklarında pembeleşen ıslaklığa uzanmak isterken Hüseyin'in sesiyle irkildi.

— Koş, - dedi Fatma, dudaklarını büzerek. - Koş, seni çağırıyor.

Karısının deminki ve şimdiki davranışını düşünmeye zaman kalmadan, seyirtti Hüseyin'in yanına Ahmet. Yöneticiler çadıra kapandılar. Hüseyin, bir giz verecekmiş de, ağzı sıkılıklarını denetlemek istermişcesine süzdü tümünü.

— Kaç kişi var içerde?

— Üçyüze yakın, - diye yanıtladı Salih.

— Bizimkiler içinde mi bunun, dışında mı?

— Dışında amca.

— İyi... - Saatine baktı. - Yavaş yavaş hazırlanalım.

Kendini makinanın hızına kaptırmışcasına dikilen Osman'ın yanına yaklaştı Hüsrev. Sırtını sığazladı belli etmek istemiyorcasına.

— Hüseyin Usta selâm yolladı.

— Aleykümselâm, - dedi Osman yönünü değiştirmeden.

— Onların çalışması, bizim grevin kırılması demektir, diyor. Onlar da işçi, biz de işçiyiz. Bizi birbirimize vurduruyorlar. Çalışmasalar, işi düzene kosak, onlara da yer açılır.

— Bize yer açıldı arkadaş. Kırk kâğıt gündeliği düşümde göremem ben. Üstelik prim de verecekler.

— Bizim grev kırılıncaya. Sonra da tümünüzü kapı dışarı edecekler.

— Hiç sanmam. Sadakatımız ortada. Sizinki de...

— Bunun sadakatla ilgisi yok. Bizimle birlik misiniz, değil misiniz?

— Birlik olsak, dışarda olurduk. Yine işsiz ve kapıcının kovaladığı kişilerden biri.

— Diyor ki Hüseyin Usta, saat üçte dışarı çıkıp, bize karışsınlar. Çalıştıkları yeter.

— Sen de de ki, ben burdan adımımı atmam arkadaş.

— Doğru değil bu yaptığınız.

— Doğru eğri... Her koyun kendi bacağından asılır. Siz grev yapıyorsunuz, biz çalışıyoruz. Biz size karışmıyoruz, siz bize karışıyorsunuz. Asıl doğru olmayan bu.

— Saat üçe geliyor. Son sözünüz bu mu?

— İlki de sonu da bu...

— Siz bilirsiniz...

Umutsuzlukla başını sallayarak döndü Hüsrev... Kaç kişiyle konuştuysa yanıt aynı olmuştu saat onbirden beri. Hiç birinin greve katılmaya isteği yoktu. Öteki arkadaşlarını dolandı. Tümü aynı umutsuz baş işaretiyle, çaresizliklerini belirttiler...

Kapının üstündeki elektrikli saate baktı Hüs-

rev. İşaret etti ötekilere... Ağır ağır kapıya yöneldiler. Hüseyin'in dediği gibi saat tam üçte kapıları açtılar. Daha yerlerine dönerlerken, ardına değin açılan kapılardan oluk oluk insan aktı içeri... Hüsrev hemen ana şarteli indirdi. Kalabalık dağılıp toplanarak, makinaların başında çalışanları toparlayıp, dışarı aldılar. Bir anda, fabrikanın içinde grev dışı bırakılanlardan başka kimse kalmadı.

Grev kırıcılar, her biri üç dört kişinin arasında avluya çekildikten sonra, sesler geldi her bir yandan.

— Düştü düştü...
— Ah... Yandım...
— Yahu toplayın...
— Anam... Vurmayın be...
— Çamura bulanmış zavallı...
— Of... Ah başım...
— Allah...
— Bırakın... Bırakın beni...
— Dur oğlum. Baksana pantolonun yırtılıyor.

Fabrikanın ışıkları sönmüştü. Karpit ve lüks lâmbaları da... Karanlıkta, karanlıktan koyu yığınlar kıpırdanıyor. Denize doğru, cadde yanına koşuşmalar, dağılıp toplanmalar, yumruk ve tekme sesleri yükseliyordu alabildiğine. Bu seslerin arasında, kaçtı, tut... Yaklaşmayın yakarım... Durun be... Yeter be... Bırakın... gibi sözcükler parlayıp sönüyordu.

Hüseyin, kapının önüne değin yaklaştı.

— Hüsrev, - dedi. - Yak oğlum ışıkları. Siz oyalanın bildiğiniz gibi.

— Dışarısı tamam mı usta? - diye sordu Hüsrev.

— Evel Allah...
— Elleriniz dert görmesin.
— Sizin de...

Işıklar yanınca belirdi durum. Kiminin yumruğunda kan izi, kimin paçasında, pabucunda sıyrıklar vardı. Grevciler de yaktılar ışıklarını. Sonra Hüseyin'in işaretiyle, Haliç kıyısına seyirterek, yüzlerini ellerini yıkadılar. Lekeleri çıkaramayanlar evlerinin yolunu tuttu aceleyle. Fazla yumruk yemekten yatıp kalmış olanları hastaneye taşıtmak amacıyla, Hafız'ı çağırttı Hüseyin. Araba onları Samatya'ya götürürken, gözlerinde belli belirsiz bir sevincin ışıltısıyla baktı fabrikanın camlarına.

Saliha, kahvesini pişirmiş, önüne koymuştu. Hüseyin fincanı kaldırdı dudaklarına doğru. Dalgın dalgın aşağılara baktı bir süre. Haliç'in suyu bir iyice kirlenmişti... «İlk zamanlarda, dupduru, apaydınlıktı o su. Şimdiyse, yüzüne bakılmaz, yanında durulmaz halde. Ne yapsın atelye ya da fabrika kuracak adam. Her yerde elektrik yok. Yol yok... Gerektiği ölçüde su bile yok. Kentlerin göbeğinde var bunlar. Fabrikalar da kentlerin göbeğinde kuruluyor ister istemez. Sonra insanları dışlıyor sanayinin çarkları. Kentlerin göbeği işyeri oldukça, yayılıp, genişliyor mahalleler. Bizim buraları dağbaşı, gecekondu sayılırdı daha on yıl öncesinde. Bir İbrahim, bir de bizimle birlikte Basri Kalfa gelmeye cesaret edebilmişti. Şimdi elektrik, su olduğu gibi, yolumuz bile var.»

Kahve elinde dalıp gitmişti. Daha ikinci yudumu bile içmediğini sezinledi kapının zili çalınca.

Saliha açmaya seyirtirken, kocaman bir höpürtü çekti içine. Karısının saygılı tıpırtılarla yaklaştığını sezince, bir değişikliğin varlığıyla ikirciklendi. Hafif döndü kapıya doğru. Dönmesiyle dikilip, saygılı bir tutum alması bir oldu.

Nevres, yüzünde yarı acı, yarı gülümsemeyle kendine doğru yaklaşıyordu. Hemen, belini hafif kırarak, yer gösterdi. Bitkin bir adam havasıyla çöktü Nevres. Parlak elbiselerinin, beyaz gömleğinin altından kızarmış bir ıstakoz kızıllığıyla fırlayan kellesi, o yana bu yana düştü bir süre. Ak mendilini, güvercin gezdirir gibi ablak yüzünde dolandırarak, boncuklanan terleri sildi.

— Kaç zamandır sana gelmek istiyordum, - dedi başıyla selâm verdikten sonra.

— Hoşgeldiniz.

— Sabih, senin de grevciler arasında olduğunu söyleyince, bir yerime bir hançer saplandı sandım. Hemen atlayıp gelmeyi kurdum. Bunu bana yapamıyacağını söyleyecek, bağırıp çağıracaktım. Sonra düşündüm. İnsan kendine karşı grev yapar mı? Ben yapar mıyım meselâ? Yapamam. Bu fabrikanın senin gözündeki anlamını düşündükçe, işin nedenini araştırdım. Kendimi senin yerine kodum sonra. Sıkıştırdım Sabih'i. Sıkıştırınca iş meydana çıktı. Hak verdim sana. Birgün biri gelip, biri de değil, sen gelip bana yalan söylesen nasıl yıkılacağımı düşündüm kendimce. Değer mi, demişsin Sabih'e. Bunun anlamını kavrayamaz o. Tümü sonradan geldiler buraya. Tümü hazıra kondular açıkçası. Ama biz ikimiz. Seninle ben, hatta daha da önce sen, temelinden çatısına, oluşumundan gelişimine canını, gençliğini kattın. Doğruydu söylediğin. Değmezdi ve biz bunun temellerine yalan

katmamıştık. Oldu birkez. Kazanmak için herşeyi hoşgörüyle karşılayanların arasına düşmüşüz. Biz öyle yapamazdık. Kazanmak için nice bir yırtınılması, nice bir herşeyi yitirmenin eşiğinde debelenilmesi gerektiğini çok iyi biliriz. Sen ve ben... Hak veriyorum sana. Hak vereceğini umarak. Hak vermesem de, apaçık doğruyu söylüyorum. Temellerimiz sağlammış. Grev yıkabilirdi bizi. Yıkmadı şimdiye. Bu, bundan öte yıkamaz anlamında değildir Hüseyin. Rakiplerimiz göbek atıyorlar. Biraz daha uzarsa grev, tüm pazarımıza konacaklar. Çünkü elimizde mal yok. Siparişler gecikiyor. Gecikmenin yerine başka fabrikaların ürünü gidiyor. Bizi dolaba kodular anladığım ölçüde. Ben baştan verecektim istediklerini. İşveren Sendikası, diretmemi söyledi. Danışmanların tümü, sizin bir aydan fazla dayanamıyacağınızda sözbirliği ettiler. Oysa, nerdeyse iki aya yaklaşacak greviniz. Senin çok etkin olduğun söyleniyor: Haklıyı, haksızı benden iyi bilirsin. Fabrikanın durumunu, anlattıklarımı da... Kotar bu işi Hüseyin. İstediğiniz elli kuruşluk zammı kabul ediyorum. Yolla temsilcileri, sözleşmeyi imzalayalım. Hatta yetkin varsa, burda bitirelim bu işi. Oyun bitsin. Çünkü, altından kalkılmaz zararlara uğruyoruz. Batma tehlikesiyle karşı karşıyayız... - deyip sustu birden sesi tükenmiş gibi.

Saliha, hazırladığı kahveyi koşturmuştu, çeyizinden kalma en güzel Çekoslovak fincanıyla. Gözlerinde belli belirsiz bir utançla baktı kahveyi alırken Nevres. Hiç sesini çıkarmadan, tek sözcükle karışmadan, dinlemişti Hüseyin. Neyin doğru, neyin yalan olduğunu ayırmaya gerek görmeksizin. Nevres ilk yudumunu alıp, içten içe bir oh, çekinceye

de sesini çıkarmadı. Sonra hafif acılı bir gülümsemeyle;

— Ben hiç etkin değilim Beyim, - dedi. - Binbeşyüz grevciden biriyim sadece. Sağolsun gençler azbiraz önem veriyorlar, kafamızı polis sopasıyla yaralayıp, onarttığımızdan beri. Ama, bu işi kotaracak ölçüde sorumluluk vereceklerini sanmam.

«İhtiyar kurt,» diye düşündü Nevres. «Kedinin fareyle oynadığı gibi oynamak istiyorsun benimle. Şu grev kırılmalı, kulağından tutup atmalıydım ki seni kapı dışarı. O zaman da böyle habersiz davranabilir miydin görürdük.»

— Gençler sorumsuz davranabilir. Benim müdürlerin davrandığı gibi. Biz öyle değiliz Hüseyin. Onlar gibi değiliz. Bizim herşeyimiz bu fabrika. Onlar kendilerini yönetici ya da yönetilen saymakta haklı olabilirler. Haklıdırlar da... Kimi gökteki ayı ister, kimi yerdeki çamuru bile vermemek için diretir. Ama sonunda fabrika batarsa, her biri yeni bir iş bulup, elini yıkar. Belki öğünür iki yanda... Biri diretmekte başarılı olduğundan, öteki bir fabrika batırıp, başkalarına gözdağı verdiğinden. Olaya dışından bakabilsek seninle ben, yabancıymış gibi görebilsek, iki yana da hak veririz hiç oyalanmadan. Çünkü iki yan da gençlerden oluşmakta. Tümü yeniden başlayabilir hataya. Biz öyle değiliz. Yeniden başlayamıyacak kadar büyüdük ve tükendik bir yerde. Ne sen otuz yıl önceki sensin, ne ben o Nevres. Bizim herşeyimiz, orda yatıyor. Bir eser olarak yükseliyor ya da. Korumak zorundayız bunu. Biliyorsun. Senden istediğim bu. Elli kuruş zam demişlerdi saat ücretlerine. Evet, diyorum. Elli kuruş zam yapılacak. Başladıkları andan sayılmak üzere, zamlı ücretlerini alabilirler.

«Dümen buymuş demek. Buraya gelmeler, bu aşağıdan almalar salt yenilginin üzüncü değil. Bir yandaş bulma isteği hiç değil. Üç milyona yaklaşan bir payı koparma. Şu altmış dört yılında üç milyon da az para değil.» Bir öfke kabardı içinde. Yüzünde, belli belirsiz bir allık gibi noktalanan giderilmez bir öfke. Gülümseyen ve patronun dediklerine hak vermeye yatkınlaşan bakışlarının kökünde bir çelik ışıltısı yanıp söndü. «Ulan», diye geçirdi içinden. «Ulan şuncacık duygu olur bunca eski ve uzun dostluğun içinde. Şuncacık yürek yakınlaşması bulunur böyle bir durumun ortasında. Ben nice bir hayvan olmalıyım ki, yumuşadım, sezdirmesem de... Nice bir avanak olmalıyım ki, şu sevgi pazarlığında ağzımı sulandırıp, seyirteyim çocuklara. Diyeyim ki, böyle böyle arkadaşlar. Açıktan üç milyonu sokuverelim patronun cebine. Adam ayağımıza değin geldi ağlamaklı... Yok arkadaş... Cezmi Baba yerden göğe haklı. İşçi dediğin işçi, dünyanın en uyanık adamı olmaya koşulu. Uykusunun en derin yerinde bile zorunlu buna. Yoksa kazığı öyle bir sokarlar ki, horultusunda fizilenir kol gibi.»

— Anlattıklarınız yüreğimi kanattı beyim, - dedi kendini yatıştırarak. - Hemen varıp diyeceğim gençlere. Bu işi uzatmanın anlamı kalmıyor. Patronumuz, bizi bizim ölçümüzde düşünüyor. Şimdi fabrikayı düşünme sırası bizde. İstediğimiz zammı kabul etti. Hem de işe başlarsak, sözleşme çağrısından bu yana ödeyecek, derim izniniz olursa.

— Hüseyin, - diye zıpladı Nevres. Sarıldı kent paketine. Bir sigara yakıp, dumanını üfledi koyu koyu. Sonra aklına gelmiş gibi paketi uzattı Hü-

seyin elini kalbinin üstüne koyarak yadsıdı. - Çok iyi bilirsin ki, her tür sözleşmenin geçerlik zamanı, anlaşmanın imzasıyla yürürlük kazanır. Şimdi biz tutar, geriye doğru gidersek, müşterilerimizin eski fiattan mal istemesi gibi bir durum doğururuz. O nedenle, szin ve benim suçum olmayan durumlardan, fabrikayı sorumlu tutamayız. Tutmamalıyız.

— Ben de bunu söyleyecektim beyim, - diye atıldı Hüseyin. - Sizin ve bizim suçumuz yok bu işte. Tartışmalar uzamasa, iş greve varmasa anlaşmanın olduğu günden yürütebilirdik herşeyi. Ama bunca olaydan sonra, neden olanları cezasız bırakırsak, yanlış davranırız. Onlardan keseriz aradaki miktarı. Böylelikle, bir daha bizimle, sizin aranıza girmeye kalkışamazlar.

— Onlar ödeyemez ki bunu Hüseyin, - dedi Nevres. Anlayıp, anlayamayacağını denetledi bir yutkunarak. Sonra elinde değilmişcesine mırıldandı. - Üç milyondan fazla eder. Hangi müdürün gücü yeter bunu ödemeye?

«Demek ben yanlış hesaplamışım,» diye düşündü Hüseyin. «Daha da fazlaymış. Kurnaz, kuruşuna değin hesaplamasa, buraya gelir miydi?»

— Ödeyemeseler bile ders olur beyim, - dedi. - Bir dahaya fitnelik etmezler.

— Sen birkez denesen. Belki işçilerimiz razı olur? Belki hak verirler bana?

— Beni her türlü girişimde bulunmaktan yasaklayabilirler Beyim. Çok uzun bir grev yaptılar. Çözüleceklerine bütünleştirdi grev onları. Kaçkez öğüt vermek istedim. Dinlemediler. Şimdi kalkıp, hiç bir yetkim, hiç bir sorumluluğum yokken aracılık edersem, beni de suçlarlar. Hayın gözüyle bakarlar. Son olanağımızı da yitiririz. İsterseniz, siz

kendiniz konuşun. Bir kurul istediğinizi söyliyeyim. Bir gün, saat verin. Geçmiş olsun demeye geldiğinizi söylerim. Bu arada işi kendinizin kotarmak istediğiniz de...

«Yahu, bu eski Hüseyin değil,» diye düşündü Nevres. «Eskiden bir sigara verip sırtını sığazlasam, bütün dağları yaratmışcasma kasılırdı. Şimdiyse, en usta pazarlıkcıların altından kalkamıyacağı bir tartışmayı sürdürüyor. Bir grev, bir işçiyi bu duruma getirirse, biz boku yedik. Hemen işverenler sendikasına bildirmem gerek. Biz kendimizi yakacak ateşi kendi ellerimizle tutuşturuyoruz. İşçilerin en salağı, benden kurnaz, benden acımasız oluveriyor iki aylık bir sürede. Ya hakkı ellerinden almalıyız bunların. Yasal olarak. Yasa dışına iterek. Ya da istediklerini vermeliyiz. Belki ötekiler, bunca uyanmamıştır. Bu ne olsa usta. İşte de, durumda da... Belki o gençleri kandırmak daha bir kolay olacak. İyi bir teklif.»

— Sen böyle uygun görüyorsan, öyle olsun. Bilirim benden çok düşünürsün fabrikayı. Kurtarmak gerektiğini benden iyi bilirsin. - Sonra doğruldu hafiften. - Hemen yarın toplanalım fabrikada. Sabahtan... Oturur, anlaşırız, anlayışlı davranırlarsa. - Yürüdü. Sokak kapısının ardında saygıyla dikilen Saliha'nm elini sıktı. - Sağol Saliha kardeş, Hüseyin'ime iyi bakmışsın. Kısa zamanda toparlamış, - diyerek çıktı. Arabasına kurulup, İşveren Sendikasına çekmesini söyledi. Gözlemlerini iletip, akıl vermek amacıyla, sırtını dayadı yumuşak koltuğa.

Tokmaklar davulları sonkez döğdü...

Zurnalar, Haliç'in sularına halayın yankılarını serpiştirdiler...

Ve tam saat sekize beş kala fabrikanın sireni, işbaşını bildirdi çığlık çığlığa.

Ahmet, çekmesine bırakmadan Hüseyin'in eline yapıştı. Sevginin taştığı, saygının doruklaştığı bir davranışla öptü...

— Amca, - dedi ardından. - Sen olmasan bu grev olmazdı...

Hüseyin, gözlerinin kenarında beliren yaşları göstermemek isteğiyle kırpıştırdı gözkapaklarını. Sevecen sevecen baktı Ahmet'e;

— Asıl, el öpmesi gereken benim oğlum. Eli öpülecek olan da siz... Fatma, sen ve direnciyle bu sonucu sağlayan yoldaşların tümü. Siz olmasanız, otuz yıl önce koşulduğum dolapta dönüp duruyordum ben. Gözbağı takılmış ihtiyar beygir gibi aksıra tıksıra dönüyor ve dosdoğru gittiğimi sanıp, kendimi avutuyordum. Sonra... - Durakladı... Fabrikaya, hâlâ buharı tüten sirene baktı uzun uzun. - Sonra suyu sıkılmış limon kabuğu gibi çöpe atıldığımda, hayvanlığımın acısıyla kıvranan biri olacaktım. Oysa siz işçiliğimi öğrettiniz bana. İşçi gibi işçi olmayı bellettiniz yeniden. Ve bunun ne anlama geldiğini gösterdiniz. Yaşattınız daha doğrusu... Asıl borçlu olan benim. Ve asıl kutlanacak, eli öpülecek olan da sizsiniz...

Bütün işçiler, Hüseyin'in girişini bekliyorlardı. Onun duraksaması, hepsini yığınlaştırıvermişti. Kulaklarında sirenin yankısı, gözlerinde başarının parıltısı, öyle dikildiler bir an...

Fatma, gözleri Hüseyin'in ağzında İdare'ye yönelmek için kıpırdanırken, atıldı;

— Salt sen değilsin gözbağını çözen amca... Biz, hepimiz görüyoruz artık. Yaşıyoruz dediğin gibi... En önemlisi de nedir biliyor musun? Bizsiz olmadığı... Asıl gördüğümüz bu... Ve bunu gördükten sonra, bizi bizden geçirmeleri güç... Olanaksız hatta...

Bir adım attı İdare yönünde...

Salih Usta'yla Kadir yanına sokuldular.

Kitle dalgalandı o boşluğu doldurmak istermiş gibi...

Yürüdüler...

Herkes makinasının başına geçerek, Hüseyin'in şarteli indirmesini bekledi...

Orda, şartelin başında, dikiliyordu Hüseyin Usta... Gözkapakları hafif inik, bakışlarında alabildiğine balkıyan bir güneş sevinci, duruşmada herşeyin kendi davranışıyla başlayacağının güveniyle... Öyle dimdik ve kararlı duruyor...

Elini kaldırmadan, makinalarının başında bekleşenleri okşadı bakışlarıyla... Bir kısa an içinde, yaşamının akımlaştığını görür gibi irkildi. Unutamamak, yaptığı yanlışları yinelememek amacıyla, noktaladı davranışını.

Şartele uzanan eli, farkında olmadan başına gitti. Otuz yıl önceki sızılarıyla, iki ay öncekiler birbirine karıştı. Biran beyninin zonkladığını, o acıların yeniden gelip çakıldığını sandı. Gözlerini kırpıştırınca, bir yenginin mutluluğuyla dolup taştığını sezdi... O acılar, çok öncelerde kalmıştı birden... Cezmi Baba'nın anlattığı zamanlardan bile daha eski günlerde, yitikliğe yönelmişti...

Gülümsedi...

Yaşanan ve öğrenilen ne varsa o gülümsemede gerçek olup, makinalarda yansıdı... «Artık yalnız

değilim. Artık o günler geri gelmez bir daha. Ben bunca işçide varım... Ve onlar bende yaşıyorlar... Yaşadık ve kazandık. Ne var ki başlangıcındayız işin... Cezmi Baba haklıydı... Halil Bey boşuna harcamıyordu hayatını. Boşuna olmaz. İşçinin ne olduğunu biz bunca yıllık işçiler yeni öğrendik. Onlar yaşamışlardı. Yaşadıkları için de dönülmez bir yoldu gittikleri. Benim için nasılsa öyle... Yolları biz yaparız... Üstünde yürüyen, ilerleyen de biz olmalıyız. Bu başlangıç yolun ilk kazması. Nice bir kavga var önümüzde? Nedir şimdi başardığımız? Başarı mı? Yoksa yeni başarısızlıkların bir girişi mi? Elli kuruş zam almak, bunca direnişten sonra ne getirir? Önemli olan yarattığına sahip olmak değil mi?

İşte buydu onların bana aktarmak istediği... Ve bunu söylüyorlardı geceler, günler boyu.

Yüzyıllarının başarısızlığının, milyonlarının kan ve ateş deryası içinden geçip gelmesinin anlamı burda yatıyordu. Yeniden mi geçelim ordan? Yoksa geçmesek olmaz mı? Ne değişti otuz yıl öncesine göre? Sertlik mi? Öylesine sıkışmadıklarından belki... Sıkıştıkları zamana saklıyorlar sertliklerini. Ama buna karşılık, biz çelikleştik... Tek tek kibrit çöpleri gibiydik. Birleştik ağaç olduk. Biraz daha birleşsek, biraz daha büyüsek, ne eğmek mümkün bizi, ne kırıp parçalamak. Bundan sonrasının amacı o olmalı...

Yaşayanlarla, gözbağını çıkarabilmiş olanlarla sıkı ilişki kurmalısın Hüseyin... Duramayacaksın. Anlıyorsun bunu. Durman mümkün değil. Öğrendin şimdi. Öğrenmekten öte yaşadın. Ve hayat şartın oldu işçi gibi işçilik...

Sen makinaya ve makinanın sahibine bağımlı

değilsin bundan öte. Şarteli kaldırmadığında nasıl bekliyorsa makinalar paşa gönlünü. Nasıl sana bağlıysa makina, sahibi de bağımlı. Görüp yaşadığın bu. Ve görüp yaşadığını hayatının doğrusu üstüne çakıştırmak sana kalıyor. Uzun mu yol, kısa mı düşünmeden. Yürümeye başlamalısın. Yürümeli, yürümeli, yürümelisin...

Sana bağlı olan makina senin oluncaya kadar..

Hadi bakalım, marş...»

Şarteli kaldırdı... Bir uğultu sardı fabrikanın içini. Duvarları, çelik putrelli tavanları dolandı uğultu. Yoğunlaştı, kabardı, büyüdü Hüseyin'in kulaklarından beynine aktı... Ve orda, az önce verdiği kararın üstüne verimli bir toprak gibi çöktü, filizlenip, meyvelenmesi için...

Altınel'in kahvesinden çıkarken, Ahmet'in koluna girdi Kadir. Yokuşa vurdular birlikte. Kahvenin ışıkları gölgelerini uzatmayı sürdürürken, sarsaladı Ahmet'i;

— Yahu neler varmış da, biz bilmiyormuşuz. Kendimizi en birinciye sendikacı yazıp çıkmıştık bir grev yaptık diye. Oysa, Sülker Hoca'nın anlattıkları doğruysa, biz çok geç kalmışız. Eloğlu, benim dedemin dedesinin dedesi zamanından greve kalkmış ki, şimdi gık diyen patronun anasını bellemecesine.

— Daha bu başlangıç Kadir, - dedi Ahmet. - Yalan söylemeye borçlu değil ki. Daha bu ilk ders. Daha gerisi gelecek benim bildiğim. Gelecek ve neler öğreneceğiz.

— İyi iş yahu... Bunca kartlaştıktan sonra kafaya bişey girmez diyordum. Hele bir de Profesörler anlatınca, altıma ederim başımdan aldığımı diye kıvranıyordum ki, sorma. Neydi o genç adamın adı. Hani zayıf, uzun, ince seslisi.

— Haydar Kazgan...

— Hah o profesör... Ne güzel anlattı Sendikayı değil mi? Hele o farelerin hikâyesine bittim arkadaş. - Güldü kendi kendine. Bir süre kıkırdamasını izledi keyifle. - Ulan topan sıçan. Senden de öğreneceklerimiz varmış.

Salih'in yanlarında bittiğini sezinlememişlerdi Kadir'in kıkırtısından.

— Ne sıçanından söz ediyorsun Kadir, - deyince irkildi ikisi birden.

— Bak usta, vardiya değişince sen de dinlersin belki. Su kaçırmazsam, anlatayım.

— Bişey kaçıracağın yok. Meraklandım bayağı. Seni böyle makarası boşalmış karılar gibi kıkırdattığına göre, hoş birşey olmalı.

— Hoş ya... Dinle. Fareler Kara kedinin şerrinden usanıp, bir kurultay toplamışlar. Yaşlısı genci, sakatı sağlamı eşit koşullarda söz alıp, önerilerde bulunmuşlar. O bağırmış, tümümüz birlik olalım saldıralım kediye, diye... Ya yerse bizi demişler, vazgelmişler. Öteki debelenmiş bukez, bir köpek bulup, kaçırtalım. Dışarı çıkartır mı demiş aklıevveller. En sonunda, bir yaşlı sıçan söz alıp, arkadaşlar demiş. Bence şimdiye değin önerilenlerin tümü boş. En iyisi, kedinin kuyruğuna bir çıngırak bağlamaktır. Bunu yaptık mı, ne zaman kıpırdanırsa, çıngırak çalar, biz de kaçarız. Sıçanın hesabı kaçmak üstüne olduğundan, bir beğenmişler bu aklı, sorma usta. Hemen omuzlamışlar yaşlı fareyi. Gol atmış futbolcu gibi dolaştırmışlar kurultay yerinde. Ve tümü birden onaylayıp, şenliğe durmuşlar ki, horonlar, halaylar beri gelsin. Tam bu gürültünün ortasında bir topan sıçan, parmak kaldırmış. İlkin görmemişler. Sonra, de bakalım ufaklık, demişler. Sen ne diyeceksin. Bir küçücük soru benimki, demiş. Onayladığımız karar üstüne. İyi hoş da, çmgırağı kedinin kuyruğuna kim bağlayacak?

— İşte bitti sıçan kurultayının işi, - dedi gülerek Salih.

— Bitmiş usta, - diye tamamladı Kadir. - Daha topan fare sorusunu bitirmeden, ortalıkta kim-

se kalmamış. İşte bizim yaptığımız iş bu olacakmış, sendika temsilcisi olarak... Kedinin kuyruğuna çıngırak bağlamak.

— Ulan aferin adama be Kadir. Pek de güzel anlatmış bizi, bize... Sıçandan farkımız yoktu. Ahmet kedinin kuyruğuna çıngırak bağlamaya gittiğinde.

— Fatma yengemizle, Hüseyin Ustamız olmasa, dediğin doğru, - diye tamamladı Kadir. - Onlar yüzümüzü ağarttılar ki, deme gitsin.

— Çok bir hoşuma gitti bu seminer işi benim. Eğitim nemize dememeliyiz. Kişi her yaşta öğrenir bişeyler. Öğrenmezse, hayat beller anasını. Biz şu kısa zamanda neler öğrendik. Hiç sendika, grev bilmezdik. Ötesine bile geçip, partileri öğrendik. Gidip anlatılanları da belleyelim bir güzelce ki, gelecekte oyuna gelmeyelim yeniden.

— Vardiyada olmasan, sen de gelecektin bizimle usta, - dedi Ahmet. - Yeni sendikamız, ötekilerden daha ilerde tasalanma. Yöneticilerimiz de istiyor eğitilmemizi... Hatta, bizim partiden bilgili adamların da gelmesine ses etmediler. Demek ki, içten davranacaklar. Davranmazlarsa, biz biliriz yapacağımızı.

— Biliriz ya, - dedi Salih. - Nasılsa, kedinin kuyruğuna çıngırak bağlamayı belledik. Ve de biz bunu bellerken, sendikacılar da öteki sıçanlar gibi ortalıktan toz olmuşlardı. Bunlar iyi çıktı, ne güzel. Çıkmadılar mı, zamanı vardır her bir şeyin. Patronuna böyle kafa tutabilen işçi, kendinden olanın canına okur. - diyerek süzdü arkadaşlarını. - Bizi satacaklarını sanıyorlardı. Biz onları sattık ne güzel. Bundan öte de öyle sanabilirler. Uyanık olalım, derim ben. Nice bir uyanık olsak, oyuna ge-

lebiliriz. Ne var ki bu oyun çok sürmez. Söker alırız ellerinden her bişeyi. Hüseyin Usta'nın dediğine bakılırsa, patronlar bizimle pek oyun olmayacağını anlamaya başlamışlar. Zor oyunu bozar çünkü...

— Haklısın usta, - dedi Kadir. - Hele bir beş on yıl geçsin. Hele bir belleyelim biz her tür oyunun ardındaki parmağı. O zaman oyun etmeye kalkanın anasını bellemek, boynumuza borç olsun...

— Pek geç değil mi Kadir? Sen ne diyorsun Ahmet?

— Bence erken bile usta, - dedi Ahmet. - Unuttun mu, geçen gün ne dedi amcam?

— Anladık, işçinin kafası kalındır, geç öğrenir, dedi ama, bunca değil.

— Zor öğrenir, ama bir daha unutmaz, dedi usta. Biz eğitilmedik. Hayattan öğreneceğiz ne öğreneceksek. Bir de böyle seminerler, toplantılar ve derslerden. Ama, öğrendiğimizi yaşamadıkça ya da yaşadığımızla tam uyum içinde bulunmadıkça, belleyemeyiz. Ne dedi yine amcam... Otuz yıl, dolap beygiri gibi dönmüşüm, dedi. Oysa hayatında, otuz yıl öncesinde hem de, bizim şimdi yaptıklarımız yer almış onun. Unutulmuş bir anı gibi...

— Tamam tamam, inandım, - dedi Salih, yol ayırımında dönerken. - Hadi iyi geceler.

— İyi geceler, - diye birağızdan uğurladılar Salih'i...

Yokuşun başında, durakladılar bir süre.

— Sahi yahu, Hüseyin Usta yaşadığıyla karşılaştırdı ve de rezillikten kurtardı bizi. O olmasa, yenilirdik kuşkusuz. Bilmek önemli Ahmet. Sen de biz de direndik. Hele seninki reddedilmez ölçüde güç kattı. Ne var ki, polisin, savcının annacında apışıp kalırdık biz. Grev kırıcılarını azbiraz okşa-

mak, aklımızın kıyısından geçmezdi. Ve de istediğimiz yere yatıramazdık sonunda patronu... Öteki fabrikalar, bizden iyi sözleşme yapamazlardı o zaman. Başlangıç olmak hem iyi, hem kötü. Sopayı biz yedik, parsayı öteki fabrikalar topladı bir bakıma.

— Ne var ki, onlarınkine de dayanarak, biz toplayacağız gelecek sözleşmede.

— Demek ki, siz biz yok bizim hikâyede Ahmet... Birimizin yengisi, tümümüzün. Yenilgisi de... Bizi atabilselerdi kündeden hiç kimse yirmibeş kuruştan fazla alamazdı.

— Belki istemezlerdi bile.

— Oysa liraya doğru gidiyor işler. Akıllanır, toparlarsak biz bizi iyice, ben inandım ki, daha pekçok şey yapabiliriz arkadaş.

— Yapabiliriz elbet...

Nice bir zamandır tartışıyorlar. Akıp geçen gecenin içinde nicedir duraklaya yürüye söyleşiyorlar, belli değil. İşte olsalar bunca zaman. Ya da salt oturup düşünceye dalsalar çoktan kapanırdı gözleri. Derin bir uykunun keçelenmişliğinde kendilerinden geçerlerdi. Oysa, her sözcükte dünyayı yeniden yaratıyormuşcasına, kendi güçlerinin bilincine doğru uzanıyorlar. Ve uzandıkça, yıllar boyu sürmüş uykularını bir daha yinelemek istermişcesine, uyanıklıkları artıyor.

— Eskiden, - dedi Ahmet'in kolunu okşayarak Kadir. - Eskiden bırak bunca şeyi bilmeyi Ahmet. Bir sözcüğünü düşünüp, çözmeye kalksaydım, kafamı örtse balyozun altına uzatmış gibi olurdum. Oysa şimdi bak, senin partililer ölçüsünde lâfazanlığa vurduk. Demek ki, suskunluğumuzun nedeni bilmemekten, kendi gücümüzün ne olduğunu sezin-

lememekten geliyormuş. Bizden yana olan bilgililer, gelip de, ulan avanak tayfası, siz tek bir boka yaramazsınız belki, ama, bir araya geldiğinizde de herşeyi üretirsiniz, deyince ayıldık. Hele bir de yaşayınca bunu. Görünce, bizsiz olmuyormuş. Kendisinden Tanrıdan korkar gibi korktuklarımızı da tanrılaştıran bizmişiz. Tutma artık bizi öyle ya...

— Tutmamız gerekmiş. Hüseyin amca öyle diyor.

— O diyorsa, doğrudur arkadaş. Salıverin ulan dediğinde nice bir doğruysa, tutun siz sizi dediğinde de öyle doğrudur.

— Haklısın. Önümüzde çok aşama varmış daha. Cezmi Baba'nın derslerinden çıkarıp anlatıyor. Yeryüzünde ne ilkmişiz biz, ne son olacakmışız. Patronlar da... Ama işin sonuna bak sen. Sonu bizimmiş.

— İnanırım. Sonu bizim. Kim ki çoktur, annacına çıkacak yoktur. Biz çoksak, üstelik biz üretiyorsak bunca varlığı. Üretmiyoruz ulan ya da ürettiğimiz bizimdir arkadaş, sen kimsin dediğimizde de, değişir her bir şey... Gördük bunu. Yaşadık bir güzel. Ve de yaşarız binkez daha...

— Ne var ki, tümümüz bu kararda olmalıyız. Bir bizim bilmemiz yetmez.

— Doğru, yetmez. Biz bir avucuz daha. Bir deste, bir ordu olmalıyız ki, neyi, neden, nasıl ve de ne zaman yapmamız gerektiğini bilelim.

Söyleşiyi bitirdiklerini sandıkları yerde, yeniden başlıyorlar. Kopulamaz bir bağın yörelerinde dolandığını ve bilinçlerinde çelikleşen bir ağın giderek çevrelerini sarmaladığını seziyorlar. Yeni bir sözcük, yeni bir duraklama ve yeniden akıp geçmesi demek zamanın. Güçlükle yönlerini evlerine doğ-

ru çeviriyorlar. Kendi atılımlarını kesme çabasıyla soluk soluğa, birer baş işaretiyle iyi geceler dileyip, kopuyorlar birbirinden.

Altınel'in kahvesinde tek başına oturuyordu Hüseyin. Yenice gelmiş, kimsesizlikte, kapıya en yakın yerlerden birine çöreklenmişti. Hemen kahvesini koşturdu garson. Daha ilk yudumunu alırken, dökümden Haydar Usta daldı içeri. Hüseyin'i görünce, yüzünde sevecen bir gülücükle ilerledi. Sandalyesini ardından sürükleyerek, gelip yanma oturdu. Gürültülü sesiyle;

— Damışsın Hüseyin Usta - diye sordu.

— Daldım biraz, - dedi hafif irkilerek Hüseyin.

— Şenlikli günlere mi gitti aklın?

— Şenlikli günler önümüzde Haydar... Geçe geçti... İyi geçtiyse ne mutlu.

— Hem de nasıl be ustacığım. Parti sözcüleri yanında muhallebi çocuğu kaldılar dinime imanıma. O fiyakalı baylar, gözlüklü bayanlar, güzel konuşuyorlardı Tanrı için. Ne var ki, sözleri pek ince, bizim nasırlı kafalara giremeyecek kadar anlamlıydı. Sen çıkıp da ulan kalın kafalılar; bunca aydınlık insan ışık tutuşturmak istiyor uyuşuk beyinlerinizde, siz kös dinliyorsunuz, deyinceye uyukluyordum inan olsun. Yalnız ben değil ama. Tümümüz uyukluyorduk. Uyanık kalabilen bir senin Ahmet'ti yine. Ne olsa senin çırağın. - Birden anımsamış gibi durakladı. - Sahi nasıl bu oğlanın makinacılığı?

— İyi gidiyor. Azbiraz ustasının yanında de-

belense, birinci sınıf makinacı olup çıkar.

— İyi be... Sevindim.

— Oğlan evlendi Haydar. Nerdeyse torun sahibi olacağız, ne bu dibini eşeleme?

— Keşke kızım olsa da ona verseydim. Demem o değil.

— Eh, geveleme de, neyse söyle...

— Bize makinadan anlayan yatkın adamlar gerekti. İyi para veriyoruz. Belki ilgilenir senin delikanlı, dedim... Ne alıyor sizin orda?

— Sözleşmeden sonra beşyüzü buluyor sanırım, haftalığı.

— İstersen bir sor. Yedibuçuğu giriş olarak veriyoruz biz. İşine gelirse, beni bulsun.

— Yeni temsilci oldu sendikaya. İş değiştirir sonra da binerlerse çocuğun tepesine.

— Ayıp ettin usta, biz neciyiz? Kaldı ki, adam makinacı olsun şimdi. Mühendisler haltetmiş. Çıksa Eyüp Pazarına, makinacıyım, boştayım diye bir hönkürse, elli kişi eteğinden asılır, bize gel diye. Hem de ücret artırmacasına...

— Desene bazı dallarda adamdan geçilmezken, bazılarında bulunmuyor.

— Sen bunu anlatmıştın ya seçimden önce. Niye gidip oy verdik sizin partiye. Verdik ya, kazanamadık bire usta. Koskoca meclise onbeş kişi sokabildik, o da artık martık diye. Yine kazandı bizim eski köşekler.

— E ne sandın, bir bizimle olur mu bu is? Üstelik biz de bir avucuz şu koca Eyüp'te... Gülüp geçmiyorlarsa şimdiden, başarımız budur.

— Sana gülüp geçecek adamın alnım karışlarım ben.

— Neden. Hadi bire Hüseyin Usta diyenler ol-

du ilkten. Eğer istediğin milletvekilliğiyse, elbirliği edip gidelim bizim partiye. Diyelim ki, bizim adayımız budur arkadaş. Listenin seçilecek yerine komadınız mı, bizden oy yok. Bak nice bir yazarlar milletvekili olacağın yere. Diretince ben, bukez vazgel dediler. Bizim o tarakta bezimiz yok. Parti marti zırıltı. Grevimizi yapar, hakkımızı alırız. Ulan kanunla hakkınız elinizden alırlar, dedik. Sıkı mı? Diye cevaplandırdılar. Sonra sonra alıştılar bize Haydar. Alışmakta da sürüp gidiyorlar. Şöyle on yıllık bir zamanımız olsa önümüzde - Toz ederiz öteki partileri.

— Bizde zamandan çok ne var ki... Bunca yıl çalıştık, grev falan mı yaptık? Yoksa ustalarımızın patronu sıkıştırmasını mı bekledik, on kuruşluk zam için? Şimdi de, partileşmede bekleriz gerektiğince. Hatta gerektiğinden fazla.

— Belki de haklısın. Onbeş milletvekili çıkardıksa, öğretmenlerin, gençlerin oylarıyla becerdik bunu. Yoksa bize kalsa bizim parti, hava alırdı.

— Yabancıydık bire ustacığım. Anam avradım olsun, burda radyodan, işçiler, ırgatlar, marabalar, diye duyunca parti sözcüsünün sesini, tamam dedim. Garanti yeni bir darbe oldu, anamızı belleyecekler. Ya askere yazacaklar, ya da dama çekecekler ki, eşek sudan gelinceye sopalayacaklar. Sonra konuşmaya başlayınca adam, tüylerim diken diken oldu. İlk kez, bize sesleniyorlardı. Emekçiler, diyorlardı. Emekçi kardeşler. Bire aman, dedim ben bana. Devlet radyosuna çıktıysa, böyle bağırtacak ölçüde, neden oy vermeyelim. Demek ki öteki arkadaşların korkusu, yiğitliğini bastırmış.

— Yeneceğiz korkuyu da Haydar. Sopalandığımız için korktular belki. Belki de, tam yerleşme-

di sözler. Yerleşecek. Bir fidan gibi büyüyecek, bir ulu çınar olacağız. Nice büyüdük. Bizim orda onbeş kişi çalışıyordu ilk işe başladığımızda. Şimdi binbeşyüz çalışıyor. Szin orası, dört beş kişiyle başladı sanıyorum. Bini aştınız değil mi?

— İki bin beşyüze vuracağız nerdeyse usta.

— Deme...

— Yeni presler geldi, kız gibi dinime imanıma... Çelik kalıplarımızı bir görsen, adamın gözünü alıyor ışıltısı. Yeni potalar kuruldu ki, Allah Allah. Anlatmak kolay değil. Çalışmaya başladığımızda, tüm ev gereçlerinin döküm işleri bize bakacak.

— Sizin patron öyle öyle anamızı belliyor zaten. Adam nereye el atsa, tek kalıyor.

— Eh, kolay değil Fehmi Çok olmak bu ülkede. Kaç tane adamımız var adam gibi. Bizimki hiç bir yere el atmaz azbiraz sakıncalı gördü mü.

— Ya da ilkin sakıncalarını temizler bir iyice. Sonra vur abalıya değil mi?

— Eh, o kadarlık olacak ustacığım. Bunca vurmasalar, bu abalının da kıçını kıpırdatacağı yok ya, neyse.

— Haklısın Haydar. Abalı derin bir uykuda ki, otuz yılda güç uyanıyor.

— Uyanmaması için de efendilerimiz elinden geleni ardlarına komuyorlar.

— Daha uyandıktan sonra yapacaklarının yanında, bu hiç kalır. Yeniden uyutabilmek için çevrilecek dolapları düşünüyorum da, şimdiden başım dönüyor dökümcü.

— Demek ben geldiğimde, o baş dönmesinin içindeydin bir güzel ha?

— Grev bittiğinde, bizim patronun yaptıklarını hatırlıyorum da, bir iyice keyifleniyorum. Kav-

gaya hazırlanıyorlar Haydar. Hem de bir iyice girişmecesine. Neden dersin?

— Ağaç yaşken eğilir de ondan.

— Bunlar eğmeye falan çalışmıyorlar ki, amaçları kökleyip atmak. Demek ki, kendi dayanıksızlıkları bu. Dayanamıyacaklarını anladılar. Nice bindirip, susturursak bunları, onca iyi diyorlar.

— Desene epeyce sopa yiyeceğiz?

— Sen dedin ya, abalı sopa yemezse uyanmaz, diye.

— Peki bunlar bunu bilmiyorlar mı?

— Bunu düşünüyordum işte. Biliyorlarsa, bizim bilmediğimiz bir oyunun ardındalar. Bilmiyorlarsa, bunca avanaklığı bunca varlıklıya nice bir yakıştırırsın.

— Her sınıfın bir avanak yanı olmaz mı?

— Egemen sınıfın olmamalı Haydar. Egemen sınıfın avanaklığından söz edilebiliyorsa, orda bir bozukluk vardır. Bizim ödevimiz, o bozukluğu bulup, üstüne gitmektir. Çünkü en bir zayıf yeri orasıdır egemenin.

— Hiç acımasız vuruyorsun ustacığım.

— Biz ağıtcı mıyız yoksa yardım derneği mi oğul? Bizim bir ödevimiz var ezilen olarak. İlkin ezilmemek. Diretirlerse, bir güzel ezmek. Bundan ötesi, ağıtcılarla, devircilerin işi...

— Herşeyin zamanı vardır. O zamanı da sen bizden iyi bilirsin. Kaç zamandır, ustamız, babamızsın bizim. Yarası olan sana gelir, derdi olan sana yüz çevirir. Neden? Bizim ne olduğumuzu da, ne yapabileceğimizi de bizden iyi bildiğinden. Elbet biz de öğreneceğiz sayende. Öğreneceğiz ya, bir bilen, bilmeyi üretir demiş, kim demişse.

— En iyi öğretmen de hayat ama Haydar. Onun kamçısı olmasa, çoktan duman olurduk.

— Dumandık da, ateşimiz yeni yanmaya başladı bizim, - dedi kalkarken Haydar. - Hadi bana izin. Vardiyaya geç kalırsam, hiç gözümün yaşına bakmazlar. Bizim merkezdeki personel başmüdürü, buyruk vermiş. Beş dakika gecikenden, bir saat kesiyorlar, ustalığına, acemiliğine bakmaksızın. Sen bir konuş olmaz mı yeğenle. Ustaysa, sağlam gelecek var bizde. Kısa zamanda iki katından artık büyüyen yerde, ekmek güven altında demektir.

— Konuşurum. İşine gelirse, arar seni.

— Hoşçakal.

— Güle güle... - Haydar, kahvesini ödemek için davranırken, işaret etti Hüseyin. - Bizim masaya oturdun Haydar. Ayıptır...

Nefes nefese personel müdürünün odasına girdi Hasip. Alnında boncuklanan ter, burnunun ucunda damlalaşıyordu. Personel müdürü Rıza, başını kaldırdı hafif süzerek.

— Beyim, - dedi Hasip. - Beyim bir vizite kâğıdı isteyecektim.

— Sende bir arıza görmüyorum ben.

— Arıza bende değil. Karım sancılandı.

— Karın çalışmıyor mu?

— Çalışıyor ya beyim, kendi fabrikasına gidemeyecek. Kıvranıyor.

— Hamile miydi?

— Yok, bişeyi yoktu sabahleyin. Birden sancılandı.

— Sancı neresinde?

— Karnında...

— Apandisit olabilir. Dur ustana bir soralım, sakıncası yoksa, gidersin.

— Beyim, durum çok fena... Kıvranıyor kadın.

Duymadı sanki Rıza... İç telefonla, kazan ustasını aradı. Önemli bir durum olup olmadığını sordu Hasip kıvranırken, Hımm'layarak kapattı.

— Özel bir döküm varmış bugün. Sen olmazsan, çapak yapabilir diyor ustan. İlk kalıbı doldur, kâğıdın hazır. Seyirtir gidersin. Apandisitse, tasalanma. Yedi sekiz saat idare eder patlasa bile... Elini tez tutarsan, yarım saat sonra fırlarsın.

— Beyim, hastaneye yatırıp geliverseydim.

— Canım bir gaz sancısı olmadığı nerden belli. Hadi koş sen kazanın başına, ben kâğıdı hazırlarım.

Çaresiz, döndü Hasip... «Ulan at ağzının üstüne şamarı,» diye düşündü. «Kendi kıçları kaşınsa, en birinci doktora seğirtirler it gibi. Bizim karı geberse umurlarında değil. Hay işçi olanın avradını...»

Kazanın başına geçer geçmez, göğsü terlemeye başladı. Kazandaki filizi, döküme hazırlayan üç bin derecelik ısı, kavurucu bir yel gibi yakıyor yüzünü, göğsünü. Belli bir uzaklıkta durmasına karşın, göğsü, dizleri ter içinde. Kaçkez derisini değiştirdi bu sürekli kavrulma onun.

«Önemliymiş,» diye düşünüyor. «Bunca işçi var burda. Özel iş olsa ne olur, olmasa ne olur. Çapaklı çıkması, işçinin suçu değil ki... Karıya bişey oldu mu acaba? Dayanır diyor. Geberse umurunuzda mı? Ulan acımasızlar. Ulan, sizin elinize düşen, baştan ölmüş sayılır bire. İnsanı düşünmüyor bur-

da kimse. İnsan yok... Demir ve döküm tek düşünce kaynağımız. Hastamıza bile bakmak olanağı yok. Kalıpların özelliği, bizim karıyı öldürürse, sorarım bunu onlara. Hiç bakmam, sorarım... Demir insandan önemli mi? Ölürse karı şimdi. Kıvranarak ölürse. Keşke gelmeseydim buraya. İlkin hastaneye atıp, sonra alsaydım kâğıdını. Umduk... İnsandırlar dedik. Oysa bilmeliydik. Buradakilerin tümü, insan falan değil. Karun'dan bile zengin dürzülerin cebine yeni yeni papel aktaran makinalar. Makina hastalanır mı? Hastalanmaz. Sakatlanır, kırılır. O zaman hemen yetişir usta. Ya biz, işçiler hastalanırsak. Sanki suç hastalanmak. Adama bak, senin arızan yok diyor. Belki içimde. İçime işleyen şu amansız ateşte tüm hastalıklar. Hayır efendim. Madem işçisin, kölesin. Hastalanamazsın, acıkamaz, işeyemezsin. Almaz olsaydım o parayı. Ellerim kırılsaydı da, buncasına uşaklaşmasaydım. Suç bizde... Ulan karıya bişey olursa, sorarım ben size... Tümünüzün anasını avradını düz geçmezsem, bana da Hasip demesinler.»

Bulanık düşüncelerinin hızında değil derece. Ağır ağır yükseliyor. Kaynama noktasını yeni aştı demir. Biraz fokurdamalı. Birkaç zaman daha oynaşmalı ki elektrik ısısında çapak vermesin. Bundan ötesi, işçinin ustalığında. Oraya değin makina görüyor işini. Çapak sorununa geldiğinde, fokurdama noktasını iyi bilmek gerek. Bu bilgiden ötürü izin alamadı Hasip. Bunu bilen az işçiden biri olduğundan. Evet, ötekilerden fazla ücreti. Fazla ya, ötekilerden daha bir bağımlı...

«Öyle de kıvranıyordu ki zavallı,» dedi saçlarının üstüne çıkardığı isli kaynakçı gözlüğünü takarken. «Dayanılmaz buna... Kimse dayanamaz.

Bu adamlar nasıl dayanıyorlar. Kendi karıları, kendi çocuklarına bişey olsa, böyle davranabilirler mi? Ya da onlara böyle davranılsa...»

Gözlemledi potada fokurdayan eriyiği. Öğle güneşinin iğneli ışıkları yaktı gözbebeklerini gözlüğe karşın. «Kıyameti yıkarsınız Allahsızlar,» dedi sesli sesli... Sonra başını kaldırıp, bağırdı.

— Hazır...

Kalıp işçileri konuşarak ses verdiler ilerden;

— Tamam usta...

Sürgülü vinci ayarladı. Potayı yükledi... Kalıplara doğru kaydırmaya başladı düğmeleri yöneterek. «Alın işte işinizi orospu çocukları,» diye düşündü öfkeyle... Kalıpların ağzına geldiğinde, potanın eğrilmesini sağlayacak düğmeye bastı.

Kalıbın ağzından kayan pota oluğu, cazırdatarak güneşi yayıverdi tabana. Çığlıklar birbirine karıştı. Ayaklarından dizlerine kemiklerinin yanışından, eridiğini anladı Hasip. Dişlerinin kenedinden ses çıkmadı. Potayı düzeltti yıkılırken. Birinin kollarından çekerek bedenini yana attığını sezinleyebildi son olarak.

Ahmet, ilkin Hasip'i, ardından kalıpçıları attı eriyiğin değmeyeceği bir yere. Tutuşan, eriyen ayaklarına, kollarına bakmaksızın, birer top gibi fırlattı... Seyirten ustabaşı, fabrikanın kamyonetlerinden birini çektirdi kapının ağzına. Dört ağır yaralıyı yüklediler elbirliğiyle.

Kamyonetin önüne, şoförün yanma atlayan Ahmet;

— Durma, çek hastaneye, - dedi.

— Rıza Bey geliyor, - diye yanıtladı şoför.

— Çek ulan, - diye buyurdu Ahmet. - Rıza Bey'inden başlatma şimdi.

Rıza yetişmiş, atlamıştı basamağa. Kapıyı açtı. Ahmet'e buyurdu açarken;

— Sen kal. Ben götürürüm.

— Hayır, - dedi Ahmet. Sonra şoföre öyle bir baktı ki, araba yola koyuldu.

Rıza atladı basamaktan. Araba fabrika kapısından çıkarken;

— Vizite kâğıtlarını almadan nereye budalalar, - dedi kendi önemini belirtircesine.

İşçiler işlerini bırakmışlar, kapının önünde olanlara bakıyorlardı. Tümü umutsuz umutsuz başlarını salladılar. Ahmet'in davranışını konuşmaya başladılar hemen ardından.

— Yiğit oğlanmiş ağa...

— Nasıl fırladı. Nasıl fırlattı tümünü göz açıp kapayıncaya.

— Yetişmese, eriyip gitmişlerdi arkadaş.

— Hasip'i gördünüz mü? Bacakları biranda yok oldu sanki.

— Ya Muhsin, göğsünün buharlaştığını gördüm dinime imanıma.

— Çok bir ağır olmalı yaraları.

— Kurtulmazlar bana sorarsan.

— Kurtulurlarsa, o yeni ustaya borçlular hayatlarını arkadaş. Yiğit dediğin yiğit, öyle olmalı. Anam avradım olsun, ben çok daha bir yakındım. Elim ayağım kesildi biranda. Bırak kıpırdanmayı, bağıramadım bile.

— Ben de... Şaşkınlıktan donuma işemişim gözüm çıksın.

— Ben de kasıklarımın ıslandığını sandım. Korkudan olmalı...

— Peki bu gepgenç adam, deli mi be arkadaş? Nasıl becerdi bunca işi?

— Göz açıp kapayıncaya. Kabadayı oğlanmış aferin. Yoksa, bizimkiler çoktan bitmişti.

— Her aldıkları nefes Ahmet Usta'nın bana sorarsanız.

— Rıza Bey'i gördün mü, az daha arabadan düşecekti.

— Kimbilir, ne dedi ki ekti ustamız onu.

— Kâğıttır işi gücü bilmez misin. Belki yaralara bakıp, doktordan önce çalışabilir, diyecekti. Ahmet Usta şamarı patlatmadıysa, adam değildir.

Rıza, fabrika ağzında kaynaşan, tartışan kalabalığa yönelip, işlerinin başına gitmesini buyuracaktı. Haydar Usta kesti yolunu.

— Beyim, - dedi aklını çelerek. - Kâğıtlarını yaptıralım da, biriyle yollayalım. Çocuklar fena yandılar. Kurtarmak zor...

— İyi ama, - dedi kararsız Rıza. Başıyla birikenleri gösterdi.

— Azbiraz yatışsınlar, - diyerek, idare yerine doğru sürükledi Haydar. - Siz kâğıtları hazırlayıverin de, ben yollayayım.

Kimliklerini bildirince, şaşkınlığı daha bir arttı Rıza'mn. Hasip, sabahleyin vizite kâğıdı isteyen işçiydi. Ötekilerse kalıpçılar... Haydar, dikilip beklerken bir titreme sardı bedenini. Dişleri kenetlendi. Korkudan çok, kendi iç hesaplaşmasında yenik çıkmanın kaygısı çöreklendi yüzüne. Sarı saçlarının dibinde ter damlacıkları belirdi. Ellerinin titremesi öylesine arttı ki, ayasını kâğıdın üstüne dayadığı halde bile, yazamıyordu vizite kâğıtlarını. Zile bastı. Gelen kıza buyurdu yazılmasını. Bir sigara yakmak istedi. Yakamadı. Korkulu, kaygılı baktı Haydar'a... Kimsenin bişeyden haberi yoktu anlaşılan. Biraz yatışınca, aklına geldi. Hemen telefonla

Merkez Şirketten, Personel Başmüdürü Halûk Bey'i aradı. İlkin ona anlattı durumu. Sonra Savcılığa bildirdi. İş kazası için tutanak gerekliydi.

Sevgi'yle Fatma, sofrayı kurmaya hazırlanırlarken, Saliha mutfakta hamur açıyordu. Oktay'la Ahmet'i sobanın çevresine toplayan Hüseyin, kadınların uğraşına dalmıştı.

— Teyzem çok yoruluyor, - dedi Sevgi portatif masayı düzene korken.

— Sevdiğinizi biliyor kızım, - diye yanıtladı Hüseyin. - Sevdiğinizi bildiğinden, inan ki yorulmuyor.

— Bir de teyzeye sormak gerek bunu.

— Sor, istersen. Kırk yılın başı, onun hamur işlerini değerlendiren konukları olması ne mutluluk. Biz sizi evlâtlarımız olarak belledik. Oğlumuzun yokluğunu duyurmadınız hiç bir zaman. Yeğenlerimiz, yavrularımız olarak mutluluk verdiniz. Bir de torunlarımız çoğalsa. O zaman görün bizdeki debelenmeyi. Bir yemek yapmanın söz ümü olur?

Saliha, tartışmanın kendi üstüne olduğunu duymuş, yepeşlediği hamur toplarından biri avucunda, kapıya çıkmıştı. Söylenenleri onayladı başıyla.

— Böyle iki kızım varken, bir yoğurup, açması değil mi tabanı. Binkez yaparım günde de yine bana mısın demem.

Yeniden seyirtti ocağının başına. Kadınlar, sofrayı hazırladılar. Masanın çevresinde tam bir aile tablosu oluşturduklarında;

— İyi etmiyorsunuz, - dedi Hüseyin. - Ben bö-

lünmeye karşı oldum her zaman. Bakın bizim işlerimize. Gözlerimizle tanık olduk satıldığımıza. Bekleyip, ele geçirmek gerekirdi sendikayı. Güçtür. Biliyorum. Belki imkânsızdır bile. Ama, yine de dirençle savaşmak gerekirdi. Giderek uyanır bizim kitle. Uyandı mı da sopayı alır ki eline, sendikacıların şirretliği vız gelir. İyi mi oldu bizim bölünmemiz? Hayır... Sağlam bir sendika kurduk. Dürüstlüğünden güven duyduğumuz eski arkadaşlarımızı görevlendirdik. Bahir Ustamız, Sabri ağabeyimiz destek oldu bize. Rıza olsun, öteki delikanlılar olsun hep bildiğimiz, tanıdığımız kişiler. Yine de işverenin işine yaradı bu olay.

— İşine mi yaradı? Mümkün değil. Hem dürüst diyorsun amca, hem işverenin işine yaramasından söz ediyorsun. Bağdaşır mı?

— Hem de nasıl... Dinle bak, iki sendika da ürküyor işverenden. İşi zora koştuklarında ya yeni bir paralanmanın söz konusu olacağını hesaplıyorlar. Ya da greve sürükleneceklerini. Zamansız patlatırlarsa yenilirler. Fazla yumuşak davranırlarsa, yüzümüze bakacak yüzleri kalmaz. Sarı sendikalarla alış verişimiz yok bu ikinci dönemde bizim. Kavga asıl şimdi başlıyor. Elli kuruş, altmış kuruş aldık mı, göbek atıyorduk. Oysa, bizim aldıklarımız, ateşe düşmüş kar örneği eriyip gitti, almadan... İşverenler ne yapıyor bu arada? Taraf tutarım, diyor sendikalara. İşçiye baskı yaparım. Sendikanın güçlenmesi mi, işçinin isteği mi? Sendikacı için de işçi için de birinci durum çok iyi. Ya güncel aldığında meseleyi.

— Sen değil misin güncellikle ilişkiniz olamıyacağını söyleyen.

— Benim... Ahmet de söyler bunu. Tüm iş-

çiler bizim gibi olsaydı, durup durup sendikacılık mı oynardık. Bizi at bir kıyıya sen. Sayma... İşçi güncel hayata şartlandıysa ne yapsın? Güncel düşünecek, güncel isteyecek ve almaya çalışacaktır. İşte dert burda. Ve bu güncellik, sendikacının annacında aşılmaz dağ gibi durmakta.

— Konfederasyonla bunun ilişkisi yok ki.

— Herşeyle var. Siz kendi açınızdan haklısınız. Adamlar, koyup kaçmışlar cam işçilerinin grevini. Bizimkiler toplanıp, sürdürüyoruz dayanın işçi kardeşlerimiz, demişler. Sözle de, azbuçuk parayla da dayanmışlar. Türk-İş içinde gelişip, güçlenen muhalefeti söndürmenin yollarını arıyor. Adamlar, bir kongreyi atlatmak için delegelerin yarısından çoğuna Amerika gezisi vaadetmişler. Bir yönetici kiliği bu duruma geldi mi, gücünü yitirdi demektir.

— Ya öteki gerçekler. Türk-İş'in Amerika'yla göbek bağı. Bu söylediğin bile onu doğruluyor. Bence salt bunlar yeterli kopmak için, - dedi Sevgi.

— Kızım, - diye yanıtladı Hüseyin. - Hükümetteki partinin kurdurduğu sendikalar, gidip de rejimin düşman olduğu ülkelerle göbek bağı kuracak değil a!... Elbette rejim, nereye bağlıysa oraya gidecek.

— Yani bu kadar doğal mı sence iş amca, - dedi Fatma.

— Doğal ya kızım. Rahmetli baban, dürüst sendikacılık yapmağa kalkıştı. Sen bebeciktin daha. Anan, aylarca Selimiye kışlasına taşındı. Sonra kim getirdi sendikacılığı ülkemize? Amerikayla ilk göbek bağını kuran İsmet Paşa... Böyle bir akış içinde olayın doğrusu elbette öyle olacak.

— Peki amca, - dedi Ahmet. - İçerde kalarak

savaş mümkün mü? Bunu yaşadık biz. Mümkün olmadığını gördüğümüzden ayrılıp başka sendikaya geçtik hatırlamıyor musun?

— Sen şimdi yine ayrılıp geçer misin? Şimdiki Ahmet olarak, - diye sordu Hüseyin.

— Çok çaresiz kalırsam, geçerim.

— Çaresiz kalmamıştık biz, o zaman. Daha başındaydık işin. Acemiydik yani. Şimdi bizim yeni konfederasyoncular da acemiliklerinden kopuyorlar. Oysa, karşındaki bir hinse, sen bin hinoğlu hin olarak sırtını yere getireceksin. Birkez de getirdin mi, gerisini dilediğin gibi çözümlemek sana kalmış.

— Yani adamlar tutup, bünyelerinden atmışlar seni. Hâlâ kalıyorum mu diyeceksin?

— Ayrılıklar kör kör parmağım gözüne belirinceye kadar öyle diyorum Oktay. Yoksa fikri her değişik olan, ayrıcalık yapacak olursa, örgütlenme nasıl sağlamlaşır? Sağlamlaşamaz... Tersine, her bölünme, yeni bölünmelerin anasıdır. Çünkü kolay yoldur. İçerde kalıp, düşünceni hâkim kılıncaya savaşmak yerine, kaçmanın düşmanlığına sığınmak rahatlatır... Ve rahatladığın için, karşı düşüncelerin değerini saptamak imkânından yoksun kalırsın. Sanırsın ki, en doğrusu seninkidir. Öteki de öyle sanır. Beriki de... Ve sözde doğrular öylesine çoğalır ki, içinden çıkamazsın. Çıkamadığın zaman, kitlelerden bağını koparırsın. İş, fikir kavgası olmaktan çıkar, kişilik kavgasına döner. Oysa bu oluşumda kişilik önemli değildir. Önemli olan sınıfsa eğer, sınıfın çıkarlarıysa ya da bunu Ahmet sağlamış, Hüseyin sağlamış önemli değil. Zaten sağlayamaz da bana sorarsan. Sınıfın çıkarını, sınıfın kendisinden başkası sağlayamaz. Nasıl sağlana

cağını gösterir. Sağolsun... Hangi yöntemin uygun olacağını belirtir, borçlu kalır sınıf ona. Ama almaya kalktı mı, çek arabanı derler... Çünkü, yerine geçmek diye bir kural vardır. Sen düşmanlığın yalnızlığında, kişiliğinin yanılmazlığında sabit kadem eyledin mi birkez, sınıfın yerine geçmeye sıvanırsın. Sınıf adına düşünür, sınıf adına ister, sınıf adına yapmaya kalkışırsın. Kalkıştın mı da, sınıftan çoktan koptuğun için, ananı belleyiverirler... Benim, Cezmi Baba'dan, Halil Bey'den öğrendiklerim bu oğul... Şimdi diyeceksin ki, Sovyet Devriminde böyle olmuştur... Yoksa yirmibin üyeli bir parti, yüzelli milyon insanın yaşadığı bir ülkeyi nasıl ele geçirir? Haklısın... Lenin orda, partiyi sınıfın yerine geçirmiştir. Şartlar da bu yerine geçmenin rüzgârını yarattığından, devrim gerçekleşmiştir. Yenilen Rus ordusu yüzkarasını silecek bir olayla bütünleşmek zorunda kalmıştır. Bu olay barıştır ve barışı yalnız Lenin istemektedir. Yıkılan köylü ise, oğullarını savaşa vermenin hıncıyla, işçi sınıfına sarılmıştır. Lenin, bunları görüp değerlendirdiğinden partiyi sınıfın yerine geçirmiştir. Geçirmezse devrim olmayacağını bildiğinden. İyi hoş ya, bir Lenin hangi şartlarda yetişir? Acaba Rusya, geçen yüzyılın yarısından bu yana doğum sancısına girip, en güzel çocuklarını düşürmüş olmasa, daha doğrusu, binlerce devrimciyi yoketmiş bulunmasa 917'ye ulaşabilir miydi? Ve Lenin yetişip, bu çileye son verebilir miydi? Her düşünen başın bir filozof her davranan elin bir önder olması bunca kolay olsa, tarihin içindeki başarısızlıkları nasıl değerlendireceğiz? Alalım Alman başarısızlığını... Şartlar Rusya'dan pek farklı mı? Değil... Üstelik daha bile elverişli... Alman ordusu da yenilmiş. Köylü pe-

rişan. İşçi sınıfı desen, aman Allah... Yüzelli milyonluk Rusya'da Bolşevik Partisinin üye sayısı yirmibin var yok, demiştik. Elli milyonluk Almanya'da ise Sosyal Demokratların aldığı oy on milyon... Bir düşün aradaki farkı... Nedir noksanları bunca fazla içinde? Lenin gibi bir öndere sahip olmamaları, bir... Bu yüzeydeki neden bana kalırsa... Asıl önemlisi, iktidar için harekete geçeceklerine, harekete geçme zamanı konusunda tartışmaya dalıp, bölünmeleri. E, bunun sonucu? Spartakis kıyımı... Nazi kıyımı... Ve Hitler belâsıyla, İkinci Dünya Savaşı... Sonuç... İşgal altında bir Almanya... Altmış milyona yakın can, beş altı yüz milyara yakın mal kaybı... Oysa Halil Bey, cezaevinde; akşam yatarken Almanya yönüne dönüyorduk, sabah kalkarken ilk oraya bakıyorduk, devrim güneşi doğacak, diye demişti... Bir gün iki gün değil, yıllarca bunu beklediler. Radek gitti... Lenin'den mektuplar gitti... Başarsaydı Kautski, kim onu döneklik ve hıyanetle suçlayabilirdi? Mümkün müydü bu? Değildi... Neden başaramadı? İşte bizim üstünde duracağımız bu... Başaran nasıl başardı, başaramayan neden başaramadı. Ben yanılıyor olabilirim? Belki Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi de iktidara gelirken bile bölündü diyebilirsiniz. Ben de iktidara gelirken tersine bütünleşti, önceden bölünmüştü derim. Nedir Menşeviklerin en önde geleni Troçki'nin Lenin'e katılmasının altında yatan? Kitlenin bütünleşmesi. Kaçınılmaz saatin gelip çatması belki de... Her ülkede, her zaman bu bölünme hatası işlenmiştir. Ne der İngilizler... Böl ve yönet. Biz kendi kendimize bölünürsek, yönetenlere daha bir kolaylık sağlamış olmaz mıyız? Bu ayrı bir mesele. Şimdi benim üstünde durduğum, fi-

kir ayrılıklarının ya da kişilik çatışmalarının bölünme yaratması. Ve bu bölünmeyle kalacak olsa her adam, yeni bir örgüt kursun, derim. Nasılsa daha yeni yeni tartışma ortamına giriyoruz biz. Ve her yeni oyuncak, kırılmak için yapılmıştır. Lâpacı veletler gibi oturup, karşıdan bakacak değiliz. Elbette çatışacağız. Fikirlerimizi söyleyeceğiz. Karşımızdakiler söyleyecek. Kitle bizi dinleyecek. Harekete geçmese bile yer edecek. Zaman kimi doğrularsa, onun düşüncesi hâkimiyet kuracak. Öteki kolay yolu sevmiyorum ben. Kolaydan gelmediğimden ya da bana öyle öğretildiğinden. Hele yerine geçmek meselesi, büsbütün sinirime dokunuyor. Biz neci oluyoruz o zaman? Sınıf ne oluyor? Herkes oyununu kendi arasında oynayacaksa, durmadan bizim sözümüz neden edilsin? Seyircisiz futbol oynanmaz belki... Ama işçi meselesi söz konusu olduğunda, olayı bir futbol maçı hafifliğine de indirgeyemeyiz. İndirgersek, bir güzel çuvallarız. Çünkü, seyirciyle de maç olmaz... Oysa, işçi meselesinde, asıl işi görecek olan sınıftır. Yani yerine geçenlerin seyirci sandığı kitleler. Onlar yoksa, maç olmaz. Belki bazı tehlikeler ürkütüyor bölünenleri. Kitleler kendileri görürse ayrılma sebeplerini, bizi de aşar diye korkuyorlardır. Bizim sendikacılar meselâ... Kitle kendini aştı mı, adam ekmeğini kaybeder. Biz burda elli kuruş zam için grev yaptık. Otuzbeş yıllık işçiyim ben, elime geçen ikibinbeşyüz lira... Oysa dünkü sendikacı, beş bine, on bine para demiyor. Birkez işini kaybederse, gelip yeniden bu paraya çalışabilir mi? Çalışamaz... Çalışamayınca, fikir kavgasını sonuna kadar götüreceğine, çekilip yeni bir örgüt kurmaya sıvanır. Çünkü ola ki, bu arada karşısındakiler ağır basıp, ekmeğiyle oyna-

yalar... Yani yanılmıyorsam, bu da bir başka yerimize geçme davranışıdır. Ve öyle olduğu için de korkarım, yeni yeni bölünmelerin anası olacaktır. Belki sendikalar bölünecektir... Belki yerine geçme heveslilerin artması sonucu parti bile... Zaten etimiz ne budumuz ne? Buna dayanabilir miyiz? Kesin değil... Cezmi Baba ve Halil Bey insanlık tarihini anlattılardı bana. Hem de kuru bir masal gibi değil. En canalıcı yerlerini, ustalarından öğrendikleri gibi. Ve acımasızdılar yanılanlara. Neden acımasız olduklarını sorduğumda, bizim işimiz ders almaktır, ağıtcılık değil, demişlerdi. Belki acı geliyor bu söylediklerim. Ne ki, doğruluğuna inanıyorum. Ve kendi kendime düşündüklerimi söylüyorum. Yanlış olabilir. Dediklerimin hiç biri gerçekleşmeyebilir. Ya da tersine tümü gerçekleşir. Ama hep sormuşumdur kendi kendime... Alman işçileri, Sovyet Devrimcilerini her gün kendilerine umut bağlayacak bir doruk noktadan, Hitler Faşizminin göbeğine nasıl düştüler? Neler oldu da bizim duyup, görebildiklerimizden öte, böylesi bir yangının tutuşturucusu oldular? Musolini nasıl geldi İtalya'nın başına? Onu İtalyan işçisi, koskoca bir parti nasıl önleyemedi? İkinci Dünya Savaşı nasıl bir tıkanıklığın ve denge bozukluğunun sonucudur? Ve insanlığın yarattığı onca güzel şey, neden yitirildi? Diyeceksin ki, şu yeni ve güzel dünya da o yıkıntıların altından çıktı. Bak bunda da haklı olursun. Ama, bir düşün savaş olmasaydı da, o iğrenç işe harcanan değerler yatırıma aktarılsaydı nasıl bir dünya yaratılabilirdi. - Durakladı. Gülümsedi, elinde börek tepsisiyle giren karısınaymış gibi. - Biz de ağıtcılığa oturduk, az önce kınamışken değil mi? Oysa savaş kaçınılmazdı. Kapitalizm ken-

di içinde tıkanmıştı. Hele kara Avrupası'nın pazarları nerdeyse tükenmişti. Böyle oldu mu, ya teslim olacaktır kapitalist sınıf, ya da kitlelerin kanını içerek yeniden canlanmaya sıvanacaktır. Sınıflar için teslim olmak yazılı mı? Değil... Öyleyse, kan içiciliğine sıvanmaktan başka çaresi yoktu. Vardı diyebilmek düş görmekle birdir. Bir olguyu reddetmek anlamına gelir. Ve asıl o zaman daha ağır suçlarız kendi sınıfımızın önderlerini. Çünkü deriz ki, Almanya'daki ustalarımız bölünmeyip, devrimi zamanında patlatabilselerdi... Gramsci ve Togliatti Ustalarımız, sandık yerine Musolini'ninki gibi sandukayı seçselerdi... Jaures Ustamız, Thorez ağabeyimize hele biraz daha bekleyelim demeseydi... Bir İngiltere ve Amerika'nın kapitalizmi bunca sosyalist ülkeyi batırmaya yeter miydi? Yetmediği bir yana, pazarlarını yitirmiş olmaktan, kendiliklerinden çökmeye şartlanırlardı. Ve bu yüzden de savaş en büyük besin kaynağı olduğu halde, kapitalizm tarafından istenmeyen bir olay haline gelirdi. Çünkü savaş bu kez onu öldürmeye yönelirdi. Bunlar neden böyle olmamıştır? Benim çok korktuğum bölünmek yüzünden... Sakın bana yeniden fikir ve düşüncelerimizi apaçık söylemiyelim mi, demeyin. Apaçık söyleyeceğiz. Fakat, hepimiz aynı yerde olarak... Yoksa İngilizler haklı çıkarlar. Bölününce kolay lokma olunduğu konusunda birkez daha doğrulanırlar. - dedi, önündeki böreği parçalayıp, bir lokmasını ağzına atarken. - İşte tıpkı böyle...

— Ben üst yapıdaki bölünmelerin alta sağlık kazandıracağını sanırdım, - dedi Ahmet. - Şimdi anlıyorum ki, alttaki bölünmeler kadar tehlikeli. Çünkü ister istemez üst alta yansıyacak. Altın üs-

te yansıdığı gibi. O zaman biz yeniden bölüneceğiz. Ve bu bölünmeler patronların oynamasına daha bir olanak sağlayacak.

— Üstelik adamlar bizden ilerde. Hem de her bakımdan. Devlet onların. Her türlü güç, hukukî ya da gayri hukuki onların ellerinde. Biz kendi aramızda bölünürken, onlar yalnız ülke çapında da değil, dünya çapında bütünleşmekte. Böyle bir ortam içinde, biz çalkalanalım derken kaynamaya şartlanmışız. Ve kaynamamız için, adamlar nerdeyse kendileri çalkalayacaklar ki, balyozlayabilsinler. Çünkü balyoz için neden gerekir. Biz kendiliğimizden sunarsak nedeni, yaşasın. Sunmazsak, yaratmak zorundadır. Almanya'daki Rayştak yangınıyla, İtalya'daki gazete baskınını bir hatırlayın. Ve bu olaylara kendi davranışlarıyla çanak tutan yoldaşlarımızı da bir düşünün... N'oldu sonunda? Kapitalizm tıkanıklığını aştı. Aştı ya bu yeni yeni tıkanıklıkların da hızını birlikte getirdi. Sosyalist ülkeler çoğaldı. Sömürgeler Kurtuluş Savaşına sıvandı. Yani, kapitalizmin pazarları daha bir daraldı. O daralan yerleri de Amerika ele geçirdi. Eh, bunca zamandır her tür tıkanıklığı sömürmeyle gidermek zorunda olan Avrupa kapitalizmi buna katlanır mı? Katlanabilir mi daha doğrusu... Katlanamaz... Katlanmaya kalkıştı mı, sürüklenir gider sosyalist ülkelerin ardısıra. Neden dersen, gelişmişin yoksulu da akıllıdır azbuçuk. Bunca harap olmasına rağmen, sosyalist ülkelerin yirmi yılda başını dikip, doğrulduğunu görürse, durur mu? Durmaz... Hadi bakalım, gelsin devrim... Devrim dedi mi birkez, Amerika ve belki adaya sıkışmışlığından ötürü bir de Japonya yeryüzünün tek kapitalist devletleri olmaya mahkûm... Yeter mi bunlar bir-

birine? Yetse ne iyi olurdu, ama, yetmez... Yetmeyince, bu iş de uzun süre gitmez yavrularım. Kapitalizm sömüremedi mi, yaşayamaz. İşte, işin burasında Vehbi'nin kerrakesi apaçık ortaya çıkmakta. Onca yanmış, yıkılmış kapitalist ülkelere, Amerikalılar neden yığdılar dolarları. Yığdılar da, kalkınıp, kendisine rakipler çıkmasına sebep oldular... Birkez rakip çıktığına inanmak pek kolay değil. İkinci kez yardım etmeseler, sosyalizmin karşısında ne yapabilirlerdi, demek zorundayız. Rakip değil, dedim. Bizim seminerlerdeki hocalar bir güzel anlattılar. Alman ekonomisinin yüzde altmışı, Japonya'nın altmışbeşi, İngiltere'nin elliye yakın, İtalya ve Fransa'nın da yüzde otuzundan fazlası, Amerikan şirketlerinin elindeymiş. Hiç sen kendi kendine rakip olan gördün mü, uydurma, yutturma değilse... Ben görmedim... Eh, neden Avrupa ve Japon şirketleri rakip olsunlar Amerikan şirketlerine? Olamazlar... Zaten olacağı varsa, azınlıkta kalmış. Kalsa da, biraz başını dikince, kıpırdanmaları kaçınılmazdır. Kıpırdanacaklardır. Ve Amerikan şirketlerinin karşısında, kendilerini korumak için, sosyalistleri de yanlarına almak isteğiyle tutuşacaklardır. Bilmem başarırlar, bilmem başaramazlar. Biz, bizim durumumuza bakacak olursak, eskiden bir kazık yiyorsak, şimdi iki yiyoruz diye almak zorundayız bunu. Çünkü bir yeri besliyorken, iki yeri besler duruma geldik. Elbette bu da bizim yararımıza yazılır zaman içinde. Bizimkilerin bütünleşmeleri arttıkça tıkanma süreleri kısalacak. Ve de onlar tıkandıkça, bizim gücümüz ve bilincimiz yoğunlaşacaktır. Üstelik, dediğim gibi, savaş Kapitalizm için kârlı olmaktan çıkacak önümüzdeki yıllarda. İki nedenden... Biri artık topyekûn sa-

vaşın imkân dışı olması. İkincisi, yenginin elde edilecekten pahalıya gelmesi... Topyekûn savaş imkânsız, kapitalizmin elindeki yokedici silâhlarla, sosyalizmin elindekiler aynı düzeyde. Bilginler bir yandan silâh üretirken, bir yandan kullanılmamasını sağlayacak davranışlarda bulunmuşlar. Kendi aralarında bölünüp, bir bölümü kapitalizm kalesine, öteki bölümü sosyalizmin merkezine sunmuşlar bilgilerini. O yüzden, dehşet dengesi yerinde. Ekonomik denge ise, ilkkez kapitalizmin aleyhine bozulmuş görünüyor. Savaş bile sonunda çıkar sağlamaz hale geliyor. Öyleyse, bütünleşip, kapitalizmin önünde, kale gibi durmak zorundayız. Oysa biz oturmuşuz, bölünmenin erdemini tartışıyoruz. Bana aykırı geliyor bu çocuklarım. Hem de çok bir aykırı geliyor.

Sevgi de, Oktay da hiç seslerini çıkarmadan dinliyorlardı. Bitirince;

— Haklısın amca, - dedi Oktay. - Amerika, gelişmiş ülkeleri bile sömürgesi haline getirmiş uluslararası dev şirketleri aracılığıyla. Oralardaki kıpırdanışları bile bölerek yönetiyor. Ve bunun için kuruyor bunca savunma örgütünü. Saldırıya karşı değil, devrime karşı. Tamam. Peki bunu Sovyetler ve Çin görmüyor mu ki, kendi aralarında bölünüyorlar?

— Hah bak işte, bu nokta çok bir önemli, - dedi Ahmet. - Stalin ölünceye bir bütündüler. Tüm sosyalist ülkeler, salt Yugoslavya dışında kenetlenmişlerdi birbirlerine. Sonra Çin ve ötekiler ayrıldılar. Hatta bizim gazetelere bakacak olursanız, birbirlerinin gırtlağına ya sarıldılar, ya sarılacaklar. Bu da bana anlamsız geliyor!..

— Bir sorunu öyle anlamsızlıkla geçiştirmek

olmaz Ahmet. Anlamı nedir bunun, demeliyiz. Biz birşeyi anlayamadık diye, onun anlamsız olması gerekmez ki. Anlamaya zorlamalıyız kendimizi. Daha dün can ciğer, kuzu sarması olan iki büyük komünist ülkenin, birbirlerinin gırtlaklarına sarılması, ya da sarılıyor görünmesi için, ortada çok önemli nedenler bulunmalıdır. Oktay'ın dediği gibi, koskoca devrimlerden geçip gelmiş Sovyet ve Çin liderleri avanak mı? Stalin ölür ölmez sen saptın, sen döndün diye birbirlerine girsinler? Demek ki işin içinde iş var. Ne dedik az önce, bölünme patronların işine yarar, dedik. Bunu biz cahil işçiler biliyoruz da, onlar bilmesin mümkün mü? Olmadığına göre bakmamız gerek. Stalin, Yalta ve Potsdam'da dünyanın bir yarısını kapitalist ülkelere bıraktı. Seminerde ne güzel anlatmıştın bunu Oktay. Ayrıntılarıyla... E, sonra ne oldu... Sömürgeler bir bir başlarını diktiler. Dikince, onlara bıraktı diye parmağını kıpırdatmayacak değil ki... Üstelik uzun bir süre de kıpırdatmadı. Hemen savaş sonrasında, Yunanistan olayına seyirci kaldı burnunun ucundayken. Çin olsun, Sovyetler olsun, ikinci dünya savaşı yangınını onarmak zorudaydılar. Eh, böylesi bir yıkımı onarmak hemen akşamdan sabaha olur mu. Olmaz... Olmadığından, dünyanın bir yarısını kapitalizmin hâkimiyetine bırakmak kârlı bir iş. Diyeceksiniz ki baştan sosyalizme hiyanet sayılabilir bu... Hiç değil... Her ülkenin işçisi, kendi devrimini kendisi yapacaktır çocuklarım. Halil Bey'in anlattıkları geliyor şimdi aklıma... Alman işçileri, kıyama kalkıverseler, on yıllık içsavaş dönemine girmeyecekti Sovyetler. Ne oldu... 1917'de yapayalnız kaldılar. Şimdi tutup da onlardan, ötekilerini desteklemesi istenemez. Üste-

lik Avrupa'nın bir yarısını, koparıp aldı kapitalizmin elinden Stalin... Ordaki işçi sınıflarının yerine geçerek, bal gibi işçi devletlerini de kuruverdi. Ondan sonra da anaç tavuk gibi kanadını gerdi üstlerine. Gerecektir hakkı var. Tito bu işi kendisi becerdiğinden, daha başında Stalin'e kafa tuttu. Kim ne diyebildi? Kimse... Yalnız karşılığında ne oldu? Yugoslavya'nın kalkınması, ötekilerden daha yavaş gitti... Hadi bunu da bırakalım bir kıyıya... Bundan başka ne oldu? Bir Kore savaşını düşünelim. Bizim avanakça bir sürü mehmetçik yitirdiğimiz yere... Sömürgesi, yarısömürgesiyle rejimini kapitalizm üzerine kurmuş bütün ülkeler, komünistlerin karşısına dikildiler. Neden? Amerika böyle istiyor diye mi? Avrupa'nın yarısından, Asya'nın öteki ucuna kadar bloklaşmış komünizmin korkusundan mı? Öcü gerekliydi Amerikanın uluslararası şirketlerine. Öcü'yü de buldular. O döneme bakın. Amerika'nın Fidel Kastro'ya yaptığı yardımın çeyreğini bile kurtuluş savaşı veren ülkelere yapmamıştır Sovyetler. Yapamadığından. Ya da yapmak istemediğinden. Ne olur olsun. Korede Çin'le ortak davranınca, kapitalizmin gücünün sınırsız olmadığı ortaya çıkmıştır. Dünyanın bir yarısıyla yüklendiği halde, saptanan sınırları bir türlü aşamamıştır. Ve ilkkez o zaman savaş batağının, getirdiğinden fazla olduğu görülmüştür götürdüğünün. İşte o andan başlayarak, dünyanın yüzünde gerçek değişmeler başlamıştır. Kore Barışı, bunun başlangıcıdır denilebilir. Çünkü durumu en az benim kadar gören Sovyet ve Çin yöneticileri, ilkkez kapitalizme kemik atarlarsa, durumun değişeceğini anlamışlardır. Çünkü Avrupa olsun, Japonya olsun hemen hemen en verimli ekonomik imkânları-

nı Amerikan şirketlerine kaptırmışlardır. Hem de öyle yarısını falan değil. Giden, hamuduyla gitmiş. Arada kalan birkaç millî şirket ötekilerin karşısında başlarını dikebilmek için, pazar derdine düşmüştür. Bu pazar, öcü korkutmaları, şeytan taşlamaları perdesinin arkasında Amerikan şirketlerinin yerleştiği alanlar olamaz. Yenileri gerekli. Yenileri dediğinde, dünyanın bir yarısını kaplayan işçi devletleridir. Bak şimdi burda çapraşıyor işler. İşçi devletinin ödevi, burjuva devletiyle savaş... Tutup barış yapsın, üstelik ona yardım etsin olası mı? Olası... Çünkü böyle yaptığında yine kendini korumuş oluyor. Savaş nasıl zedeliyorsa işçi sınıfının hâkim olduğu yerlerdeki kalkınmayı, barış tersine hızlandırıyor. Kore Savaşına değin her savaş ise kapitalizmin kalkınmasını hızlandırmıştır. Ne var ki, topyekûn savaşlar dönemini kapattı artık. Bölgesel savaşlar bile nerdeyse bir on, onbeş yıl içinde sona erecek büyüklerin zararına olursa. Olmaya da başladı benim bildiğim. Vietnam'a kim girerse, batmaya şartlı. Fransa battı... Şimdi sıra Amerika'da... Kurtuluş savaşları böyledir. Bize karşı verilenlerden de bizim verdiğimizden de çıkaracağımız sonuç aynı. Başarıyla bitmesin mümkün değil. Ama er, ama geç... Öüleyse, bütün bunları bilen Çin ve Sovyet yöneticileri, kapitalizmin önüne bir kemik atmayı da bileceklerdir. Öyle bloklaşmış dururken, öcü gibi görünüyorlar. Bölünmüş görünürlerse ne olur? Ötekiler, yani millî şirketler bu yeni pazarlara atlayabilir. Çünkü madembölünmüştür komünist devletler. Bunları daha da bölmenin yolu ilişkiler kurmaktır. Öyle de oldu benim bildiğim. Çin ve Sovyetlerin kapısında kör dilenciler gibi dolaştı millî şirketlerin temsil-

cileri. De Gauelle'ün açtığı yolda ilerlediler bir güzel. Çin'le ilişki kurduğununun ertesi yılı, Fransız ekonomisi iki katı büyümüş. Düşünebiliyor musun kârı? Haklı da... Çin tutup bir ülkeden adam başı bir dolarlık mal alsa, altıyüz milyon dolar eder. Bizim bütün ithalâtımızdan daha fazla...

Oktay, sevecenlikle baktı Hüseyin'e.

— Haklısın amca... Biz bunu hiç düşünmedik. Yüzeyde kaldığımızın kanıtıdır düşünmemiş olmak. Bizi şaşırtan, bölerek yönetmenin emperyalizmin baş kurallarından biri olmasıydı sanıyorum. Komünist blok bölündüğüne göre, bu emperyalizmin işine yarıyor, diyorduk. Ama senin söylediğin daha akla yakın. Bunlar budala olmadığına göre, işin tezini geliştirdiler. Bölünerek yönetme. Haklısın. Fransız ekonomisinin bu gelişmesinden sonra, hemen hemen her kapitalist ülke Çin ya da Sovyetlerle ticaret yapabilmek için kuyruğa girdi. Halta Fransa, Nato'dan çekildi dostluğunu daha da derinleştirmek ve Amerikan uluslararası şirketlerinden önce pazar kapmak için. Ve bu durum, iplerin komünistlerin ellerine geçmesine yaradı. Şimdi anlıyorum, bir iyice. Asya'daki savaş da, Ortadoğu'daki savaş da, komünist ülkeler bitmesini istediklerinde bitecek. Yani kapitalizme son darbeyi vurabilecek güce eriştiklerinde, demek daha doğru.

— Ama savaş yoluyla değil.

— Evet. Değil... Son darbe, işçi sınıfları tarafından vurulacak. Pazarlar tükenip, sömürü işçi sınıflarını doyurmaz hale gelince, iplerin tümü komünist ülkelerin elinde olacak. Ve pazarları kapattığı anda, kapitalist ülkelerdeki giderilmez çelişkinin, korkunç bir bunalıma dönüşmesi kaçınılmaz. Ve o bunalım, işçi sınıfının devrimini kolaylaştıra-

cak. Sağol amca... Biz belki çok şey öğreniyoruz. Ama yaşamadığımız için, zaman zaman yüzeyde kalabiliyoruz. Bu şaşmaz bilincinle bize ışık tuttuğun için sağol...

— Yok canım. Benim bişey yaptığım yok. Sizden öğrendiklerimi, Cezmi Baba ve Halil Bey'in anlattıklarıyla karşılaştırıyorum. Bir de kendi avanaklığımı koydum mu işin içine, faydalı oluyorsa ne mutlu...

— Hem de nasıl, - dedi Oktay. - Hem de nasıl...

Ahmet, Presi temizledikten sonra, yerine işbaşı edene bıraktı. Sefertasmı yüklendi. Kapıdaki elektrikli saate kartını basarak, çıktı.

Doğru Maden-İş'in Eyüp temsilciliğine yöneldi.

O kapıdan girdiğinde, İsmet elindeki kâğıtları sekretere bırakmak üzereydi.

— Hayr'ola Ahmet bişey mi var?

— Evet. Seninle konuşmam gerek.

— Buyur geç, - diye kendi odasının kapısını açtı İsmet. Masasının başına geçip, yerine oturdu. - Anlat.

— Geçenlerde konuştuğumuz iş olmak üzere.

— Deme... Nasıl becerdin bunu?

— Benim bişey yaptığım yok. Herkesin canı burnuna gelmiş. Azbiraz gerçekleri söyleyince, üyelik kartını dolduruveriyorlar.

— Ben de merkezle konuştum bu işi. Biliyorsundur, o ilk yenilgiden sonra sizin fabrika, bizim elimizden çıktı. Merkez çok kızdı arkadaşların yaptıklarına. Şimdi yeniden ilgilenir mi diye kaygılanıyordum.

— Ne demek. İşçi sendikalaşmak istediğinde, ilgilenmesin olur mu?

— Sizinkilerin o davranışı hâlâ öfke uyandırıyor ama merkezde.

— Öfke mi, Fehmi Çok, korkusu mu?

— Sendika, ardında üyesi dağ gibi dayanırken hiç kimseden korkmaz.

— Üyenin dağ gibi dayanması için azbiraz da sendikanın çaba harcaması gerek. Yoksa biz her işimizi kendimiz görecek olduktan sonra, sendikayı neyliyelim.

— İyi söylüyorsun ama, olayları ne yapacağız? İlkin beşerbin alıp, bizim sözleşmeyi yatırdı döküm işçileri. Ardından sarı sendikanın sözleşmesi geldi.

— Kimse o sarı sendikaya üye olmamış. Siz itiraz etmediğiniz için adamlar bir güzel dolaba sokmuşlar bizimkileri.

— Sizinkiler dolaba girmeye pek hevesliydiler benim bildiğim.

— İşçi bilerek dolaba girmez İsmet. Bunu da benden iyi bilirsin. Bilmeden girdiği zaman da çıkmanın yolları vardır. Geçen gün parti toplantısında avukat Akgün ve bizim Oklay'la bunu konuştum ben. Akgün, ağırlığımızı koyabilirsek, bir çözüm yolu olduğunu söyledi. Sonra gidip amcama danıştım. Aklı yattı Akgün'ün dediklerine. Çünkü, bizim ilişkilerimizde yasa, sözleşmeden üstünmüş. Sözleşme yasaya göre yapıldığından. Asgari ücret de yasa hükmünde olduğuna göre, hemen uygulanması gerekiyormuş. Biz bunu koz olarak kullanacağız. Kullandık bile. Arkadaşların tümünün isteği aynı noktada buluşmak üzere. Sarı sendikaya üye olan birkaç kişi diretiyor. Patronun uşak ola-

rak kullandığı birkaç kişi, parazit yapıyor. Ama biz büyük çoğunluk, asgari ücretin uygulanmasını istiyoruz.

— İstemek bişey sağlamaz. Sizin sözleşmeye daha çok var bildiğim.

— Doğru biliyorsun. Çok var. Yalnız asgari ücret kararnamesi yayınlandı. Bizim arkadaşların üye olduğu sarı sendika, açıkgöz patronun her dediğini yazmış sözleşmeye. O da asgari ücretin artacağını biliyormuş ki, ustaca kazıklamış bizi... Ağızbirliği edip bir küzel dolaba koymuşlar. Sendika, her türlü zammın sözleşme ile yapılacağını hükme bağlamış. Biz temsilcilerimizi yolladık. Adam demiş ki, sözleşme zamanı gelsin bunu düşünürüz. Biz yapabileceğimizi sözleşmeye koydurduk. Üstelik, yeni sözleşmeye kadar zam yapılmayacağını da karar altına aldık. Oysa, her sözleşmeye bir madde konur, eğer işçi yararına bir yasa çıkacak olursa, bunlar sözleşme hükmü sayılır, diye. Anla bizi nasıl bir dolaba koymuşlar ki, bizim sözleşmemizde tersine hüküm var. Hani sarı sendika olur olmaya, bişey diyemeyiz. Bu kadarı olmaz. Olduğunda da ister istemez, ya kendin düzelteceksin bu pisliği. Ya da düzeltecek olana olanak tanıyacaksın. Biz kendimiz düzelteceğiz. Sendikanın genel kuruluna girebilseydik, birleşme kararı alacak, öyle yiyecektik. Olmadı... Şimdi sizden istediğimiz, çoğunluk belirince, bizi temsil etmeniz ve sıkıştığımızda, yasal yardımda bulunmanız.

— Anladım, - dedi İsmet. Telefonun başına çöreklendi. Merkezi arayıp, anlattı durumu. Yanıtlar verdi karşısındakinin sorularına, evet, hayır diyerek. Sonra telefonu kapatarak doğruldu. - Hadi merkeze gidiyoruz, - dedi.

Saliha'nın pişirdiği kahveyi önce Hüseyin'e uzattı Fatma. Ardından anasına verip, Saliha'yı bekledi. Gelir gelmez fincanını tutuşturdu. İlk yudumlarını aldılar. Bitirirken, yekindi Hüseyin.

— Sen gelme kızım. Ben götürürüm. Yollar karanlık. Çocuklara bakman gerekebilir.

— Olmaz amca, - dedi Fatma... - Kaç gündür tıkılıp kaldılar oraya...

— Eh, kolay değil işçi kavgası.

— Akşamüstü gelirken uğramıştım. Yalnız sularını değil, elektriklerini de kesmiş işveren. İki gündür karanlıktalar.

— Karanlıkta mı, bir düzen hazırlamasınlar.

— Suyu çözümlemiş kadınlar... Her biri birer testi su uzatıyor. Emniyettepe şadırvanından. Bizimkiler dilediklerince içsinler. Ne var ki, yemek ve ışık derdi güç...

— Işığı hiç düşünme kızım. Nasılsa Ağusyos günlerindeyiz. Geceler de öylesi karanlık değil. Ötekilerin istekleri karanlıkh. Bir oyuna getirip, saldırıya geçirtebilirler polisi. Uyanık olmalarını söyleyeceğim.

— Nöbetleşe bekliyorlarmış kapılarda.

— Kapılar yetmez... Daha açıklara da gözcü koymalılar...

— Bir savaş gibi alıyorsun sorunu amca.

— Savaşı sonradan yapmaya koşullandın mı böyledir kızım. Demek yanaşmıyor işveren? Ne asgari ücrete, ne de Maden-İş'le her hangi bir konuşmaya.

— Yanaşmıyormuş. Sözleşme bittiğinde, çoğunluk alan sendikayla otururum sözleşme tartışmalarına, diyormuş. Ama, şimdilik bağlıyım. Ve bu bağdan ötürü, kabul etmem Maden-İş'i...

— Bak sen dürzülere... Ulan, Maden-İş gelip size dese ki, arkadaş sen fazla zam yapmışsın işçiye, azbiraz düşürelim, yine kabul etmez misin: Ederler ki hem de nasıl... Ama, işçi hakkına geldi mi iş, olmaz.

— İşgal şaşırttı sanıyorum onları. Daha tam sökememişler çünkü sarı sendikalıları. Ahmet öyle ayarlamış ki durumu, kısa zamanda Maden-İş'e geçenlerle doldurmuşlar vardiyayı. Haydar Usta da çok yardım etmiş bu konuda... Sonra greve çıksalar, hem yasal değil, hem ötekilerin girip çalışmalarına olanak sağlıyacaklar. Grev kırılacak bal gibi. Maden-İş işçilerin tümü üye oluncaya beklemek istemiş. Patronun adamları da elaltından, eski beşbinler gibi, yenilerinin de söz konusu olduğunu yaymışlar. Bu yayılınca, üyelik durumunda bir donma olmuş.

— Aferin Ahmet'e... Bu durumda yapılacak tek şey, düzeni iyi kurup, fabrikayı çalışmaz hale getirmek. Çalıştı mı, grev biter... Bitti mi de adamlar, anamızı bellerler.

Fatma, yanında Hüseyin gözcülerin arasından geçti. Ahmet'e yemeğini verdi. Hüseyin sırtını sığazlayarak, kıyıya çekti Ahmet'le Haydar'ı...

— Hâlâ sarı sendikada diretenler var mı?

— Var ustacığım, - dedi Haydar. - Yarıyı geçtik ama, bir yerde donduk.

— Çıkmaya niyetiniz yok değil mi?

— Tanrı göstermesin...

— Dikkatli olun... Dışarıya da adam koyun. Polis ne kadar?

— İki üçyüz kadar var.

— En küçük kıpırtılarını izleyin. Altıncı gün mu bugün, - diye sordu kendi kendineymiş gibi Hü-

seyin. Yine kendi yanıtladı. - Evet... Haftayı atlatırsanız, çökertirsiniz Fehmi Çok'u... Birkez çökerttiniz mi, ondan sonraki işlerimiz daha bir revnaklı. Çünkü bir sizinle kalmaz iş. Hemen hemen her fabrikasında sarı sendikalarla sözleşme yaptı bu köşek... Şimdi burda şamarı yedi mi sizden, ötekilerde de dürüst sendikaların tezgâhına oturmak zorunda.

— Ötekilerde de aynı kavgayı verdirir bana kalırsa, - dedi Haydar. - Nuh diyor adamlar, bir türlü nebi, demiyorlar.

— Orda kalırsa, biz yeneriz bir güzel. Bence daha bir yukarıya tırmanır bu... Yasa oyunlarına girer. Girerse, iş büyür. Hazırlıklı olalım, diyeceğim. Hazır değiliz daha... Yine de bir deneriz anasını satayım. Bakalım ne gösterecek... Siz sağlam olun. İyi gözetleyin. Ve bastırdılar mı, yılıp kaçmak yok. Bir işaret edin... Ben kaç gündür kahvede sizin durumunuzu tartıştım yoldaşlarla. Sıkışınca haber iletmenin yolunu bulun yeter ki... Eyüp işçisinin ne olduğunu bir gösterelim dosta düşmana.

— Sağol amca, - dedi Ahmet. - Senin buraya gelip, bunları söylemen bile yeter bizim güvenimizi artırmaya.

— Sakın ha... Güven duyup gevşemeyesiniz. Bunca işçi avanak değil. Yavaş uyanıyoruz. Tamam ama, uyanıyoruz ya. Bu da bişeydir. Ve bu bişey, çokşeye yöneltilmeli.

Genel Müdür Burhan Bey'in odacısı koşarak geldi. Ahmet'in yanına yaklaştı koşarak. Ve bağırdı, herkes duysun, diye sanki...

— Temsilci olarak seni çağırıyorlar Ahmet Usta... Savcı da yanlarında...

Ahmet, fabrikanın içinde, girişte, avluda ve

kapıların önünde işgali sürdüren arkadaşlarına bir göz attı. Sonra başıyla geliyorum işareti verip, döndü...

— Ben işimi dışardakilerle görürüm. Birkez çıkarsak burdan, bir daha kolay giremeyiz. Siz ne olursa olsun, makinaları terketmeyin.

— Çok sıkışırsak, - dedi Haydar Usta. - Çok sıkışırsak?

— Çok sıkışırsanız, suç sıkıştıranın olur...

Yürüdü... Avludakileri topladı bir el işaretiyle. Yusuf, Hasip'in tekerlekli arabasını sürükledi ardı sıra. Ayakları tümden gitmiş, yüzünde eriyiğin değdiği yerler kıpkızıl, buruş buruş kalmıştı. Şimdi iş kazasından emekli. Olayı duyunca, arkadaşlarına güç katmak amacıyla, gelmiş, onlarla birlikte bekliyor burda.

— Yusuf can, - dedi Ahmet. - Dikkat edin. Bir oyuna gelmeyelim. İçerdekiler hiç kıpırdamıyacaklar yerlerinden. Bir durum olursa, siz avludakiler çaresine bakacaksınız, ona göre... Hemen ilet arkadaşlara, ben içeri giriyorum. Gecikirsem, azbiraz gürültü yaparsınız.

— Oldu Usta. Tasan olmasın...

— Sağol...

Gidiş dış kapıdan. Girdi iç kapıdan. Ve yöneticilerin koltuklarda serin serin oturdukları genel müdür odasının kapısından, girdi... O gelir gelmez, hafif dikildi savcı... Tepeden tırnağa bir sözdü Ahmet'i...

— Temsilci sen misin? - diye sordu.

— Benim efendim...

— Seni bir yerden gözüm ısırıyor benim. Hangi davada karşılaşmıştık?

— Tüm hırsızlık davalarında, - dedi gülerek

Ahmet. - Suçlayıcı olduğum halde, sanık durumuna düşürülerek.

— Edepsizliğin âlemi yok, - diye bir çıkış yaptı sesinin tüm gücüyle savcı.

— Uyarınıza teşekkür ederim efendim.

Şaşırarak baktı Genel Müdüre Savcı... Genel Müdür, gözlerinin derinlerinde bir çaresizliğin öfkesiyle yanıtladı onun bakışlarını.

— Küstahsın, - diye sürdürdü Savcı. - Galiba suçlu olduğunuzun farkında değilsin. Üstelik bu suçun çok ağır bir cezayı gerektirdiğini bilmiyorsun.

— Buraya kendiliğimden gelip sizden birşey istemedim efendim. Buyurmuşsunuz, geldim. Yasal bir buyruğunuz varsa, yerine getirmek boynumuzun borcudur.

— Beyefendi, - diye gösterdi parmağıyla Burhan Bey'i, Savcı. - Fabrikayı işgal ettiğinizi ve işleri durdurarak, şirketin milyonlarca zarara uğramasına neden olduğunuzu söylüyorlar. Bu ağır bir suçtur.

— Peki dörtyüz liraya çalıştırılan işçilerin, beşyüzdoksan lira asgari ücret almasını buyuran yasal kararı uygulamamak, suç değil mi?

— O ayrı iş... Burda söz konusu olan, ulusal servetin zedelenmesi. Kazanların bir daha kullanılamaz hale gelmesine neden oluyorsunuz.

— Elektriği Beyefendi kendileri kestirdiler. Elektrik akımı yürümezse, kazanların işi biter. Biz herşeye rağmen, onları gözümüz gibi koruyorduk. Elektrik kesilince, nefesimizle ısıtacak değiliz. İstesek de beceremeyiz bunu.

— Size beş dakika izin. Fabrikayı derhal boşaltın.

— Beyefendi, - dedi Genel Müdüre doğru bir adım atarak Ahmet. - Zor yolu çıkmaz yoldur. Denedik. Konuşun Maden-İş'le... Çözümleyin bunu kısa zamanda. - Sonra birden anımsamış gibi Savcı'ya döndü. Çözüm kesinleşmedikce, bizi burdan hiç bir güç çıkaramaz efendim.

— Öyle mi sanıyorsun?

— Öyle...

— Tutuklusun... - Yanındaki polis şefine döndü. - Götürün...

Polis ikiletmedi buyruğu. Hemen kelepçeyi vurdu Ahmet'in bileklerine... Kapıya yöneldiler. Yusuf ödevini yerine getirmiş, avludakileri kapının önüne yığmıştı. Ahmet'in kelepçeli olduğunu gören kalabalık, bağırmaya başladı. Bunun üzerine, karşıdaki polisler eyleme geçti, şefin bir el işaretiyle. Ahmet'i önüne siper edinerek, tabancasını çekti şef. Geriledi, kapıyı ardından kapatarak. İşçiler, polislerce, yöneticiler de işçiler tarafından sarılmışlardı. Savcı durumu saptayınca, işaret etti polis şefine.

— Bırakın... Önce burayı boşaltalım, - dedi.

Şef Ahmet'in kelepçelerini çözdü. Yöneticiler kapının, beton duvarların dışındaki kalabalığın gücünü ve basıncını bedenlerinde duymuşcasına, sarsıldılar. Renkleri kül gibi, çenelerinde korkulu bir titreyişle, birbirlerine bakındılar. Savcı kendini toparlamak isteğiyle tutuk, zamklı bir sesle;

— Gidebilirsin, - dedi.

— Yanlış taraftan işe karışıyorsunuz sayın Savcı. - dedi Ahmet. - Yasa da bizden yana şu durumda, hak da... Burdan çıkınca yanlışı sürdürmeyin lütfen. Yoksa olayların sorumlusu siz olursunuz. Arkadaşlarım, yasal hakkımızı almakta ka-

rarlı. Siz bir davranışa geçerseniz, tümümüz birlik oluruz. Üçbin işçiyle karşı karşıya gelmek doğru değil...

— Tehdit edemezsin devleti. Devlet tehditten korkmaz, - diye bağırdı Savcı... - Seni bıraktıksa, işin bittiğine hükmettiğimizden değil. Azgın sürüsünün kendilerini daha da kötü duruma düşürecek bir yanlış yapmasını engellemek amacıyla bıraktık. Eğer biraz daha ileri gidersen, yeniden tutuklatırım seni.

Ses etmeden döndü Ahmet. Kapının önünde yığınlaşan işçiler de onunla birlikte çekildiler. O arada yöneticiler, polis şefi ve Savcı'da doğan boşluktan dışarı çıkıp, adım adım, kapıya yöneldiler.

— Yusuf, sen dışarı kay. Sıkışık bir durum olursa, minareye çıkıp, topla herkesi buraya, - dedi Ahmet... - Sıkışıklığın kararı sana ait.

— Seni tutuklamışlardı, bıraktılar ama.

— Kendi kıçlarını kurtarmak amacıyla. Şimdi polisleri saldırıya geçirtebilirler. Oyalanmadan, hazırlığını yap.

— Anladım, - dedi Yusuf. Gidenlerin ardı sıra, kapıya yöneldi.

Dediği çıktı Ahmet'in. Kapı önündekileri geçti yöneticiler. Polis şefi kalabalığı yararcasına seyirtti. Karşıda bekleşen polislerin başına geçerek, fabrikayı gösterdi. Savcı eline aldığı elektrikli megafonla, alanı inletti.

— Beni dinleyin arkadaşlar, - diye bağırdı. - Ben Eyüp Cumhuriyet Savcısıyım. Yaptığınız iş yasaya aykırıdır. Ağır bir suç işliyorsunuz. Sizi kışkırtanlar, yarın yasanın pençesinden kurtulamazlar. Aldanmayınız. Ve derhal fabrikayı boşaltınız. Size beş dakika süre tanıyorum - diyerek, kolunu

çevirdi. Saatına bakmaya başladı.

Ahmet, Savcı megofonu aldığı anda, demir çubukların yığıldığı alana yöneldi... Haydar, elinde demir makasıyla seyirtti yanına... Çektikleri çubuğu, birer sopa gibi kesmeye koyuldular.

Savcı saatinden başını kaldırınca, ilerlemeye başladı polisler... Su, ekmek getirmiş olan kadınlarla çocuklar, hemen fabrika kapısıyla, polis yığınının arasında, duvarlaştılar. Polis yaklaştı. Sonra tümü birden kadınların arasına dalarak, coplamaya giriştiler. Kadınlar çığlık çığlığa bağırıyor, ama her copla biraz daha toplaşıyorlar. Ne var ki bu engel çok sürmedi. Polisler, giriş kapısının demirine tırmanmaya başladılar. Demir çubuklu işçiler, süngü takmış askerler gibi ardardına dikiilp, ayaklarını gererek beklediler. Polis durumu görünce, durakladı. Şef, kadınların çığlıklaştığı yerde bekliyordu. Duraklamayı görünce, bağırdı:

— Durmayın... Yasalara karşı gelen komünistlere bırakmayın devletin şerefini... Saldırın - diye bağırdı megafonla.

Polisler yeniden ilerlediler birkaç adım daha. Coplar kalktı. Kalkmasıyla birlikte, demir çubuklar da havalandı. İlk saflar bir denemeymiş gibi birbirlerine girdiler. Polisler, demirin acısını bedenlerinde, kollarında duyunca, duraklayıp, gerilediler.

— Silâh çek, - diye bağırdı bukez Şef... - Ateş...

Silâhlar çekildi. Rasgele ateş başladı. İşçiler, ilkin havaya ateş diliyor sanıp, daha bir kenetlendiler. Ve bir adım gerilememek amacıyla, sokuldular birbirlerine. İçlerinden bazılarının kapaklanması, biran dağıttı topluluğu. Dağıtınca gerilediler. Polis tüm hızıyla, saldırıya geçti. Avlı kısa za-

manda temizlendi. Temizlendi ya, işçiler, fabrikadan içeri girmişlerdi. Polisler kapıya yaklaşırlarken, tavandan demir yağmaya başladı. Biran şaşkınlığa uğrayıp, gerilediler. Hemen avlu, yeni işçilerle doldu. Yeniden saldırıya geçtiler. Ve bu kez kesinlikle, fabrikanın iç kapısını tuttular. Ordan içeri, körlemesine ateşe başlayınca polis, Yusuf, nefes nefese minareye saldırdı... Sesinin vargücüyle;

— Yetişin... Yetişin ey işçiler... Burda adam öldürüyorlar, - diye bağırmaya başladı.

Hüseyin kahvede oturuyordu. Birden irkildi. Kulak verdi sözcüklere. Çağrıyı yakalayınca, zıplayıp kalktı. Onun kalktığını görenler, dikildiler hemen.

— Hadi bakalım, - dedi Hüseyin. -Efendilerle kölelerin savaşı başlıyor. Dikilin ve elinize ne geçerse yüklenip, düşün ardıma...

Bakmadan, gelip gelmediklerini öğrenmeye gerek bile duymadan, tepeden aşağı salıverdi kendini. Fabrikanın bulunduğu alana yaklaşmaya başladığında, Alibeyköy, Silâhtar, Yıldıztabya ve Eyüp tepelerinin kaynaştığını gördü... Tepeler fabrikanın üstüne kapanmak istercesine, adım adım yürüyorlardı. Renk renk çiçekleri, bu sömürü çarkının üstünde, bakımlı bir gömüt simgelemek ister gibiydi. Yürüyordu tepeler. Yürüyor ve döküm fabrikası kaçmak isteğiyle titriyordu sanki.

Polis şefi ve Savcı irkildiler. Bir koca çemberin mengene gibi giderek sıkıştırdığı insan yığını, üstlerine doğru geliyordu. Burhan Bey, önüne gelen ilk dükkâna girdi biraz koştuktan sonra. Savcı ve polis şefi ortada dikili kalmışlardı. Polislerse, fabrikanın avlusunda, iki insan duvarının arasında sıkışmaya koşullandılar. Tabancalar korkunun etki-

siyle alabildiğine ateşlendi. Ateşlendi... Ateşlendi...

Ne var ki, kurşun az, insan çoktu... Bir yer geldi tabancaların kurşunu tükendi. Demir filizlerinden faksız hale gelen tabancaları, kendilerine taş atanlara fırlattılar. Yaklaşan ve nefes almayı engelleyen insan duvarından kurtulmak amacıyla, düşen kasklarını, yiten coplarını ve tabancalarını aramaksızın dağıldılar. Herkes kendi canının derdine düştü. Demir filizleri, taşlar ya da kendi arkadaşlarının kör kurşunlarıyla yaralananlar kıvranarak alanda bırakıldı. Kaçarken hızını alamayanlar fabrikanın açık kanalizasyonuna düştüler. Polis şefi, telsizinin düğmesine tüm gücüyle basmış, sesinin tüm kısıklığını yırtmak istercesine bağırıyordu merkeze.

— Efendim, halk yarım milyondan fazla... Efendim imdat... Derhal ordu gelmeli. Ordudan başkası engelleyemez bu durumu. İmdat efendim... Kaç ölümüz var bilemiyorum. İş çığırından çıktı. Hemen orduyu yollayın efendim... Hemen yollayın... Yoksa polislerimiz...

Daha fazlasını söyleyemedi şef. Kalabalık kendi üstüne yönelmiş gibi geldi ona. Hemen polis arabasının içine girmeyi düşündü ilkin. O yana doğru gittiğinde kalabalığın daha da arttığını görünce, geriledi. Ve telsizini ceketinin altına saklayarak, sıvıştı aradan.

Salt insan kalmıştı alanda. Savcı ve Burhan Bey sığındıkları dükkândan, kavga büyür büyümez caddenin yolunu tutmuşlardı. Tepelerden inenler, kadın çoluk çocuk, yaşlı genç işçiler, bir süre baktılar yörelerine. Sonra Hüseyin'in dileğiyle, yaralıları toplamaya durdular. Polis, işçi ayırmaksızın, kıvranan her insanı çevirdikleri arabalara atı-

yor, doğru hastaneye yolluyorlardı. Bir başka ekip ise, kanalizasyon çukuruna düşen polisleri çıkarmaya uğraşıyordu. Polisler gelenlerin ilkin kendilerini kurtarmaya geldiklerine inanmadıklarından ellerini vermemişler, hatta boğulmayacak ölçüde derine kaymaya yönelmişlerdi. Sonunda ilk yakalananın çıkarıldığını, dövülmek yerine temizlenmeye sıvanıldığını görenler, ellerini uzatarak, kurtarıcılarına yardım ettiler.

Birden, tankların harıltısı sardı fabrikanın yöresini. Askerler çevirdi dört bir yanını. Savcı ve Burhan Bey, yerden biter gibi bittiler yeniden. Ve işçiler, kalabalığın da katıldığı bir dev koro gibi bağırdılar. «Yaşasın ordu...»

Koro daha da gürleyecekti, gökyüzüne doğru. Hüseyin durdurdu. Askerlerin başındaki albay çevresine bakındı. Hüseyin, suskun, durgun, hâlâ yer yer orduyu alkışlayan kalabalığın tam ortasında, açıkta duruyordu. Biri üniformalı, biri başıbozuk ordusunun komutanları gibi baktılar birbirlerine. Tarttılar ilkin. İlk sözü Hüseyin söyledi;

— Bizi ezmeye mi geldiniz albayım?

— Hayır, - dedi albay. - Polis bizden imdat istedi. Yardıma geldik.

— Polis haksızdı.

— Buna yargı organları karar verir.

— Demek, taraf tutuyorsunuz.

— Hayır tutmuyorum...

— Bunlar... Bunların tümü katildir efendim, - diye fırladı Savcı. Hemen tutuklayın. Pek çok polis öldürdüler. Gözlerimle gördüm.

— Tutuklamak için mahkeme kararı var mı? diye sordu albay.

— Alacağız...

— İlkin alın da...

Bir iki adım daha attı Hüseyin. Kollarını kaldırdı birden. Alkışlamaya başladı Albay'ı... Bir fırtına gibi esti alkış sesi. Dolanıp Savcının kulaklarına doldu. Sarsıldı Savcı... Karar almak amacıyla, adliyeye doğru yöneldi.

— Sağolun Albayım, - dedi Hüseyin. - Taraf tutsaydınız, kan gövdeyi götürebilirdi...

— Böylesine bunaldınız mı?

— Ne yazık ki öyle efendim. Fehmi Çok'la savaşıyoruz burda biz. Ve herşey, devletin tüm örgütleri onun yanında diyorduk. Bu umutsuzluğa düşürmüştü bunca insanı. Bunca insanın umutsuzluğunu bilirsiniz siz.

— Bilirim. Herşeyi yapabilirler. En olmayacak şeyi bile...

— Haklısınız. Tam böyle bir durumdaydık. Tam zamanında geldiniz.

— İyi öyleyse. Şimdi fabrikayı bana teslim edin.

— Siz de Fehmi Çok'a mı teslim edeceksiniz?

— Hayır. Kimseye teslim etmeyeceğim. Anlaşmaya kadar ben elimde tutacağım.

Birkaç adım yaklaştı Hüseyin. Gözlerinin tüm gücüyle gözlerine baktı Albay'ın.

— Gücünüz yeter mi, - diye sordu.

Bir an afalladı Albay. Tanklarına, kalabalığı bile çevreleyerek orandaki makinalı tüfek kuşanmış erlerine baktı. Sonra bakışlarını kırpıştırarak Hüseyin'e baktı... Bir süre, tek sözcük söyleyemeden öyle durdu. Sonra;

— Sanırım yeter, - dedi onurla başını dikerken.

— Anlaşmaya kadar fabrikayı kimseye vermi-

yeceğinize söz verir misiniz: Asker sözü.

— Veririm...

— Sonra, beni başka yere tayin ettiler, yerime gelen arkadaşın sorumluluğu beni ilgilendirmez, demiyeceksiniz değil mi?

— Çok kuşkucu bir adamsın sen yahu? Ne demek istiyorsun?

— Çok dayak yediğinden Albayım. Demek istediğim şu, hem kişisel söz, hem ordu adına söz veriyor musunuz ki, Fehmi Çok, belli bir anlaşma olmadıkca, burayı teslim alamıyacak!

— Benim sözüm bunu kapsıyordu zaten.

— Tamam Albayım. İzin verin, arkadaşlarla konuşayım.

Kalabalık hemen bir koridor açtı ona sıkışarak. Aralarından yürüyüp, içerdekilerin yanına ulaştı. Durumu ve Albay'ın sözünü anlattı onlara. Ahmet, Haydar'a baktı. Aralarındaki yaralıları çıkardılar ilkin. Sonra, ağır ağır fabrikadan çıkıp, kalabalığın içine karıştılar.

Hüseyin geri döndü. Fabrikayı çevirmek üzere hazırlanan Albay'm yanına ulaştı.

— Fabrika görüşünüze hazırdır komutanım, - dedi topuklarını birbirine çarpıp, selâm vererek. - Buyrunuz...

— Sözümü tuttuğumu göreceksiniz, dedi yürürken Albay, Hüseyin'in elini sıkarak. Sonra birliklerine döndü. Subaylar koşuşup, selâm durdular. Askerlere fabrikayı gösterdi Albay. Bir tek sözcükle uyguladı anlaşmayı. - Marş...

Vedat'ın mektubunu okuduktan sonra düşünceye daldı Hüseyin. Saliha başına dikilmiş dürtük-

lüyordu.

— Ne diyor? Yine kalıyor mu uzun süre. Belli olmuş mu sözleşmesi?

— Olmuş... Kalmıyor. Gözün aydın. Dönüyor. Torun da, gelin de birlikte...

— Aman. Hemen çıkıp odasını hazırlıyayım...

— Dur bire kadın. Daha on günden fazla var gelmesine. Hele bir yaklaşsın.

— Yok. Ben ancak hazırlarım. Baksana el kızı da gelecekmiş. Yüzümüz yerde olmasın. Senin ne biçim anan baban var der kız. Oralardan, Amerikalardan geliyor buraya. Utandırmayalım oğlumuzu.

— Utanacak olsa getirmezdi. Yarın unutturma da, geçerken Hafız'a uğrayıp, söyliyeyim. Geldiklerinde, birlikte gidelim Havaalanına.

— A, unutulur mu hiç. Elbette unutmazsın.

— Unutmam canım elbet. Ne olur ne olmaz diye söylüyorum. Sen daha güç unutursun da.

— Olur. Sabahleyin söylerim. - Durakladı birden, kaygıyla baktı Hüseyin'in yüzüne. - Ya bulamazsan Hafız efendiyi?

— Bulamazsam, bana uğramasını söylerim. Ya da akşam kahvede tavla oynarken, tembihlerim.

— Akşam daha iyi efendi. İstersen, paydosta hatırlatırım sana.

— Peki. Dediğin gibi olsun... Sonra hafta sonunda, İstanbul'a inelim seninle. Toruna bişeyler alıp, hazır edelim.

— Olur ya... Alalım ya... Bana kalırsa, Fatma'yı da yanımıza alalım, - Dönendi azbiraz. - Ah, Sevgi buralarda olsa, çok daha iyi olurdu. Birlikte çıkardık. O daha iyisini bilir.

— Her İstanbul'a geldiklerinde uğruyor çocuklar. Haklarını yemiyelim. Ordan iş buldular karı-

koca. Oraya gittiler.

— Evlât özlemini unutturuyorlardı burdayken. Ayda, iki ya da bir geliyorlardı. Gelecekler, diyordum ya... Hamur alıyor, börek açıyordum ya... Yine de bişeydi benim için. Şimdi geliyorlar. Şöyle bir oturup, yitiyorlar yeniden.

— Dırlanma. İşte oğlunla, gelinin geliyorlar. Doyarsın evlât ve torun varlığına.

— Doyulmaz efendi. Bak görürsün, bırakmazlar burda onları, Oktay'la Sevgi. Oraya alırlar tezden. Yine elimiz böğrümüzde kalırız.

— Eh, orda yararlı olacaksa, oraya gider. İstersen sen de gidersin.

— Herkes evinde demez misin? Gidersem bile, gezmeye giderim birkaç günlüğüne.

— Şimdiden başladın yahu. Bırak, hele gelsinler. Belki eski yerine döner.

— Ne iyi olur öyle olursa. Ne kadar iyi olur bilir misin efendi. - diyerek tırmandı merdivenleri. Şarkı söyleyerek, Vedat'ın odasında dolanmaya başladı bir süre. Sonra, yukardan seslendi Hüseyin'e. - Efendi... Efendi hu!...

— Ne istiyorsun?

— Bu yatak tek kişilik. Çarşıya çıktığımızda unutmayalım da, iki kişilik bir karyola alalım. Bunu da toruna veririz.

— İyi... Olur...

İsmet, fabrika ve partide bulamayınca, eve uğradı. Saliha, bahçenin dip tarafında çiçeklere bakan Hüseyin'i gösterdikten sonra, kahve pişirmeye koştu.

Buyur etti Hüseyin. Çiçeklerin arasındaki eski sandalyelere oturdular. Sigara paketini uzattı kahveleri gelinceye.

— Hoşgeldin...

— Hoşbulduk usta.

— Hayr'ola?

— Merkezden toplantı bildirisi geldi. Kendim uğrayıp haber vereyim, dedim.

— Parti merkezinden mi?

— Hayır. Disk'ten... Pazar günü Lâstik-İş'in merkezinde bütün temsilcilerin toplantısı var.

— İyi ama, benim Disk'le şimdilik ilişkim yok. Biliyorsun, bizim sendika bu işin dışında. Disk'in yani...

— Evet... Disk'in dışında ama, olayın içinde. Alınacak karar sizin sendikayı da ilgilendiriyor. Çünkü biliyorsun, ilkin partiyi engelledi hâkim sınıf. Şimdi sıra Disk'te...

— Partiyi elbette engelleyecekler İsmet. Biz bu işi beceremiyoruz, gelin siz yapın mı diyecekler? Anamızı bellemek, boyunlarının borcu. Nasıl ki, onların anasını biz belleyeceksek ilerde. Eh, Disk için de hayır dua okuyacak değiller. Siz, direnme sendikacılığını getirdiniz Disk'le... Bunun aşaması parti olacak. Elbette yok etmeye çalışacaklar. Beni asıl

üzen, içimizde beliren kıpırtılar. Birgün toplanıp, bir kararlaştıralım, biz ne edeceğiz...

— İyi olur. İstersen ilçe olarak bunu il'e götür. Benimserlerse, toplanıp, kararlaştırırız ne edeceğimizi...

— Bana politaka yapma İsmet. Kendini sıyırmak için söz dolandırma. Anladık, azbiraz memur sayılırsın. Ama ne de olsa, bizim aramızda bulunduğun sürece işçiliğin ağır basar. Benim ne dediğimi pek iyi anladın. Bu yeni gelişmeler karşısında, biz işçiler ne edeceğiz, diyorum ben.

— Ne edeceklerini sen bizden iyi bilirsin. Hem işçisin, has işçi, hem de partinin ilçe başkanısın. Durumu apaçık görüyorsun ustacığım. Parti işçi ve köylülerle daha selâmlaşmaya başlarken, ulusal artık, yok artık, bizim torbamıza dediler.

— Bu böyle kalmaz ki, yarın ulusal artık diye kendileri debelenir. O zaman da biz, geçti o günler, deriz. Sen bana sendikacılarımız ne düşünüyor bir söyle bakalım? Parti içindeki değişikliği destekliyorlar mı? Karşı mı çıkıyorlar?...

— Başkan hiç birşey söylemedi. Her halde iş apaçık ortada olmadığından.

— Daha nasıl apaçık ortada olsun. Anladığım kadarıyla herkes sendikacıların ağzına bakıyor. Partinin kurucusu olduklarından onların tutacağı yan kazanacak.

— Belki yan tutmak istemiyorlar...

— İşte o zaman kekâ... Bu aydınlar birbirlerini yerler oğul. Yerler ki, kimin kellesi kimin ağzına girecek belli olmaz.

— Belki haklılar... Sen de mi düşmansın aydınlara...

— Düşman mı? Ben mi? İnsan öğretmenine

düşman olur mu? Ne demiş Ali, bana bir kelime öğretenin kölesi olurum, demiş. Bize işçi gibi işçi olmayı onlar öğretti oğul. Hiç düşman olunur mu?

— Öyleyse yaptıklarını neden beğenmiyorsun?

— Hah işte, Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma demişler. Bunlar aydın olduklarından birbirleriyle çabucak kapışıyorlar. En doğruyu söyledikleri düşüncesiyle, kapışmaları da tabii. Ancak, galiba kapışmanın dozunu biraz ileri götürüyorlar. Hele bunun içine azbiraz da sandalye kavgası girişti mi, daha da artıyor doz. O zaman, uzlaştırma imkânını biz bile kaçırıyoruz. Belki sizin patronlar bu yüzden karışmak istemiyorlar.

— Sen istiyor musun?

— Bölünmeyi hiçbir zaman istemedim. Disk kurulurken bile... Bir yerde bölünme kokuları çıktı mı, ben pireleniyorum evlât. Çünkü bölünmenin başını biz çektik hatırlarsın. Teksif'ten, Tekstil'e geçtik. Bu işten en az bizim kadar patronlar kazandı. Öteki sendika daha bir uyuşmacı oldu bizim ayağımızı kaydırmak için. Biz tutunmak için daha bir yumuşadık. Adam başına on kuruş kazansalar bu yeğlemeden, bir düşün iş nereye varır. Bizim işkolunda yüzbin kişiden söz ediliyor. Yılda otuz milyon eder. Böl patronlara, hesapla kârlarını. Kârlarını da bırak bir kıyıya, her yıl en azından iki fabrika kurduruyoruz onlara beleşten. Kurduruyoruz ya o iki fabrikada çalışanlar da bize katılıyor. İşi böyle alırsan, biz de kârlı çıkıyoruz.

— Sonunda biz kârlı çıkacaksak, neden karşı durmalı gelişmeye?

— Biz kârlı çıkacağız elbet. Her gelişme bizi artırdığından. İyi ya da kötü olsun, mutlaka so-

nunda biz bize gelip, işin anhasını minhasını anlayacağız. Yalnız ne demiş atalarımız. Ama er, ama geç... İşte düğüm burda. Er mi olacak bizim bize gelmemiz geç mi? Eğer bölünmez, kaya gibi bir bütün halinde götürürsek fikir ayrılıklarımızı, er olur. Fikrimiz başka başka diye ayrılırsak o zaman geç olur. Bu bizim işlerde de zaman bir hayli güç çalışır. Er dediğin zaman, on yıllarla konuşursun... Geç dediğin zaman yüz yıllarla...

— Senin korkun bu zaman sorununda öyleyse?

— İyi bildin. Bir düşünüyorum da, Cezmi Baba'yla başlatırsak işçi gibi işçi olmayı, yüz yılı aştık gitti. Diyelim ki onların da dedikleri gibi o zaman Osmanlı'nın işçi gibi düşünmeye çalışan aydınları varmış. İşçisi yokmuş ama... Şimdi öyle mi? Şu yetmiş yıllarında bir milyona yaklaştık diye gert gert ötüyoruz. Öyleyse bir işçi sınıfı da varolmaya başladı. Yine bölünürsek, biz bunları nasıl toplayacağız?

— İlkin Disk'te toplayacağız usta...

— Bak belki bu olur. Gerçi sendikacılıkla, particilik birbirine bağlı olduğu zaman iyi, olmadığında kötüdür ama. Bakalım bizimki nasıl yürüyecek. Eğer iyi yürürse, o yol da kötü değil... Aferin size... Dökümde iyi bir sözleşme yapmışsınız. Yalnız bu sözleşme bile sizin daldaki fabrikaların çoğunu, sendikanıza kazandırır.

— Ama bu yenilgi, delirtti onları. Şimdi Türk - İş'le elele yeni bir yasa çıkarıyorlar. Hazırlıklar bitti. Meclis'ten geçmek üzere... Her işkolunda tek sendika, ülke çapında tek konfederasyon. Sonra da kekâ...

— İşin gereği de budur İsmet, söz aramızda.

Budur ya. Bunu bizim sağlamamız gerekir. Sağlıyoruz da işte. Sizin sendika gelişiyor durmadan. Bizimki de, nerdeyse ötekinin yarısını aştı. Devlet fabrikalarını da üye yazabildi mi, tek sendika haline gelir. Sizinki de öyle oldu mu, biz ikimiz, işçilerin yarısı bizde hey, deriz. Gelin bakalım... Çıkarın yasayı da başka sendika kalmasın.

— İyi ya bizi yoketmeye yöneliyorlar bu yüzden.

— Biz yok olmayız oğul. Tasalanma sen. Kanunî değildir grev yapamazsınız, dediler. İşgal yaptı bu işçi. Gayrik milyonu aştık ülkenin dört bucağında biz. Bir de önümüzdeki beş altı yılda iki milyonu bulduk mu, ondan sonra dönerek gider bu, katı katına... Bir onbeş yıl sonra, hemen hemen bizden sorulur ülke. O zaman da gık diyecek değil a bunlar.

— O zamana nice bir insan ezilir ustacığım?

— Ezilsin. N'oldu biz otuz yıl ezildik de... Başımızı diktiğimizleyin, azbiraz işçiye benzedik. Bakarsın şimdiden, demir tavındayken ezerlerse, keskin kılıç gibi dikilirler zamanı geldiğinde.

— O da var ya, çok uzun bir geleceği kapsıyor. Şimdi, engellememiz gerek bu yasayı.

— Ne yapacaksınız?

— Yürüyeceğiz.

— Nereye? Ankara'ya mı? Ben de varım... Hadi, gününü söyle.

— Yok Ankara'ya değil, burda vilâyete varıp, protesto edeceğiz.

— Oğlum, Bâb'ı âli Ankara'da şimdi. Ben sizin yerinize olsam, burdan yola korum işçiyi. Akşamına İzmit. Sabah, İzmit'tekileri toplarım. Akşamına Adapazarı. Orda, demiryolu fabrikasındakileri top-

larım, Bilecik yoluyla Eskişehir. Ordakileri de toplayabildim mi Ankara yolunun üstünde, dinim hakkı için, Bâb'ı âli Kayseri'ye taşınır bir güzel. Ya da siz varmadan, hükümet falan istifa edip, meclis, her işkolunda en az on sendika kurulacaktır diye kanun çıkarır.

— Alay etme be usta. Biz en az iki yüzbin kişiyi toplayacağız.

— İyi ya oğlum, valinin elinde ne var ki... Hadi eski Osmanlı valisi olsa, bir daha... Hiç olmadı onlar, böyle durumlarda, Hünkârı temsil edip, yasa bile çıkarabiliyorladı. Burdaki vali ne etsin... Tamam arkadaşlar, diyecek annacınıza çıkıp. Şimdi telsizle, isteklerinizi Ankara'ya bildiriyorum. Ankara da, hemen askerin eteğine yapışıp haydi diyecek. Ve belki de, yasanın çıkmasını engelleyecek. Ne olacak sonra?

— Nasıl ne olacak usta? Sendikalarımız, seçim hakkımız kurtulacak.

— Eee, gerektiğinde biz seçim hakkımızı kullanmıyor muyuz? Bana bak oğul, bunlar bizim davranışlarımızdan yıldılar. Oyun içinde oyun hazırlıyorlar. Kendi aralarında bölünme başladı bu avanakların. Tıkandılar bir yerde. Yetmezlendi sömürü. Her birine gerekli para verilemiyor. Kim güçlüyse, o el kodu kaynaklara. Ötekiler, ağzının kıyısıyla içer oldular. Bunu engellemek amacıyla, bizi kullanacaklar. Ulan avanaklar diyecek, kodamanlar. Susun ve de adam gibi oturup, verdiğimize katlanın. Bakın, asıl düşman dev gibi homurdanıyor. Azbiraz daha zırlayacak olursanız, tümümüz tepetaklak gideriz. Bizden korkularına bir sarmaşır bunlar birbirlerine oğul, kimin parmağı, kimin kıçına gitti belli olmaz. Ben sizin yerinize olsam,

oyunu bozmak için, vilâyet'in önünde bağırmaktansa, Ankara yolunda yorulmayı yeğlerim. Böylelikle birkez olsun, idareyi elimize geçirebiliriz bakarsın. Belki ilkkez Hükümet düşmesine sebep oluruz. Yoksa, bu işin, Papaz Gapon'un Kanlı Pazar'ından bir farkı kalmaz. Yalvarmaya giderken sopa yeriz bir güzel ki, oh ne güzel...

— Gerekirse senin dediğini de yaparız Usta... Ama şimdilik bizim planlarımız sadece İstanbul'u kapsıyor. Sen istersen katılma...

— Neden katılmayayım? Madem bir işçi hareketi vardır. İşçi Hüseyin orda olmasın, ne demek. Elbette katılacağım...

— Ha şöyle... Karamsarlığı unut... Toparlan azbiraz. Toparlan ki, tadına varalım hazırlıklarımızın.

— Dedim ya, kimin hazırlandığını sonra göreceğiz. Ahmet'i gördün mü, ben mi söyliyeyim.

— Hangimiz erken görürsek o söylesin, - deyip kalktı İsmet.

Alibeyköy yukarıdan, Hasköy kıyılarından, kıvrım kıvrım akan insan seli, köprüleri aşıp kavuşmak için, yürüyordu... Eyüp kervanı, Defterdar'a yaklaştığında, Hüseyin'in yanında bitti Ahmet;

— Haklı çıktın amca, - dedi. - Nerdeyse bizim personel müdürü, katılmak istemeyeni sopayla çıkaracaktı yürüyüşe. Bir aksuata için eliyle ilkyardım çantasını hazırlattı.

— Demek bir yaramız, beremiz olursa patron pamuğuyla sarınacağız.

Yürüdüler. Fabrikaların önünde durup, çalı-

şanları çağrılıyarak, durmaksızın büyüdüler. Defterdar'dan, yukarıya, Topkapı'ya vurdular. Kazlıçeşme önünden gelenlerle, Londra asfaltından akanlar orda toplanacaklardı.

Topkapı'ya yöneldiklerinde, polisin yolları kestiğini gördüler.

— Senin ilâç çantası işe yarıyacak galiba Ahmet, - dedi alayla Hüseyin.

— Bakalım görürüz, - diye yanıtladı Ahmet.

Sonra hep bir ağızdan bağırmaya başladılar. Polis'e... Bir uğultu yankıladı seslerini. Topkapı yöresinde toplananların da binleri aştığını anladılar o zaman. Polis engelini aşmak amacıyla, yürümeye başladılar. Polisler, ilkin direnmek istediler. Sonra selin önünde tutunamayıp, geriledilerler. İlkin, Topkapı surlarının dibine değin. Sonra ordan Aksaray'dan aşağıya aktılar tüm hızlarıyla. Polisler çekilince, daha bir rahatladı kitle. Aksaray'a yöneldiler suskunluklarıyla.

Her adımda üreyerek, Beyazıt'a vardılar, üniversiteliler, onları bekliyordu sanki. Sol yumruklarını kaldırdı gençler. Bir ağızdan, «Bağımsız Türkiye,» diye bağırmaya başladılar. İşçi selinin yeli topladı sesleri. Bir gök gümbürtüsü gibi yankıladılar gençleri. Yanlarında, yörelerinde, onlar da yürümeye başladılar. Cağaloğlu'na dönerlerken, Kartal - Maltepe ve Çayırova yöresinden gelenlerin, Beykoz'dan gelenlerle birleşeceği sırada, Kadıköy'de olaylar çıktığı yayıldı. Vali buyruk vermiş, köprüler açılmış, denildi işçiler birbirleriyle buluşmasın diye.

— Hele bir vilâyet'e varalım, - dedi Hüseyin. Sonra köprüler gerçekten açıldıysa, sandallarla varır, buluşuruz birbirimizle. Olmadı, Ankara'ya yö-

neliriz ve bozarız bunların oyunlarını. Zor oyunu bozar demişler.

Sendikacılar, yönetmen temsilci seçilenler, bir düzüye götürüyorlar seli. Coşmasına, taşmasına izin vermeksizin, kolları kenetli, dişleri sıkılı, binlerin ayak sürtüşünde, pek çok egemenin yürek tıpırtısıyla, yürüyorlar durmaksızın.

Ve ne polis kalıyor önlerinde, ne bir engel. Tek engel, köprülerin açıldığı söylentisi. Açıldıysa eğer, birbirlerinden bağlarını kopardılar. Kopardılar ya, Hasköy yakasında da en az, bu yakada olduğunca fabrika var. Levent yöresinde de öyle... Kadıköy - Beykoz'u da sayarsan, altı koldan ilerleyen bir insan ırmağı ki bu, önünde durulması olanaksız...

Sonunda, Vali'nin de katıldığı bir toplantı yapılacağı haberi ulaşıyor kulaklarına. Sendikacılar giriyorlar içeri. İşçi seli, Vilâyet'in önünde, tanklarla durdurulmak istenmiş. Durdurmanın tek yolu var. Tankların yürümesi ve ateşlenmesi. Bu durum doğmayınca, üstünden atlayıp geçiyor işçi yığınları. Ve küçücük, Vilâyet alanında, binler dertop oluyor... Sonunda sendikacılar çıkıyor içerden. Yürüyüşün bittiğini bildiriyorlar. Olay çıkarılmaksızın, dağılınmasını istiyorlar. Ve olay çıkarmadan, birbirlerinden kopan gruplar, olay çıkarmadan kendi mahallelerine yöneliyorlar.

Altınel'in kahvesinde, radyo haberlerini dinlediler bir güzel. Komutanların 12 Mart günü verdikleri «Muhtıra»dan sonra kurulan Erim Hükümetiyle birlikte, Ecevit'in parti yönetiminden ayrıldığını da söyledi radyo. Hem de Ecevit'in, olayın

kendisine karşı düzenlendiğini bildirmesine varıncayadek. Haberler bitip de, herkes kendi havasına girdiğinde, başını salladı Hüseyin.

— Aferin, - dedi. - Şimdi bir de tutuklarlarsa onu, yaşadı. Kırk yıl tümümüzün gönlünü ardından sürükler. Öteki, devrilmeyi hemencecik kabullenip, ardından da olayı sahiplenme kurnazlığına sıvandığına göre, bunun altında bir iş var.

— İşin ne olduğunu da anlayabiliyor musun amca?

— Anlamasa, böyle konuşmazdı ustamız, - diye yanıtladı Ahmet'in sorusunu Haydar.

— Demeyin be... Yoksa alavere, dalavere yine Kürt Memet mi gidecek nöbete? - diye sordu Kadır. - Açıkla bişey anladınsa gözünü seveyim.

— Bak şiindi Kadir... Bu olaya kimler sahipleniyor, bir düşünelim... İsmet Paşa'sından, Demirel'ine hepsi... Kim karşı çıkıyor? Bizimkilerle bir de Ecevit. Bizimkilerin sesi duyulmuyor ama Ecevit'inki öyle değil. Öyleyse, kenarına bak bezini, anasına bak kızını al demişler. İlk bakışta bu olayın anası, bizim aydınların bağırtısıyla, gençlerin çağırtısı gibi gelebilir adama. Hele hele böyle alırsan, 16 Haziran yürüyüşündeki kalabalık ve gücümüz de diyebilirsin. Çünkü yerimize geçmek isteyenlerin iyice coşmasına bu olay neden oldu. Onlar işçi sınıfı, diyorlardı. İşçi sınıfı birkez harekete geçerse, diyorlardı. Gücüne inanıyorlardı sınıfın. İnanmıyorlardı diyemem. Ne olduğunu bilmiyorlardı. Birden görünce, nasıl büyük burjuvazi küçüklerini ürkütüp eteğinde topladıysa, bizim delikanlılar da inançlarının doğrulandığı savıyla, kalkışmaya sıvandılar. Kafalarında ve gönüllerindeki işçi sınıfının yerine devrimi yapıp, ülkeyi kurtarmak istedi-

ler. İşte burda da burjuvazinin oyununa geldiler. Dönüp bakacaklar yarın. İşçi sınıfı, yani biz, lök gibi oturmaktayız. O zaman yanlışlarını düzeltip, bir sınıfın yerine geçilmeyeceğini öğrenecekler. Ama öğreninceye burjuvazi de çok can yakar. Çünkü anladı bu yerine geçme çabasını. Anlamadıysa bile dışarıdaki efendileri anlattılar. Ve bunca köşeğin sahiplenmesine göre, sopayı bizden yana onlara çevirecekler.

— Yani gençlerin davranışları yanlış mıydı diyorsun sen?

— Bana öyle geliyor. Ama umutsuz olmak da yersiz. Eğer bu olaylar, ilkkez burjuvazinin arkadaş, bu ülkede ne oluyorsa, altında benim çıkarlarım vardır, diye ortaya çıkmasını sağlarsa... Eğer bu çıkışla, asıl sorumluluğu yüklenecek kadar kendini güçlü, bizi de avanak sanıyorsa, birgün bakarsın bayram yaparız bu günü...

— Şimdi yanılan sen oldun işte ustacağım, - dedi Salih. - Hem kıyımdan, hem bayramdan söz ediyorsun...

— Kurbansız bayram olmaz Salih... 1 Mayıs, o güne kadar yapılmış en büyük işçi kıyımının yıldönümüdür. Bakma bizimkilerin Bahar Bayramı diye geçiştirmesine...

— Öyle ya, - dedi Ahmet. - Şikago işçilerinin kıyıldığı gün. Oktay anlatmıştı seminerde. Unuttun mu Salih Usta?

— Eh işte, dediğim bu. Bakarsın bizim burjuvazi de Amerika'daki gibi tüm acımasızlığıyla ortaya çıkar. Çıkar da, çarkın nice bir döndüğünü anlar ve de anlatır. Ve artık o çark dönmesine yine döner ya, o kadar uzun değil...

— Yaşa be usta, - dedi bu kez de İsmet. - Ba-

kıyorum bu kez pek iyimsersin.

— Gördünüz değil mi İsmet oğlumuzu... Doğruyu söylediğimizde karamsarsın, gerçeği söylediğimizde de iyimsersin, diyor. Oysa ben ne biriyim, ne öteki. Geçenkez bu günleri hesaplıyordum, karamsardım. Çünkü çok ağır bir kıyım beklediğimden belki. Beklediğim kadar olmayınca iyimserim. Çünkü geleceğe doğru uzanıp gidiyoruz. Ve o gelecekte ne kadar güçleneceğimiz, şimdiden belli değil.

— İyi ama, Ecevit bir çıkış yaptı diye, bunca övgü olur mu?

— Çıkış yaptı diye övmedim ki ben onu. Yatırım yaptı diye övdüm. Adaylığını koydu geleceğe... Bakalım nice tırmanacak. Göreceğiz. Gelecek Ecevit'le simgelenecek benim görebildiğim. Demirel bitirdi işini. Sıra ortanın solunda, anlaşılan.

— Sosyalistlere ne zaman gelecek?

— İşte sorun burda. Ne zaman gelir dersin İsmet? Bana sorarsan, Ecevit'ten sonra...

— Faşizm gelmesin de!..

— Faşizm gitti mi ki gelsin oğul... Bu rejim varolduğu ve de sürdüğü sürece, bizim işimiz iştir... Bundan ötesini de beceremezler zaten. Ellerinden gelmez. Koyu faşizm, yani onsekizinci yüzyıl ulusculuğu ya da Hitler ırkcılığı, hele bizde çoktan sıfırı tüketti. Faşizm, sermaye kendi sınırlarını çatlatmak istediğinde bunu beceremiyorsa, içeriyi alabildiğine sömürmek amacını taşır. Bizimkiler bundan öte ne sömürecekler ki.. Tersine, içerde azbiraz birikim sağlarlarsa, kendileri de var. Yoksa, depolarda çürür malları. Çürüdü mü de, tümü banka borcuyla büyük adam olduklarından, teker meker giderler. Onlar teker meker gidince, bankalar da gider. Ardından, yepyeni bir düzen gelir. Yepyeni ve

bambaşka... Buna da dayanabilirler mi? Bizimkiler budalalık edip, dayanmaya sıvansa, dışardaki efendileri para batırmaya yanaşır mı? Pazar olmaktan çıkarsın, iflâs edersen. Zaten öyle tak etti ki sendeleyip durmamız, adamlar sömürmek için buraya gelmeye bile katlanmıyorlar. Bizim çağdaş esir tüccarlarımızı azbiraz fiştekleyip köylüsü kentlisi, işçisi memurunu, köleliğe çağırıyorlar. Bizim avanaklar da seyirtip, kuru fasulyayı yumurtayı ha babam, biriktirip, yolluyorlar ithalâta döviz kaynağı olarak. O zaman adamlar, biraz daha biraz daha tepiniyorlar. Zenci toplayan Arap acımasızları gibi. Bu kısa zamanda iyi bir atılım getirir. Dövizleri bir güzel aktarabilirlerse kendilerine, seyreyle keyiflerini. Hem de sanırım, bu hikâyenin altında, bunun parmağı oynamakta. Tıkanıklık diye bağırıyorlar kaç zamandır. Tıkanıklığı açarlarsa azbiraz, Avrupa'nın dört bir yanında en kötü işleri yapan, en iyi ustalarımızın teri ve kanı pahasına, ne mutlu. Yine yapamazlarsa, o zaman hesap sorar bizim esir takımı. Arkadaş, elin oğlu yangın yerini bunca zamanda en bir ileri ülkeler düzeyine getirdiği halde, sen neden yerinde sayıyorsun durmadan, diye. Yakasına bir sarılır ki bizimkilerin, he he hey...

— Yani dışardaki patronların eline, yeni bir baskı olanağı daha geçti diyorsun öyle mi amca. Yanlış anlamadımsa, bunu söyledin.

— Hiç yanlış anlamadın Ahmet... Adamlar, bana bak, kölelere bağımsızlık veririm ha!... Tümü yıkılır kalır tepene kovalarsam, dedi mi, bizimkiler donuna eder buyruğunu yerine getirmek için.

— Öyleyse, faşizmin de sonuna geliyoruz biz. Avrupalı pek izin vermez buna.

— Roller değişti şimdi. Eskiden Avrupalı sopa

çekerdi yoksula, sümürmek için. Amerika da, durun, vurmadan da sömürmenin yolu vardır, diye insancıl görünürdü. Şimdi Amerika kaptı sopayı Avrupalının elinden. Avrupalı taktı yalancı insancıl maskeyi yüzüne. Eh, bizimkiler de, son zamanlarda en büyük yatırımları Avrupa ile ortak yaptıklarından, pek kıpırdanamazlar. Ne var ki, yine de epeyce hırpalarlar bizi.

— Çok adam yitirmesek bari, - dedi Kadir.

— Bakalım, göreceğiz...

Sırtında yatak, eve döndüğünde dikildi kaldı. Saliha öyle bir bakıyordu ki, dayanamadı. Daha yükünü bırakmaya komadan, koşup koluna sarıldı Saliha.

— Öldürmüşler mi çocuğumu?

— Niye öldürsünler?

— Baksana, ikide bir gençleri öldürüyorlar. Silâhlı, silâhsız, bakmıyorlar. Azbiraz okumuş oldu mu, bağrına sıkıveriyorlar kurşunu. Benim çocuğum da okumuş. He mde Amerikalara kadar. Çüştelik o gençleri yetiştirenlerin en önde gelenlerinden. Bütün isteği bizim kurtuluşumuzdu. Kaçkez söyledi bana. Elleriyle tutacak kadar yakın duyuyordu kurtuluşu. O zaman kaderimiz değişecekti. Biz karar verecektik. Biz isteyecektik. Herşey bu karar ve isteklere göre oluşacaktı. Gençlerle birlikte neler yapacaklardı. Öyle güzel düşleri vardı ki, dinlediğim zaman ben bile inanıyordum. Neden olmasın diyordum. Grev yaptık zam aldık. Sonra yeniden istedik, yine aldık... Şimdi benim çocuğum, arkadaşları başa geçerlerse neden almayalım. O güzel

düşler gerçekleşse, ülkemiz cennet olurdu. Biz de cennette yaşayan yoksullar. Ama yoksulluk bitecekti. Oğlumun bir emriyle, ülkemizden çekilip gidecekti. Onlar bilmiyorlar mı bunu? Domuz gibi biliyorlar. Bildikleri için de ilkin onların başı, başkanı olan yavrumu yitirirler. - Ağlayarak sarstı kocasını. Tek söz etmesine olanak bırakmadan sürdürdü. - Bari ölüsünü alsaydın. Bırakmasaydın çocuğumu onların eline. Alamıyorsan haber verseydin bana. Toplardım Eyüp kadınlarını. Derdim ki, yüreğim yanıyor bacılarım, kızlarım. Hadi gidiverelim de Emniyete, oğlumun ölüsünü alalım. Bırakmayalım namerde. Neden söylemedin? Neden bir haber uçurmadın ordan? Göz göre göre yedirdinse yavrumu, iki elim yakandadır unutma. Sen ki, bunca polisi kovaladın burdan. Asker bile pazarlık etmek zorunda kaldı seninle. Sen ki, bunca işçinin ustası, babasısın. Kaptırdınsa yavrumu, gözüme görünme.

— Yahu kadın, - dedi Saliha'nın bir soluklandığında. - Dur yahu, dinle. Kaptırdığımızı da nerden çıkardın? Hay Allah... Biz varıncaya Ankara'ya atmışlar. Davasına orda bakılacakmış. Hepsi bu...

— Sağ esen miymiş?

— Sağ esenmiş, tasalanma.

— Hırpalamışlar mı?

— Bilmem. Ama hırpalamış olabilirler. Kendin söylüyorsun, onca delikanlının bağrına silâhı tutuveriyorlarmış. Bizimki hırpalansa azbiraz şükretmek gerek.

— Çocuğum ne yaptıysa bizim için yaptı. Nasıl böyle konuşuyorsun?

— Bizim için yaptı ya, bizsiz yapmaya kalktı kadın. Tümü bizsiz yaptılar. Gelseydi o polisler,

Ahmet'i almaya kalkışsaydı fabrikasından bakalım. Ya da oğlumu bırakıp beni sürükleselerdi? Verir miydi kolaylıka bu işçi? Neden? Bizim için yola çıkarken de biz gerekliyiz de ondan. Ahmet bizim için çalışmıyor mu? Çalışıyor. Herkes de biliyor bunu. Bildiğinden, kaptırmaz kolaylıkla. Kavgaya girmeden önce düşünmek gerek ne olacağını. Tamam işçi sınıfı adına yaptılar. Peki sınıf nerde? Burda... Kıpırtısız. Habersiz. Kimi üniversitede hoca, kimi o hocaların öğrencisi. İyi hoş... Hepsi aydınlık pırıl pırıl insanlar. Dediğin gibi istedikleri olsaydı, pek iyiydi...

— Kurtulacaktık efendi. Hepimiz kurtulacaktık?

— Kurtarıvereceklerdi yani bizi öyle mi?

— Elbette kurtarıvereceklerdi.

— Öyleyse hiç tasalanmayalım. Bunca insanı, koskoca bir sınıfı kurtarıverecek kadar güçlü ve bilgili olan insanlar, kendilerini haydi haydi kurtarırlar.

— Zalimsin efendi. Beni yatıştıracağım derken, yavrumla alay ediyorsun.

— Yok yahu alay falan etmiyorum. Onların bizim adımıza, bizim yerimize geçemiyeceğini biz biliyorduk. Bizim patronlar da biliyordu domuz gibi. Çünkü onları işçi olarak kullanamazlar. Bilmeyen bir kendileriydi. Şimdi onlar da öğrenecekler. Azbiraz hırpalanıp, kayıp vermek karşılığında da olsa. Öğrendiler mi, her biri bıçak kesmez yoldaşımız olacak. Patronumuz, bizim adımıza gerdeğe giriveren efendimiz olarak değil ama. Yoldaşımız olacak. O zaman, bunca patırtıya rağmen, kavgayı biz kazandık demektir. Yok, bakarsın yine girdikleri gibi çıkarlar. İşte o zaman ellerinden çekeceğimiz

var. Yeniden yeniden bölecekler bizi. Ya da böldüklerini sanacaklar. Yeniden adımıza düşünüp, adımıza harekete geçecekler. Ama, herşey bir yana, biz çok şey öğrendik. Patronlar bu olayın ardından apaçık ortaya çıktılar. Hey, var mı bize yan bakan, diye. Tam Karagöz'ün tuzsuz Bekir'i gibi... Ortalığı kasıp kavuran ben... Oğulu, kızı doğrayan ben... Bütün kârı cebime atan ben... Bunca bağırtıya rağmen, bizim avanaklığımız sürerse, daha bir mahalle kabadayısı olur bu patronlar diyordum. Sürmedi... Çabuk ayıldık. Tamam arkadaş, dedik. Sizin davanız bizim yerimize geçmeye sıvananlarla ise, bize kazık atmaya kalkmayın. Zam isteriz. Herifler bunca dolap çevirmişler. Neden. Bizi şamarlamak için. Yalnız bizim yerimize bazıları sıvandığından, ister istemez oraya hörlemek zorunda kalmışlar. Öyleyse, biz başbaşayız, verin istediklerimizi, dedik. Vermediler. Grev, dedik. Asker süngüsünü takıp, yasağı bastırdı. Eh, dedik. Günah bizden gitti. Şimdiye kadar, azbiraz kendini garip duyan ilerici orduya sarılırdı. Şimdi aldı cevabını bir güzel. Bu lekeyi, ancak bir dış gaile siler. O da şimdilik ufukta yok. Bizim üstümüze gelince, her zaman gelir zaten. Biz alışkınız askere. Sopaya da, askerde, karakolda çok sopa yediğimizden. Daha ne, buyur öyleyse. Biz işe geliriz, grev yapmayız ama, sana öyle bir iş ederiz ki, aklın şaşar, dedik. Çalıştırdık makinaları, çalıştırdık, çalıştırdık. Adam dünyanın parasını ödedi ücret olarak, yakıt ve aydınlanma olarak. Sonuç ne? Sıfır... Aman bire bu nasıl bir iştir. İşte senin yaptığın gibi bir iştir patron, dedik. Sen askeri ardına alıp bize nanik yaparsan, biz de makinayı önümüze alıp, sana nanik yaparız. Gitti mi, bize vereceğin zam boşa. İstiyor-

san sürdürelim. Teslim bire, teslim dedi unuttun mu? Demek ki, patronları dize getirecek olan da bizmişiz. Orduyu bu işin içine bir daha karıştırmayacak olan da... İşte mesele burda kadın. Meselenin püf noktası burda.

— Lâf dolandırmadan apaçık söylesene efendi? Nerde?

— Bizim oğlanlar paşa olmak istediler kadın. Her biri bir paşa olmak istedi. Ne var ki, orduları yoktu arkalarında. Kendileri yiğit, güzel, bilgili insanlardı. Ama o bilgi, yayıldığında geçerlik kazanır. Silâhın karşısında bilgi ne etsin? Silâh gerekîidir. Sana çevrilenden daha güçlü, daha çok silâh... Herkes paşa olursa kim dövüşecek? Paşalar mı? Paşa, ordu saldırırken geride, çekilirken önde olur. Yoksa yönetemez. Demek ki, ersiz de paşa olunmaz. Biz erler ise avanakça uyuyup, kısılmışız köşemizde. Uyandık bu gürültüyle. Uyandık ya, yakındır yeniden dolaba girmemiz. Çünkü heriflerin acelesine bak. İlk yaptıkları iş, bizim partiyi kapatmak oldu. Onlar bunu yapınca, biz de karar kıldık. İlkin Disk'i tek konfederasyon haline getireceğiz. Ardından da kendi partimizi kendimiz kuracağız. Partiyi sendikacılar kurmuştu. Bize ılımlı geliyordu. Bukez sıra bizde. Biz işçiler kuracağız doğrudan doğruya. Bu yüzden alttan işledik bizim sendikayı... Ya Disk'e girin, ya sendika kuracağız, dedik. Onlar da hazırmış. Halk Partisini desteklerse Disk'e gireriz dediler. Zaten nereyi destekleyeceğiz? Partimiz kapanmış. Yenisini kurmak için uzun bir zamanımız var. Uyanan sığırcık yavrusu, pır diye Ecevit'in kafesine uçuyor. Hele bir ekmek kavgasına girelim, dedik. Ecevit başa gelip, arkadaşlar herşeyi sizin çıkarınıza kullanamam. Benim patronla-

rım, ağalarım da vardır. Onlar da bu ülkenin has çocuklarıdır. Paylaşacaksınız, desin. Pay bizimkilere az gelsin bakalım. O zaman nereye gideceğiz? Kendi partimize kadın... Bizim partimize... Ve asıl kavga o zaman başlayacak. Bu aydınlar, gençler de o zaman partinin buyruğunda, danışman falan olacaklar. Ya da paşalıklarına yadiremezlerse, bir güzel sosyalist partiler kurup, yine yerimize geçmeye sıvanacaklar. Maymunun gözünü açtığını bilemeyecekler. Bilemeyecekler ya, sonunda beyaz yakalıları uyarabilirlerse, bir tek sosyalist partide toplayıp, ilkin bizim partiye karşı çıkacaklar. Sonra başedemeyince, bizimle birlikte yürüyecekler iktidara. Sandıkla olursa bu iş. Pek güzel de ortağımız olurlar. Olmazsa, düşmanımız. Anladın mı? İşte apaçık söyledim.

— Bağışla efendi, - dedi Saliha. - Bağışla anlamadım. Şimdi asacaklar mı çocuğumu?

— Onu da nerden çıkardın?

— Hepsinin başı, başkanı olduğuna göre neden asmasınlar?

— Yahu biz burda deminden beri davul mu dövüyoruz. - diye yanıtladı karısını. Söylediklerinden çoğunu anlamadığını biliyordu. Söylediklerinin anlaşılır olup olmamasına da aldırmıyordu. O konuştukça, Saliha kendi içinde belli güvenceler bulmuş gibi rahatlıyordu. Bir de asıl kendisi, hemen inanıp dönmüş olmanın kaygısını üstünden atıyordu. Ya gerçekten öldürdüler de, Ankara'ya gitti dedilerse. Bu düşünce beynini tırmaladıkça, Saliha'yı, daha çok da kendini inandırmak amacıyla, çenesine vuruyordu, düşünceleri. - Dedik ki, bunların her biri paşa. Bunca paşayı da hiçbir ordu asamaz. Bir Hitler Almanyası olsaydı Türkiye...

Bir Suharto Endonezya'sı, belki derdim. Ne biri kadar gelişmiştir, ne öteki kadar uşaklaşma imkânına sahip. Öyle olmayınca, dışarıyı dinleyecek bunlar. Dışarısı dediğim, efendilerimizin efendileri... Şimdi onca fırıldağı çevirip, yalanmaya başlarken, Avrupa'nın dur oturunu dinlemeyip, altın yumurtlayan tavuğu keser mi?

— Neden kesmesin? Avrupalı da sömürge dedin ya kendin.

— Sömürge ama, maskeli, dedik. Maske neden, Avrupa'da komünist ya da en azından sosyalist partileri güçlü. İşçiler ve de memurlar yani. Bunlar, şu zorbaların esirlerini geri yollayın diye ayaklandılar mı bizimkiler suyu kesilmiş değirmen gibi kurur kalırlar. Üstelik orda grevin de, işçi gibi işçi olmanın da daniskasını öğrenmiş mehmetcikler var. Böyle eli hamur karnı aç döndüler mi buraya, seyreyle şenliği... Bunca uyanmış adamı nasıl doyuracaklar? O yüzden, efendileri dur otur, biz size daha yağlı parçalar koklatacağız dediler mi, bizimkiler namaza durur. Namaza durdular mı da, azbiraz örselenseler bile bizim yiğitler paçayı kurtarır.

— Kurtarmayan olmaz mı? Benim çocuğum kurtaramazsa, yüreğin yanmaz mı?

— Yanar. Kurtaramayan her çocuk için yanır kadın. Şimdiye kadar gidenler için nasıl yandıysa... Ne var ki, bunları biz itmedik oraya. Kendileri düşünüp, doğrusu budur, dediler. Şimdi cezasını da çekecekler.

— Ya uzarsa bu iş... Yunanistan'da uzadı bal gibi...

— Bizimkiler Yunanlıların olanaklarına sahip mi? Pek çok büyük şirket sahibi Yunanlılar. He-

rifler koskoca Amerika'nın Cumhurbaşkanı Yardımcılığına kadar tırmanmışlar. Onların bir Onasis'i, bizimkilerin hepsini bir gemisine doldurup gezmeye götürür. Yunanlılar her bulundukları yerde patronlar kadar patron. Bizimkiler öyle olsa, daha ne istersin. Değiller. Olmadıkları için de, uzatamazlar bu işi. Diretirlerse, bir de yukarıdaki kızarsa komşu sen iyi işler etmiyorsun, diye Pakistan'a dönebilir durum. Çat diye ortasından böldüler orayı. Bizi bölmeseler bile, başka bir oyun ederler ki, ordunun içerde sürüdüğü boya daha bir kokar... Yenilmiş ordu ne yapar biliyor musun? Silâhı kendini yendirenlere çevirir ki, her halde bu biz olmayız. Devletin kasasını, kadifeden kese gibi kullananlar olur. Bu işin raconu böyle... Böyle olunca da, görürsün bak, çıkıp gelirler sapasağlam. Gelirler ve de bukez hepimizden yiğit olarak, dolanırlar ortada.

— Biz... Biz o zaman oğlumla birlik oluruz.

— Biz sadece bizimle birlikte oluruz kadın. Senin oğlan koskoca üniversite hocası... Biz ise, okumayı yazmayı bilmiyoruz. Nasıl birlik olurmuşuz. Pek pek bize yol gösterir, yordam öğretir. Eh, sağolsunlar bunu da yaptılar birgüzel. Gözbağımız açıldı yeterince. Ötesini kendimiz düşünürüz gay ri...

— Bir görebilseydim çocuğumu. - Birden anımsamış gibi durakladı. - Doğru söylediğini biliyorum. Söylediklerinin tümünün doğru olduğuna inanıyorum. Ama yavrumu bir görebilseydim...

— Görürsün. Varır giderim müdüre. Bizim izinleri hemen versin. Ankara'ya ulaşıp, görürüz. Oldu mu?

— Sağol efendi. Çok sağol...

Emekli olduğunu bildiren yazıyı almak için, merkeze gitmesi gerektiğini söyledi Sabih... Hüseyin, gözlerinde belli belirsiz bir yorgunlukla uzun uzun fabrikayı süzdü. Nerdeyse on yılı aşmıştı ki, böylesine içten, böylesine keyifle bakmamıştı binalara. Çalışanlar beşbini buluyordu artık... Deniz kıyısından, Eyüp ortasına doğru uzayıp gitmişti birbirine eklenen binalar. Ve yıllar vardı ki, patronun yüzünü görmemişti. Hiç önem vermemişti buna. Nasılsa, bu fabrikayı birlikte kurduk demezdi artık. Anlaşmayı kaç anlaşma daha izlemişti. Ve Hüseyin, bir anlaşmadan ötekine, işlerin biraz daha gelişip, büyüdüğüne tanıklık etmişti. İşte artık bitiyordu işi. Saliha emekli olmuş, köşesinde bir başına onu bekliyordu. Hüseyin ise, sonunda o güne erişmişti. İçindeki bu burukluğun nedenini de bir çözse...

«Sahi yahu,» diye düşündü. «Adam aslında haklıydı. Fabrika benim değil ama, kurucusu biziz. Biz olmasak, böylesine gelişip, büyür müydü? Mümkün değil. Bir yerde doğru söylüyor. Doğru söylediği şurdan belli ki, bağımın koptuğunu anladığım anda bir bıçak saplandı içime. Oysa kaç zamandır bu günü özlemiştim ben. Emekli olacağım. Sabahtan akşama, fabrika fabrika dolanacağım. Ahmet'in oraya gidip, işçilerle söyleşeceğim. Sonra buraya gelip, bağlarımı daha bir pekiştireceğim. Altınel'in kahvesinde, parti kavgaları yapacağız. Kendi partimizin kavgalarını ama. Başkalarınınkini değil. Şimdi birden ne oluyor bana? Emekli kâğıdım için Beyoğlu'na yollamaya kalktıklarında, garipleşiverdim.

Fabrika bitti mi, işçilik bitiyor sanki. Bitmez Hüseyin. Derlen toparlan bakalım. Okuyamadığını

kitapları okuyacağım. Düşünemediğim fikirleri düşüneceğim, diyordu. Haydi davran...

Önündeki yol uzun. Yapacağın iş ağır... Yoksa çöker kalırsan burda o zaman hakedersin töreni işte. Tören yapacaklarmış. Öldük mü ki biz, tören yapsınlar. Öldüğümüzde iyi adamdı deseler, o bile büyük tören bize. İşçinin emekliliği rezillik İşçi gibi işçi emekli mi olurmuş? Hey gidi Cezmi Baba... Sen ne güzel yaptın. Hayatın boyu dur durak bilmeden, işçinin işçi gibi davranmasına sıvandın. Ve damda gittin güpgüzel. Biz ne yaptık? Daha bir parti kuracak kadar doğruya ulaşamadık. Ulaştıramadıklarından... Ulaşacağız. Ben ölmeden göreceğim o günleri. Öyle yağma yok... Baksana, hem çalışma süresinden, hem yaşlılıktan emekliye ayrıldık. Oysa asıl gençliğim yeni başlıyor benim. Uyanışımdan, yeniden uyanışımdan alırsak onbeşine girmedim. Dayanın köşekler... Size böylesi fabrikalar kuruverenler, birgün dikilip, hadi çekin arabanızı dediğinde, yüzünüzü görmek istiyorum.»

Şoför, önünde saygıyla durmuş, arabaya binmesini bekliyordu.

— Hayr'ola?

— Seni yukarıya götüreceğim usta. Öyle buyurdular...

— Hadi ulan. Vargit işine. Ben emekli oldum oğlum. Fabrikayla ilişiğim kesildi. Hafız'ın takası ne güne duruyor.

— Yok... Ben götürecekmişim. Buyur geç...

İdare binasının merdivenleri tükendi. İlkin kapıya yönelmişti. Şoförün boynu bükük durduğunu görünce, heveslendi.

— Sonra sana söğer bu köşekler. Hadi çek bakalım, son demimizde bir patron arabasına bine-

lim...

Şoför sevinçle yerine kurulup, yola düşünce, yeniden düşüncelerine daldı.

«Bomboş duramam ben. Alışmamışım. Bahçede desen iki saatlik bile iş yok. Emekli maaşlarımız birleştiğinde, geçime elverir. İkramiyeleri oğlana versek, bir ev alsa. Bak bu iyi düşünce. Ondan sonrasına biz rahat oluruz. Bir de ayrılmasaydı. Torunlarımız yanımızda olsaydı. Particilik tutturup, buraya yerleşmişti hazır. İşte o zaman anasının düşleri gerçekleşirdi. Ne yazık... Bu benim oğlum, hep huzursuz oldu hayatında. Benden mi geliyor, anasından mı bilemem. Belki de çevreden. Yarıp geçti, demiştik. Demek geçemedi. Bizim suçumuz bu. Suçlarsa haklı olur. Daha baştan, paşalığa koştuk. Sonra da kendini paşa sandı diye kızdık. Terslikler böyle yaptı. Bizim iteklememize, azbiraz da şartlar yel verince, huzursuzluğu arttı, çocuğun. İşçileri bilirim sanıyor. Benden ötürü... Oysa biz öylesine değiştik ki, ben bile şaşıyorum. Nasıl afallamıştı, biz seçimlerde Halk Partisini destekleyeceğiz, dediğimde... Besbelliydi bizi kullanılacak mal, güdülecek sürü sandığı. Oysa biz kendimiz bile kendi ellerimizden çıktık çoktandır... Benden yüz bulamayınca, Ahmet'e gitmiş. Oysa bilmiyor ki, Ahmet beni çoktan aştı... Uzun uzun anlatmış Vedat'a anlaşılan. Bir daha denemedi parti söyleşisini... Anladı sanıyorum. Biz koyun olduktan sonra, gütmek için Ecevit ne güne duruyor? Oysa durum öyle değil... Biz Ecevit'in işçi devleti kuramıyacağını biliyoruz... Hatta sosyalistlerin bile pek pek memur devleti kuracaklarını da... Öyleyse düşmanı desteklemek avanaklık değil mi, diye bile sormuyorlar. Avanaklık... Ama, sağdan kopardığımız,

Ecevit diyor... Olayların yeli umutlandırdığından. Bu umut nasıl kırılacak? Ecevit, ekmeği paylaştırdığında... İktidara gelip, bize incecik incecik, eski efendilere kapkalın dilimler dağıttığında. O zaman görecek yoldaşlarımız, kendilerine, kendilerinden gayrısının pay vermeyeceğini. O zamana değin de, Ecevit kendini en doğruda görecek. Ne yaparsam, bunlar razı, ne işlersem, iyi işlerim diye güvenecek. Ve bu güven yiyecek onu. Öncekileri yediği gibi...

Daha şimdiden boşuna mı sıvandı bunca efendi. Ecevit'in yöresinde toplaşmak için? Boşuna adamın üstüne sümük bile atmaz burjuvazi... Atmadığına göre de, bu iş en çok iki dönemde ortaya çıkar.

Bilen çok bunu. Bilenin çok olduğunu gördük Disk Genel Kurulunda. Gördüğümüzden, apaçık tartıştık dünyanın durumunu. Besbelli bizi bırakıyor Amerika... Stalin neden toprak istedi bizden, diyordum. Hem de Yalta'da bizi Amerikan hâkimiyet bölgesine bırakmışken... Eğer sonra pişman oldu, o anlaşmayı değiştirmeyi kurduysa, hazır ikiye bölünüp, birbirlerinin gırtlağına sarılmış Yunanistan'a neden müdahale etmedi? Azbiraz yestehlese solcuları, ötekiler çoktan pılıyı pırtıyı toplayıp, dağılmışlardı dünyanın dört bir yanına. Neden onu yapmadı da, durduk yerde bizden toprak istedi? Çünkü bizimkiler, rejimleri kapitalist olduğu halde, asıl yerlerine ulaşmak için kıpırdanmıyorlardı. Şimdi değişiyor mu durum? Sanmam. Bizimkiler yine kapitalist... Öyleyse? Tamam... Kapitalizmin gelişmesi, dış pazarlar elde etmesine bağlı. Ee, nasıl elde edeceğiz bu pazarları? Ya Sovyetlerle tutuşup, toprak kapacağız ya da Osmanlı Dev-

letini yeniden kuracağız... Gülünç olmanın sırası değil... Değilse, ekonomik ilişkilerde sürdüreceğiz durumu. Ve de emperyalizm adına, Ortadoğu, hatta Müslüman Yakındoğu'ya biz gireceğiz. Kaçırdığı kârları biz toplayacağız tahsildarı gibi. Peki Sovyetler neden destekliyor bunu? O pazarların çoğunluğu ellerinde olduğundan, ipler ellerinde olacak bir... Türkiye böyle bir oluşumla en azından yansızlığa kayacak iki... E, bunca gerekçe bile yeter. Ve bu gerekçeler, Stalin toprak isterken, Amerika nice bir yardım ettiyse bize, şimdi o ambargo koyduğunda, Sovyet yardımını sağlamaya da yeter... Neden İran ya da Yunanistan değil de, Türkiye? Çünkü onlar ve Suudi Arabistan'la öteki petrol şeyhlikleri, emperyalizmin vatanında ona ortak oluyorlar. Fabrika kurup, işçi sınıfı yarattılar mı, başlarına gelecekten haberli hepsi... İşte herşey apaçık şimdi... Bunlar, Viladivostok'ta toplanıp, Ortadoğu'da bir Yahudi Yıldızı çizdiler... Ya bu yıldızın odak noktası İsrail olduğundan. Ya da Kissinger Yahudi... İran, Suudî Arabistan, Mısır ve Yunanistan'a bağlanarak Amerika'nın bölgesini oluştururken, Türkiye, Irak, Suriye ve Libya da yıldızın öteki üçgenini meydana getiriyor. Üstelik bunların birbirlerine bağlantıları da hiç kopmayacak. Kıbrıs'ta istenen taviz verilip, Ege petrolü ortak işletilirse, bak sen ne güzel yürüyecek işleri. Şimdi anlaşıldı, Ecevit, neden gitti. Yıpranmasın, daha bir güçlensin ki, bu yeni dünyayı rahat rahat kurabilsin. Ağzına yüzüne bulaştırmasa, Demirel daha uysallıkla çözümlerdi bunu. Uysal adam istemiyorlar. Tam tersine, yağıp gürlemeli. Tıpkı Butto gibi... Yahya Han iyice bir uysaldı dışarda. İçerde de vur abalıya... Bir ambargo, ardından

Hindistan'a verilen Sovyet silâhları, küt Pakistan'ın yarısı ve de asıl sömürgesi gitti. Yahya Han da gitti. Kim geldi, Butto... Bizde ne olacak? Sanırım, Demirel, nasılsa bana başbakanlığı vermezler diye girişti bu işlere. Vermezler, ben cart curt eden adam olurum. Veriverdiler. Ve verivermekle canına okudular bir güzel...

İyi ulan Hüseyin. İçin hiç burulmasın. Kafan iyi çalışıyor. Daha ölmemişsin. İş var sende. Dikil anasını satayım. Çıkar şu emekliliğin tadını. Şimdi dama bile girsen, ekmeğini kesemezler. Emekli maaşı dokunulmaz. Haciz bile konamaz üstüne. Vur sana ve de sınıfına vuranlara. Vur ki, vurduğun yerde gül bitsin.»

Arabanın duruşuyla irkildi. Bir de Beyoğlu'na çıkan yolların çok kalabalık olduğunu söylerler. Hiç değil... Belki iş saatlerinde değil de ondan.

Yol gösterdi şoför...

Daha kapıdan girerken, Patron'un beklediğini bildirdiler.

Buraya ilkkez geliyordu Hüseyin. Daha duvarların mermerini gördüğünde, ayakları birbirine dolanmaya başladı. İnsanın gözünü alan bir korkunç zenginlik gösterisiyle sersemlemişti. Bastığı yer, elini sürdüğü trabzan, gözlerinin değdiği duvarlar. Herşey alabildiğine pahalı, alabildiğine göstermelik. Fabrikanın düz beton zemini, tuğla duvarları, saç tavanının sadeliğini özledi daha ilk adımlarda. O özlemin de, bu gösterinin de, kısa zamanda biteceğine inanarak, toparladı kendini. Dimdik, yaşından umulmayacak bir çeviklikle tırmandı merdivenleri.

Patron, hemen elini kavrayıp, odasına sürükleyerek, kapıları kapattı. Önündeki bir araca seslenip, kahve istedi. Masasından kalkıp, Hüseyin'in

karşısındaki pahalı koltuğa oturdu hafif yaylanarak.

— Darısı başımıza ha Hüseyin. Darısı başımıza.

— Mümkün mü?

— Değil. O yüzden özlüyorum ya emekliliği. Ne mutlu sana.

— Sağol...

Kahvelerini çok genç, çok süslü bir kız getirdi. Hüseyin ilk yudumu içti.

— Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?

— Biraz kendim için çalışacağım.

— Sakın ha... Aldığın kıdem tazminatıyla, ikramiyeyi batırırsın yok yere. Atelye dönemi geçti Hüseyin. O bizim başladığımız zamanlardaydı. Şimdi fabrika dönemi artık. Biz bile tekstilciliğin sonuna geldik. Fabrikamız en büyüklerinden. Ama yine de yetersiz. Sen şimdi tutup, atelyeden başlamak istiyorsun. Olası mı? Aklıbaşında bilirim seni. Bildiğimden, konuşmak istedim. Biliyorsun, Amerikalılar ambargo kodular, ordumuzun ihtiyaçlarına. Hiç iyi etmediler. Bu bize memleket vazifesi yükledi. El vermezse, kendin yap demiş atalarımız. Biz de kendimiz yapacağız. Arkadaşlarla toplanıp karar aldık. Almanlar, teknolojik yardımda bulunuyor. Ortak olmak istiyorlar. Bir sürü Arap ülkesi de para vermek istiyor. İran bile var bu işte. Yatırımlar bizde yapılacak. Zaten Hava Kuvvetlerinin atelyeleri pek çok ülkenin uçaklarını tamire başladı bile. Biz de savaş sanayiini kuracağız. Böyle bir memleket vazifesinde, sana da iş var. Ben ölmedimse, sen hiç ölmezsin. Biliyorum, kök söktürdün bana. İstersen yine söktürürsün. Ama, aklıma senden iyisi gelmedi. Hem makinadan an-

larsın hem de adam idaresinden. Benim payıma da bir fabrika düştü. Motor işine giriyoruz anlayacağın. İstersen, tazminatınla ikramiyeni yatır. Ortak ol. İş büyük. Çok büyük Hüseyin. Daha beşinci yılında, bizim otuz beş yıllık fabrikanın çalıştırdığından çok işçi çalışacak.

— Ben yoruldum beyim. Dinleneceğim önce...

— Dinlen... Fabrikanın kurulması uzun sürer. Daha fizibilite raporları bitmedi. Bitecek. Ardından Planlamadan geçireceğiz. Teşvik pirimleri, ithalât izinleri, gümrük iadeleri kesinleşecek. O zamana kadar dinlenirsin. Sonra işe başlarsın.

— Ya Ecevit gelir, olmaz derse.

— Başlamış işe hiç kimse olmaz diyemez. Hem ne sanıyorsun sen. Siz toplanıp Ecevit, dediniz de, biz geri mi kaldık? Yoo!... Bizim bu işleri ancak siz gelirseniz durdurursunuz. Bildiğim siz de pek bölük pörçüksünüz.

— Bölük pürçükle bizim ilişkimiz yok. Kendin söyledin ya bey, biz Ecevit diyoruz.

— Parti kurmuyor musunuz?

— Hele önce Ecevit'le de bir kavgaya tutuşalım. Bizim grevlerin karşısına polisini bir diksin. Ondan sonra kurar ya da birini değiştirip, gireriz.

— Desene sizinkine de çok var. Şimdi ne diyorsun. Evet mi?

— Sağol beyim. Ben yokum bu işlerde. Çalışırsam da kendin için çalışacağım.

Gözlerini gözlerine dikti Nevres. Uzun uzun süzdü. Sonra birden yanıtını, beyninden koparmak ister gibi konuşmaya başladı.

— Yoksa başka bir teklif mi var?

— Öyle sayılır.

— Bak Hüseyin. Biz birbirimizle kavga da et-

sek, pek kolay ayrılamayız. Denedik iyice kendimizi. Benimle açık konuş. İşte sana dotça elimi uzatıyorum. Teklik edilen neyse, iki katını vereceğim. Dilediğin rakamı söyleyebilirsin.

— Yok beyim benim istediğimi ödeyeceğinizi sanmam. En iyisi bu işi burda kesmek.

— Hayır... Olmaz öyle şey. Sen yıllardır benim adamımsın. Koskoca bir fabrikayı her önüne gelene teslim edemem. Düşmanım bile olsan tanınıyorum seni. Biliyorum ki, namusuna, çalışkanlığına diyecek tek söz bulamaz kimse. Bulamadı... O yüzden söyle istediğini...

— Söyledim ya, veremezsiniz.

— Yahu, bilmece gibi konuşmayı bırak. Açıkla, ne istiyorsun?

— Bak Bey, - dedi sesini yumuşatarak Hüseyin. - Bunca yıl çalıştım. Zaman zaman çatıştık. Denedik birbirimizi, doğru. Sen belki hoşnud değilsin benden. Ben hoşnudum. Hem yaşlılıktan, hem çalışma süresinden emekli oldum. Kendimce bişeyler öğrendim. Kendimce bişeyler yapacağım. Bu yüzden, artık uzatmayalım...

— Sen soruma cevap vermedin. Ne istiyorsun...

— Zorlama beni bey.

— Zorlayacağım... Bunca olaylar geçti. Koskoca bir Kıbrıs olayı yaşadık. Şimdi memleketin bize ihtiyacı var. Yeni yeni fabrikalar kuracağız. Silâh üreteceğiz Hüseyin. Kullandığımızı kullanacak, fazlasını da Müslüman ülkelere satacağız. Bizimkiler hem daha iyi olacak, hem yakında yapıldığından daha ucuz.

— Desenize Kıbrıs size yaradı...

— Rejime yaradı Hüseyin. Rejim değişti mi ki. Başkasına yarasın? O yüzden diretiyorum ya. Sen

bu işleri iyi bilirsin. Bilen adam lâzım bana şimdi. Lâzım olduğu için de, acımam paraya. Yeter ki, istediğini bileyim? Belki istediğinden bile fazlasını veririm, hesabıma uyarsa.

— Uymaz... Veremezsin beyim. Boşuna sıkıştırıp durma beni. Gidip, emekliliğimin tadını çıkarayım bildiğim gibi.

Dikildi Nevres. Yenilgiye uğramak üzereyken, son bir çabayla yengiye ulaşmak isteğiyle, iyice sokuldu Hüseyin'e.

— Ne istiyorsun, onu söyle. Fazla lâf dinlemem.

Günah benden gitti, der gibi gözlerinin içine baktı Hüseyin. Gözlerini hafif kıstı. Dişlerinin arasından, söyleyeceği sözün tüm etkisini önceden biliyormuşcasına fısıltıyla suratına fırlattı Nevres'in.

— Kendim için hiç bişey, sınıfım için herşeyi Bey...

— Ne? - dedi Nevres, sırtüstü yıkılır gibi koltuğuna yaslandı. Sezinlemeden eliyle kravatını gevşetti biraz. Sonra öfkenin şimşek şimşek çaktığı gözlerinde, korkunun tüm boğukluğuyla sordu. - Ne dedin?

— Kendim için hiç bişey, sınıfım için herşeyi...

— Sen, - dedi boğulurcasına. - Sen delirmişsin. Söylüyorlardı da inanmıyordum. Mümkün değil diyordum. Akıllı bir insandır. Ama görüyorum ki, adamakıllı komünist olmuşsun. Evet, komünist olmuşsun...

Hüseyin, daha fazla beklemenin anlamsızlığını kavramış gibi doğruldu. Kapıya yönelirken;

— Sağolun Beyim, - dedi. - Sayenizde...

Sonra çıktı gitti...

BİTTİ

EROL TOY

GÖZ BAĞI

«Ama, biz işçiyiz oğul... Kafamız kalındır azbiraz. Ne kolay girer birşey kafamıza, ne de bir yol girdi mi, bir daha çıkar... O yüzden gün gelip gözbağımız açıldı mı bir kez, her bir şeyin anhasını minhasını çözüveririz. Çünkü görürüz sömürünün ana damarını. Bizim yüreğimizden kan çaldığı için. Ve söküp atarız vantuzunu yüreğimizin ortasından.»

50 Lira